

slovenská archivistika

1

/ 2023

ročník 53

ISSN 0231-6722

est comparatus, per
Montium, ut pote; Joar
tinum Leporis, præcise
cessitatem Collegij Promon
hor Privilegiati Oppidi
cum. Die 1. Mensu
ANNO 1
Post horrendam carnal. subitanam deva
documentalem eversioem, malitia
rum, inopinata factam, Die vigesi
Anni
1

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

ROČNÍK 53

2023

Číslo 1

ODBOR ARCHÍVOV A REGISTRATÚR
MINISTERSTVA VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
A
MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

Vydavateľ/Publisher
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
odbor archívov a registratúr a Slovenský národný archív

Redakčná rada/Editorial Board

Milan Belej (Štátny archív v Nitre, Ivanka pri Nitre)
Ivana Červenková (Slovenský národný archív, Bratislava)
Petr Elbel (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno)
Andrea Farkasová (Magyar Nemzeti Levéltár, Budapešť)
Miroslav Kunt (Národní archiv, Praha)
Tünde Lengyelová (Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava)
Rastislav Luz (Slovenský národný archív, Bratislava)
Kristína Majerová (Archív Slovenskej akadémie vied, Bratislava)
Mária Mrižová (MV SR, odbor archívov a registratúr, Bratislava)
Richard Pavlovič (Štátny archív v Košiciach, Košice)
Monika Péková (MV SR, odbor archívov a registratúr, Bratislava)
Juraj Roháč (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava)
Lucia Tokárová (Štátny archív v Košiciach, Košice)
Daniela Tvrdoňová (Slovenský národný archív, Bratislava)

Hlavný redaktor/Editor in chief
MÁRIA MRIŽOVÁ

Výkonný redaktor/Managing Editor
DANIELA TVRDOŇOVÁ

Tajomník/Editorial secretary
IVANA ČERVENKOVÁ

Jazykovi a technickí redaktori/Proofreading and technical editors
RASTISLAV LUZ, LUCIA TOKÁROVÁ

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Cehuľová, Viktória: Epigrafická kultúra okresu Rožňava do roku 1650.....	7
Beňová, Anna: Kniha rozhodnutí mesta Prešova 1762 – 1776	27
Kuzmíková, Miriam: Ústredná správa majetkov pežinskej vetvy rodu Pálfi v období súdneho zátvoru v prvej polovici 19. storočia. Príspevok k dejinám správy a k metodike spracúvania archívnych fondov rodov a panstiev.....	47
Kunderová, Diana – Bajuszová, Anikó: Rozbor archívneho fondu Kráľovská právnická akadémia v Košiciach (1762) 1787 – 1925.....	75
Hrivňák, Štefan: Sekcia archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť	110

LITERATÚRA

Recenzie a referáty

RÁBIK, Vladimír – MARINČÁK, Šimon – MAREK, Miloš – LOPATKOVÁ, Zuzana. ET QUOD TRANSEAT SINE ALIA LECTIONE. Svätá stolica a Uhorské kráľovstvo v stredovekej komunikácii (s osobitným zreteľom na územie Slovenska) (Miloslava Bodnárová)	125
MAREK, Miloš (ed.). In honorem et memoriam viri doctissimi. Zborník k nedožitému deväťdesiatinám prof. Vincenta Sedláka (Pavol Vrablec)	129
DUCHOŇOVÁ, Diana – HANULA, Matej a kol. Človek raného novoveku (Ivana Červenková)	131
CSIBA, Balász (ed.). Autentický protokol Bratislavskej kapituly II. (1504 – 1513) (Petr Elbel)	135
JANAČEK, Ľuboš (ed.). Najstaršia zachovaná kongregačná zápisnica Bratislavskej stolice (1576) 1614 – 1617 (Rastislav Luz – Miroslav Martinický)	137
FEDERMAYER, Frederik. Zbierka erbových pečatí. Heraldické kuriozity a pozoruhodnosti. II. diel (Peter Brindza).....	142
JANURA, Tomáš – ZVAROVÁ, Zuzana. Vidiecke šľachtické sídla v Hontianskej stolici (Ján Korekáč).....	146

KERESZTES, Veronika. A Pozsonyi Jogakadémia története (1777 – 1914) (Kristína Majerová)	149
KODAJOVÁ, Daniela a kol. Živena. 150 rokov spolku slovenských žien (Jana Kafúnová)	151
GAUČÍK, Štefan. Podnik v osídľach štátu. Podnikateľské elity na príklade Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti. (Tajana Gerbocová).....	155
KINČOK, Branislav. Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954. Príručka pre školy (Lenka Bernátová)	157
POPELKOVÁ, Katarína. Vinohradnícke mesto v etnologickej perspektíve (Štefan Hrivňák)	159
Levéltári közlemények 2019 (Anikó Bajuszová).....	162
Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 2022, 130/2 (Jozef Meliš)	166
Paginae historiae. Sborník Národného archivu 30/2022, č. 1 (Alena Gazdíková)	171
Studia historica Tyrnaviensia 22/2022, č. 1 (Mária Letzová)	176
Bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík	
The American Archivist 2019/2 (Milan Belej)	178
Archives and Records: The Journal of the Archives and Records Association 2022/1 (Jana Kafúnová).....	187
Archivi 2020/1 (Marek Púčík).....	189
Archivní časopis 2022/1, 2 (Michal Bartal)	191
Levéltári szemle 2022/1, 2 (Klaudia Bugyinszká).....	195
Sborník archivních prací 2022/1 (Daniela Tvrdoňová).....	199
SPRÁVY	
Genéza tvorby Biografického slovníka slovenských archivárov (Henrieta Žažová – Štefan Hrivňák)	202
KRONIKA	
IX. Majstrovský kurz cirkevných a zahraničných maďarských archivárov v Budapešti (Anikó Bajuszová)	215
Storočnica Dariny LEHOTSKEJ (Silvia Marinová).....	217
Jubilantka Mária ADAMOVÁ (Božena Malovcová).....	219
Jubilantka Rozália ALAKSZOVÁ (Júlia Benciová).....	221
Jubileum Zorky BAKOŠOVEJ (Erika Javošová)	222

K životnému jubileu Márie ČAJKOVEJ (Alena Bolfová – Martin Ceber).....	224
Jubilantka Mária HAJDUOVÁ (Ivan Tichý).....	225
Životné jubileum Mileny OSTROLUCKEJ (Richard Pavlovič)	227
K životnému jubileu Viery VERDONOVEJ (Daniela Pellová)	228
Jubilant Ladislav VRTEL (Lenka Bartalosoová).....	230
Spomienka na Libušku HRUBÚ (Alena Gazdíková).....	233
Za Dáriusom RUSNÁKOM (Peter Kartous)	234
Spomienka na Annu UNTERMAJEROVÚ (Edina Turanová).....	237
ZOZNAM AUTOROV ŠTÚDIÍ A ČLÁNKOV	238
POKYNY PRE AUTOROV	240

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

EPIGRAFICKÁ KULTÚRA OKRESU ROŽŇAVA DO ROKU 1650

VIKTÓRIA CEHUĽOVÁ

Cehuľová, V.: Epigraphic Culture of The Rožňava District Until 1650. Slovenská archivistika, Vol 53, 2023, No 1, p. 7-26.

The study examines the epigraphic culture in the Rožňava district from the oldest inscriptions to 1650. Using the method of field research and critical evaluation of found inscriptions, it provides a comprehensive view on a wide spectrum of epigraphic monuments and thus expands knowledge about the cultural history of the Gemer region. The author processed inscriptions from sacred and secular places and from the collections of the Slovak National Museum – Betliar Museum. The study includes transcriptions of these inscriptions and their paleographical and content analysis is placed in the context of the historical development of Hungary, mining, the Reformation and noble families acting in the defined territory.

Key words: epigraphy, historical inscriptions, Gemer, Rožňava district, Gothic, Renaissance, education

Pravdepodobne málokto zhotoviteľ stredovekých alebo ranonovovekých nápisov tušil, že sa jeho diela stanú o niekoľko storočí predmetom takého živého výskumu, aký pozorujeme v posledných desaťročiach v krajinách západnej Európy a už aj na Slovensku. I keď slovenský epigrafický výskum postantických nápisov mierne zaostáva za takými krajinami ako Nemecko či Francúzsko, vďaka projektu *Corpus inscriptionum Slovaciae*, ktorý sa sústreďuje na Katedre archívniectva a muzeológie Univerzity Komenského v Bratislave, vznikol už dlhý rad vedeckých edícií a štúdií venujúcich sa metodike aj samotným historickým nápisom z územia Slovenska. **Epigrafia**, ako jedna z pomocných vied historických, analyzuje a sprístupňuje poznatky o historických nápisoch na nosičoch, z ktorých veľká časť sa stále nachádza priamo v teréne (*in situ*), kde najviac podliehajú zubu času, ale aj vandalom či zlodejom. Predmetom skúmania sú epigrafické zápisy realizované na nepaleografických podkladoch (teda nie na pergamene či papieri) a odlišujúce sa od kodikologických či diplomatických písomností. V práci analyzujeme nápisy podľa štandardného delenia – na nehnuteľných, hnutel'ných pamiatkach a drobnej architektúre.

Región **Gemera a Malohontu** ešte z hľadiska epigrafie nebol skúmaný komplexne. Napriek tomu možno využiť niektoré staršie diela. Medzi prvými možno spomenúť encyklopedické dielo ochtinského farára Ladislava Bartolomaeidesa *Memorabilia provinciae Csetnek*¹ z roku 1799, ktoré zachytáva (okrem iného) prepisy v danej dobe viditeľných nápisov zo Štítnika a okolia. Latinčina a nie úplne presný prepis nápisov

---

¹ BARTHOLOMAEIDES, Ladislaus. *Memorabilia provinciae Csetnek: Cum tabellis aeri incis.* [1. vyd.]. Banská Bystrica : Johannes Stephani, 1799, 336 s.

neumožňuje súčasným bádateľom využiť naplno potenciál tejto práce. Dodnes ho však možno považovať za neprekonané dielo, z ktorého pri svojich výskumoch čerpajú mnohí historici, zaujímaví sa o dejiny Gemera (napr. M. Tihányiová, M. Togner). Zo súčasných výskumov venujúcich sa epigrafickej kultúre na tomto území možno spomenúť texty Miroslava Čovana,² ktorý sa sústredil na nápisy typu graffiti. Ako epigrafické predpráce možno viac či menej využiť aj práce pamiatkarov a historikov umenia venované regionálnej stredovekej a ranonovovekej tvorbe.³

Hypotetické počiatky nápisov v Gemeri (9. až 12. storočie)

Písomné pramene a špeciálne tie nápisové z obdobia formovania arpádovského Uhorska sú aj z dôvodu prevažujúcej iliterality (neznalosti písania) len veľmi sporadické. Štefan I. rozdelil svoju doménu na menšie správne oblasti – komitáty a keďže si uvedomoval aj význam cirkevnej organizácie pre novovzniknutý štát, podporoval zakladanie benediktínskych kláštorov a biskupstiev na svojom území.⁴ Hranice ranofeudálneho uhorského štátu siahali v oblasti Gemera za kráľa Štefana I. po Plešivce.⁵ Okrem kráľovských majetkov v Gemeri časť územia spadala do správy komitátneho hradu. Bol to teda korunný (krajinský) majetok a strediskom bol hrad Gemer, existujúci ešte pred 13. storočím, ako to spomína kronikár Anonymus.⁶ Je to nepochybne najstarší aj prvý písomne doložený hrad v Gemeri, sídlo gemerského župana, archidiacona a refúgium obyvateľov Gemera v čase nebezpečenstva.

Farské obvody v jeho blízkosti datujeme už do 11. a 12. storočia, vďaka kontinuitnému osídleniu doloženému archeologickým výskumom. Gemerský archidiaconát ako zástupca Ostrihomskeho arcibiskupstva mal na nižšej úrovni fary pozostávajúce z kostola, obydlija pre farára a služobníctvo a hospodárskych budov. Kvôli chýbajúcim prameňom však nie je možné presne identifikovať jednotlivé sídla cirkevnej správy v Gemeri.⁷ Za najstaršiu sakrálnu stavbu v okrese Rožňava sa

---

² ČOVAN, Miroslav. *Stredoveká a ranonovoveká nápisová kultúra v sakrálnom priestore I.* [online] [cit. 2022-02-28]. Dostupné na internete: <https://gotickacesta.sk/graffiti/>.

³ GÜNTHEROVÁ MEYEROVÁ, Alžbeta (zost.). *Súpis pamiatok na Slovensku I – III.* Bratislava : Obzor, 1967 – 1969; TOGNER, Milan. *Stredoveká nástenná malba v Gemeri.* Bratislava : Tatran, 1989, 207 s.; PLEKANEC, Vladimír – HAVIAR, Tomáš – SKALSKÁ, Monika. *Gotický Gemer a Malohont: italianizmy v stredovekej nástennej malbe.* Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2010, 191 s. ISBN 9788081150319; Zborníky OZ Gotická cesta. [online] [cit. 2023-02-28] Dostupné na internete: <https://gotickacesta.sk/category/clanky/z-konferencie/>. Ide napríklad o výskumy reštaurátorov Petra Koreňa, Petra Mlícha či kunsthistoričky Bibiany Pomfyovej.

⁴ RATKOŠ, Peter. Slovensko v 10. – 12. storočí. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526).* Bratislava : Veda, 1986, s. 167-170.

⁵ ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku.* Bratislava : Obzor, 1984, s. 51.

⁶ MARSINA, Richard. Najstaršie osídlenie Gemera do polovice 13. storočia. In FREMAL, Karol – MATEJKIN, Stanislav (eds.). *Regionálna história vo výučbe dejepisu. Zborník vystúpení a referátov účastníkov vedeckej konferencie, ktorá sa uskutočnila 21. septembra 1995 na katedre histórie a etológie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 1995, s. 46. ISBN 80-88825-04-0.

⁷ SKALSKÁ, Monika. Formovanie farskej siete v Gemerskej župe v stredoveku. In RÁBIK, Vladimír. *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku.* Bibliotheca historica Tyrnaviensis, zv. 4, Krakov

považuje už neexistujúci kláštorňý kostol v **Lipovníku**. Jeho vznik sa datuje do prelomu 12. a 13. storočia⁸ a popri **hrade Gemer** (ako profánnej stavbe) mohol byť hypotetickým nositeľom najstarších nápisov v skúmanej oblasti.

Severovýchodná časť Gemera patrila pred 13. storočím Turnianskemu panstvu, odkiaľ bola spravovaná aj sieť menších **banských osád**. Banské podnikanie v Uhorsku patrilo už od najstarších čias medzi výlučne kráľovské práva (*ius regale*). Tento kráľovský majetok daroval Imrich I. (1196 – 1204) bánovi Dominikovi z rodu Miškovec,⁹ po bitke pri rieke Slaná ho Belo IV. daroval v roku 1243 komesom Filipovi a Detrikovi z rodu Ákoš. Z tohto roku sa zachovali aj zmienky o sídlach Plešivec, Štítnik, (Kunova) Teplica, Somkút, Mirk, Ardovo a Lekeňa (Bohúňovo), je však veľmi pravdepodobné, že existovali už pred rokom 1200.¹⁰ Výskum Archeologického múzea v Bratislave (uskutočnený od roku 1982 pod hlavičkou Slovenského národného múzea, ďalej SNM) odhalil materiálne doklady jednej z najstarších dielní na tavenie železa v Gemeri. Zvyšky samotných dielní sú datované do 11. až 12. storočia, zvyšky obytných objektov až do nasledujúcich storočí (12. až 16. storočie). Lokalita sa nachádza v katastri obce Gemerský Sad, šesť kilometrov severne od Plešivca a nesie pozostatok stredovekého názvu Somkút, ako túto lokalitu volajú tunajší obyvatelia dodnes. Archeológovia tu odhalili viacero hlinených črepov so vzormi vlnoviek alebo šikmých rýh,¹¹ o epigrafických pamiatkach v tomto iliterátnom období, zvlášť na **predmetoch dennej potreby**, nemôže byť ešte reč. Prvé z nich možno, hoc aj zatiaľ len hypoteticky, predpokladať na importovaných liturgických predmetoch, prípadne ojedinelých minciach či luxusných zbraniach (meče).¹²

Prvé doložené nápisy v Gemeri (13. až 14. storočie)

Po vpáde Mongolov (1241 – 1242) možno pozorovať reorganizáciu obrany krajiny za panovníka Bela IV. (hrady ako centrá feudálnych panstiev a refúgiá, masívne dosídľovanie krajiny novými osadníkmi). V Gemeri boli postavené ďalšie hrady Hajnáčka, Hodejov a Muráň, neskôr aj hrady Rákoš a Krásna Hôrka.¹³ Vďaka listine gemerského podžupana Jána a štyroch slúžnych z roku 1289 vieme, že v tomto roku už bol kráľovský komitát definitívne pretvorený na zemiansku stolicu.¹⁴ V najstaršom

---

: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2010, s. 216-218. ISBN 9788374903479.

⁸ POMFYOVÁ, Bibiana. Stredoveká sakrálna architektúra v regióne Gemer a Malohont. In *Archaeologia historica*, 2009, roč. 34, s. 747. ISSN 0231-5823.

⁹ MARSINA, ref. 6, s. 45-46.

¹⁰ MARSINA, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava : Obzor, 1987, s. 85, č. 130.

¹¹ FÚRYOVÁ, Klára et al. Začiatky železiarstva vo východnej časti Gemera v stredoveku. In *Zborník Slovenského národného múzea: Archeológia*. Martin : Osveta, 1991, roč. 85, č.1, s. 107-136.

¹² Analogický vývoj v iných regiónoch Slovenska a Uhorska: ŠEDIVÝ, Juraj. *Historické nápisy a ich nosiče*. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave, 2018, s. 325–328.

¹³ TIHÁNYIOVÁ, Monika. Podoby života na hradoch stredovekého Gemera. In DVORÁKOVÁ, Daniela – BÁTORA, Jozef – BÓNA, Martin et al. *Stredoveké hrady na Slovensku: život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017, s. 211-214. ISBN 9788022416085.

¹⁴ ŽUDEL, ref. 5, s. 47.

období vývoja Gemera je doložených len veľmi málo cirkevných majetkov, čo bolo spôsobené veľkou vzdialenosťou sídel cirkevných inštitúcií. Do polovice 13. storočia môžeme konštatovať pomerne husto osídlené južné a stredné časti Gemera, zatiaľ čo zo severnej oblasti bolo kontinuálne obývané len územie po Štítniku a Jelšavu.¹⁵

Paradoxne práve po vpáde Mongolov možno na území Uhorska pozorovať prienik a rozvoj **gotickej kultúry**. Z kultúrnych centier, odkiaľ sa kultúrne výdobytky šírili, bol ku Gemeru najbližšie Jäger, sídlo biskupa, alebo Ostrihom, sídlo arcibiskupa. Estetické zmeny súviseli so spoločenskými, pričom rozvoj miest a alfabetizácia spoločnosti podnietili vyššiu kvantitu aj kvalitu epigrafických pamiatok.¹⁶ V Uhorsku sa od druhej tretiny 13. storočia používala ranogotická majuskula (na Slovensku zachovaná len ojedinele), od prelomu 13. a 14. storočia (vrcholno)gotická majuskula, a najskôr od poslednej tretiny 14. storočia **gotická minuskula**, pričom v nasledujúcom období úplne prevládla.¹⁷

Doteraz **najstarší nápis z územia Gemera** sa nachádza v rotunde sv. Margity Antiochijskej v Šiveticiach. Maľovaný nápis nesie charakteristické znaky ranogotickej majuskuly (pevné tvary, serify, moderný tvar E a M).¹⁸ Nápis v hornej časti výjavu je súčasťou ojedinelého prejavu románskej maľby v Gemerí, ktorého vznik možno datovať do posledných dvoch desaťročí 13. storočia.¹⁹ Objednávatelom výmaľby bol pravdepodobne päťkostolský biskup a kráľovský kancelár Jób, ktorému panovník potvrdil vlastníctvo gemerských majetkov vrátane Šivetíc v roku 1275.²⁰

Už spomínaný rok 1243 je pre vývoj tohto územia kľúčový, keďže na základe donačnej listiny Bela IV. z 5. júna sa dozvedáme o odvážnych skutkoch Filipa a Detrika v bitke pri rieke Slaná (neďaleko Gemera pri dnešnej maľ. dedine Mohi). Kráľ im za odmenu daroval severný Gemer, no z neznámych dôvodov sa hneď v nasledujúcich rokoch Filip z dejín Gemera vytratil a ako výlučný vlastník vystupovali už len Detrik, jeho syn Benedikt a vnuci. Práve u nich môžeme hľadať počiatky rodu Bubekovcov, ktorý ďalej významne formoval vývoj tohto územia a bol aj donorm viacerých freskových výjavov, obsahujúcich nápisy v gotickej minuskule.²¹

Až v 14. storočí prebiehalo osídľovanie hornatých častí Gemera. Vďaka nemeckej kolonizácii boli založené nové banícke osady Dobšiná, Nižná a Vyšná Slaná v doline rieky Slaná.²² Nemeckých lokátorov sem pravdepodobne zo Spiša povolal Detrik. Kvôli početnosti Detrikových vnukov sa však majetok rozdelil v rokoch 1318 a 1320 a vznikla tzv. plešivecká vetva Bubekovcov, reprezentovaná Dominikom a Mikulášom a tzv. štítnická, reprezentovaná Ladislavom a Petrom. Rozdelenie majetkov však

¹⁵ MARSINA, ref. 6, s. 48-50.

¹⁶ BURAN, Dušan – ŠEDIVÝ, Juraj. Písmo a knižné maliarstvo. In BURAN, Dušan a kol. *Gotika: dejiny slovenského výtvarného umenia*. Bratislava : Slovenská národná galéria, 2003, s. 162-164. ISBN 808059080X.

¹⁷ ŠEDIVÝ, ref. 12, s. 69-73.

¹⁸ ŠEDIVÝ, ref. 12, s. 70.

¹⁹ Prepis: *MARGARETA · OLIBRI[US]*. Prvá zmienka o obci Šivetice pochádza z roku 1262, staršie osídlenie tu však bolo už od prvej polovice 13. storočia. TOGNER, ref. 3, s. 185.

²⁰ PLEKANEC, ref. 3, s. 27.

²¹ TIHÁNYIOVÁ, Monika. *Bubekovci z Plešivca: úspechy a pády jedného rodu v politike a umení*. [Rožňava] : Georgius Bubek, o.z., 2017, s. 11-13. ISBN:9788097288808.

²² ŽUDEL, ref. 5, s. 51-54.

nebolo definitívne a viackrát boli aj spoluvlastníkmi gemerských majetkov.²³ Z tohto obdobia pochádza výmalba rodového kostola plešiveckých Bubekovcov – Kostola sv. Juraja v Plešivci – a **najstarší nápis v okrese Rožňava**, datovaný do druhej polovice 14. storočia. Text je ťažko čitateľný, je aj možné, že ide len o pseudonápis.²⁴

OBRÁZOK 1 – *Nápis na zobrazení Poslednej večere v kostole Reformovanej cirkvi v Plešivci.*
Foto: Jiří Josefík.

V prvej tretine 14. storočia sa v Gemeri uplatnil nový typ farskej organizácie na základe nemeckého práva. Vďaka nemu bolo osadníkom povolené postaviť si kostol, slobodne si voliť farára a odovzdávať cirkevný desiatok priamo jemu, nie archidiakonovi. Takýmto spôsobom vznikol aj kostol v Ochtinej, zaznamenaný už v súpise pápežských desiatkov z roku 1332.²⁵ V roku 1318 sa spomína Ochtiná ako majetok Štítnikovcov, ktorí stavbu kostola a jeho výmalbu určite podporili.²⁶ O niečo mladšie nápisy než v Plešivci, ale približne rovnako staré ako tie v Ochtinej, sa

²³ TIHÁNYIOVÁ, ref. 21, s. 10-16.

²⁴ Nápis sa nachádza na obraze voľne položeného zvitku v monumentálne stvárnenej Poslednej večeri, ktorá je v súčasnosti silne zničená. Malba bola vyhotovená technikou pravej fresky (fresco buono). Tognier písmo nesprávne identifikoval ako gotickú minuskulu a domnieva sa, že ide o signatúru maliara, to však nie je možné potvrdiť. Zničenie malieb bolo spôsobené aj útokom osmanskej armády na kostol v roku 1558, po takmer 60 rokoch ruinózneho stavu bol kostol prestavaný a malby prekryté vápenným náterom v roku 1617. Reštaurovanie a odkrytie ďalších malieb prebieha pod vedením Petra Koreňa. KOREŇ, Peter. *Ref. kostol v Plešivci*. [online] [cit. 2022-06-15] Dostupné na internete: <http://gotickacesta.sk/konferencia-2014-ref-kostol-v-plešivci-koren/>; TOGNER, ref. 3, s. 68, 85.

²⁵ SKALSKÁ, ref. 7, s. 227.

²⁶ Dostupné na internete: <https://gotickacesta.sk/ochtina-kostol/> [cit. 2022-06-15].

nachádzajú na nástenných maľbách v Kocel'ovciach (prelom 14. a 15. storočia). Kaligrafická gotická minuskula na nápisových páskach týchto malieb je vzhľadom takmer totožná. Slová sú oddelené bodkou v strednom pásme. Nachádza sa tu zvislý ozdobný ťah v písmenách *r* a *t* (charakteristické pre koniec 14. a začiatok 15. storočia), uzatváranie oblúčkov v písmene *m*, *n*. Gotická majuskula je použitá pre začiatkové písmená. Písmo v maľbe kníh možno označiť ako zbežnú gotickú minuskulu, i keď pravdepodobnejšia verzia je tá, že tvar jednotlivých písmen bol znehodnotený nevhodným reštaurátorským zásahom.²⁷

OBRÁZOK 2 – Pseudonápis na ľavej strane a nápis *gre/gor/ius / p(a)p(a)* na pravej strane knihy na klenbe presbytéria ev. a. v. kostola v Kocel'ovciach.

Foto: Viktória Cehuľová.

Obsahovo tieto nápisy opisujú kristologické a mariánske cykly veršami z Biblie.²⁸ Kostol v Ochtinej bol goticky prestavaný v **40. rokoch 14. storočia** za vtedajšieho zemepána Petra zo Štítnika. Ako jediný z pánov zo Štítnika sa zúčastnil bojov o Neapolské kráľovstvo (v službách familiára Mikuláša, zvaného Koňa), kde mohol získať myšlienku realizovať freskovú výzdobu aj v Gemeri. Dendrochronologicky bola najstaršia časť krovu strechy kostola v Ochtinej datovaná do roku 1377, čo je aj spodná hranica vzniku ochtinských malieb (podľa najnovších výskumov, ktoré upresňujú často opakovanú informáciu o vzniku malieb medzi rokmi 1360 až 1380). Donáciu výmalby kostola by sme preto mohli prisúdiť synovcom Petra, ktorí po jeho

²⁷ Pravdepodobne I. Grohom, ako to konštatuje aj reštaurátorská správa kostola v Ochtinej z roku 1959. Archív Pamiatkového úradu SR, fond Zbierka reštaurátorských dokumentácií (R), inventárne číslo 465a.

²⁸ Napr. maľba knihy v scéne Zvestovania (Ochtiná). Prepis: *ecc[e] / [anci]//lla // dom/ini · fi/at sec[undum]*. Lk 1, 38.

smrti (1367) prebrali jeho majetkové podiely.²⁹ Freskové výmalby v Ochtinej i Koceľovciach realizovala domáca dielňa Majstra ochtinského presbytéria. Situácia ilustruje, že najstaršie domáce nápisy (odhliadnuc od importovaných predmetov) možno zrejme očakávať až od konca 13. storočia, z nasledujúceho storočia sú už zachované reálne nápisy na nástenných malbách spojených s miestnou strednou šľachtou, ktorú možno považovať za objednávateľov nápisových nosičov. Akcelerátorom kultúrneho vývoja mohli byť zahraničné kontakty šľachtických objednávateľov.

Rozvoj epigrafickej kultúry Gemera v neskorom stredoveku (15. až 1. tretina 16. storočia)

V období druhej polovice 14. storočia si uhorské mestá postupne upevňovali svoje výsady, čo bol aj prípad Rožňavy, ktorej priamym susedom boli majetky Bubekovcov. V roku 1382 dostala mestské privilégia a do nepokojného 15. storočia vstupovala ako prosperujúce zemepanské mesto. V roku 1440 sa stala jedným z oporných centier Jána Jiskru z Brandýsa, a k únave obyvateľstva z neustálych bojov sa pridala aj kríza z dôvodu vyčerpaných povrchových ložísk. Problém vyriešil prílev banských ťažiarov z celej krajiny a zahraničia, a s nimi aj využitie nových postupov v poslednej tretine 15. storočia.³⁰ Na území skúmaného okresu Rožňava existovali na konci stredoveku štyri mestečká – Plešivec, Rožňava, Štítnik a Dobšiná. Ani jedno z nich však v tomto období ešte nebolo strediskom významnejšej remeselnej výroby, keďže hlavnú hospodársku funkciu v nich malo baníctvo a hutníctvo. Nevyvinulo sa tu ani výraznejšie kultúrne centrum, v Rožňave sa však spomína mestská škola od roku 1510.³¹

Z hľadiska epigrafickej kultúry došlo v 15. storočí k rozvoju výzdoby kostolov, a teda aj nápisov na nich. Bolo to spôsobené najmä zväčšovaním majetkov donátorov a snahou o modernizáciu a prispôsobovanie sakrálnych objektov pod ich patronátom estetickému vkusu v kultúrnych centrách krajiny. Umelecké diela sa aj v toto období sústreďovali najmä v cirkevných priestoroch, no postupne prenikali i do svetskej sféry. Okruh recipientov a objednávateľov sa tým zväčšoval.³² Významnú dobovú svetskú objednávku v sakrálnom priestore ilustruje napríklad **náhrobná doska Ladislava Bubeka**³³ z roku 1401, nachádzajúca sa v severnej pohrebnej kaplnke plešiveckého kostola. Ladislav Bubek začal kariéru ako satmársky, ugočský, marmarošský a nitriansky župan, dvorským sudcom bol do roku 1390, taverníkom

²⁹ GLOS, Peter. Architektonicko-historický výskum strechy a krovu v Ochtinej. In *Zborník z konferencie konanej dňa 2. a 3. októbra 2014 v Rožňave*. [online] [cit. 2022-05-30] Dostupné na internete: <https://gotickacesta.sk/konferencia-2014-architektonicko-historicky-vyskum-strechy-a-krovu-ev-kostola-v-ochtinej-glos/>.

³⁰ CHALUPECKÝ, Ivan. Od baníckej osady k baníckemu mestu. In TAJTÁK, Ladislav. *Dejiny Rožňavy: 1*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1978, s. 64-75.

³¹ ŽUDEĽ, ref. 5, s. 51-56.

³² ŠEDIVÝ, ref. 12, s. 329.

³³ Prepis: + hic · iac(et) · ladislaus / filius · st(ep)h(a)ni · bubek · de · pelseuc[h] · [ma]g(iste)r · tava(r)ni/coru(m) · regaliu(m) · cu(m) · suis / he(re)dib(us) [qu]i · obiit · i(n) · anno · d(omi)ni · m · cccc · p(ri)mo.

kráľovnej Márie z Anjou v rokoch 1390 – 1393. Rok na náhrobnej doske magnáta však nie je správny, objednávateľ ho dal zrejme vyrobiť v predstihu, v predtuche skorej smrti. Ešte v máji roku 1403 sa totiž v listinách vyskytuje ako živý, v septembri roku 1404 už ako nebohý. Doska bola reštaurovaná v roku 1861 bratmi Rojsekovcami, vďaka archeologickému výskumu sa predpokladá, že miesto posledného odpočinku Ladislava a jeho dedičov sa nachádza v mieste odlišnej dlažby pri severnej stene presbytéria.³⁴

OBRÁZOK 3 – Náhrobná doska Ladislava Bubeka v kostole Reformovanej cirkvi v Plešivci.
Foto: Viktória Cehuľová.

Vyslovene svetským epigrafickým nosičom je **gotická halapartňa** z hradu Krásna Hôrka. Na chrbte sekery je hák, na ktorom je vyrazený letopočet 1406 arabskými číslicami (gotický tvar čísel 1 s nodusom a 4 v tvare polovičnej osmičky). Keďže na našom území sa v epigrafickej oblasti arabské číslice začali používať až v druhej tretine 15. storočia, možno predpokladať, že v prípade tejto zbrane ide o import z vyspelejšieho západného prostredia.³⁵

Po stagnácii nástenného maliarstva vo vidieckom prostredí (Ochtiná, Koceľovce) prišlo k jeho rozkvetu v mestečkách skúmaného regiónu. Dialo sa tak najmä v Štítniku, ktorý bol v tom čase sídlom zemepána a miestom rozvoja remeselníctva (teda už nielen baníctva). Obsahovo sú maľby a nápisy v južnej lodi **štítnického kostola** zamerané už nielen na náboženskú vierouku, ale aj na vzdelanie (*septem artes liberales*), majú širší **didaktický obsah** a ich vznik sa datuje do **druhej tretiny 15. storočia** (staršie maľby v severnej bočnej lodi nápisy neobsahujú). Podobne ako na maľbách v Ochtínej a Koceľovciach sa aj tu nachádza kaligrafická verzia gotickej nápisovej minuskuly. Ako deliace znaky použil

³⁴ TIHÁNYIOVÁ, ref. 21, s. 26-28, 135-137.

³⁵ Kvôli výnimočnosti použitých arabských číslic je však možné, že halapartňa bola importovaná ako súčasť Andrassyovskej zbierky, podobne ako iné predmety. Predmet sa nachádza v správe SNM – Múzeum Betliar, z pozostalosti po rodine Andrassy, kaštieľ Betliar; prírastkové číslo: 1954/00550, evidenčné číslo: Z 00257.

maliar kosoštvorce s vlasovými ťahmi alebo bodky v strednom pásme. Verše zo Svätého Písma sa začínajú krížikom. Na špalette lomeného oblúka v južnej lodi je znázornených 11 starovekých prorokov a kráľov v tomto poradí: (neznámy), Eliáš, Amos, Izaiáš, Jeremiáš, Dávid, Šalamún, Ezechiel, Daniel, Henoch, Elizeus.³⁶

Na južnej stene je dobre čitateľný verš opisujúci podobienstvo o talen-toch (Mt 25, 15),³⁷ či nápis na maľovanej knihe v zobrazení sviatosti oltárnej (Jn 6, 56).³⁸ Gotická minuskula je tu, podobne ako v prípade Ochtinej a Koceľoviec, čiastočne poškodená reštaurátorským zásahom Istvána Groha. Kostol v Štítniku bol viackrát renovovaný, o čom svedčí nápis z roku 1460 nachádzajúci sa v omietke v hornej časti východnej steny polygónu presbytéria. Viacerí súčasní autori len nekriticky preberajú prepis tohto nápisu, ktorý zhotovil v 18. storočí L. Bartholomaeides. V jeho transkripcii však zreteľne chýbajú niektoré slová v poslednom riadku, konkrétne *anno domini*; nesprávne prepísané slovo *continuatum* znie presne *finitu(m)*.³⁹

OBRÁZOK 4 – Prorok Eliáš, Amos a Izaiáš na špalette lomeného oblúka v ev. a. v. kostole v Štítniku.

Foto: Viktória Cehuľová.

³⁶ Prepis: · [_] / + Elias + / + · Amos · d[_] · [_] / + izaias · propheta / · ieremias : p(ro)pheta / · david · rex · et · pro(pheta) / + Salomon · rex · / ezechiel · prophet(a) / vera · daniel · p(r)oph(eta) / · enoch · profeta · / + elizeus +.

³⁷ Prepis: p · sua · uni · dedit · quinq(ue) · talenta · alteri · duo / tertio · vero · unum · et · profectus · est · statim [_].

³⁸ Prepis: qui man/ducat m/eam car/nem et / bibit m/eum / sanguin/em in me / [manet].

³⁹ Prepis: [h]oc opus finitu(m) est p(er) magist[rum] / [s]imonem de emerico sub vitrico [an]no / [reparate salutis] anno domi(ni) [m]illesimo cccc^o lx^{mo}.

OBRÁZOK 5 – *Nápis o renovácii kostola v Štítniku z roku 1460.*
Foto: Viktória Cehuľová.

Viacero kostolov dostalo okrem nástennej výzdoby aj nový mobiliár, napríklad **bronzová krstiteľnica** s nápisom dedikujúcim predmet Nanebovzatia Panny Márie z roku 1474 sa nachádza v južnej časti štítnického presbytéria. I tu treba upozorniť na správnu interpretáciu arabských číslíc. Zaujímavý je prevrátený tvar gotickej číslice 7, ktorá vyzerá ako rímska číslica V, preto bola datácia často mylne interpretovaná ako rok 1454. Arabská číslica 7 však v tom období vyzerala ako strieška, tu je obrátená, čo sa pri zvonolejárskych matriciach stávalo.⁴⁰

OBRÁZOK 6 – *Krstiteľnica v ev. a. v. kostole v Štítniku z roku 1474.*
Foto: Viktória Cehuľová.

---

⁴⁰ Prepis: + hoc + opus + factum + est + in + honore + asumptione + beatissime + virginis + marie + 1474. Krstiteľnica vznikla na objednávku svetského patróna Ondreja zo Štítnika, kastelána jágerského hradu a odliata bola majstrom Jánom zo Spišskej Soboty. TIHÁNYIOVÁ, Monika. *Páni zo Štítnika. Putovanie kultúrnymi a hospodárskymi dejinami horného Gemera*. Bratislava : [s.n.], 2021, s. 166-167.

Gotická majuskula sa okrem nástenných malieb nachádza už iba na hornom a dolnom krčku **kalicha zo Štítnika**, ktorého vznik je datovaný do začiatku 15. storočia. Majuskulný text začína znakom dvojkríža a dá sa identifikovať na základe majuskulného *E*. Litera *I* má na svojom drieku **nodus**. V minuskulnom texte na rotuloch kalicha za literou a nasleduje kosoštvorec s vlasovými ťahmi na oddelenie ďalšieho slova.⁴¹

Zaujímavý objav predstavuje **gotický kalich** z 15. storočia z pozláteného striebra, nachádzajúci sa v Ochtinej. Rotuli sú kosoštvorcové, kupa je s rytým pásom s päťlistovou rozetou, nad ňou ružička s nápisom. Písmená sa ďalej nachádzajú na hornom krčku, na vrchnej strane nodusu, na siedmich rotuloch a na spodnom krčku. Písmená na kalichu spolu nedávajú zmysluplné slová, zato na kupe nájdeme takmer celú **abecedu** usporiadanú v poradí od *a* do *t* (pričom sú vynechané písmená *d*, *f*, *o*). Na hornom krčku možno identifikovať poradie písmen od *a* do *f*. Zdá sa, že ostatné písmená na noduse, rotuloch a spodnom krčku boli náhodne zvolené. Nápis je teda **pseudonápisom**. Zámer zhotoviteľa kalicha však nepoznáme.⁴²

OBRÁZOK 7 – Gotický kalich z Ochtinej.

Foto: Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Zbierka výskumných správ, sign. T 5292/B, str. 100 – Ochtiná.

⁴¹ Prepis: **I.** (spodný krčok) *IESUS* **II.** (rotulli) *m/a/r/i/a · / m(ater) / ie(su)* **III.** (vrchný krčok) *+IESUS*. Ilona Cónová prepisuje *m/a/r/i/a/././.* Na fotografii sú však zreteľné posledné písmená *a · / m / ia*, na základe čoho sme jej prepis doplnili. CÓNOVÁ, Ilona. *Gotické liturgické predmety na Slovensku*. Katalóg – diel 3., s. 156 (Archív Pamiatkového úradu SR, Zbierka výskumných správ, sign. T 5292/B).

⁴² Prepis: *+ npnc · pioerat · ucabc · eghiklmn · pqr·st // abcdef // o[ ]cud? // a·ge?o·c·b // sososo*. CÓNOVÁ, ref. 41, katalóg – diel 2., s. 100. Cónová sa domnieva, že písmená môžu byť iba dekoratívne napodobnené. Väčšina písmen je dobre identifikovateľná, netvorí však zmysluplné slová, ale abecedu.

Podľa našich zistení jediný zvon v okrese Rožňava, ktorý bol odliaty pred rokom 1650 a zachoval sa dodnes, je **zvon** nachádzajúci sa vo veži kostola sv. Jozefa v Gemerskej Polome. Váži 570 kg, má tón „gis¹⁴“ a bol vyrobený v dielni Jána Wagnera – dielňa Majstra Konráda a nasledovníkov v Spišskej Novej Vsi. Nápis je zhotovený v gotickej minuskule, oddeľujúce znamienko má podobu bodky v tvare kosoštvorca v strednom pásme, z ktorého nahor aj nadol vyrastá vlasový ťah, písmeno *r* je s brvnom uprostred. V datovaní **arabskými číslicami** nechýba slučkové číslo 4 a číslo 1 s nodusom. Panuje nezhoda pri určení poslednej číslice, v literatúre sa často uvádza 1 – pravdepodobnejšie však 0.⁴³

Novú kvalitu epigrafickej kultúry dokladujú aj prvé stredoveké **grafity** s memoriálnym charakterom, dokazujúce gramotnosť už aj laických vrstiev. Hojne sa nachádzajú najmä na stenách presbytéria v Ochtinej – napríklad na severnej strane víťazného oblúka zo strany presbytéria. Latinský nápis v **gotickej kurzive** sa nachádza pri nohách troch Márií z výjavu Ukrižovania – bol sekundárne vyrytý do nástennej maľby. I keď samotný text a meno zhotoviteľa je náročné rozlúštiť, arabské číslice označujú letopočet 1465. Iné grafity sú na severnej strane presbytéria v tom istom kostole, konkrétne v scéne Bičovania Krista. Neznámy Štefan z Brezna sa tu podpísal v roku 1475.⁴⁴ Ochtinské presbytérium je takýmto grafitmi doslova posiate a zachovali sa vďaka zatretiu celého priestoru presbytéria v roku 1635.

Druhá polovica 15. storočia je v Uhorsku charakteristická prenikaním renesančných prvkov, ktoré najprv prebrali kultúrne centrá a neskôr aj provinčné mestá. V nich však neskorogotické a humanistické aspekty fungovali istú dobu paralelne, čo je jeden zo základných kultúrnych aj písomných aspektov prelomu stredoveku a raného novoveku.⁴⁵ Príkladom **miešania písiem** (paralelné použitie viacerých druhovo jednotných písiem) obdobia gotiky a renesancie je **neskorogotické pastofórium** z roku 1509 v presbytériu katedrály Nanebovzatia Panny Márie v Rožňave.⁴⁶ Gotickou minuskulou začína nápis na južnej strane a ďalej pokračuje novovekou (renesančnou) kapitálou. V tretej časti nápisu sa nachádza i ranohumanistické *D*. Datácia výroby pastofória je už vyjadrená arabskými číslicami. Vo všetkej dostupnej literatúre sa rok uvedený na pastofóriu interpretuje ako 1507, až L. Tajták⁴⁷ poznamenáva, že by to mohol byť aj rok 1509. Číslica 1 vyzerá ako kapitálne I, 0 je znázornená ako menší kruh (pokrok oproti 15. storočiu, keď ešte nulu často nenapísali vôbec). Číslica 9 má zaujímavý tvar s otvoreným oblúčikom. Slová sú oddelené kosoštvorcami v strednom pásme, z ktorého horným a dolným smerom vyrastajú vlasové ťahy, čo je typické pre 15. storočie.⁴⁸

⁴³ Prepis: *anno · domini · 1 · 4 · 9 ° · est · factvm · in · honore · dei · omnipotentis · et · sancti · nicolai.*

⁴⁴ ČOVAN, ref. 2. Čovan sa v tejto štúdii venoval (zatiaľ pravdepodobne ako jediný) viacerým grafitom v Gemeri.

⁴⁵ ŠEDIVÝ, ref. 12, s. 76-78.

⁴⁶ K miešaniu písiem (aj k rožňavskému pastofóriu) naposledy ŠEDIVÝ, Juraj. Epigrafické písma z územia Slovenska medzi neskorou gotikou a stredovekom. In TIŠLIAR, Pavol (red.). *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Historica XLVII*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2008 s. 7-26.

⁴⁷ TAJTÁK, Ladislav. *Dejiny Rožňavy: 1*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1978, s. 79.

⁴⁸ Prepis: *anno · domini · 1509 / HOC · OPVS · FACTVM / EST · P(ER) · PETR(V)M · DE · COLO(N)A.*

Rožňavu už od roku 1291 vlastnil ostrihomský arcibiskup. V rokoch 1490 až 1516 vo farskom kostole prebehla rozsiahla prestavba, pristavili tu vtedy aj tzv. Bakóczovu kaplnku pomenovanú podľa ostrihomského arcibiskupa Tomáša Bakócza, milovníka architektúry a umenia. Výstavbu realizovali veľmi dobrí stavitelia, čo dokazuje aj neskorogotické pastofórium, ktoré sa ako jedno z mála častí gotickej výstavby kostola zachovalo dodnes. Mesto COLONA, odkiaľ majster Peter pochádzal, nie je dodnes presne identifikované, mohol by to však byť český Kolín. TAJTÁK, ref. 47, s. 79.

OBRÁZOK 8 a, 8 b, 8 c – Pastofórium v katedrále Nanebovzatia Panny Márie v Rožňave.

Foto: Viktória Cehuľová.

Súhrnne možno konštatovať, že koncom stredoveku už treba literalitu očakávať aj u širších svetských vrstiev (dokázaná existencia mestských škôl), čo dokladá prítomnosť grafity. Na druhej strane, lokalizácia epigrafických textov takmer výlučne do sakrálnych priestorov môže svedčiť ešte stále o dominancii cirkevných priestorov pre umiestňovanie memoriálnych či didaktických nápisov určených verejnosti.

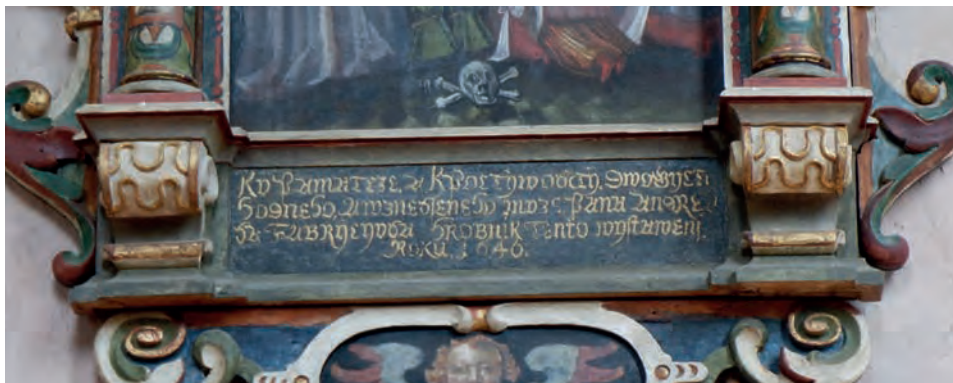
Renesančná nápisová kultúra (2. tretina 16. až polovica 17. storočia)

Dôsledkom úpadku kráľovskej moci a svojvôle uhorskej šľachty na začiatku 16. storočia bola porážka uhorského vojska Osmanmi pri Moháči v roku 1526. Uhorsko nebolo v stave odporovať Osmanskej ríši, a keďže v priebehu dvoch desaťročí bola asi tretina územia obsadená, sťahovali sa jej obyvatelia (Chorváti, Maďari a i.) do severnejších oblastí Uhorska. V kultúrnej oblasti sa už na začiatku 16. storočia výrazne prejavovali myšlienky humanizmu a estetika renesancie, ktoré otvorili cestu luteránskej, neskôr kalvínskej reformácii. Kým k prvej inklinovalo skôr nemecké, regionálne aj slovenské obyvateľstvo, tak k druhej sa prikláňalo skôr to maďarské. Reformácia kládla dôraz na rozvoj kultúry písanej v ľudových jazykoch, šírila sa najmä v kráľovských a špeciálne banských mestách Uhorska, keďže študenti z týchto miest študovali na nemeckých univerzitách.⁴⁹ Ľudové jazyky a rovnako aj preklady Biblie sa čoraz častejšie uplatňovali aj v nápisovej kultúre. Navyše kníhtlač umožňovala rýchlejšie a interregionálne šírenie kultúrnych vzorov – napríklad aj tvarov písma.

⁴⁹ SOPKO, Július. Na ceste k humanizmu a renesancii. In MARSINA, Richard (zost.). *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Bratislava : Veda, 1986, s. 465.

Na Gemer prenikli **reformačné myšlienky** azda už pred bitkou pri Moháči, keďže v Rožňave bol údajne v roku 1523 farár naklonený novej viere. Takmer všetky obce severného Gemera prešli v polovici 16. storočia na evanjelickú vieru a tento stav sa až dodnes výrazne nezmenil. Nepochybne tomu napomohli sympatie Bubekovcov k evanjelikom, čo v duchu hesla *cuius regio – eius religio* ovplyvnilo aj ich poddaných.⁵⁰ V roku 1591 boli spísané články s prísnu disciplínou na stretnutí kňazov Štítnickej doliny a rovnako aj iné dekréty v slovakizovanej češtine. Artikuly podpísal aj štítnický zemepán Štefan, ktorý mal sám veľké zaniehanie pre reformáciu.⁵¹ V štítnickom kostole sa nachádza jeho **tumba** s nápisom o úmrtí v roku 1594. Prvý nápis sa nachádza na kolopise náhrobnej obdĺžnikovej dosky, druhý na západnej strane tumbly. Obidva latinské texty v **novovekej kapitále** boli zhotovené tesaňím. Chýbajúce časti možno doplniť podľa prepisu L. Bartolomeidesa z roku 1799, keď boli zničené písmená pravdepodobne ešte viditeľné.⁵²

V tomto kostole, na severnej stene južného chóru, je aj jeden z prvých nápisov regiónu v **slovakizovanej češtine – epitaf** tunajšieho protestantského farára Andreja Fabricia z roku 1646. Nápis tvoria nepravidelne použité verzálky a malé písmená **fraktúry**, ktoré ešte nemajú výrazné tzv. Elephantenrüssel (slonie choboty). Zaujímavý je tvar písmena Y, ktorý má nad sebou bodku. V nápise je použitý šestkový aj dlhý tvar písmena s, ktorý zasahuje pod základnú linku.⁵³

OBRÁZOK 9 – Epitaf Andreja Fabricia v ev. a. v. kostole v Štítniku.
Foto: Viktória Cehul'ová.

⁵⁰ TIHÁNYIOVÁ, ref. 21, s. 67.

⁵¹ TIHÁNYIOVÁ, ref. 40, s. 46-49.

⁵² Prepis: **I. VLTIMUS INTER EGO NVME/ROSOS ORDINE FRATRES HAC GELIDA STEPHAN(VS) CHETNEKI CON/DOR HVMO OBDORMIVI IN / OPPIDO DOPSINA AN(N)O 1594 DIE 15 IVNII POST. MERIDIE(M) HORA 6.**

II. CREDIDERAT STEPHANVS, CAPTO PAVLO / ANTE FILEKKO / SE PLACIDA TERRIS POSSE OVIETE FRVI/AST ILLV SVBITO DIRI EXCEPERE DOLORE / ABSTVLIT ET CELERI PARCA CRVETA MANV / SORTE QVID HAC HOMINI MELIVS? DVM / [CVRA LA]BORQ(VE) / INTEREVNT [REQVIES ECCE] BEATA VENIT.

⁵³ Prepis: **KU PAMATCZE A K POCTYWOSTY. DWOGYCTI/HODNEHO, A WZNESSENEHO MUZE, PANA ANDREA/SA FABRYCYUSA HROBNIK TENTO WYSTAWENI. / ROKU. 1646.**

Sekundárne vyryté mladšie grafity na maľbe sv. Kataríny Alexandrijskej sa nachádzajú aj na južnej stene presbytéria v kostole v Kocelovciach. Verzálky sú zhotovené v kapitále a gros textu je už v **humanistickej polokurzíve**. Verzálka A má kapitálny tvar s prelomeným brvnom; nad ňou je už bodka. Bližšia identifikácia zhotoviteľa si vyžaduje hlbší pramenný výskum.⁵⁴

OBRÁZOK 10 – Grafity na maľbe sv. Kataríny Alexandrijskej v ev. a. v. kostole v Kocelovciach.
Foto: Viktória Cehuľová.

Počas turbulentného 16. storočia sa stal Gemer hraničným územím kráľovstva, čo podnietilo výrobu zbraní, častokrát s odliatym nápisom pripomínajúcim meno objednávateľa. František Bebek po bitke pri Moháči sa striedavo prikláňal na stranu cisára Ferdinanda I. a na stranu jeho protivníka Jána Zápoľského. Boje s Osmanmi ho prinútili zdokonaľiť obranu jeho hradu Krásna Hôrka. Delá sa v Uhorsku vyrábali približne od 30. rokov 15. storočia, no až po vystavaní nových hradobných múrov v prvej polovici 16. storočia⁵⁵ zadal František Bebek objednávku istému Jánovi z Levoče, tunajšiemu delolejárovi.⁵⁶ **Tri delá** z roku 1547 (rovnakého vzhľadu) boli pravdepodobne zhotovené zo zrekvirovaných zvonov okolitých obcí. Bebekovský erb na hlavni je tu zjednodušený, na štítovom poli dvojkríž, z neho vyrastá pštosie pero. Nápis tvorí novoveká kapitála, písmeno N má v jednom prípade (v slove *HANS*) zrkadlovo otočený tvar. Číslica 1 má tvar kapitálneho I s pätkami, sú tu všetky tri

⁵⁴ Prepis: *H(ic)F(uit) Balthasar Duchon / Anno Domini / 1595*. (Podčiarknutie označuje nexus litterarum).

⁵⁵ MENCLOVÁ, Dobroslava. *Krásna Hôrka*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 28-36.

⁵⁶ SPIRITZA, Juraj. *Biografický slovník zvonolejárov činných na Slovensku v druhom tisícročí*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2002, s. 40. ISBN 8096863258. O tomto delolejárovi však nič viac nevieme, identifikovala ho takto Ľudmila Klusová.

moderné formy arabských číslíc 4, 5 a 7, čo je charakteristické pre 16. storočie.⁵⁷ Z roku 1547 pochádza bronzové delo s erbom rodu Zápoľských, to však ešte obsahuje staršiu podobu číslice 7 v tvare striešky.⁵⁸

OBRÁZOK 11 – Delo Františka Bebeka z roku 1547 v areáli kaštieľa Betliar.
Foto: Viktória Cehulová.

V roku 1567 vymrel rod Bubekovcov po meči, keďže Juraj Bubek umrel v Sedmohradsku bez potomkov. Majetky rodu teda de iure pripadli korune. Hrad Krásna Hôrka bol dôležitou súčasťou hornouhorskeho pohraničného kapitanátu a slúžil ako obrana krajiny proti Osmanom. V období rokov 1570 až 1575 bol prvým známym hradným kapitánom Imrich Bornemisa a počas jeho velenia v roku **1574 hrad získal nové delo**.⁵⁹ V jeho spodnej časti je liaty latinský nápis v novovekej kapitále, pod ním erb Maximiliána II. Ako znak skrátenia slov je nad písmenami omegovitý *titulus*, pre novovek je už trochu neobvyklé použitie *scriptura continua* v slovách *ME FIERI IVSSIT* (zvyšné slová sú oddelené kosoštvorcami v strednom

⁵⁷ Prepis: *FRANCISCVS / BEBEK · DE · / PELSEWICZ / · 1 · 5 · 4 7 · // HANS VON · L(EWTSCH)*. V súčasnosti sa všetky tri nachádzajú na nádvorí kaštieľa Betliar.

⁵⁸ Predmet sa nachádza v správe SNM – Múzeum Betliar, z pozostalosti po rodine Andrassy, hrad Krásna Hôrka; prírastkové číslo: 1953/00006, evidenčné číslo: Z 00077.

⁵⁹ BENKOVÁ, Eva. Pôsobnosť kapitánov na hrade Krásna Hôrka v 70. a začiatkom 80. rokov 16. storočia. In BENKOVÁ, Eva – PODOLAN, Peter (eds.) *Priezory do dejín. Historia nova 11*. Bratislava : Stimul, 2016, č. 11, s. 33-67. ISBN 978-80-8127-166-3.

pásme).⁶⁰ Z obdobia do roku 1650 je to pravdepodobne jediný zachovaný nápis, ktorého objednávateľom je priamo panovník.⁶¹

Hrad Krásna Hôrka mal od roku 1582 v desaťročnej držbe kapitán Peter Andrásy, prvý z rodu Andrásyovcov v Gemeri. Po jeho smrti sa tu stal kapitánom jeho syn Matej Andrásy, a práve v tomto období (možno z Matejovho popudu) bolo vyrobené **delo z roku 1597**.⁶² Latinský nápis v novovekej kapitále⁶³ v spodnej časti hlavne informuje o delolejárovi Rudolfovi Bingerovi, ktorý bol i zvonolejárom, keďže sa jeho meno zachovalo aj na zvone z roku 1595 v rumunskom Dindesti.⁶⁴

Hoci Gemerská stolica do osmanského impéria nebola nikdy včlenená, väčšina dedín a mestečiek musela v druhej polovici 16. storočia odvádzať dane filakovskému

sandžakbegovi. Jeho moc siahala na hornom Gemeri po dediny Rejdová, Vlachovo, Betliar a mestečká Dobšiná a Rožňava. Táto prvá etapa osmanskej nadvlády skončila dobytím Filakova v roku 1593.⁶⁵ O tragickej udalosti z roku 1584 hovorí **nápisová tabuľa**

v dobšinskom kostole s memoriálnym a didaktickým obsahom (čitateľa má povzbudiť k dodržiavaniu nábožného života), vyhotovená niekedy na prelome 16. a 17. storočia. Filakovský beg vtedy odviezol 352 ľudí do zajatia. Drevená tabuľa je rozdelená na tri časti, vo vrchnej je text v latinčine realizovaný novovekou kapitálou. Ukrýva v sebe

chronogram – po spočítaní červených rímskych čísiel vychádza číslo 352 – počet odvedených ľudí (*numerus captivorum*). V druhom a treťom odseku je tiež pomocou chronogramu dvakrát znázornené číslo 1584 – rok,

v ktorom Turci podnikli do oblasti Dobšinej nájazd. V spodnej časti tabule je v nemeckom jazyku a fraktúrou opísaný priebeh tragickej udalosti z roku 1584.

OBRÁZOK 12 – Nápisová tabuľa v ev. a. v. kostole v Dobšinej.
Foto: Viktória Cehuľová.

⁶⁰ Prepis: MAXIMILLIANVS · II · / D(I)V(INA) · CL(EMENT)IA · IMP(ERATOR) · SEMP(ER) / AV(G)VSTVS) · ROM(ANORUM) · HVNG(ARIAE) BOHEM(IAE)Q(VE) · REX · ARCH(IDV)X · AVS(TRIAE) · DV(X) · B(A)V(A)RICOM · TIROLIS · / ETC · ME FIERI IVSSIT · / M · D · LXXIII.

⁶¹ Predmet sa nachádza v správe SNM – Múzeum Betliar, z pozostalosti po rodine Andrásy, hrad Krásna Hôrka; prírastkové číslo: 1953/00005, evidenčné číslo: Z 00076.

⁶² BENKOVÁ, ref. 59, s. 63.

⁶³ Prepis: RVDOLPH(VS) · BINGER / GOSS · MICH · 1597.

⁶⁴ SPIRITZA, ref. 56, s. 21.

⁶⁵ ŽUDEL, ref. 5, s. 47.

Latinské slová v tejto časti, napr. *Octobris* sú napísané v humanistickej minuskule a mená *FILLEK* a *SOLIMAN* sú napísané novovekou kapitálou.⁶⁶

Už v roku 1596 po páde Jágra sa začala druhá etapa, keď bol Gemer v mocenskej sfére jágerského ejáletu, a to až do roku 1687. V tomto období tu však nemali žiadnu vojenskú posádku, išlo im predovšetkým o nerušené vyberanie daní. Množstvo dedín si zvolilo dobrovoľné zdanenie, aby sa vyhli rabovaniu. Od roku 1608 sa ich moc v Gemeri stabilizovala a v roku 1636 bola hranica na línii Vyšný Blh, Gemer a Plešivec. Je zaujímavé, že jágerskí Osmani sa neprejavovali takou krutosťou ako fiľakovskí, išlo predovšetkým o osmanské „návštevy“, pri ktorých museli gemerskí poddaní Osmanov pohostiť. V hornom Gemeri bola známa osoba Osmana Šóša, ktorý v dedinách holdoval a vyčíňal. Zmienky o zaniknutých obciach sú raritné.⁶⁷

V 17. storočí postupne nahradil rod Bubekovcov, dovtedy najvýznamnejší činiteľ vo vývoji Gemera, rod Andássyovcov. Panstvá Štítnik, Betliar i Krásna Hôrka sa dostali do ich vlastníctva a pre tento región začala nová etapa aj v oblasti nápisovej kultúry. Podobne ako v iných oblastiach krajiny, aj tu prišlo k masívnemu nárastu počtu nápisov, ktoré však už nie sú predmetom tejto štúdie.

Záverom možno konštatovať, že najviac nápisov do roku 1650 sa nachádza v evanjelickom kostole v Štítniku a najviac nápisov z hľadiska umiestnenia sa nachádza v evanjelických kostoloch tohto regiónu. Čo sa týka materiálov nosičov, prevláda kov a z techník maľba (do omietky alebo na drevo), ktorá bola realizovaná freskovým spôsobom v Plešivci, Štítniku, Kocel'ovciach a Ochtinej. Najviac zastúpeným nosičom boli sepulkrálie, pričom väčšina z nich sa nachádza v štítnickom kostole. Novoveká kapitála bola najvhodnejším typom písma pre techniky zhotovovania nápisov a v regióne sa používala od polovice 16. storočia. Drvivá väčšina nápisov bola v latinskom jazyku, čo aj odzrkadľuje používanie latinčiny ako kultúrneho jazyka v období stredoveku a raného novoveku.

Počas terénneho výskumu sme sa stretli s ochotným prístupom miestnych duchovných i zamestnancov múzeí. Častokrát konštovali nevyhovujúci stav pamiatok a zdôraznili potrebu ich reštaurovania, ktoré sa už pomaly uskutočňuje. Keďže cirkvi nedisponujú dostatočným finančným zázemím, úloha je to náročná. Jej dôležitosť však odzrkadľujú aj tie historické objekty, ktoré sme v našej štúdií prezentovali.

---

⁶⁶ Text je príliš dlhý, preto ho tu neuverejníme v celkovej podobe.

⁶⁷ MARKUSKOVÁ, Helena. Gemer pod osmanským panstvom. In *Najnovšie poznatky z výskumov stredovekých pamiatok na Gotickej ceste III: Zborník Gotická cesta 3/2018*. Rožňava : Občianske združenie Gotická cesta, 2020, s. 77-90. ISBN: 978-80-972544-2-1.

EPIGRAPHIC CULTURE OF THE ROŽŇAVA DISTRICT UNTIL 1650

CEHULOVÁ, Viktória

Many epigraphic monuments from Gemer are in unsuitable conditions and some of them are already irretrievably lost. In order to contribute to the developing research on inscriptions in Slovakia and also to make knowledge about the Rožňava region accessible to a wider circle of researchers, the authors summarised the most important epigraphic monuments, including their critical description.

The oldest inscriptions are assumed to be on imported liturgical objects, but the genuine preserved inscriptions in this area come from the end of the 13th century, e.g. on the painting of the church in Šivetice. Texts in calligraphic Gothic minuscule are increasing in abundance on fresco scenes from the end of the 14th century. Their donor was the noble Bubek family and they can be found in their family churches in Plešivec, Štítnik, but also in the smaller villages of Koceľovce and Ochtiná.

The most inscriptions up to 1650 can be found in the evangelical church in Štítnik, the most inscriptions in terms of location are found in the evangelical churches of this region as well. Regarding the materials of the carriers, the most common was metal and the predominant technique was painting (plaster or wood). Modern capitals were the most suitable typeface for inscription-making techniques and were used in the region from the mid-16th century. The vast majority of inscriptions were in Latin, which also reflects the use of Latin as a cultural language during the Middle Ages and the early Modern Age. The diverse content of the texts representing simple notes in the form of graffiti in Ochtiná, a memorial-didactic inscription on a board in Dobšiná or information about the authors from Krásna Hôrka Castle's works are also worth attention.

The study can be beneficial not only for the church communities themselves and the professional public, but also for laypersons and tourists, who have been rediscovering this beautiful region in recent years thanks to the activities of the civil association *Gotická cesta*.

Translated by Jana Kafúnová

KNIHA ROZHODNUTÍ MESTA PREŠOV (1762 – 1776)

ANNA BEŇOVÁ

Beňová, A.; Book of Decisions of the Municipality of Prešov (1762 – 1776). Slovenská archivistika, Vol 53, 2023, No 1, p. 27-46.

The study presents the most important results of the diplomatic-content analysis of the Book of Decisions of the Municipality of Prešov from 1762 – 1776. The first section of the research was carried out as a part of the diploma thesis in 2021 – 2022. The book provides a rich source of information about formation and functioning of the municipality. The authors describe the external and internal features of the book and focus on the various types of registrations, which it consists of. They pay attention to the issue of city self-government and the process of restoring the municipality. Closely related to this are the changes introduced into the functioning of the city administration in the 18th century by the monarch and state authorities through various control mechanisms, regulations and standards.

Key words: history of administration, the 18th century, municipality, history of Prešov, city books

Kniha rozhodnutí mesta Prešov z rokov 1762 – 1776¹ sa stala predmetom výskumu v rámci diplomovej práce.² V štúdiu sa snažíme zhrnúť výsledky nášho doterajšieho výskumu danej problematiky týkajúcej sa diplomatickej analýzy prameňa spolu so sondou do fungovania mestskej samosprávy slobodného kráľovského mesta Prešov v druhej polovici 18. storočia a načrtnúť proces zasahovania a vplyvania nadriadených úradov do chodu mesta a jeho správy. V tomto období je badať zmeny vo fungovaní samosprávy mesta, ktorých hlavnou príčinou je snaha o konsolidáciu a zjednocovanie správy Máriou Teréziou a štátnymi úradmi na území Uhorska, a teda aj v rámci slobodných kráľovských miest. Kniha rozhodnutí magistrátu mesta Prešov z rokov 1762 – 1776 sa podľa nám dostupných informácií doteraz nik nevenoval z diplomatickej ani obsahovej stránky a nemáme žiadne informácie ani o čiastkových zmienkach o prameni. V inventári mestských úradných kníh Prešova³ je označená ako „Kniha rozhodnutí magistrátu“. Skúmaný prameň je úradnou knihou v kategórii zasadacích protokolov a je bohatým prameňom pre poznanie dobovej situácie, chodu mestskej rady, prerokovávaní a riešenia najrôznejších mestských záležitostí, komunikácie s vyššími úradmi a okolitými mestami. Kniha nám tiež podáva informácie

---

¹ Skúmaná úradná kniha je zachovaná v origináli a uložená v Štátnom archíve v Prešove vo fonde Magistrát mesta Prešov. Štátny archív v Prešove (ďalej len ŠA PO), fond Magistrát mesta Prešov (ďalej len f. MMPO), Kniha rozhodnutí magistrátu, 1762 – 1776, inventárne číslo (ďalej len inv. č.) 461, signatúra (ďalej len sign.) 2385.

² BEŇOVÁ, Anna. *Kniha rozhodnutí mesta Prešova z rokov 1762 – 1776 (dejiny správy a diplomaticko-obsahová analýza prameňa)* : magisterská práca. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2022, 82 s.

³ VERDONOVÁ, Viera. *Magistrát Prešov – Inventár úradných kníh 1424 – 1929*. Prešov : Štátny oblastný archív v Prešove, 1996, 255 s.

o ekonomickej, hospodárskej, náboženskej otázke v meste v danom období vďaka najrôznejším druhom zápisov.

Diplomatická analýza

Kniha je vyhotovená v knižnej forme pozdĺžneho tvaru s rozmermi 38 cm x 25 cm x 11 cm. Rozmery písacej látky sú 37 cm x 23 cm. Kniha má 554 listov, teda 1108 strán. Z toho popísaných je 1092 strán a nepopísaných 16 strán. Na stranách knihy sa nachádza aj pôvodná paginácia,⁴ ktorá ale začína označením v podobe *Folio 1^a* až na liste č. 2, na 3. strane podľa pracovnej paginácie.⁵ Pisár pri číslovaní preskočil číslo strany 126, takže strany sú označené po číslo 125 a ďalej nasleduje strana označená číslom 127.⁶ Pôvodná paginácia končí číslom 168. Nasledujúce listy už označené nie sú.

Písacou látkou knihy je ručne robený papier typu *vergé*⁷ vo svetlej pieskovo-kávovej farbe. Kvalita použitého papiera je nižšia, povrch je drsnejší a často je na ňom vidieť vlákna. Lokalizovali sme jeden typ filigránu, identický v celej knihe, vyobrazený v tvare dvoch prelínajúcich sa majuskulných písmen CC. Zhoduje sa s priesvitkou košickej papierne z roku 1744.⁸ Dve prelínajúce sa písmená CC vyobrazované najčastejšie na ľavej polovici hárku symbolizujú iniciály *Civitas Cassovia*. Papierne v Košiciach založená v roku 1640 Jánom Spillenbergerom už od samého začiatku trpela nedostatkom vody na pohon zariadení, jej výroba bola veľmi kolísavá. Papier z tejto papierne bol predávaný ako papier podradnejšej akosti. Od začiatku 18. storočia bola papierne majetkom mesta Košice, ktoré ju za ročné nájomné prenajímalo papiernickým majstrom.⁹ Danými informáciami sa nám teda potvrdzuje horšia kvalita papiera, a vzhľadom na menšiu významnosť a nestály personál papierne nevieme určiť ďalšie parametre ani majstra. V knihe sa vyskytuje nepravidelné ohraničujúce linkovanie ceruzkou. Na niektorých stranách nachádzame vertikálnu linku na ľavej strane listu, ktorá slúžila ako pomocná čiara pre odsadenie riadkov v rozpätí od 1 do 4,5 cm. Súčasne možno vidieť aj horizontálnu pomocnú linku, ktorá označovala umiestnenie prvého riadku textu na strane v rozpätí od 2 do 5 cm. V knihe sa vyskytujú

---

⁴ Pagináciu písomnosti sme určili ako pôvodnú, pretože štýl písma aj farba atramentu paginácie, ktorá sa nachádza vždy vo vonkajšom rohu strany, je totožná so štýlom písma aj farbou atramentu samotného textu na tej ktorej strane.

⁵ Z dôvodu neúplnej a čiastočne chybnjej dobovej paginácie sme vzhľadom na veľký rozsah knihy vytvorili pracovné značenie strán, ktoré nám umožňovalo lepšie sa v knihe orientovať. Pre lepšie pochopenie sme zostavili tabuľku s prehľadom stránkovania. Pozri Tabuľka č. 1 Prehľad strán a paginácie v Knihe rozhodnutí mesta Prešov (ďalej len Tab. 1).

⁶ Vytrhnutie strany sme vylúčili, keďže list je označený stránkovaním z oboch strán číslami 125 a 127.

⁷ Tento typ ručného papiera je charakteristický pravidelnými ryhami vtláčenými do papiera za mokra po celej ploche ako dôsledok naplavovania papieroviny na štruktúru sita. BALÁŽOVÁ, Mária. Úradná kniha mestečka Smolenice z rokov 1747 – 1838. In ŠEDIVÝ, Juraj et al. *Formy a premeny diplomatickej produkcie v novoveku I*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2019, s. 166. ISBN 978-80-223-4943-7.

⁸ DECKER, Viliam. *Dejiny ručnej výroby papiera na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1982, s. 111, 141.

⁹ DECKER, ref. 8, s. 12-13.

aj linky značené atramentom, predovšetkým ide o linky horizontálne na horných častiach strán. Ďalej sme zaznamenali aj tabuľky a podčiarkovanie slov či viet. Kniha je písaná humanistickou kurzívou. Osobitý štýl písma sa líši podľa písárskej ruky. Lokalizovali sme celkovo štyri písárske ruky, ktoré sa nám súčasne podarilo priradiť k menám. Funkciu pisára zastával v tomto prípade takmer vždy úradujúci notár. Rozsah strán jednotlivých písárskych rúk sme zhrnuli v tabuľke č. 2. Pri niektorých zápisoch sa pisári dokonca podpisovali celým svojím menom a funkciou. Písárska ruka č. 1 patrila v čase vyhotovovania zápisov riadnemu notárovi Ignatiovi Bogdányimu.¹⁰ Písmo môžeme charakterizovať ako vypísané, čisté a uhladené. Pisár vyhotovoval pomocné linky pre odsadenie riadkov. Pri novom zápise dodržiaval vždy presah prvého riadku. Atrament je kávovohnedej až hnedočiernej farby.¹¹ Ignatius Bogdányi sa ako prvý tvorca obsahu knihy rozhodol zaviesť v jej koncovej časti vecný register – *Index rerum*, ktorý však až na zopár zápisov nie je vypracovaný. Písársku ruku č. 2 sme priradili notárovi Josephovi Smitsekovi, ktorého duktus písma je ostrý a hustý. Písárska ruka č. 3 patrí notárovi Michaelovi Maukschovi. Duktus jeho písma je vypísaný a podobne ako Bogdányi dodržiava presah prvého riadku zápisu. Atrament má kávovočiernu farbu. Písársku ruku č. 4 sme priradili úradujúcemu notárovi Joannesovi Antoniovi Platskovi. Ten má, čo sa týka rozsahu, najväčší podiel na tvorbe obsahu knihy. Jeho písmo sa mierne vyvíja, v prvých častiach ním vyhotovených zápisov je jeho písmo ťažšie, avšak postupne prechádza do uhladenejšieho a vypísanejšieho štýlu.

V knihe sa stretávame s rôznymi typmi skratiek a skrátení. Pozorujeme *litterae singulares*, ako príklad uvedieme často sa vyskytujúce *D.* za *Dominus* či *I. R. C.* *A* označujúce *Inclya Regia Camera Administrationis*. Skrátene slova suspenziou pozorujeme napríklad v označení peňažnej meny – *Rfl.* ako *Rhenensis florenos* či *Hfl.* ako *Hungaricus florenos*. Kontrakciou najčastejšie skracovanými slovami boli slová *Off(ici)o*, *N(ume)ro*, *D(omi)nus* a *Peril(lustr)is*. Skracovanie slov značkami vlastného významu je taktiež zastúpené v hojnom počte, či už ide o značku za *et*, koncovku *-rum* alebo *-us*. V knihe sa stretávame aj so skratkami relatívneho významu, najčastejšie v podobe podčiarknutého alebo nadčiarknutého *p* nahrádzajúceho predponu *per-/prae-*. Taktiež sa v texte vyskytujú ligatúry, a to najmä v prípadoch *QEconomus* a *AEdilis*. Rečou knihy je latinčina, avšak pri výskume sme na strane 41 našli v rozsahu 15 riadkov aj zápis v kultúrnej slovenčine, a to zo dňa 10. februára 1762.¹² V latinskej

¹⁰ Mená členov mestskej samosprávy sme ponechali v tvare, v akom sa vyskytujú v prameni.

¹¹ Pri problematike identifikácie atramentu vzhľadom na absentujúci chemický rozbor predpokladáme použitie železodubienkového atramentu v celom prameni. Pozri: HANUSOVÁ, Emília – MAKOVÁ, Alena – HANUS, Jozef. Železodubienkové atramenty – prečo je potrebné venovať im pozornosť. In *Bulletin Slovenskej asociácie knižníc*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 15-20. ISSN 1335-7905.

¹² V zápise richtár horného predmestia podáva magistrátu hlásenie o peňažných transakciách (príjmoch a výdavkoch) v pokladni cintorína. Zápis hlásenia je v prvej osobe singuláru a kultúrna slovenčina je miešaná s latinskými výrazmi. Pozri: SKLADANÁ, Jana. Latinčina v slovenských mestských písomnostiach v 17. – 18. storočí. In ČIČAJ, Viliam (ed.). *Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Smoleniciach 17. – 19. novembra 1997*. Bratislava : VEDA – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1999, s. 180. ISBN 80-224-0542-6.

podobe sú uvádzané aj krstné mená. Priezviská ale často preberajú znaky národných jazykov. Kniha je písaná objektívnym štýlom v 3. osobe singuláru, prípadne v 1. osobe plurálu.

Väzbu knihy sme identifikovali ako pôvodnú, bola teda dokončená ešte pred vytváraním zápisov, keďže všetky listy v knihe majú rovnakú veľkosť a papier je, čo sa týka kvality aj sfarbenia, v celej knihe rovnaký. Zápisy v knihe sú zoradené v chronologickom poradí. O tom, že väzba je pôvodná, svedčí aj existencia vytvoreného vecného registra na posledných listoch a taktiež presah záznamov do vopred pripravených stránok určených pre register.¹³ Kniha je zviazaná v tvrdej lepenkovej väzbe, ktorá je potiahnutá tenkou jemnou kožou svetlohnedej farby. Pole s názvom je tmavohnedej farby. Názov aj zdobenie je vyhotovené technikou slepotlačé. Názov umiestnený v poli s rozmermi 8 cm x 16 cm je vyrazený majuskulou v znení *PROTHOCOLLUM ACTORUM PUBLICORUM AB ANNO 1762*. Pri zdobení prevládajú rastlinné motívy, ktoré možno nájsť aj na zadnej strane knihy. Na obale sú viditeľné zárezy, ktoré tu ostali ako pozostatky po uzatváraní knihy pomocou zelených tkaných šnúrok. Ich zvyšky sú zalepené na vnútornej strane prednej a zadnej dosky. Kniha je viazaná ľanovým špagátom, lepená je červenohnedým lepidlom.¹⁴ Obal aj väzba knihy sú dnes už značne poškodené. Na obale je vidieť škvrny, ktoré zasahujú aj do nadpisu, okraje kože sú ošúchané a kus kože voľne visí na chrbte knihy. Väzba je uvoľnená a v niektorých častiach knihy sme spozorovali náznaky vzniku čiernej plesne. Zadná doska knihy nesie známky napadnutia červotočmi.

Analýza zápisov

Samotný názov nachádzajúci sa na prednej doske väzby *PROTHOCOLLUM ACTORUM PUBLICORUM AB ANNO 1762* nám prezrádza, že ide o zápisy (protokoly) úradných (verejných) rozhodnutí – aktov a tiež stanovuje časové ohraničenie obsahu. Kniha zahŕňa časové obdobie od začiatku roka 1762 až po koniec roka 1776. Nadpis prvej zapísanej strany *Improthocollationes Anni 1762^{di}* potvrdzuje obsah vo forme záznamov. V nasledujúcich rokoch vyskytujúci sa názov *Acta curialia* môžeme interpretovať ako správne rozhodnutia. Obsahom knihy sú teda zápisy rozhodnutí mestskej rady. Na posledných listoch knihy sú predpripravené strany na vyhotovovanie vecného registra s heslami v abecednom poradí číslami strán. Túto časť vyhotovil už vyššie spomínaný, prvý tvorca záznamov Ignác Bogdányi, ktorý ale vo vypracovávaní indexu nepokračoval, rovnako ani nasledovní zapisovatelia. Úradná kniha rozhodnutí mesta Prešov je tvorená tromi druhmi zápisov, a teda notíciami, odpismi a súpismi.¹⁵ Pre lepšie pochopenie funkcie jednotlivých druhov zápisov v knihe je nutné poznamenať, že aj keď listinné odpisy a rovnako i súpisy chápeme

---

¹³ Pozri Tab. 1.

¹⁴ Nepoznáme zloženie z dôvodu absencie chemického rozboru lepidla.

¹⁵ Pod pojmom zápis chápeme každý záznam zapísaný v mestskej knihe, pričom rozlišujeme niekoľko druhov, z ktorých každý má svoj osobitný význam. Poznáme notície ako záznamy či jednoduché zápisy o rozhodnutiach alebo schváleniach mestskej rady, listinné zápisy ako odpisy listín vydaných richtárom, mestskou radou, panovníkom či inými vydavateľmi a súpisy rôzneho charakteru. LEHOTSKÁ, Darina – ORLOVSKÝ, Jozef. *Najstaršia jeľšavská mestská kniha 1566 – 1710*. Martin : Osveta, 1976, s. 125.

ako samostatný druh zápisov, v knihe rozhodnutí sa stávajú súčasťou notícií v celom prameni bez toho, aby stratili vlastnú integritu. Majú zväčša doplňujúci, sprievodný charakter a aj keď podávajú dôležité informácie, je nutné ich vnímať v kontexte notície, v rámci ktorej sú v prameni zaznamenané.

Notície,¹⁶ ako základný a majoritný typ zápisov v mestskej knihe,¹⁷ sú zoradené v chronologickom poradí. Pri bližšom skúmaní frekvencie výskytu notícií v jednotlivých kalendárnych rokoch, ktoré zahŕňa kniha rozhodnutí, vidíme, že ich počet je nestály a pohybuje sa v rozmedzí 30-94 notícií za jeden kalendárny rok.¹⁸ Obsahom notícií v knihe sú zápisy z priebehu zasadnutí mestskej rady, na ktorých prerokovávali súdne záležitosti, spory, majetkové rozhodnutia, súdne rozhodnutia, hospodárske záležitosti mesta, komunikáciu so štátnymi úradmi, vybavovanie žiadostí a sťažností obyvateľov mesta a inštitúcií. Jednotlivé zápisy sa tiež samozrejme venujú bežnej agende, ktorú mesto riešilo každoročne. Spomenieme obnovu magistrátu, predkladanie účtov, odsúhlasovanie výdavkov, výplat a podobne. Začiatok zápisov notícií v kalendárnom roku 1762 je označený názvom *Improthocollationes Anni 1762^{di}*, a to len na prvej strane prislúchajúcej k danému roku. Od roku 1763 je takmer na každej strane v prvom riadku vycentrovaný do stredu nadpis *Acta curialia Anni*, za ktorým nasleduje príslušný rok zaznačený arabskými číslicami, napr. 1763 a podobne. Koniec zápisov v danom roku je poväčšine oddelený rôznorodým jednoduchým zdobením. Zápis začína datovaním v tvare napríklad *Anno 1762. Die 23^a Januarii*. Namiesto uvedenia presného roku nachádzame aj výskyt formulky *Eodem*. Za tým nasleduje bodka alebo bodkočiarka a za dátumom slová *Praesentibus Perill(ust)ribus, ac G(ene)rosis D(omi)nis*, po ktorých sú v zaužívanom poradí vymenovaní členovia užšej mestskej rady, ktorí boli prítomní na zasadnutí. Prvým je richtár, za ním nasledujú ostatní senátori. Po nich sú pomocou slovného spojenia *ex Electa Communitate* vymenovaní prítomní členovia volenej obce. Aj tu platí pravidlo, že ako prvý je spomenutý tribún ľudu. V niektorých prípadoch prítomní členovia nie sú vymenovaní, ale len spomenutí vo formulke *Praesente A. Magistratu (et) Electa Communitate*. Táto časť supluje judikát – dokazovaciu formulku a dáva zápisu právnu silu. Za zoznamom prítomných nasleduje určenie miesta zasadnutia, a to prostredníctvom slov *Sessio in Domo Perill(ustris) D(omi)nis Judicis habita est*; za tým nasleduje narácia a dispozícia, ktoré osvetľujú prerokovávanú vec a účel zasadania mestskej rady či predmet jednania alebo rozhodnutia. Ak sa prerokovávalo viacero záležitostí, alebo sa prijalo viac rozhodnutí, zápisy sa označovali poradovými číslami *Primo*,

¹⁶ Notícia ako písomný záznam o určitom právnom pokonaní, alebo svedectve o ňom, nadobúda v mestskej knihe plnú právnu platnosť a na jeho základe bolo teda možné vyhotoviť originál. Aj keď záznam nie je spečatený, v knihe sa používajú iné overovacie a zaručovacie funkcie. Sú nimi poznámky o rozhodnutí mestskej rady zapísať záležitosť a rozhodnutie do knihy, a tiež vymenovanie richtára a prítomných členov mestskej rady, čím sa všetci stali za rozhodnutie zodpovední a mohli potvrdiť jeho platnosť. LEHOTSKÁ, Darina. *Príručka diplomatiky*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1972, s. 123-127.

¹⁷ Notície sú v knihe rozhodnutí zastúpené v počte 1040, čo predstavuje 85 % z celkového počtu zápisov tvoriacich písomnosť. Pozri Graf č. 1 Percentuálny podiel druhov zápisov (ďalej len Graf 1).

¹⁸ Pozri Tabuľka č. 3 Druhy zápisov v knihe a ich počet (ďalej Tab. 3).

Secundo alebo *Ad Punctam Imam*. Zápis rozhodnutia začína intituláciou *Nos Judex, (et) Senatus Ci(vi)t(a)tis Epperjensiens(is). Damus pro memoria tenore (et) p(re) sentium significantes, quibus expedit Universis. Quod Nos, Anno, Die et Mense infradatum*. V niektorých prípadoch po zápise z rokovania je rozhodnutie mestskej rady uvedené na začiatku slovným spojením *Deliberatum est/ voto deliberatum est/ determinatum est/ unanimi voto determinatum est*, teda že rozhodnutie mestskej rady bolo jednohlasné. Pri riešení súdneho sporu sa často vyskytuje súpis jednotlivých bodov, ktoré sa k prípadu viažu. Označované sú v knihe často slovným spojením *Extractus causarum*, za ktorým sú spísané.

Odpisy listín, prepisy prijatej pošty, nariadení, mandátov a inej agendy nemajú v knihe osobitnú funkciu, slúžia na zachovanie pamätí, doplnenie prerokovávanej záležitosti. Písomnosť v odpise sa buď predčítala na zasadnutí alebo nejakým spôsobom súvisela s prerokovávanými bodmi. V knihe rozhodnutí sa odpisy vyskytujú v počte 123,¹⁹ čo predstavuje 10 % z celkového počtu zápisov.²⁰ Pri odpise je za datovacou formulkou uvedený akt prečítania, resp. oboznámenia sa s obsahom na zasadnutí mestskej rady slovami *Publicatum est/ Lectum est*. Za tým nasleduje uvedená charakteristika odpisu vo forme napríklad *...Gratiosum Mandatum Excelsi Locumtenentialis Consilii Regii, quo...* Ďalej je špecifikovaný predmet, ktorým sa písomnosť zaoberá. Úkon prepísania písomnosti je zaznamenávaný slovami *...ad quod rescriptum est Ordine Sequenti:...*, prípadne len pomocou slovného spojenia *est Sequens*. Nasleduje text samotného odpisu písomnosti, väčšinou v plnom znení aj s úvodnou intituláciou, záverečnou datáciou aj uvedením podpísaných osôb v písomnosti. Vo veľkej miere ide o mandáty, dekréty, patenty a nariadenia.

Súpisy, ako ďalší typ zápisov v skúmanom prameni, slúžia na dokumentáciu hospodárskej, ekonomickej, populačnej či inej otázky mesta, pričom zaznamenávané sú väčšinou z dôvodu bližšieho súvisu s prejednávateľnými záležitosťami. Často nachádzame neštruktúrované tabuľky, respektíve zápisy daňového charakteru, ktoré súvisia s prerokovávaným obsahom. Vyskytujú sa však aj tabuľky s narysovanými atramentovými linkami. Sú zastúpené v najmenšej miere²¹ a tvoria len 5 % všetkých zápisov knihy rozhodnutí.²² Ako príklad štruktúrovaného tabuľkového súpisu uvádzame tabuľku na strane 880 podľa pracovnej paginácie. Tej predchádza notícia datovaná k 20. 9. 1775. Obsahuje záznam o rokovaní mestskej rady vo veci budúcej výšky prenájmov mestských benefícií na najbližšie roky. Za záznamom z rokovania nachádzame označenie *Sumarium*, teda zhrnutie z rokovania vo forme tabuľkového súpisu. Ten je ďalej v krátkosti špecifikovaný slovami *Exarendatorum Ci(vi)t(a)tis Eperjensiensis Beneficiorum Anno 1775. die 19na et continuative 20. 7bris instituta Licitatione Arendae tempore a 1ma Januarii 1776^{ti} usque ultimam xbris 1778. duraturo*. Za tým už nasleduje samotná tabuľka, ktorej štruktúra je daná vopred vyťahnutými atramentovými linkami zhotovenými písařom. Obsahuje podrobné údaje o jednotlivých prenajímaných objektoch, doterajšej vyberanej čiastke a dohodnutej budúcej výške prenájmov v rýnskych florénoch, aj so súčtom súm v poslednom riadku tabuľky.

---

¹⁹ Pozri Tab. 3.

²⁰ Pozri Graf 1.

²¹ V knihe evidujeme 61 súpisov. Pozri Tab. 3.

²² Pozri Graf 1.

Mestská správa

Základnou výsadou všetkých miest spoločenstva Pentapolitany a tiež aj ostatných slobodných kráľovských miest bola slobodná voľba mestskej samosprávy. Toto pretrvávalo približne do 70. rokov 17. storočia, keď habsburskí panovníci začali voči mestám presadzovať centralizačnú politiku a do volieb mestskej samosprávy začali zasahovať kráľovskí komisári.²³ Rovnako ako v období stredoveku, aj v novoveku bola mestská rada samosprávnym orgánom miest a mestečiek. Pozostávala z richtára a prísazných, ktorých počet však kolísal a v jednotlivých mestách a obdobiach bol rôzny.²⁴ Slobodné kráľovské mestá sa považovali za majetok Svätej koruny a podliehali tak kráľovi, ktorý ich zveril do priamej správy Uhorskej komore (*Camera Hungarica*). Jej pôsobnosť sa však od 17. storočia obmedzila len na dozor nad tým, aby mestá načas a v určenom množstve odovzdávali predpísané dane a poplatky. Komora taktiež zvykla vysielat' na mestské zhromaždenia, na ktorých sa volili nové samosprávne orgány, osobitných komisárov. Mesto Prešov ale spadalo pod činnosť Spišskej komory (*Camera Scepusiensis*), ktorá sa zaoberala vykonávaním úloh Uhorskej komory vo východoslovenských oblastiach. V dôsledku korupcie a zneužívania právomocí predstaviteľov mestskej samosprávy vysielali od konca 18. storočia krajinské úrady, hlavne Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada (*Consilium regium locumtenentiale Hungaricum*), Uhorská rada (*Consilium Hungaricum*), Spišská a Uhorská komora, do miest na kontrolu ich riadenia, hospodárenia a niekedy aj volieb osobitné revízne komisie (*deputatio*).²⁵ Išlo hlavne o snahu zjednotiť verejnú správu v celej krajine a odstrániť odlišnosti medzi jednotlivými slobodnými kráľovskými mestami. Z tohto dôvodu sa korigovali počty členov volenej obce, zmeny v platovom ohodnotení a podobne. V 2. polovici 18. storočia bolo na odporúčanie komory odčlenené vykonávanie mestských úradov od funkcií senátorov. To v 60. rokoch 18. storočia umožnilo vyšší stupeň profesionalizácie mestskej samosprávy. Po zavedení dedičnosti senátorských funkcií sa voľby obmedzovali na doplnenie nových senátorov a členov volenej obce na uprázdnené miesta a na obsadzovanie väčšej časti mestských úradov. Samospráva sa postupne dostávala čoraz viac pod vplyv ústredných panovníckych úradov. Vplyv komisára kontroly sa na základe jeho povinnej účasti na reštaurácii

²³ SZEGHYOVÁ, Blanka. Úradníci a zamestnanci súdnej samosprávy v mestách Pentapolitany v 16. storočí. In *Historické štúdie*, 2013, roč. 47, s. 74. ISSN 0440-9515.

²⁴ D. Lehotská uvádza pre obdobie novoveku ako prevládajúci počet prísazných v mestách 12. T. Pastucha na základe analýzy mestskej knihy Ružomberka zas pre 2. polovicu 16. storočia uvádza rozpätie 8 až 14 prísazných. M. Marečková vo svojej štúdii uvádza zloženie užšej mestskej rady z 12 až 13 členov. A. Špiesz a L. Sokolovský uvádzajú, že počet senátorov v užšej mestskej rade bol 12. Porovnaj LEHOTSKÁ, ref. 16, s. 310; PASTUCHA, Tomáš. *Najstaršia mestská kniha Ružomberka. Prothocolon Maius 1527 – 1701*. Ružomberok : Mesto Ružomberok, 2021, s. 35. ISBN 978-80-570-2928; MAREČKOVÁ, Marie. Politická autonómie a vnútorná samospráva východoslovenských svobodných kráľovských miest v 17. stoly. In *Historický časopis*, 1993, roč. 41, č. 5-6, s. 546. ISSN 0018-2575; ŠPIESZ, Anton. Mesto Prešov v rokoch 1681 – 1781. In *Nové obzory*, 1973, č. 15, s. 146-148; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska, 2. časť*. Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 1999, s. 25. ISBN 80-716-4101-4.

²⁵ KÚTIK, Ján et al. *Dejiny verejnej správy na území Slovenska (vybrané časti a kapitoly)*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2018, s. 73-84. ISBN 978-80-224-1640-5.

rozšíril na rozsiahle zásahy do štruktúry, zloženia a pôsobnosti samosprávnych orgánov. Každoročne pred voľbami poslal samotný panovník mestskej rade list, v ktorom jej oznámil delegovanie svojho komisára na voľby a vyzval magistrát, aby rešpektoval jeho požiadavky. Tento panovnícky mandát postupne menil a rozširoval svoj obsah. Okrem apelovania na dobré mravy a výzvy na pokojný priebeh volieb, Mária Terézia priamo odporúčala a nariaďovala aj obsadzovanie jednotlivých úradov konkrétnymi mestskými funkcionármi. Richtár, senátori, tribún ľudu, mestskí úradníci a zamestnanci poberali za vykonávanie svojho úradu platy, ktoré v priebehu 18. storočia predstavovali čoraz výraznejšiu časť mestského rozpočtu.²⁶

V roku 1755 vydala Uhorská komora generálnu úpravu o samospráve týkajúcu sa všetkých miest, ktorá mala definitívne zjednocovať pomerne rozdielnu prax a priniesť dovtedy nezaužívanú novinku.²⁷ Išlo o vyberanie kandidátov na všetky miesta v samospráve len z mestskej rady. Z tohto dôvodu sa do mestskej rady odvtedy zrejme mohli dostať len vybraní jednotlivci, ktorí tam boli žiadúci, čo výrazne okliešťovalo dovtedajšie demokratické spôsoby volieb. Daným rokom sa súčasne skončilo aj vysielanie komisárov do jednotlivých miest, ktoré boli natoľko podriadené štátnej moci, že na ich kontrolu postačovali už len písomné úpravy dvora. O 10 rokov neskôr zjednotila komora aj formu volieb do samosprávy. Išlo o vhadzovanie guľčiek do viacerých urien, na ktorých boli uvedené mená kandidátov.²⁸ Ďalšími, na prvý pohľad nie až tak významnými opatreniami, ktoré ale mali výrazný dopad, posilňoval kráľovský dvor svoj vplyv v mestách. Príkladom takéhoto opatrenia bolo posielanie zvláštnych povolení ku každému obnovovaniu mestských úradov. Tieto voľby sa aj naďalej konali v stáročne zaužívaných tradičných termínoch, avšak od konca prvej štvrtiny 18. storočia dostávalo pri príležitosti reštaurácie magistrátu každé mesto zvláštny prípis, v ktorom bol uvedený špeciálny súhlas vládnuceho panovníka.²⁹

Mestská samospráva mesta Prešov pozostávala z dvoch základných orgánov. Prvým bola užšia mestská rada alebo senát, v knihe rozhodnutí sa stretávame s označením *Senatus*. Členmi senátu boli senátori – *senatores sessio, senatores*. Ich počet bol v nami sledovanom časovom úseku nestály. Bližšie informácie k členom užšej mestskej rady uvádzame v tabuľke obsahujúcej mená členov užšej mestskej rady v jednotlivých funkčných obdobiach.³⁰ Zo zistených údajov nám vyplýva, že

²⁶ KÓNYA, Peter. Prešov v „krátkom“ 18. storočí (1711 – 1790). In KÓNYA, Peter et al. *Dejiny Prešova I*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2017, s. 500-501. ISBN 978-80-555-1896-1.

²⁷ 26. 8. 1755. Generálna norma na úpravu samosprávy bola zložená z deviatich bodov. Prepis publikoval Anton Špiesz a podarilo sa nám nájsť aj dobový prepis normy v latinskom jazyku v kultúrnej slovenčine v Knihe obnov magistrátu. ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 – 1780*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 37-38; ŠA PO, f. MMPO. Kniha obnov magistrátu (1763 – 1798), inv. č. 5, sign. 2125.

²⁸ Vydané 15. novembra 1765. ŠPIESZ, ref. 27, s. 40.

²⁹ ŠPIESZ, ref. 27, s. 40.

³⁰ Pozri Tabuľka č. 4 Užšia mestská rada v Prešove v rokoch 1762 – 1776. Prvý stĺpec obsahuje mená všetkých členov senátu v rokoch 1762 – 1776. Členstvo v senáte v danom roku znázorňuje tmavo zafarbené políčko. Polia bez označenia znamenajú nezistenú funkciu osoby a tiež nevykonávanie funkcie senátora v danom roku. Posledný riadok tabuľky obsahuje informácie o počte senátorov v senáte v jednotlivých funkčných obdobiach.

počet členov senátu bol nestály a kolísal v rozmedzí 6 až 9 ľudí. Taktiež si môžeme všimnúť, že povýšiť svoje postavenie v magistráte tým, že sa stali členmi užšej mestskej rady mohli nielen členovia volenej obce, ale fungovalo to aj opačne. Osoba vo funkcii senátora sa mohla stať opäť členom volenej obce. Senátori mohli zároveň vykonávať funkciu notára, mestského komorníka či zastávať iné úrady.

Druhým základným orgánom mestskej samosprávy bola širšia mestská rada alebo volená obec, v knihe rozhodnutí magistrátu označovaná ako *Electa communitas*, *Electa jurata communitate*, *Electa juramenta communitate*. Počet členov volenej obce nebol stály, taktiež v priebehu rokov kolísal. V Knihe rozhodnutí magistrátu sme nenašli k volenej obci a jej členom celistvé informácie, tie sú obsiahnuté v Knihách obnov magistrátu. Z toho dôvodu sme nevypracovávali bližšie štatistické údaje. V knihe rozhodnutí však nachádzame v roku 1762 poznámku, kde sa spomína, že *Electa communitas* je zložená zo 46 osôb. Na čele volenej obce stál *tribunus*. Členovia boli rozdelení do štyroch skupín – *Mensa*, podľa mestských štvrtí. Na čele každej z nich stál prolokútor – *prolocutor*. Pre prvý stôl bol prolokútorom *tribunus*.

S funkciou richtára sa v prameni stretávame pod označením *iudex*, *iudex primarius*, *iudex ordinarius*. V priebehu rokov 1762 až 1776 sa na poste richtára mesta Prešov vystriedali štyri osoby. Obsadenie postu úradu richtára podľa Knihy rozhodnutí magistrátu sme zdokumentovali v tabuľke.³¹ Prvým richtárom v poradí v nami skúmanom časovom úseku bol Joannes Wrabelly. Post zastával v rokoch 1762 – 1765 a v roku 1769 do 23. apríla. Mimo časového úseku, ktorý dokumentuje Kniha rozhodnutí magistrátu, zastával Joannes Wrabelly richtársky úrad aj v rokoch 1755 – 1756 a 1759 – 1761.³² Ďalším richtárom bol Michaël Thormássy v rokoch 1766 a 1767. Jedno funkčné obdobie celého kalendárneho roka 1768 zastával úrad Stephanus Szöllössi. Posledným vyskytujúcim sa richtárom v Knihe rozhodnutí magistrátu je Josephus Smitsek. V roku 1769 zastával úrad od 24. apríla a potom v rokoch 1770 – 1776, pričom mimo rozsah Knihy rozhodnutí magistrátu bol v richtárskom úrade ešte v rokoch 1777 a 1781 – 1797.³³ Zo zisteného vidíme, že osoba zastávajúca post richtára sa nemenila každým rokom. V knihe sa stretávame s úradom zastupujúceho richtára (*iudex substitutus*), ktorý zastupoval riadneho richtára vo výkone funkcie počas jeho choroby, prípadne počas iného dôvodu neprítomnosti. V zápise z 30. januára 1773 je absencia riadneho richtára vysvetlená slovami „*ordinario adhuc agrotante*“, v zápise z 3. februára 1773 slovami „*ordinario hucdum expedibus laborante*“. Funkciu vykonával vždy jeden zo senátorov, najčastejšie ten, ktorý bol už predtým v úrade riadneho richtára.

Funkcia rečníka alebo tribúna je v Knihe rozhodnutí magistrátu označovaná ako *tribunus*, *tribunus plebis*, *tribunus primarius*. Tribún bol volený spomedzi členov volenej obce (*Electa communitas*) na začiatku roka spolu s ostatnými úradmi. Voľba tribúna nebola vykonávaná každý rok, takže jedna osoba mohla úrad zastávať aj

³¹ Pozri Tabuľka č. 5 Richtári mesta Prešov v rokoch 1762 – 1776. V prvom stĺpci sa nachádza kalendárny rok výkonu funkcie richtára. Druhý stĺpec obsahuje meno richtára vo funkcii v danom funkčnom období.

³² DOMENOVÁ, Marcela. Prešovskí richtári. In ŠVORC, Peter (ed.). *Sprievodca po historickom Prešove*. Prešov : UNIVERSUM, 2006, s. 66. ISBN 80-89046-35-5.

³³ DOMENOVÁ, ref. 32, s. 66.

niekoľko rokov po sebe. V rozpätí rokov 1762 – 1776 sa v úrade tribúna vystriedali štyri osoby. V rokoch 1762 – 1765 zastával úrad tribúna Michael Mauksch. Od roku 1766 až do 23. apríla 1769 to bol Michael Vilecs. Georgius Requiny vykonával funkciu tribúna od 24. apríla 1769 a v roku 1770. V rokoch 1770 – 1776 bol tribúnom Sigismund Mauksch.³⁴

Úrad notára je v zápisoch Knihy rozhodnutí magistrátu uvádzaný ako *notarius*, *notarius ordinarius*. Notár bol volený na začiatku roka spolu s ostatnými úradmi. Funkciu mohol vykonávať člen *Electa communitas*, ale aj jeden zo senátorov. V rozpätí rokov 1762 – 1776 sa na tomto poste vystriedali štyri osoby. Prvým bol v roku 1762 Ignatius Bogdányi. Toho v ďalšom roku v jeho funkcii vystriedal Josephus Smitsek na roky 1763 – 1769. V roku 1769 od 24. apríla obsadil post notára Michael Mauksch a v rokoch 1770 – 1776 sa ním stal Joannes Anton Platsko. V Knihe rozhodnutí magistrátu sa stretávame aj s funkciou vicenotára (*V. Notarius, vice notarius*).³⁵

Úrad mestského komorníka je v Knihe rozhodnutí magistrátu označovaný názvom *camerarius, camerarius civitatis*. Mestský komorník mal na starosti pravdepodobne hospodársku a finančnú agendu v meste.³⁶ Volebný bol na nasledujúci rok koncom kalendárneho roka. Zvolený pritom mohol byť ako člen *Electa communitas*, tak aj člen senátu.³⁷ V rozpätí rokov 1762 – 1776 vykonávalo túto funkciu päť osôb, a to Gabriel Wittko v rokoch 1762 – 1763, Sigismund Mauksch v rokoch 1764 – 1769. Josephus Krausz zastával túto funkciu v roku 1769 od 24. apríla a potom v rokoch 1772 – 1773, Adamus Podhoranszky v rokoch 1770 – 1771 a v roku 1774 a Josephus Engel v rokoch 1775 – 1776. Údaj o výkone funkcie Josepha Engela v roku 1776 sme získali z Knihy obnov magistrátu z rokov 1764 – 1798,³⁸ keďže v Knihe rozhodnutí magistrátu sme sa k informácii nedopátrali.

Voľby

Ešte pred začatím volebných úkonov musela mestská rada počkať na doručenie kráľovského mandátu, ktorý bol potrebný na uskutočnenie obnovy magistrátu. Kráľovský mandát³⁹ bol magistrátu mesta Prešov doručovaný, ako to uvádzajú aj zápisy v knihe, niekedy počas novembra až decembra. Voľby mestskej rady sa konali v dvoch etapách. Prvá časť volieb, v rámci ktorej sa volila funkcia mestského

³⁴ Pozri Tabuľka č. 6 Tribúni mesta Prešov v rokoch 1762 – 1776.

³⁵ Pozri Tabuľka č. 7 Notári mesta Prešov v rokoch 1762 – 1776.

³⁶ Bližšie informácie v rámci doterajšieho výskumu sme k funkcii mestského komorníka v Prešove nenašli. Funkcii komorníka v meste Trenčín v 17. storočí sa venuje vo svojej štúdií Peter Brindza a jeho výskyt spomína aj D. Lehotská v Bratislave od roku 1430. Viac v BRINDZA, Peter. Funkcia trenčianskeho mestského komorníka v 17. storočí z pohľadu archontológie. In *Mesto a dejiny*, 2014, roč. 3, č. 2, s. 23-38. ISSN 1339-0163; LEHOTSKÁ, Darina. Bratislavská mestská správa a jej predstavitelia v 15. storočí. In *Historické štúdie*, 1976, roč. 20, s. 27-52.

³⁷ Pozri Tabuľka č. 8 Mestský komorník vo funkcii v rokoch 1762 – 1776.

³⁸ ŠA PO, f. MMPO, Kniha obnov magistrátu (1763 – 1798), inv. č. 5, sign. 2125.

³⁹ Panovnícky mandát dával magistrátu povolenie na vykonanie reštaurácie a vyzýval magistrát, aby rešpektoval požiadavky a nariadenia súvisiace s voľbami. Okrem apelovania na dobré mravy a výzvy na pokojný priebeh volieb, Mária Terézia niekedy aj priamo odporúčala a nariadovovala obsadzovanie jednotlivých úradov konkrétnymi mestskými funkcionármi.

komorníka (*Camerarius civitatis*), sa konala na konci kalendárneho roka po obdržaní mandátu.⁴⁰ V knihách obnov magistrátu⁴¹ bol dátum konania voľby mestského komorníka zaznamenaný slovami „*Officium ist hoc de Praescripto Benignae Normae Resstauratoriae cum exitu Anni*“.

Druhá etapa obnov magistrátu pokračovala v novom kalendárnom roku.⁴² Obnova sa v riadnom termíne v rokoch 1762 až 1776 konala najskôr 2. januára a najneskôr 4. februára. Dátum reštaurácie teda nebol pevne stanovený. Dodržiavalo sa len pravidlo, že reštaurácia má prebehnúť až po *festum Circumcisioni Domini*.⁴³ Reštaurácia v rokoch 1775 a 1776 začala 2. januára, v roku 1765 prebehla až 4. februára. V ostatných rokoch sa deň začiatku volieb pohyboval medzi 16. až 21. januárom. V roku 1769 prebehla obnova magistrátu dvakrát. Prvýkrát v obvyklom čase na začiatku kalendárneho roka, teda 16. januára a druhýkrát 24. apríla.⁴⁴ Z roku 1770 sme záznam o obnove magistrátu v Knihe rozhodnutí magistrátu a ani v Knihe obnov magistrátu nenašli. Zloženie mestskej rady počas roka 1770 korešponduje s výsledkami volieb z 24. apríla 1769. Predpokladáme teda, že v roku 1770 obnova magistrátu začiatkom roka neprebehla. Z 15 zaznamenaných začiatkových dátumov obnov magistrátu v nami skúmanom prameni sa 11 z nich uskutočnilo v pondelok, jeden z nich v piatok a v utorok a dva v sobotu. Voľby zväčša trvali tri až štyri dni.⁴⁵ V Knihe rozhodnutí magistrátu však k tomuto údaju nemáme úplné informácie, keďže zápis o reštaurácii zväčša uvádza len začiatkový deň, preto sme k nemu nevytvárali štatistický výstup. Pri začiatku volieb v piatok, prípadne v sobotu sa s priebehom pokračovalo vždy až po nedeli.

V prvý deň obnovy magistrátu sa všetci zúčastnení stretli na radnici (*ad curiam seu domum Praetoriam*), odkiaľ sa spoločne odobrali do kostola sv. Mikuláša na omšu (*ad Ecclesiam Parochialem Divino Nicolao Sacra*). Po návrate na radnicu boli, pred samotným hlasovaním a voľbou do jednotlivých úradov, prečítané a v slovenskom

---

⁴⁰ Pozri Tabuľka č. 9 Dátumy volieb na konci kalendárneho roka. Zo štatistiky, ktorú sme vytvorili na základe zápisov z každého roka v nami skúmanej Knihe rozhodnutí magistrátu a ktorú sme zhrnuli v tabuľke č. 3, nám vyplýva, že voľba mestského komorníka sa v čase od 1762 – 1776 uskutočnila v dvanástich prípadoch dňa 31. decembra, teda na Silvestra, v posledný deň kalendárneho roka. V roku 1769 a 1775 zasa prebehla voľba 30. decembra, pretože v týchto rokoch Silvester pripadal na nedeľu, kedy sa mestská rada neschádzala. V roku 1770 sa voľby uskutočnili už 29. decembra, v sobotu.

⁴¹ ŠA PO, f. MMPO, Kniha obnov magistrátu (1730 – 1763), inv. č. 4, sign. 2124, Kniha obnov magistrátu (1763 – 1798), inv. č. 5, sign. 2125.

⁴² Pozri Tabuľka č. 10 Dátumy volieb na začiatku kalendárneho roka. Tabuľka obsahuje údaje o dátumoch začiatku volieb v danom kalendárnom roku, deň v týždni a cirkevné sviatky pripadajúce na tento deň. Údaje k roku 1762 sme dodatočne zisťovali v Knihe obnov magistrátu z rokov 1730 až 1763, keďže v Knihe rozhodnutí magistrátu zápis o reštaurácii z tohto roku zaznamenaný nie je.

⁴³ 1. január.

⁴⁴ Voľby sa v tomto roku konali po druhýkrát na pokyn komory, nedopátrali sme sa k podrobnejšiemu vysvetleniu dôvodu opakovania volieb.

⁴⁵ ŠA PO, f. MMPO, Kniha obnov magistrátu (1730 – 1763), inv. č. 4, sign. 2124, Kniha obnov magistrátu (1763 – 1798), inv. č. 5, sign. 2125.

jazyku vysvetlené generálna norma aj kráľovský mandát.⁴⁶ Všetci členovia mestskej samosprávy boli volení vždy spomedzi troch kandidátov⁴⁷ väčšinovým počtom hlasov,⁴⁸ prípadne bola funkcia osoby v danom úrade z predchádzajúceho funkčného obdobia potvrdená.⁴⁹ Na začiatku prebiehali voľby do *Electa communitas*, a to za jednotlivé stoly. Ďalej bol volený *tribunus*. V priebehu tohto a ďalších dní boli volené alebo potvrdzované úrady asesora (*assesor*), prolokútorov (*prolocutor*) 2., 3., a 4. stola (*mensa*), farského dozorca (*inspector ecclesiae parochialis*), úrad riadneho notára (*ordinarius notarius*), vicenotára (*vice notarius*), kancelistu (*cancellista*) a fiškála (*fiscalis*). Ďalej boli volené, prípadne potvrdzované, úrady vyberačov daní v jednotlivých štvrtiach (*portionalis perceptores*), mestský špán (*spanus civitatis*), dozorca nad stavebnými úpravami mesta (*aedilis*), mestský kapitán (*vigiliarum magister*), dozorca nad jatkami a predajom mäsa (*macellorum inspector*), prefekt lesov (*sylvarum praefectus*), prefekt chudobinca (*xenodochii praefectus*) a ďalší. Nakoniec sa pokračovalo s úradom richtára (*iudex*) a senátorov (*senatores*). Po ukončení volebného procesu boli senátori spolu s richtárom odprevedení volenou obcou do kostola, kde sa odspievala Ambroziánska hymna,⁵⁰ po ktorej richtár zložil prísahu vo svojom úrade. Ostatní novozvolení v úradoch zložili prísahu na radnici.

Záver

Výsledky nami vykonanej diplomatickej analýzy prameňa zapadli do dobového úzu produkcie mestských kancelárií. Dôležitou súčasťou bol rozbor a skúmanie jednotlivých druhov zápisov, ktoré knihu rozhodnutí tvoria a skutočnosť, že nejde len o notície, ale tie sú dopĺňané o odpisy iných písomností, listín, korešpondencie a tiež o súpisy najrôznejšieho charakteru. V rámci skúmania informácií, ktoré nám prameň ponúka, sme sa sústredili na otázku fungovania mestskej rady a proces obnovy magistrátu v 2. polovici 18. storočia, ktoré bolo príznačné vládou osvietenскеj absolutistickej panovníčky Márie Terézie. Tá svojou snahou o centralizáciu a zjednotenie fungovania úradov prostredníctvom nariadení, noriem a odporúčaní zasahovala do zaužívaného systému samosprávy, a to aj v slobodných kráľovských

---

⁴⁶ „...*praescriptum B. (enigna) Norma Re//stauratoria, relectum est I(ncllytae). R(egiae). C(amerae). A(dministrationis). Scepusiensis decretum Transmis//missionem B(enigni). Mandati Restauratorii insinuans, tum ipsum Beni//gnu Mandatum, demum tam hac, quam et B(enigna). Norma Restauratoria// idiomate Slavonico explanata sunt...*“ ŠA PO, f. MMPO, Kniha rozhodnutí magistrátu (1762 – 1776), inv. č. 461, sign. 2385.

⁴⁷ „...*idem E(lecta). Com(m)unita//ti trium sequentium candidatorum Nomina fine Electionis propo//suit, nimirum...*“ Kniha rozhodnutí magistrátu (1762 – 1776), inv. č. 461, sign. 2385.

⁴⁸ „...*e(t) quorum Numero Votorum pluralitate, electus est...*“ ŠA PO, f. MMPO, Kniha rozhodnutí magistrátu (1762 – 1776), inv. č. 461, sign. 2385.

⁴⁹ „...*D(omi)nus Anni praeteriti Iudex Joannes=// Vrabely, gesto per Decenium Off(ici)o suo valedixit...*“ ŠA PO, f. MMPO, Kniha rozhodnutí magistrátu (1762 – 1776), inv. č. 461, sign. 2385.

⁵⁰ Ide o hymnový chválospev s názvom *Te Deum*, prípadne *Te Deum laudamus*, za autora ktorého bol považovaný sv. Ambróz. Bol veľmi často používaný počas významných sviatkov, pri procesiách, voľbách biskupa a iných slávnostných, aj politických udalostiach. Pozri: FINCHER, Ludwig. *Die Musik in Geschichte und Gegenwart : Allgemeine Enzyklopädie der Musik*. Stuttgart: Metzler, 1994, zv. 9, s. 430. ISBN 9783761811399.

mestách. Základné usmernenie, ktorým sa mal magistrát pri obnove a správe riadiť, bola Generálna norma na úpravu správy v mestách, vydaná Uhorskou komorou 26. augusta 1755. Po porovnaní informácií nachádzajúcich sa v Knihe rozhodnutí magistrátu, noriem na úpravu správy a doterajších informácií sme zistili, že proces obnovy magistrátu sa čiastočne riadil predpísanou normou, pričom vo vývine mestskej samosprávy môžeme vidieť aj isté paralely s predchádzajúcimi obdobiami. Toto tvrdenie sa však nedá uplatniť na všetky úrady, ich obsadzovanie a vykonávanie. Mestská rada pozostávala, rovnako ako v predchádzajúcom období, z dvoch základných orgánov: senátu a volenej obce. Senát bol zložený zo senátorov, ktorých počet v nami sledovanom období kolísal v rozmedzí 6 až 9, čo oproti minulému obdobiu znamená pokles. Hlavou senátu bol richtár. V prípade neprítomnosti richtára ho zastupoval jeden zo senátorov, zastupujúci richtár. Podľa údajov z knihy rozhodnutí sme zistili, že nielen členovia volenej obce mohli byť zvolení do vyššej funkcie na post senátora, ale mohol prebehnúť aj opačný proces. Senátori mohli vykonávať i funkciu notára, mestského komorníka a iné funkcie, čo nezodpovedá informácii o vyvarovaní sa kumulácie úradov v generálnej norme. Volená obec mala rovnako nestály počet členov. Tí boli rozdelení do štyroch skupín, pričom každej z nich predsedal prolokútor. Prvej z nich predsedal hlavný rečník – tribún. Ďalším dôležitým úradom bol úrad notára, ktorý mohol vykonávať člen volenej obce, ale aj člen senátu. S výkonom funkcie pomáhal notárovi vicenotár. Čo sa týka obsadenia úradu mestského komorníka, funkciu mohol vykonávať ako člen senátu, tak aj člen volenej obce, čo nezodpovedalo pravidlu, že senátori sa mali vyvarovať vykonávaniu viacerých funkcií a funkcií spojených s finančnou otázkou. Novou sa stala funkcia mestského komorníka, ktorej obsadzovanie sa vykonávalo ešte pred oficiálnym termínom reštaurácie, a to na konci kalendárneho roka, medzi 29. a 31. decembrom, podľa pokynov reštauračnej normy. Riadny termín obnovy magistrátu nebol pevne stanovený, podmienkou však bolo, že sa musel konať až po doručení kráľovského mandátu povoľujúceho ich vykonanie, a súčasne až po 1. januári. Proces reštaurácie ani iných zasadnutí sa nikdy nekonal v nedeľu. Ak bolo potrebné pokračovať v procese aj po sobote, pokračovalo sa až v pondelok. Termíny obnov magistrátu v rokoch 1762 až 1776 sme ohraničili na rozsah medzi 2. januárom – 4. februárom. Preferovaný deň začiatku volieb bol pondelok a voľby trvali zväčša tri až štyri dni. Pri zbere informácií sme sa stretli so situáciou, keď sa voľby počas jedného roka konali dvakrát a v nasledujúcom kalendárom roku sa nekonali vôbec. Nedopátrali sme sa k podrobnejšiemu vysvetleniu, len k odôvodneniu, že sa tak konalo na pokyn komory. Z podrobných zápisov priebehu volieb v niektorých kalendárnych rokoch sme zistili, že čo sa obradného postupu reštaurácie týka, mestská rada dodržiavala takmer všetky kroky popísané v norme na úpravu samosprávy. Obsadzovanie do jednotlivých úradov sa konalo v postupnosti podľa normy.

Záverom teda môžeme konštatovať, že vplyv úradov a snaha o centralizovanie a zjednotenie fungovania mestskej správy mali výrazný dopad na zaužívané tradície aj v meste Prešov. Prešovská mestská samospráva však nefungovala úplne podľa všetkých predpisov a úprav zhodných pre mestá. V tomto smere sa prejavila jedinečnosť Prešova ako jedného zo slobodných kráľovských miest, z ktorých každé malo vlastné, stáročiami zaužívané tradície a výsadné postavenie. Skúmaná kniha

rozhodnutí magistrátu mesta Prešov z rokov 1762 – 1776 je bohatým zdrojom informácií pre poznanie fungovania mestskej samosprávy a dejín mesta Prešov. Vzhľadom na svoj rozsah a množstvo podrobných zápisov má veľký potenciál aj pre ďalšie skúmanie jednotlivých okruhov v období 2. polovice 18. storočia. Okrem notícií, na ktoré sme sa v našej práci zamerali, a ktoré sú bohatým zdrojom informácií k zloženiu mestskej rady a jej zasadani, sú veľmi hodnotnými aj odpisy listín, nariadení a korešpondencie rôzneho druhu, s ktorými prišla mestská rada do styku. V neposlednom rade sú to súpisy rôzneho charakteru, ktoré nám môžu doplniť informácie k daňovej, ekonomickej, spoločenskej, náboženskej, ale aj hospodárskej otázke v meste Prešov, čo je ukazovateľom hodnoty Knihy rozhodnutí magistrátu ako cenného historického prameňa.

Prílohy

TABUĽKA 1 – *Prehľad strán a paginácie v Knihe rozhodnutí mesta Prešov*

Rok/Sekcia	Rozpätie strán pracovná paginácia	Rozpätie strán pôvodná paginácia	Počet strán v sekciách	Z toho zapísané strany	Z toho nezapísané strany
1762	1 – 112	N-110	112	110	2
1763	113 – 133	111 – 132 (bez 126)	21	21	0
1764	133 – 153	132 – 152	21	21	0
1765	154 – 193	153 – (168) N	40	40	0
1766	194 – 215	N	22	22	0
1767	215 – 256	N	42	42	0
1768	256 – 286	N	31	30	1
1769	287 – 391	N	105	105	0
1770	392 – 431	N	40	40	0
1771	432 – 458	N	27	27	0
1772	459 – 571	N	113	113	0
1773	572 – 686	N	115	115	0
1774	687 – 752	N	66	65	1
1775	753 – 926	N	174	174	0
1776	927 – 1081	N	155	155	0
Index rerum	1075, 1077 – 1108	N	33	21	12
Spolu	1108	167		1092	16

TABUĽKA 2 – *Pisárske ruky*

Pisárske ruky	Meno pisára	Rozsah strán podľa pracovnej paginácie
Pisárska ruka č. 1	Ignatius Bogdányi	2 – 112, 1074, 1077 – 1108
Pisárska ruka č. 2	Josephus Smitsek	113 – 285
Pisárska ruka č. 3	Michael Mauksch	287 – 380
Pisárska ruka č. 4	Joannes Anton Platsko	380 – 1081

TABUĽKA 3 – *Druhy zápisov v knihe a ich počet*

Rok	Notície	Odpisy	Súpisy
1762	30	68	6
1763	42	8	0
1764	39	5	0
1765	75	0	0
1766	67	0	4
1767	79	0	0
1768	54	0	2
1769	78	3	5
1770	82	0	0
1771	63	0	0
1772	87	2	7
1773	94	2	2
1774	74	0	6
1775	94	35	9
1776	82	0	20
Spolu	1040	123	61

TABUĽKA 4 – Užšia mestská rada v Prešove v rokoch 1762 – 1776
 Vysvetlenie skratiek: EC – Electa communitas; TP – Tribunus plebis;
 DJ – Dominus judex; X – úmrtie osoby

Rok výkonu	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769 do 23. 4.	1769 od 24. 4.	1770	1771	1772	1773	1774	1775	1776
Sigismund Mauksch						EC	EC	EC	EC	EC	TP	TP	TP	TP	TP	TP
Paulus Kiss							X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Georgius Polner						EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC
Joannes Ramulyi																
Stephanus Szöllössi							DJ									
Joannes Kadás																
Joannes Platsko																
Michaël Thormássy					DJ	DJ	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Georgius Kraus																
Ignatius Bogdányi	EC											X	X	X	X	X
Joannes Wrabelly	DJ	DJ	DJ	DJ				DJ				X	X	X	X	X
Michael Mauksch	TP	TP	TP	TP	EC	EC										
Michael Vilecs	EC	EC	EC	EC	TP	TP	TP	TP								
Andreas Iajch	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC					
Franciscus Szengevalt	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC					
Georgius Requinyi	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	TP	TP	EC	EC	EC	EC		
Josephus Krausz	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC		
Josephus Horcsiny	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC	EC		
Počet členov	9	9	8	8	8	7	6	6	8	8	8	8	7	7	9	9

TABUĽKA 5 – Richtári mesta Prešov v rokoch 1762 – 1776

Obdobie výkonu funkcie	Meno richtára
1762 – 1765	Joannes Wrabelly
1766 – 1767	Michaël Thormássy
1768	Stephanus Szöllössi
1769 (do 23. 4.)	Joannes Wrabelly
1769 (od 24. 4.) – 1776	Josephus Smitsek

TABUĽKA 6 – Tribúni mesta Prešov v rokoch 1762 – 1776

Obdobie výkonu funkcie	Meno tribúna
1762 – 1765	Michael Mauksch
1766 – 1769 (do 23. 4.)	Michael Vilecs
1769 (od 24. 4.) – 1770	Georgius Requiny
1771 – 1776	Sigismund Mauksch

TABUĽKA 7 – Notári mesta Prešov v rokoch 1762 – 1776

Obdobie výkonu funkcie	Meno notára
1762	Ignatius Bogdányi
1763 – 1769 (do 23. 4.)	Josephus Smitsek
1769 (od 24. 4.)	Michael Mauksch
1770 – 1776	Joannes Anton Platsko

TABUĽKA 8 – Mestský komorník vo funkcii v rokoch 1762 – 1776

Obdobie výkonu funkcie	Meno mestského komorníka
1762 – 1763	Gabriel Wittko
1764 – 1769 (do 23. 4.)	Sigismund Mauksch
1769 (od 24. 4.)	Josephus Krausz
1770 – 1771	Adamus Podhoranszky
1772 – 1773	Josephus Krausz
1774	Adamus Podhoranszky
1775 – 1776	Josephus Engel

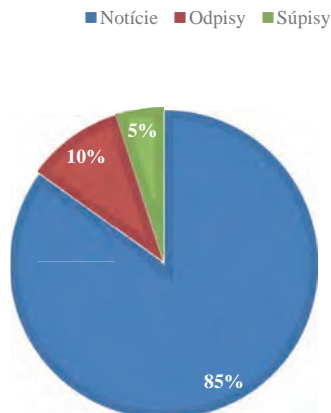
TABUĽKA 9 – Dátumy volieb na konci kalendárneho roka

Kalendárny rok	Deň volieb	Deň v týždni	Sviatok
1762	31. 12.	Piatok	Sylvestri
1763	31. 12.	Sobota	Sylvestri
1764	31. 12.	Pondelok	Sylvestri
1765	31. 12.	Utorok	Sylvestri
1766	31. 12.	Streda	Sylvestri
1767	31. 12.	Štvrtok	Sylvestri
1768	31. 12.	Piatok	Sylvestri
1769	30. 12.	Sobota	bez sviatku
1770	29. 12.	Sobota	Thomae ep.
1771	31. 12.	Utorok	Sylvestri
1772	31. 12.	Štvrtok	Sylvestri
1773	31. 12.	Piatok	Sylvestri
1774	31. 12.	Sobota	Sylvestri
1775	30. 12.	Sobota	bez sviatku
1776	31. 12.	Utorok	Sylvestri

TABUĽKA 10 – Dátumy volieb na začiatku kalendárneho roka

Kalendárny rok	Deň začiatku volieb	Deň v týždni	Cirkevný sviatok
1762	18. 1.	Pondelok	Priscae
1763	21. 1.	Piatok	Agnētis
1764	16. 1.	Pondelok	Marcelli
1765	4. 2.	Pondelok	bez sviatku
1766	20. 1.	Pondelok	Fabiani et Sebastiani
1767	19. 1.	Pondelok	bez sviatku
1768	18. 1.	Pondelok	Priscae
1769	16. 1.	Pondelok	Marcelli
1769	24. 4.	Pondelok	Georgii
1770			
1771	21. 1.	Pondelok	Agnētis
1772	18. 1.	Sobota	Priscae
1773	16. 1.	Sobota	Marcelli
1774	17. 1.	Pondelok	Antonii
1775	2. 1.	Pondelok	Oct. Steph.
1776	2. 1.	Utorok	Oct. Steph.

GRAF 1 – *Percentuálny podiel druhov zápisov*

ENTSCHEIDUNGSBUCH DER STADT PREŠOV (1762 – 1776)

BEŇOVÁ, Anna

Das städtische Amtsbuch der Bescheide des Stadtmagistrats von Prešov aus den Jahren 1762 – 1776 ist eine sehr wertvolle und reichhaltige Quelle für viele Geschichtsbereiche und Tätigkeit der Stadt Prešov. Mithilfe einer diplomatischen Analyse der schriftlichen Dokumente und der Einträge, von denen das Entscheidungsbuch zusammengesetzt ist, kann viel besser mit den beinhaltenden Informationen gearbeitet werden. Die Studie wurde auf die Tätigkeit der Selbstverwaltung der Stadt, auf den Verlauf der Wahlen und auf die einzelnen Magistratsfunktionen in der umgrenzten Zeitspanne abgezielt. Das 18. Jahrhundert war für die städtische Selbstverwaltung von Prešov und ebenso der anderen königlichen Freistädten durch die Bestrebung des Königs und der Behörden geprägt die Amtstätigkeit mittels verschiedener Anordnungen, Normen und Empfehlungen zu zentralisieren, vereinigen und beeinflussen, was die jahrhundertelangen Traditionen und Stadtverwaltungssysteme betroffen hatte. Eine solcher Anordnungen ist auch die von der Ungarischen Kammer herausgegebene Generalnorm über die Stadtverwaltung aus 1755. Die Norm hat dem Magistrat ein exaktes Verfahren der alljährlichen Wahlen, die Regel für die Wahl der einzelnen Amtsbeauftragten (Funktionäre), für Vorlegung von Bestätigungen, Verzeichnissen, Rechnungen u. ä. angeordnet. Jedes Jahr hat der Stadtrat von dem Herrscher ein Mandat mit der Wahlgenehmigung erhalten, in dem der König nicht nur auf die guten Sitten und Einhaltung von Anordnungen und Regeln appelliert, sondern auch die Besetzung der einzelnen Ämter durch bestimmte Stadtfunktionäre angeordnet hat. Der Einfluss der Behörden auf die Tätigkeit der städtischen Verwaltung hatte also eine bedeutsame Auswirkung auf die gewöhnlichen Traditionen. Obwohl die Einführung einiger der neuen Stadtverwaltungsregel erfolgreich war, wirkte die Stadtverwaltung von Prešov, ähnlich zu vielen anderen, nicht nach den gesamten einheitlichen Vorschriften und Regelungen. Prešov ähnlich zu jeder anderen königlichen Freistadt hatte nämlich ihre eigenen jahrhundertelangen Traditionen und Privilegien.

Übersetzt von Kristína Majerová

ÚSTREDNÁ SPRÁVA MAJETKOV PEZINSKEJ VETVY RODU PÁLFI V OBDOBÍ SÚDNEHO ZÁTVORU V PRVEJ POLOVICI 19. STOROČIA

PRÍSPEVOK K DEJINÁM SPRÁVY A K METODIKE SPRACÚVANIA ARCHÍVNÝCH FONDŮ RODOV A PANSTIEV

MIRIAM KUZMÍKOVÁ

Kuzmíková, M.: Central Administration of The Assets of The Pezinok Branch of The Pálfi Family in The Period of Judicial Lockup in The First Half of The 19th Century. A contribution to the history of administration and to the methodology of processing archival fonds of families and estates. Slovenská archivistika, Vol 53, 2023, No 1, p. 47-74.

The estates of the Pezinok branch of the Pálfi family consisted of a complex of manors located in Bratislava county, included also the remote Bojnice manor. The territorial scope and complexity of the economic management of these properties led to the establishment of a system of central administrative offices at the beginning of the 18th century, that is referred as the central management of the properties of the Pezinok branch of the Pálfi family. Making available the archival fond of the central property administration brought a number of new methodological procedures in the field of processing non-registry archival fonds. At the same time, the long-term experiences of professional archivists from the Slovak National Archives were also applied in making fonds of noble families and manors available.

Key words: Pálfi – Pezinok branch, central property administration, history of administration, archival methodology, non-registry fond

Pezinská vetva rodu Pálfi,¹ založená palatínom a chorvátskym bánom Jánom V. Pálfiom, tzv. starším, vlastnila od začiatku 18. storočia rozsiahly komplex majetkov, predovšetkým v Bratislavskej stolici. Prvé z nich získal Ján po smrti svojho otca Mikuláša v roku 1688 deľbou tzv. červenokamenských a seneckokráľovských majetkov a ďalšie v roku 1694 rozdelením panstiev Pezinok a Svätý Jur.

Nový úrad, ktorý by spravoval jeho majetky, sa však rozhodol založiť až potom, čo v roku 1707 svoje vlastníctvo rozšíril o ďalšiu časť panstva Červený Kameň a o panstvo Bojnice.

V priebehu 18. storočia Ján V. Pálfi a najmä jeho vnuk Ján VIII. Pálfi, tzv. mladší, k uvedeným majetkom pridali ďalšie, a tak na prelome 18. a 19. storočia domínium pezinskej vetvy tvorili panstvá Pezinok a Svätý Jur, Dolný Nárazd, Kráľová,²

¹ V origináli (ďalej len orig.) Pálffy de Erdöd.

² Názov panstva a hospodárskeho obvodu zodpovedá historickému názvu správneho a územného celku Kráľová – Királyfa. Ako názov obce je použitý súčasný názov Kráľová pri Senci. Podobne

Smolenice, Bojnice a 5/8 panstva Červený Kameň. Počas svojho života mal Ján VIII. mladší v držbe aj seniorátne panstvo Bratislava.³

Ústredná správa majetkov, ktorej činnosť sa začína v roku 1708, mala až do smrti Jána Pálfiho mladšieho v roku 1791 v podstate ustálenú podobu. Vedením bol poverený prefekt, ktorému podliehali exaktor, hlavný právny zástupca (čiže hlavný fiškál) a správca hlavnej pokladnice. Úlohou prefekta bolo predovšetkým zabezpečiť bezchybné fungovanie všetkých úrovní správy majetkov v oblasti verejnosprávnej, hospodárskej, personálnej a ďalších, a to na základe dispozícií zemepána. Agenda prefekta sa však najmä ku koncu 18. storočia začala prelínať s agendou hlavného fiškála. Pálfiovci sa totiž v sporoch s tretími osobami nechávali zastupovať prefektom v úlohe ich právneho zástupcu. Hlavný fiškál okrem týchto právnych služieb vykonával dozor nad činnosťou fiškálov jednotlivých panstiev napr. na zemepanskom súde, ale tiež sa ako zástupca zemepána zúčastňoval tzv. cenzurálnych súdov s účtujúcimi úradníkmi panstiev.⁴ V tomto bode sa stretáva agenda hlavného fiškála s agendou exaktora, ktorý bol poverený revíziou peňažných a hmotných účtov panstiev i hlavnej pokladnice.

Okrem prefekta totiž Pálfiovcov smerom navonok často zastupovali i fiškáli panstiev alebo nezávislí právnici. Agendy jednotlivých úradníkov sa vždy prelínali, neexistovala pevná hierarchia. Aktuálna úloha úradníka a z nej vyplývajúci rozsah právomocí boli dané nariadením zemepána podľa momentálnych potrieb, ale tiež podľa schopnosti úradníka presadiť sa niekedy i „na úkor“ ostatných kolegov. Miesta v ústrednej správe, podobne ako na panstvách, boli obsadzované väčšinou príslušníkmi nižšej šľachty, spravidla s právnickým vzdelaním. V 19. storočí boli viacerí z nich absolventmi bratislavskej právnickej akadémie. Potrebnú prax získali buď ako nezávislí advokáti či advokátski koncipienti, alebo ako nižší úradníci na panstvách Pálfiovcov či iných rodov. Sídлом ústrednej správy v 18. storočí boli kaštiele v Kráľovej pri Senci a v Pezinku.

Smrť Jána Pálfiho mladšieho v roku 1791 znamenala obrat v dovedy relatívne stabilnom fungovaní správnych orgánov panstiev i samotnej ústrednej správy.

Tri roky pred smrťou spísal testament, podľa ktorého sa po jeho smrti mal všetok majetok rozdeliť medzi jeho dvoch synov, Jána a Františka.⁵ Starší Ján sa narodil v roku 1775, mladší František v roku 1780. V čase otcovej smrti teda mali chlapi len šesťnásť a jedenásť rokov. Správy majetkov sa tak musela ujať ako poručníčka ich matka Gabriela Colloredo-Mansfeld. K testamentom určenej del'be majetku však

---

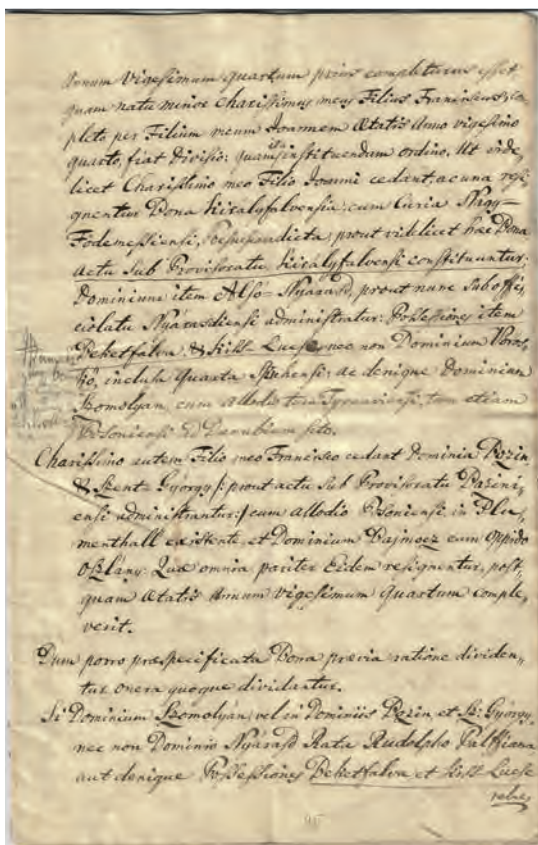
panstvo Dolný Náražd je označené jeho historickým názvom na rozdiel od dnešného názvu príslušnej obce Topoľníky.

³ ŽUDEL, Juraj. Pezinská vetva pálfyovského rodu. In SEDLÁK, František – ŽUDEL, Juraj – PALKO, František (eds.). *Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch. I. Oddelenie feudalizmu*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1964, s. 117-121. BUZINKAYOVÁ, Anna. *Pálfi – pezinská vetva. (1252) 1260 – 1908. Inventár*. Bratislava : Štátny ústredný archív SSR, 1982, s. 1-12.

⁴ Tento typ súdu riešil nezrovnalosti a chyby v účtoch jednotlivých úradníkov.

⁵ Odpis testamentu z konca 18. storočia. Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Pálfi – pezinská vetva, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 139.

došlo až v roku 1799, keď Ján dovŕšil vek 24 rokov.⁶ Františkove majetky ostali naďalej v správe jeho matky, ale len krátku dobu, lebo už v nasledujúcom roku Gabriela zomrela. Po smrti matky Ján počas troch rokov vystupoval ako tútor svojho mladšieho brata. V roku 1804 František dovŕšil vek 24 rokov a odvtedy každý brat spravoval svoje majetky samostatne. Del'ba majetku napriek jasným ustanoveniam spomínaného testamentu neprebíhala bez komplikácií. Bratia niekoľko rokov viedli súdne spory, čo prispelo k značnému vzájomnému odcudzeniu.⁷ Podľa znenia testamentu sa Ján stal vlastníkom panstva Kráľová s kúriou vo Veľkých Úľanoch, panstva Dolný Náražď, dedín Beketfa (dnes časť obce Holice v okrese Dunajská Streda) a Malá Lúč (časť obce Lúč na Ostrove), 5/8 panstva Červený Kameň so štvrtinou dediny Suchá nad Parnou, panstva Smolenice s majermi v Trnave a Bratislave. Mladší František dostal celé panstvo Bojnice s mestečkom Oslany, panstvo Pezinok a Svätý Jur, spravované provizorátom v Pezinku a majer v bratislavskom Blumentáli. Obom bratom spoločne mal patriť pálfiovský palác vo Viedni.

OBRÁZOK 1 – Testament Jána VIII. Pálfiho, časť o del'be majetkov medzi jeho dvoch synov Jána X. a Františka, overený odpis z roku 1791. Na ľavom okraji poznámka hlavného fiškála Štefana Kasanického. Zdroj: SNA, fond Pálfi – pezinská vetva. Foto: M. Kuzmíková.

⁶ Správa prefekta Jána Váradyho o priebehu rozdelenia majetkov. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 178.

⁷ Dokumenty o majetkových sporoch Františka Pálfiho s členmi rodiny. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 176.

Deľbou majetku sa začal postupný proces rozdvojenia ústrednej správy. Každý z bratov si v podstate hneď po reálnom rozdelení majetkov v roku 1804 začal budovať vlastnú správu na čele s prefektom. Obe však po určitý čas zastrešoval spoločný direktor a prefekt Jána Pálfiho v jednej osobe Štefan Bacsák.⁸ Jeho úlohou bolo predovšetkým zavrieť úplné rozdelenie dedičstva a vybudovať dve samostatné ústredné správy. Po utíšení vzájomných sporov obaja bratia súhlasili so spoločným právnym zástupcom. Na tento post sa Bacsákovi podarilo získať úspešného trnavského advokáta Štefana Kasanického.⁹ Treba však poznamenať, že ten sa nestal riadnym úradníkom ústrednej správy a naďalej zastupoval aj iných klientov. Právnym zástupcom oboch bratov bol Kasanický až do roku 1815, keď ho Ján vymenoval za prefekta svojich majetkov.

Ústredná správa majetkov Jána Pálfiho pod vedením spomínaného Štefana Bacsáka bola priamym nástupcom ústrednej správy jeho otca, zachovali sa všetky jej agendy a úradnicke posty. Ján prevzal i pôvodnú hlavnú pokladnicu v Kráľovej pri Senci.

Ústredná správa majetkov Františka Pálfiho sa v priebehu niekoľkých rokov postupne vymanila spod riadenia spoločného direktora. Už zbytočná funkcia smrťou Štefana Bacsáka v roku 1811 zanikla a obe ústredné správy začali fungovať samostatne.

Kvôli zefektívneniu správy dvoch od seba veľmi vzdialených panstiev zriadil František Pálfi v roku 1810 nový post inšpektora, s právomocami podobnými prefektovým. Jeden z týchto dvoch najvyšších úradníkov ústrednej správy, teda buď prefekt alebo inšpektor, vždy sídlil v Bojniciach a druhý v Pezinku.

Do roku 1814 bol prefekt nadriadený správam oboch panstiev, pričom stále existovali oba provizoráty. V rokoch 1815 – 1816 sa však prefekt stal de facto priamym predstaveným správy panstva Bojnice, kde sídlil a postupne tak vytlačil provizora z jeho právomocí. Podával zemepánovi úradné správy za panstvo, zostavoval provizorské účty a v platových tabuľkách bol zaradený pred ostatnými úradníkmi panstva. Napriek tomu však neklesol na úroveň správy panstva – predsedal totiž naďalej cenzurálnemu súdu oboch panstiev a bol nadriadeným aj exaktorovi. Funkcia provizora Bojnického panstva ostala napokon počas niekoľkých rokov neobsadená a prefekt postupne prevzal celú jeho agendu. Podobným spôsobom sa predstaveným správy panstva Pezinok a Svätý Jur stal inšpektor.¹⁰

Spoločným pre obe panstvá ostal exaktorát, sídliaci v Bojniciach. V Pezinku František zriadil novú hlavnú pokladnicu, ktorú spravoval tamojší provizor. V období, keď bola správa panstva Pezinok a Svätý Jur podriadená inšpektorovi, prevzal tento i správu hlavnej pokladnice.¹¹

---

⁸ Úradné správy zaslané direktorovi Štefanovi Bacsákovi podriadenými úradníkmi. SNA, f. Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy, fondové oddelenie I. (ďalej Pálfi PV ÚSM I.), inv. č. 574-581, 598-602.

⁹ Orig. Kaszaniczky István.

¹⁰ Situáciu na oboch panstvách porovnaj s dokumentmi vo fondoch panstiev: SNA, f. Pálfi – panstvo Bojnice, spracovateľka E. Javošová; SNA, f. Pálfi – panstvo Pezinok a Svätý Jur, spracovateľka Z. Bakošová.

¹¹ Dispozície Františka Pálfiho a administrátora Antona Galgóciho. SNA, f. Pálfi PV ÚSM I., inv. č. 820, 822. Porovnaj JAVOŠOVÁ, Erika. *Rod Pálfi – panstvo Bojnice. 1614 – 1927. Inventár*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2000, s. 4.

Časté a nepremyslené zmeny v organizácii správy majetkov môžeme považovať za znak toho, že neskúsený František nedokázal zvládnuť samostatné riadenie svojich panstiev. To sa, samozrejme, nepriaznivo prejavilo nielen zníženou efektivitou samotnej správy, ale aj zhoršujúcimi sa ekonomickými výsledkami. Ranou pre hospodárstvo všetkých pálfiovských majetkov boli i vojny s napoleonovským Francúzskom, ktoré znamenali zvýšené vojenské a daňové povinnosti voči štátu, a teda obrovskú finančnú záťaž. So správami o blížiacom sa francúzskom vojsku sa množili prejavy neposlušnosti zo strany poddaných a dochádzalo tiež k poklesu disciplíny úradníkov. Podobná situácia bola na panstvách oboch bratov.

Po skončení vojny sa však Ján prostredníctvom starostlivo vybraných úradníkov usiloval pomôcť si z vlastných zdrojov a obnoviť hospodárstvo na svojich majetkoch. Vedením ústrednej správy poveril v roku 1815 spomínaného Štefana Kasanického, ktorému sa vo funkcii prefekta vďaka rozsiahlym právomociam podarilo skonsolidovať správu i ekonomickú situáciu zverených panstiev. Ján Pálfi sa snažil napriek svojmu zhoršujúcemu sa zdravotnému stavu i osobne zapájať do správy svojich majetkov. Jeho úradníci, vzájomne sa pravidelne informujúc o zdraví svojho „úbohého pána“, v tejto situácii preukazovali obdivuhodnú lojalitu.

Mladší z bratov, František, nedokázal svoju katastrofálnu ekonomickú situáciu riešiť inak ako ďalšími pôžičkami. Spolu s jeho dlhmi a neschopnosťou splácať ich však rástla aj nespokojnosť veriteľov.¹² V roku 1818 už František nemohol ďalej odolávať tlaku z ich strany a súhlasil s podriadením svojich majetkov súdnemu zátvoru.

Prvého mája 1818 Zadunajská dištriktuálna súdna tabuľa zverejnila kráľovský dekrét o uvalení súdneho zátvoru na majetky Františka Pálfiho, na základe ktorého bol tento súd poverený viesť všetky ďalšie konkurzné pojednávania v tejto veci.¹³ Obe sporné strany, teda František Pálfi a jeho veritelia, sa dohodli na osobe administrátora sekvestra, ktorým sa stal Anton Galgóci,¹⁴ dovtedy hodnostár Nitrianskej stolice. Následne František Pálfi a Anton Galgóci podpísali zmluvu, ktorou Pálfi ako vlastník zveril Galgócimu správu svojich sekvestrovaných majetkov a na základe vzájomnej dohody stanovil podmienky, za akých mal administrátor túto správu vykonávať. Súdnemu zátvoru podliehali všetky hnutel'né aj nehnuteľné majetky Františka Pálfiho nachádzajúce sa na území Uhorska a Rakúska. Pri akýchkoľvek konkurznych sporoch bol administrátor povinný konať v súčinnosti s hlavným fiškálom Františka Pálfiho Jánom Višňovským,¹⁵ ktorý dostal od Pálfiho plnú moc v právnych záležitostiach podobne ako Galgóci v hospodárskych. Hotovosť z výnosov sekvestrovaných majetkov bola spravovaná hlavnou pokladnicou sekvestra, podliehajúcou priamo administrátorovi. Ako výživné poukazovala hlavná pokladnica Františkovi Pálfimu ročne 16-tisíc zlatých. Anton Galgóci ako mzdu za správu sekvestra dostával ročne

---

¹² Celkový dlh dosiahol k roku 1818 sumu takmer 1,5 milióna zlatých. Najväčšími veriteľmi Františka Pálfiho boli Ján Baťáni (Battyányi), František Amade, Pavol Zerdaheli (Zerdahelyi), Karol Ziči (Zichy), Ján Beňovský (Benyovszky) a Karol Pálfi. Dokumenty týkajúce sa dlhov a veriteľov Františka Pálfiho. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 178.

¹³ Pozri poznámku 8.

¹⁴ Orig. Galgóczy Antal.

¹⁵ Orig. Visznyovszky János alebo Johannes.

tritisíc zlatých v hotovosti. František Pálfi sa zaviazal zdržať sa počas trvania súdneho zátvoru akýchkoľvek zásahov do výkonu správy a rozhodnutí Galgóciho s tým, že ho mal administrátor o stave sekvestra pravidelne informovať.

Ústredná správa majetkov na čele s prefektom Gašparom Tapolčánim¹⁶ fungovala naďalej, ale bola úplne podriadená administrátorovi. Hlavná pokladnica bola vyňatá spod riadenia prefekta a podliehala priamo Galgócimu. Sídlom správy sekvestra bola Bratislava.

Františkove majetky boli pod súdnym zátvorom a správou Antona Galgóciho až do roku 1821. V tomto roku starší z bratov Ján Pálfi zomrel. Keďže jeho manželstvo s Eufémiou de Ligne bolo bezdetné, František sa stal dedičom všetkých bratových nehnuteľností.¹⁷ Jánovho prefekta Štefana Kasanického František vymenoval za direktora znovu zjednotenej ústrednej správy.¹⁸ Hoci dúfal, že prevzatie dedičstva mu umožní vyplatiť veriteľov a ukončiť súdny zátvor, jeho dlhy sa prevzatím ďalších panstiev nezmenšili. S majetkami na Františka totiž prešli i nemalé bratove záväzky. K nim pribudla ešte aj nutnosť vykonať dedičské vyrovnanie so švagrinou a vyplatiť jej sumu určenú testamentom jej nebohého manžela. František sa tomu bránil, a tak medzi ním a Eufémiou začal súdny spor.¹⁹ K urovnaniu sporu došlo v decembri 1822 podpísaním zmluvy, podľa ktorého bol nový administrátor Svetič zaviazaný vyplatiť Eufémii de Ligne dlžnú sumu niečo vyše 66-tisíc zlatých určenú testamentom Jána Pálfiho. František bol povinný splatiť dlhy svojho nebohého brata a tiež pravidelne odvádzať platby, ku ktorým sa Ján za svojho života zaviazal, napr. na podporu fundácií. Nakoniec František Pálfi požiadal o rozšírenie súdneho zátvoru na všetky majetky, t. j. jeho vlastné aj tie, ktoré zdedil po bratovi.

Súdny proces, ktorý mal viesť k rozšíreniu sekvestra, sa však preťahoval. Anton Galgóci totiž meškal s predložením účtov dištriktuálnemu súdu, ktorý musel ešte pred vynesením konečného rozhodnutia vykonať revíziu účtov a ukončiť prípadné cenzurálne konanie. Napriek tomu, že bol František s výsledkami Galgóciho správy sekvestra spokojný, musel na základe kráľovského rozhodnutia, vydaného na žiadosť veriteľov, pristúpiť na zmenu osoby administrátora. Anton Galgóci i po svojom odvolaní vykonával správu sekvestra až do ustanovenia nového správcu v októbri 1822.²⁰ Peniaze, ktoré sa z majetkov počas tohto provizória získali, nesmeli byť použité. Boli zastavené všetky výplaty z hlavnej pokladnice. Účty podliehali kontrole zástupcov súdu, veriteľov a zástupcov pálfiovskej rodiny. Napriek tomu, že František Pálfi deklaroval dobrovoľnosť sekvestra zo svojej strany vrátane výberu administrátora, ten mu bol v skutočnosti vnútený dohodou veriteľov.

---

¹⁶ Orig. Tapolcsányi Gaspar.

¹⁷ Výnimkou boli majetky v Boleráze a dedina Neštich (dnes časť mesta Svätý Jur), ktorú mala Eufémia v doživotnej držbe na základe starších dohôd uzavretých medzi ňou a jej manželom v rokoch 1811 a 1817. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 175, 175a.

¹⁸ Poveriť Štefana Kasanického vedením správy majetkov a ponechať všetkých Jánových úradníkov na ich postoch bola podmienka Jána Pálfiho v jeho testamente z roku 1820. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 175.

¹⁹ Písomnosti zo súdnych sporov Františka Pálfiho s veriteľmi. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 178.

²⁰ Tamže.

Novým administrátorom sa stal Jakub Svetič.²¹ Podobne ako pri prvom sekvestri, aj s ním uzavrel František Pálfi zmluvu o podmienkach výkonu funkcie administrátora. Jedným z bodov dohody bolo, že ak celková výška dlhov Františka Pálfiho klesne na 400-tisíc zlatých, bude súdny zátvor jeho majetkov ukončený a prevezme správu do vlastných rúk. František Pálfi nanútenému administrátorovi nedôveroval, a tak si v zmluve vyhradil právo podieľať sa na správe majetkov a kontrolovať účty.²²

Už o necelé dva roky došlo medzi Jakubom Svetičom a Františkom Pálfiom k ostrým sporom, ktoré musel riešiť dištriktuálny súd. Zastupovaním svojich záujmov pred delegovanou trnavskou súdnou tabuľou poveril František svojho skúseného právnik Štefana Kasanického, ktorý vo funkcii *curator litis* viedol v jeho mene nielen súdny spor s veriteľmi a správou sekvestra, ale tiež udržiaval nutný kontakt s Jakubom Svetičom, ktorému sa František Pálfi vyhýbal.²³ František obviňoval administrátora, že nerešpektuje jeho vlastnícke práva, bez jeho vedomia uzatvára zmluvy s veriteľmi a namiesto zlepšenia ekonomickej situácie panstiev rieši dlhy prenajímaním, ba dokonca predajom nehnuteľností vybraným veriteľom. Argumentoval účtovnými dokumentmi, ktoré mal k dispozícii, a snažil sa poukázať na to, že celkový dlh sa nezmenšil, ale naopak neustále výrazne rástol. K najvážnejším patrilo obvinenie zo sprenevery formou vyplatenia zmeniek na meno nejestvujúceho veriteľa. Zo spoluúčasti na tomto podvode bol obvinený i hlavný fiškál Alexander Jablanci,²⁴ ktorý bol Svetičovým najbližším spolupracovníkom.

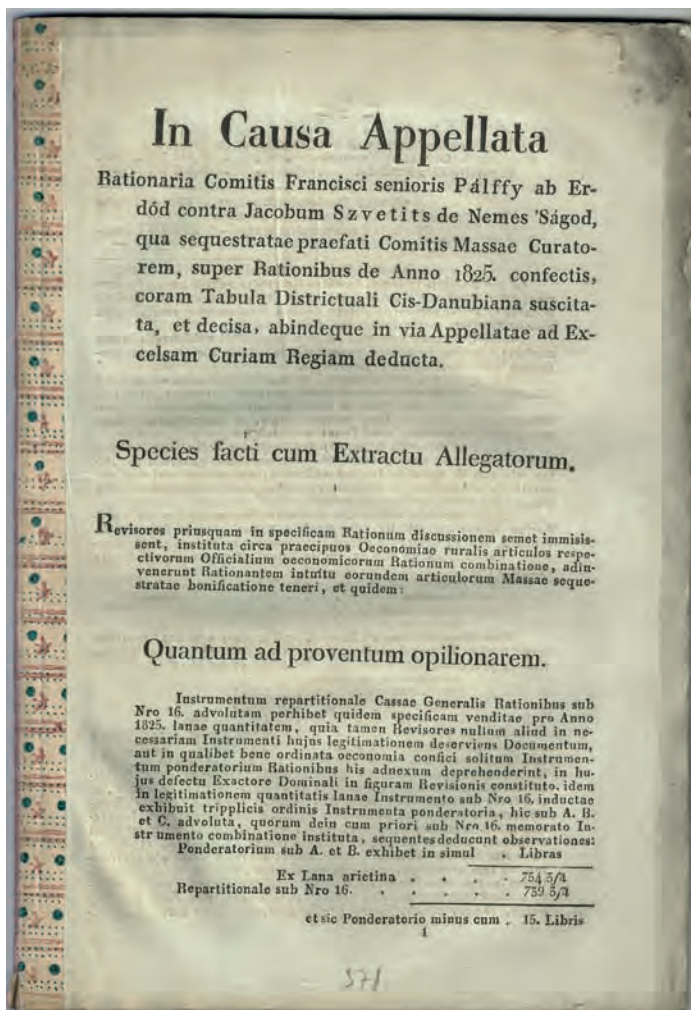
²¹ Gróf Jakub Svetič (Svetics de Nemes-Ságod, Velika et Pleternica) (1765 – 1834), cisársko-kráľovský komorník, právnik, sudca.

²² Zmluva Františka Pálfiho s Jakubom Svetičom o výkone funkcie administrátora súdneho zátvoru. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 178, šk. 45.

²³ Advokátske spisy Štefana Kasanického ako právneho zástupcu Františka Pálfiho. SNA, f. Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy, fondové oddelenie II. (ďalej Pálfi PV ÚSM II.), inv. č. 61 – 63.

²⁴ Orig. Jablanczy Sándor.

František Pálfi bol naopak obvinený z neoprávnených zásahov do správy sekvestrovaných majetkov, hoci na základe spomenutej zmluvy s administrátorom mal na informácie o hospodárení sekvestrovaných majetkov právo. Prefekt Tapolčáni spočiatku posielal Pálfiemu pravidelné správy a odpisy dôležitejších účtovných písomností, čím sa však postavil do opozície voči administrátorovi. Jakub Svetič po svojom nástupe do funkcie administrátora začal vymieňať úradníkov ústrednej správy i pantičov menovaných Františkom Pálfiom za svojich ľudí. To postupne znemožnilo Františkovi získavať objektívne informácie o stave sekvestrovaných majetkov a udržať si hoci len malý vplyv na ich správu. Za chrbtom administrátora teda nadväzoval kon-

OBRÁZOK 2 – Súdne rozhodnutie vo veci revízie administrátorských účtov Juraja Svetiča za rok 1825.

Zdroj: SNA, fond Pálfi - pezinská vetva.

Foto: M. Kuzmíková.

takty s úradníkmi, ktorí ostali voči nemu lojálni, a práve od nich získaval správy a účtovné písomnosti, ktoré zverejňoval a používal ako dôkazy proti Svetičovi. Tieto kontakty sa neprerušili ani potom, čo mu v roku 1823 na žiadosť Jakuba Svetiča a veriteľov súd zakázal akýmkoľvek spôsobom zasahovať do správy majetkov a na všetky dokumenty, ktoré by chcel uverejniť, bola uvalená cenzúra.²⁵

Vzájomný súdny spor vyvrcholil odvolaním Jakuba Svetiča z postu administrátora v decembri 1827. Na toto lukratívne miesto nastúpil rozhodnutím súdu barón Alojz Medňanský.²⁶ Ten dokázal fungovanie úradov súdneho zátvoru stabilizovať, podarilo sa mu do istej miery vyjsť v ústrety aj Františkovi Pálfiemu, a tak ukončiť jeho obvinenia voči správe sekvestra.²⁷ Alojz Medňanský však ako veľmi zamestnaný muž s rozsiahlymi záujmami a záľubami nemal dostatok času a možností venovať sa výhradne správe sekvestra, čo viedlo k nespokojnosti veriteľov s rýchlosťou splácania ich pohľadávok a následne k jeho odstúpeniu z funkcie v roku 1832.

Po Medňanského odstúpení sa František Pálfi snažil, aby ho vystriedal Imrich Farkaš, ktorý dovedty pôsobil ako správca súdneho zátvoru esterháziiovských majetkov. Na priamy zásah cisárskeho dvora však bol 10. januára 1833 do funkcie administrátora menovaný Pavol Nagy.²⁸ Proti tomu František okamžite vzniesol protest v obave, že súd povolí Nagyom navrhované zálohovanie sekvestrovaných majetkov, následkom čoho by Františkovi v prípade nesplácania finančných záväzkov hrozila strata majetkových práv. Snahu Pavla Nagya o zhodnotenie majetkov určených na prenájom či dokonca odpredaj dokumentuje i rozsiahla a nákladná rekonštrukcia okrasných záhrad v areáli kaštieľa v Kráľovej pri Senci, vrátane výstavby oranžérie.²⁹ Napriek pokračujúcej snahe Františka Pálfiho boli všetky pokusy o odvolanie Pavla Nagya neúspešné a tento zotrval vo funkcii až do ukončenia súdneho zátvoru.

Pevné postavenie administrátora Nagya, podporované veriteľmi i samotným dvorom, znamenalo úplnú stratu vplyvu Františka Pálfiho na správu vlastných majetkov.

Po smrti Františka Pálfiho v novembri 1852 pokračoval v snahe o skončenie súdneho zátvoru rodových majetkov jeho syn Ján.³⁰ Najskôr vymenil najvyššieho úradníka správy majetkov a do funkcie splnomocneného prefekta dosadil Konštantína Ertla. Následne v roku 1853 vyhlásil Ján sekvester za neplatný a ujal sa napriek odporu Pavla Nagya správy svojich majetkov. Pavol Nagy sa v roku 1854 obrátil na vrchný krajinský súd so žalobou, že mu Ján Pálfi spolu s Konštantínom Ertlom bráni

---

²⁵ Písomnosti týkajúce sa súdneho zátvoru majetkov Františka Pálfiho v období 1822 – 1852. SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 178 (šk. 42 – 47).

²⁶ Barón Alojz Medňanský (1784 – 1844), významný uhorský politik, právnik, spisovateľ, historik. V origináli Mednyánszky Alajos.

²⁷ Advokátsky spis Alojza Medňanského v priebežnom súdnom pojednávaní vo veci správy sekvestra. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 189.

²⁸ Gróf Pavol Nagy de Felsőbük (1777 – 1857), uhorský politik, právnik, publicista. K menovaniu do funkcie administrátora sekvestra pozri SNA, f. Pálfi – pezinská vetva, inv. č. 178.

²⁹ Dokumenty o sadových úpravách záhrad a o výstavbe oranžérie v areáli kaštieľa v Kráľovej pri Senci. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 434.

³⁰ Ján XIV. Pálfi (1829 – 1908), posledný člen pezinskej vetvy rodu Pálfi.

Druhé obdobie fungovania ústrednej správy majetkov je obdobím jej podriadenia moci súdom menovaného administrátora, teda núteného správcu. Centrom správy sekvestra bol palác Františka Pálfiho v Bratislave,³³ kam sa v roku 1848 presťahovala aj hlavná pokladnica a kde bol uložený i rodový archív pezinskej vetvy.

Súdnu zátvoru podliehali všetky hnutelné aj nehnuteľné majetky Františka Pálfiho nachádzajúce sa na území Uhorska a Rakúska. Rodina Františka Pálfiho³⁴ mohla užívať len svoj viedenský palác na Wallnerstrasse. Výdavky domácnosti boli financované z výnosov sekvestrovaných majetkov prostredníctvom prevodov z hlavnej pokladnice. Suma bola určená dozorujúcim súdom na základe dohody o výkone sekvestra, ale František sa nechcel vzdať životného štandardu, na ktorý bol zvyknutý, a predovšetkým mal úplne inú predstavu o primeranej výške výživného pre seba ako príslušníka dvorskej aristokracie. Hoci uvedenú zmluvu sám podpísal, jeho srdcervúce sťažnosti na nedostačujúcu výšku výživného sa opakovali počas celého trvania súdneho zátvoru.

Na osobe administrátora sa mali dohodnúť veritelia s Františkom Pálfim. Predpokladalo sa, že súdny zátvor bude v prospech oboch strán, ale de facto každý z administrátorov stál na strane vplyvných veriteľov. Podriadené úrady riadil administrátor formou písomných alebo ústnych dispozícií. Dialo sa tak zvyčajne prostredníctvom prefekta (alebo zastupujúceho prefekta), ktorý ich rozpracoval a relevantné časti zasielal v odpisoch ostatným úradníkom ústrednej správy a podriadených panstiev. Okrem toho sa v sídle administrátora konali pravidelné porady vedúcich úradníkov ústrednej správy. Na pokyny a dispozície odpovedali podriadené úrady formou úradných správ, často s prílohami. Tieto správy boli administrátorovi zasielané pravidelne raz do týždňa, prípadne aj častejšie.

Na základe peňažných a hmotných účtov jednotlivých panstiev a hlavnej pokladnice, ktoré boli revidované úradníkmi exaktorátu, vyhotovoval potom administrátor (resp. väčšinou exaktor pod dozorom administrátora), sumárne administrátorské účty. Nutným predpokladom však boli ukončené cenzurálne konania v prípade nezrovnalostí v revidovaných účtoch. Administrátorské účty boli spolu s prílohami predkladané na revíziu delegovanému dištriktuálnemu súdu. V prípade nezrovnalostí alebo námietok sporných strán prebehlo na tejto úrovni cenzurálne konanie proti administrátorovi.³⁵ Ako vyššia kontrolná inštancia v otázkach administrácie pôsobila Uhorská dvorská kancelária.³⁶

---

archív v Bratislave. Sprivodca po archívnych fondoch. I. Oddelenie feudalizmu. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1964, s. 136-137.

³³ Pálfiovský palác na Panskej ulici 19 v Bratislave, dnes budova Galérie mesta Bratislavy.

³⁴ František sa v roku 1824 oženil s grófkou Natáliou Erdődiovou, ktorá bola od neho o dvadsaťštyri rokov mladšia. Mali dve deti – Jána XIV. Pálfiho a Gabrielu, neskôr vydatú grófkou Andrášiovú (Andrássy).

³⁵ Písomnosti z priebehu revízneho a následného cenzurálneho konania s administrátormi. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 195-237.

³⁶ Koncepty úradných správ administrátora Pavla Nagya o priebehu súdneho zátvoru adresovaných Uhorskej kráľovskej dvorskej kancelárii (1832 – 1847). SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 238-245.

Okrem delegovaného dištriktuálneho súdu v Trnave, ktorý viedol hlavné pojednávanie vo veci súdneho zátvoru a bol dozorujúcim súdom nad hospodárením administrátora, viedli sa i menšie súdne spory s drobnými veriteľmi pred príslušnými stoličnými súdmi. Súdne konania s veriteľmi z územia Rakúska spadali pod súdnu právomoc Dolnorakúskeho krajinského súdu.³⁷

Špecifikom Nagyovho vedenia súdneho zátvoru bolo vybudovanie siete tzv. *agentov* – spolupracovníkov z radov súkromných právnikov, ktorí sledovali spory vedené na rôznych súdoch v Uhorsku a v Rakúsku, prípadne ako splnomocnení advokáti priamo zasahovali do súdnych procesov.³⁸

Posledné roky pôsobenia Pavla Nagyho vo funkcii administrátora boli poznamenané stupňujúcim sa chaosom. Územia ním spravovaných panstiev boli počas revolučných rokov 1848/1849 priamo zasiahnuté prítomnosťou cisárskych, uhorských, dobrovoľníckych, ba dokonca ruských vojenských oddielov. Dôsledkom toho boli významné hospodárske i hmotné škody. Zmenou spoločenských podmienok (zrušenie poddanstva) a reorganizáciou štátnej správy a súdnictva v Uhorsku po roku 1850 sa úplne zmenili i podmienky fungovania sekvestra. Postavenie samotného Pavla Nagyho bolo oslabené stratou politického krytia zo strany cisárskeho dvora i uhorských stavovských orgánov. Svojvoľné vyhlásenie Jána XIV. Pálfiho o ukončení súdneho zátvoru v roku 1853 bolo preto všeobecne rešpektované a mohol sa bez vážnejších prekážok ujať správy svojich majetkov.

Ústredná správa majetkov bola spoločným riadiacim orgánom pre podriadené správy panstiev, hospodárskych obvodov, lesných správ a majerov. Agenda ústrednej správy spočívala v dvoch hlavných oblastiach – riadenie a kontrola hospodárenia panstiev a právne, resp. súdne záležitosti.

Úlohou prefekta (*bonorum praefectus, der Prefekt, kormányzó*) bolo predovšetkým zabezpečiť bezchybné fungovanie všetkých úrovní správy majetkov v oblasti hospodárskej, personálnej a ďalších, a to na základe dispozícií administrátora, ktorého o stave majetkov a výkone správy informoval formou týždenných, prípadne i mimoriadnych správ.³⁹ Prefekt však stratil právomoc vystupovať samostatne v právnych a majetkovoprávných záležitostiach, stal sa len akýmsi zástupcom administrátora. Strata tejto časti právnej subjektivity bola postupná. Počas pôsobenia administrátora Jakuba Svetiča pokračoval vo funkcii prefekta Gašpar Tapolčáni, ktorý ostal lojálny voči Františkovi Pálfiemu a pravidelne ho informoval o stave sekvestrovaných majetkov. V roku 1825 ho v úrade prefekta vystriedal podobne lojálny Alojz Takáč,⁴⁰ ktorý však bol nútený svoj post po nástupe administrátora Pavla Nagyho opustiť. Ten, poučený ťažkosťami Jakuba Svetiča, nechal v rokoch 1832 až 1840 post prefekta majetkov neobsadený, pričom niektoré z kompetencií vykonával v tomto období exaktor Anton Andaházi (ako *praefectus supplens*). Funkcia hlavných výkonných úradníkov bola

³⁷ Spory Františka Pálfiho s rakúskymi veriteľmi, 1825 – 1839. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 247.

³⁸ Úradné správy agentov a splnomocnených právnych zástupcov adresované administrátorovi. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 97-111.

³⁹ Za administrácie Jakuba Svetiča boli pravidelné správy prefekta a tiež niektoré účtovné písomnosti zasielané aj Františkovi Pálfiemu, ktorý takto získaval dôkazy proti administrátorovi.

⁴⁰ Orig. Takács Alajos.

Spectabilis ac Preillustreis Domine Aecessor, et Administrator,
Domine singulariter Colendissime!

7 2000 - 1000 1/2 1/2

Lg

Weslygabormann Herr Administrator!

Herr Paul von Nagy!

Weslygabormann Herr Sebastian König auf einem
an der Herrschaft zu Wien Obligation vom 2.
Janer 1836 von ein Capital von 20000 fl. C. M. zu zahlen
Jahr, so anjehet ist Sie, von 1. Oetober dieses Jahres
anfangend monatlich ein Tausend Gulden in
conventionen Münze auf Abzahlung meines Vita-
bilienes anzubringen, und mein obigen Guthaben
als bares Gut in Rechnung zu bringen.

Mit aller Achtung

Wien den 9. Janer 1847.

Herr Sebastian König
Gottfried J. J. J. J.

OBRÁZOK 4 – Zhoršovanie vzťahov medzi Františkom Pálfi a administrátorom Pavlom Nagyom sa prejavilo aj v štýle oslovenia, zhora 1833, 1836, 1847. Zdroj: SNA, fond Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy. Foto: M. Kuzmíková.

prenesená na inšpektorov. Post zastupujúceho inšpektora pre panstvá v Bratislavskej stolici pripadol znovu Antonovi Andaházimu. Ten bol skúseným odborníkom v oblasti financií a účtovníctva, ale správna, organizačná a súdna agenda, ktoré mu ako zastupujúcemu prefektovi a inšpektorovi pribudli k pôvodnej hospodárskej agende, boli nad sily jedného muža. Preto sa nakoniec administrátor Nagy rozhodol znovu obsadiť miesto prefekta.

V roku 1841 bol administrátorom do funkcie prefekta menovaný Karol Mesároš,⁴¹ ktorý na tomto poste zotrval až do ukončenia súdneho zátvoru. Sídлом prefekta bol kaštieľ v Suchej nad Parnou, niekedy i kaštieľ v Kráľovej pri Senci.

Hlavný fiškál (*fiscalis, der Fiscal, (fő)ügyvéd*) zastupoval správu sekvestra, resp. administrátora pred dozorujúcimi súdmi, stoličnými súdmi a vykonával dozor nad činnosťou fiškálov panstiev⁴² napr. na zemepanskom súde. Treba upozorniť, že v tomto období mali panstvá Františka Pálfiho ležiace v Bratislavskej stolici spoločného fiškála, naopak panstvo Bojnice zastupoval samostatný fiškál so silnými právomocami. Hlavný fiškál sa ako poverený zástupca administrátora zúčastňoval tzv. cenzurálnych súdov s účtujúcimi úradníkmi panstiev. Kompetencie hlavného fiškála boli dané nariadeniami administrátora. Alexander Jablanci, ktorý pôsobil vo funkcii hlavného fiškála počas prvého obdobia súdneho zátvoru, bol najbližším spolupracovníkom administrátora Svetiča. V spore s Františkom Pálfiom sa stal v podstate osobným právnym zástupcom administrátora, v dôsledku čoho bol v roku 1827 súčasne s Jakubom Svetičom zbavený funkcie. Jeho nástupcom sa stal Ignác Burian a následne v roku 1851 Ján Borčáni.⁴³

Exaktor (*rationum exactor, der Buchhalter, számvevő*) sa v období súdneho zátvoru stal vedúcim úradníkom hospodárskej a finančnej správy. Jeho kancelária sídlila v Igrame. Bol poverený revíziou peňažných a hmotných účtov panstiev i hlavnej pokladnice,⁴⁴ čo bola jeho najdôležitejšia úloha. Na konci každého účtovného roka⁴⁵ každé panstvo, lesná správa a aj každý účtujúci úradník ústrednej správy majetkov posielali záverečné ročné účty s príslušnými účtovnými dokladmi na revíziu exaktorátu. V prípade nezrovnalostí exaktor formou písomných účtovných (revíznych) pripomienok požiadal účtujúceho úradníka o vysvetlenie sporných položiek. Oslovený úradník bol povinný vo svojich písomných replikách nezrovnalosť vysvetliť a údaj doložiť. Tento proces sa mohol opakovať. Ak exaktor vysvetlenie neuznal, postúpil riešenie tzv. cenzurálnemu súdu, čo bola forma disciplinárneho konania proti účtujúcemu úradníkovi. Pre obe sporné strany bol odvolacou inštanciou príslušný stoličný súd.

Keďže František Pálfi neustále protestoval proti obmedzovaniu svojich súdom uznaných práv, administrátor nariadil exaktorátu väčšiu kontrolu nad prevodmi financií z hlavnej pokladnice a pokladníc panstiev do domácej pokladnice Františka Pálfiho a tiež nad dodávkami potravín, krmív a dreva do jeho domácnosti vo Viedni.

---

⁴¹ Orig. Meszáros Károly.

⁴² Pozri napr. úradné správy hlavného fiškála Alexandra Jablanciho adresované administrátorovi. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 267; JAVOŠOVÁ, ref. 11, s. 4.

⁴³ Orig. Borcsányi János.

⁴⁴ Ročné účty plnili funkciu dnešnej účtovnej uzávierky.

⁴⁵ Účtovný rok zodpovedal kalendárnemu roku.

Exaktor na základe dispozícií administrátora alebo prefekta tiež vypracúval účtovné predpisy, vyhotovoval účtovné výkazy a výťahy z účtov panstiev a predkladal nadriadeným pravidelné správy, pričom uvedené výťahy a výkazy posielal ako ich prílohu.⁴⁶ Tieto účtovné písomnosti slúžili ako podklady pre vyhotovenie spomenutých administrátorských účtov, ktoré boli na revíziu predkladané dozorujúcemu súdu. Za administrácie Jakuba Svetiča boli účtovné písomnosti (napr. výkazy a rovnopisy pokladničných denníkov) zasielané aj Františkovi Pálfimu a prefektovi Takáčovi.

Pri preberaní úradu novým administrátorom boli pre jeho potreby úradníkmi panstiev za účasti úradníkov exaktorátu vyhotovené generálne súpisy jednotlivých panstiev, ktoré boli uložené u exaktora.⁴⁷

Keďže podstatou súdneho zátvoru bolo maximalizovať finančné zisky z hospodárenia na sekvestrovaných majetkoch s účelom čo najrýchlejšieho uspokojenia nárokov veriteľov, vzrástla dôležitosť dôslednej kontroly finančného hospodárenia, a tým i dôležitosť postu exaktora. Vymenovanie exaktora sa stalo kompetenciou administrátora, ktorý na toto miesto vymenúval osvedčených a jemu lojálnych hospodárskych úradníkov. V období 1832 – 1840, keď nebolo obsadené miesto prefekta, riadil exaktor Andaházi vo funkcii zastupujúceho prefekta a neskôr zastupujúceho inšpektora pre panstvá v Bratislavskej stolici všeobecnú správu panstiev. Kompetencie exaktora v revíznych a cenzurálnych konaniach v tomto období prešli na jeho zástupcu.

Súčasťou agendy exaktorátu bola centrálna správa sirotských majetkov, ktorú vo funkcii hlavného sirotského tútora (*generalis orphanorum tutor*) vykonával buď exaktor alebo jeho zástupca (viceexaktor). Povinnosťou hlavného sirotského tútora bol dohľad nad správou sirotských majetkov obyvateľov panstiev. K tomu patrila aj povinnosť vyhotoviť na základe podkladov z jednotlivých panstiev sirotské účty, ktorých revíziou bol poverený pokladník panstva Dolný Ťáražd.⁴⁸ Sirotská agenda bola súčasťou verejnej správy s kompetenciami delegovanými štátom (panovníkom) na súkromné osoby – vlastníkov majetkov.

Funkcia inšpektora (*der Inspektor, felügyelő*) bola obnovená v roku 1832 po nástupe administrátora Pavla Nagya. Keďže miesto prefekta nebolo až do roku 1840 obsadené, jeho agenda sa rozdelila medzi exaktora (všeobecná správa) a inšpektora pre panstvá v Bratislavskej stolici (najmä hospodárska správa). Inšpektorát pre panstvá v Bratislavskej stolici fungoval v rokoch 1832 – 1842, funkciu vykonával Ján Mezey, po ňom od roku 1836 ako zastupujúci inšpektor Anton Andaházi (exaktor). Odľahlosť bojnického panstva komplikovala jednotnú správu majetkov, preto bol ako dozorujúci úradník nad správou panstva najmä v hospodárskych otázkach v roku 1840

⁴⁶ K problematike klasifikácie účtovných písomností pozri ŽUDEĽ, Juraj. Diplomatická klasifikácia účtov feudálnych panstiev. In *Slovenská archivistika*, 1968, roč. 3, č. 2, s. 295-313.

⁴⁷ Generálne súpisy panstiev boli vyhotovené v roku 1827 a 1832, a tiež po smrti Františka Pálfiho v roku 1852. Súpisy z roku 1827 pozri SNA, f. Pálfí PV ÚSM II., inv. č. 421, 452, 490, 520. Súpisy z roku 1832 pozri SNA, f. Pálfí PV ÚSM II., inv. č. 395, 422, 453, 491, 521. Zo súpisov z roku 1852 sa vo fonde zachoval len súpis panstva Dolný Ťáražd. SNA, f. Pálfí PV ÚSM II., inv. č. 423.

⁴⁸ Účtovné písomnosti hlavného sirotského tútora – revízne písomnosti, účtovné výťahy. SNA, f. Pálfí ÚSM PV II., inv. č. 1350 – 1353.

vymenovaný samostatný inšpektor František Stummer. Provizor panstva bol priamym podriadeným inšpektora. Napriek tomu, že post provizora panstva bol v 30. a 40. rokoch 19. storočia obsadený, stal sa najvplyvnejšou osobou na panstve ambiciózny fiškál Alojz Turčáni.⁴⁹ Inšpektorát panstva Bojnice fungoval až do roku 1846.

Hlavná pokladnica (*Cassa Generalis*) sídlila do roku 1848 v kaštieli v Kráľovej pri Senci, od roku 1848 v pálfiovskom paláci v Bratislave. Disponovala predovšetkým finančnými prostriedkami prevedenými z pokladníc jednotlivých panstiev. Odvádzala súdom prikázané výživné do domácej pokladnice Františka Pálfiho, realizovala tiež platby do štátnej pokladnice, transakcie s dlžníkmi a veriteľmi, s osobami a inštitúciami mimo sústavy majetkov pezinskej vetvy. Správcom a pokladníkom hlavnej pokladnice bol na rozdiel od predchádzajúceho obdobia fungovania ústrednej správy majetkov samostatný úradník, ktorý podliehal priamo administrátorovi. Okrem vedenia účtovných kníh a ročných peňažných účtov pokladník na príkaz administrátora alebo na žiadosť iných úradníkov vyhotovoval rôzne typy peňažných výkazov a účtovných výťahov. Kontrolu účtov hlavnej pokladnice vykonával exaktor.

Hlavný inžinier (*Geometer, Ingenieur*) bol odborným zamestnancom ústrednej správy, zodpovedným za správny výkon geodetických prác na panstvách Františka Pálfiho. V prípade hraničných sporov alebo stavebných projektov na stoličnej (župnej) a krajinskej úrovni (železnica) zastupoval ústrednú správu majetkov a Františka Pálfiho v predmetných komisiách. V hierarchii ústrednej správy majetkov podliehal úradu prefekta, resp. priamo administrátora, ktorým o priebehu jednotlivých konaní posielal písomné správy.

Hlavný lesný úrad (*Oberforstamt*) bol odborným riadiacim útvarom, ktorému podliehali lesné správy jednotlivých panstiev. Na jeho čele stál lesmajster (*Forstmeister, zriedka Silvarum praefectus*), skúsený odborník s lesníckym vzdelaním. Sídлом úradu bol Červený Kameň.⁵⁰ K povinnostiam hlavného lesného úradu patrilo riadenie lesného hospodárstva, ťažby a spracovania dreva, správa poľovných revírov a chov lesnej zveri. Hmotné, prípadne zmiešané peňažné a hmotné účty lesných správ panstiev podliehali kontrole hlavného lesného úradu, kde na ich základe vypracúvali tzv. hlavné lesné účty (*Forstamtsrechnung*) zasielané na revíziu exaktorátu. O stave hospodárenia boli nadriadené úrady informované i formou pravidelných úradných správ s prílohami. Lesné správy i hlavný lesný úrad používali ako úradný jazyk výlučne nemčinu, keďže odborní zamestnanci boli českého alebo rakúskeho pôvodu.

Súčasťou hospodárenia lesných správ bola ťažba a spracovanie stavebného a palivového dreva, ktoré bolo výnosným obchodným artiklom. Najväčšie príjmy z predaja dreva získavali pokladnice panstiev z pálfiovských drevoskladov v Bratislave a Trnave, ktoré zásobovali palivovým drevom nielen meštianske domy, ale i najväčšie šľachtické paláce. Bratislavské drevosklady Blumentál a Grössling podliehali správe panstva Pezinok a Svätý Jur, trnavský drevosklad zase správe panstva Smolenice. Menšie drevosklady sa nachádzali na väčšine panstiev, podobne ako píly na spracovanie dreva.

---

⁴⁹ Orig. Turcsányi Alajos.

⁵⁰ Lesná správa panstva Červený Kameň II. sídlila v Suche nad Parnou. Lesná správa panstva Červený Kameň I., patriaceho červenokamskej línii rodu, sídlila na hrade Červený Kameň.

Officiosa Relatio

Ucujus genuine significo: — quod perlati ab Illustrissimi Domini Senicis Comitis Francisci Palfy ab Erdöd Sequestralorum Bonarum Administrationis Officio, — in Sevelam gratiose Kottus Nitricensis Determinationis, Benignarum Litterarum Privilegialium super Felonio, in Possessione Nedorsex, eidem Kottus Nitricensi ingremiata, ad prelati Domini Comitis Dominium Bajmócs Jure Proprietatis spectante, hactenus ab immemoriali Tempore nuncupative palam exercito, ex Rozslocsno eorum translato, emanatarum, Prædictam nem in Origine præcipientis, — pro earundem Benignarum Litterarum Privilegialium in Centrali sua Illustritatis Archivo Baciincensi, aut in Generali, Excelsæ Principis et Comitum Familie Palfy ab Erdöd Promotioni Tabulario, Repositione, — ad me sua Via editis Ordinibus, — diligentior pervestigato utroque Archivo, — antelate, super actu præcistente in dicta Possessione Nedorsex Felonio, expedita idmodi Benigne Litteræ Privilegiales, hactenus quidem adinventari haud potuerunt; — est posteaquam ab immensarum humanam Memoriam superantium Temporum longinquissimis Spatiis prævigen pacificus publicus ejusdem Felonii Uxor, — concessi superinde talismodi Benigne Privilegii in Via politica, absque Juris Processu, desideratam in Origine Remonstracionem, — velut ceterarum superfluum, — non tantum non exigeret, — verum etiam formalis illius in Origine Reproductio, et Discussio, non nisi ad Excelsæ herie Regie Forum, M. Patriæ Regum spectaret; — hinc data hac Reflexio, — emissæ à Parte Publici malibali Kottus Nitricensis, — prævidi supra ad Faciem loci ventura Magistratuali Deputationi, juxta obmouenda vit; — servaciter persistentis longæque, pacificæ, ac virtus Felonii Nedorsexiensis publicus Uxor, — procuratore de Incidenti, citra ordinariam Juris Viam, seu turbare, seu intorrum, ni negligam possit. — Posonii —

Die 24. Aprilij 1834. —

Joannes Alitisa Illustris
Sini Domini Familiæ Francij
Comitij Palfy ab Erdöd
Centralij Baciincensij Archivij
Director.

OBRÁZOK 5 – Úradná správa archivára pezinskej vetvy Jána Alitisa adresovaná administrátorovi Nagyovi, 1834.

Zdroj: SNA, fond Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy.

Foto: M. Kuzmíková.

Ústredná správa majetkov nikdy nebola úplne stabilným celkom. Služobná hierarchia nebola pevne daná, postavenie úradníka sa menilo vzhľadom na vôľu a záujmy vlastníka majetkov, resp. v období súdneho zátvoru administrátora. Záviselo nielen od odborných znalostí a skúseností každého úradníka, ale aj od jeho pribojnosti a lojality voči administrátorovi. Agendy jednotlivých úradníkov sa prekrývali, a ak to situácia vyžadovala, vzájomne sa zastupovali. O náplni práce, o aktuálnych úlohách a z nich vyplývajúcom rozsahu právomocí rozhodoval administrátor so súhlasom dozorujúceho súdu. Jednotlivé posty neboli vždy obsadené, napr. uvedený post prefekta.

Právny vzťah medzi úradníkom a vlastníkom majetkov sa líšil podľa charakteru jeho agendy. Najvyššie posty v systéme úradov ústrednej správy majetkov zastávali renomovaní právnici s vlastnou súkromnou praxou, s ktorými Pálfiovci uzatvárali zmluvy o výkone funkcie. Súkromnú advokátsku prax mali títo úradníci možnosť vykonávať i naďalej, ak sa pritom vyhli stretu záujmov. S výnimkou administrátora išlo väčšinou o príslušníkov nižšej šľachty s vlastným majetkom, ktorí boli činní i v stoličných (neskôr župných) alebo snemových orgánoch. Zo strany súkromných advokátov bol o lukratívne a prestížne miesta v pálfiovských úradoch veľký záujem, čoho dôkazom je napríklad počet žiadostí o prijatie na uvoľnený post prefekta v roku 1839.⁵¹

Riadnymi zamestnancami Pálfiovcov boli naopak hospodárski úradníci, čiže úradníci exaktorátu, inšpektorátu a hlavnej pokladnice. Dokumenty vo fondoch ústrednej správy majetkov a podriadených panstiev umožňujú niekedy sledovať celý kariérny postup konkrétnej osoby od miesta praktikanta alebo pisára na panstve až po funkciu v úrade ústrednej správy majetkov. Okrem dohodnutej mzdy a deputátov mali nárok na výsluhový dôchodok, v prípade ich úmrtia bolo postarané aj o ich rodinných príslušníkov formou vyplácania vdovských a sirotských dôchodkov. Plánovaná reorganizácia pálfiovských úradov zahrňovala aj zmenu systému sociálneho zabezpečenia. Po internom pripomienkovaní bol vytvorený v roku 1847 penzijný fond, do ktorého smerovali príspevky od jednotlivých úradníkov a zamestnancov panstiev a ústrednej správy majetkov.⁵²

Dejiny fondu Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy sú veľmi zložitú. Dokumenty z činnosti jednotlivých úradov ústrednej správy totiž nikdy netvorili jednotný celok, ani neboli uložené na jednom mieste. Úrady totiž nemali spoločné sídlo, ale boli rozmiestnené vo viacerých pálfiovských kaštieľoch na viacerých panstvách.

Najstaršie doklady o budovaní archívu jedného z úradov ústrednej správy majetkov pochádzajú z polovice 18. storočia.⁵³ Pre potreby exaktorátu bola na zámku v Pezinku vyčlenená osobitná miestnosť, kam boli ukladané revidované účty a iné účtovné písomnosti. Počas fungovania ústrednej správy majetkov účty aj s dokladmi ostávali súčasťou písomností exaktora a nevracali sa naspäť na panstvá. Boli ukladané

⁵¹ Žiadosti o prijatie na miesto prefekta. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 89.

⁵² Pripomienky úradníkov panstiev Smolenice a Bojnice k navrhovanej penzijnej reforme. SNA, f. Pálfi PV ÚSM II., inv. č. 508, 763.

⁵³ ŽUDEL, ref. 32, s. 138.

chronologicky podľa rokov, v rámci jedného roka podľa panstiev. Od druhej polovice 18. storočia úradníci exaktorátu niekoľkokrát menili evidenciu účtovných kníh, pričom veľmi pravdepodobne mnohé dokumenty vyrad'ovali (skartovali) a k zvyšným účtovným knihám vypracúvali pomôcky (elenchy). Zachované účtovné písomnosti sú len zlomkom pôvodných dokumentov exaktorátu, nerátajúc pritom kancelárie ostatných úradov ústrednej správy majetkov.

Písomnosti úradov ústrednej správy majetkov boli uložené v sídlach jednotlivých úradníkov a do Pezinka boli prevezené až v 19. storočí. V roku 1931 boli potom spolu s ostatnými pálfiovskými archívmi umiestnené do skladov na hrade Červený Kameň. Nedbanlivá a neodborná manipulácia s písomnosťami spôsobila zmiešanie s ostatnými fondmi, roztratenie, poškodenie, ba i zničenie množstva dokumentov. Hranice fondu ústrednej správy majetkov boli znovu určené až v rokoch 1962 – 1963 po ich prevzatí do Štátneho slovenského ústredného archívu (ďalej ŠSÚA), napriek tomu jeho niektoré časti už ostali zaradené a evidované v iných fondoch (napríklad Ústredný pálfiovský archív (ďalej ÚPA), Pálfí – pezinská vetva,⁵⁴ fondy jednotlivých panstiev pezinskej vetvy, fond Veľkostatok rodiny Pálfí v Bojniciach v Štátnom archíve v Nitre). Súčasne treba upozorniť, že ÚPA a rodový archív pezinskej vetvy nie sú organicky vzniknuté archívne fondy, ale ide o výberové archívy najvýznamnejších rodových a majetkovoprávných písomností, priebežne dopĺňané dokumentmi na základe rozhodnutia a výberu jednotlivých príslušníkov rodu, príslušnej línie alebo vetvy. Významný vplyv na zloženie ÚPA mala inštitúcia rodového seniorátu, a teda rozhodnutia seniora, resp. rodových kongresov.⁵⁵ Pálfiovské archívy teda neboli počas feudalizmu ani registratúrami, ani uzavretými historickými archívmi v dnešnom slova zmysle. Triedenie fondov šľachtických rodov a panstiev v ŠSÚA (dnes Slovenský národný archív, ďalej SNA) je založené na základnom princípe archívnej metodiky – na provenienčnom princípe. Hranice archívneho fondu teda vychádzajú z majetkovej podstaty jedného vlastníka, v tomto prípade rodu, rodovej línie, prípadne vetvy. Pertinenčný princíp, napr. skutočnosť, že dokumenty vznikli počas správy určitej lokality alebo územia, je uvedenému provenienčnému princípu podriadený.⁵⁶

Samotný fond Pálfí – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy bol v 50. a začiatkom 60. rokov 20. storočia roztriedený do štyroch manipulačných období, ktoré sa už ďalej nespracúvali a písomnosti ostali v rozsype.⁵⁷ Z tohto dôvodu pred začiatkom spracovania fondu neboli k dispozícii takmer žiadne informácie o ústrednej správe majetkov pezinskej vetvy rodu Pálfí ako pôvodcovi, o jej štruktúre, obsahu

---

⁵⁴ Tzv. pezinský alebo bratislavský pálfiovský archív so sídlom v zámku v Pezinku a neskôr v paláci na Panskej ulici v Bratislave (GMB).

⁵⁵ Protokoly a ďalšie písomnosti o priebehu rodových kongresov. SNA, f. Pálfí – ústredný pálfiovský archív (ďalej ÚPA), Anmarium (ďalej A.) 1, Ladula (ďalej L.) 12, Fasciculus (ďalej F.) 10a, 10b.

⁵⁶ Správne uplatňovanie provenienčného princípu dokumentuje vytvorenie dvoch samostatných archívnych fondov z dokumentov správy panstva Červený Kameň, keďže sa vychádzalo z existencie dvoch samostatných vlastníkov – pezinskej vetvy rodu Pálfí a červenokamenskej línie rodu Pálfí. Poďakovanie za pripomienku patrí Dr. E. Javošovej.

⁵⁷ Pokus o triedenie účtovných kníh z 18. storočia začal J. Watzka počas svojho krátko pôsobenia v ŠÚA na prelome rokov 1989/1990.

agend a vzťahoch medzi jednotlivými úradníkmi. Rozsah fondu, veľmi výrazné rozdiely medzi jednotlivými obdobiami po stránke právnej, jazykovej a tiež dejín správy, ako i skúsenosti spracovateľov ostatných pálfiovských fondov viedli k rozhodnutiu spracúvať fond postupne po jednotlivých fondových oddeleniach, a nie ako celok.

Samotnému triedeniu predchádzalo podrobné štúdium obsahu jednotlivých dokumentov zo spracúvaného fondu, resp. fondového oddelenia, ako i z predmetných častí ÚPA a fondu Pezinská vetva rodu Pálfi.

Keďže väčšina archívnych dokumentov fondového oddelenia Ústredná správa majetkov pezinskej vetvy rodu Pálfi II., 1822 – 1852, nenesie žiadne formálne znaky registratúry, príslušnosť k jednotlivým agendám, ako i k samotnému fondu, bolo nutné zistiť rozborom obsahu a formálnych znakov jednotlivých dokumentov (najmä paleografickým rozborom). Snaha o evidenciu spisov, resp. dokumentov je badateľná len v dokumentoch administrátora a prefekta, ide tu však o signatúry archivovaných spisov či skupín dokumentov.⁵⁸

Triedenie na základe provenienčno-pertinenčného princípu prebiehalo v niekoľkých fázach.

Úvodnou fázou triedenia bola analýza obsahu dokumentov a na jej základe potvrdenie ich príslušnosti k niektorému z pálfiovských fondov. Súčasne bolo nutné identifikovať a vytriediť dokumenty iných pôvodcov (šľachtických rodov). Následkom spoločného uloženia rôznych fondov v depotech na hrade Červený Kameň a neodbornej manipulácie s písomnosťami v priebehu sťahovania totiž došlo k ich premiešaniu. Počas základného triedenia a konštituovania archívnych fondov, ktoré v 50. a 60. rokoch 20. storočia vykonávali pracovníci Pôdohospodárskeho archívu a neskôr SŠÚA, boli mnohé tieto chyby odstránené, ale z dôvodu obrovského rozsahu a náročnosti tejto práce ostala časť dokumentov naďalej zaradená v nesprávnych fondoch.

Výsledky uvedenej prvej fázy triedenia ukázali, že nutným predpokladom správneho určenia fondovej príslušnosti dokumentov by malo byť dosiahnutie určitej spoločnej úrovne spracovania každého z fondov rodu Pálfi. Špecifikom tohto komplexu fondov totiž je, že až dosiahnutie úrovne základného usporiadania umožňuje spracovateľom získať informácie potrebné pre správne určenie fondovej príslušnosti dokumentov a následné definitívne triedenie. Tento metodicky správny postup sa však kvôli jeho veľkej časovej a odbornej náročnosti nikdy nerealizoval.

Jeho význam sa potvrdil v priebehu paralelného spracúvania fondov Pálfi – panstvo Pezinok a Svätý Jur a Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy koncom 90. rokov. Komparáciou dokumentov z oboch fondov a analýzou ich obsahu bolo

---

⁵⁸ V dokumentoch administrátora sa vyskytuje označenie červenou ceruzou vo forme *Ad Nr. ...*; v písomnostiach prefekta čiernym atramentom signatúra *Ad praef.* s dátumom. Niektoré dokumenty sú označené signatúrou rodového archívu pezinskej vetvy, ale ide o dokumenty pôvodcom vyradené z uvedeného archívu a následne použité ako priora k inej záležitosti. Signatúra dokumentu vyňatého z rodového archívu nebola zrušená, ale bola pridelená inému dokumentu.

možné identifikovať, roztriediť a následne správne zaradiť celú účtovnú agendu oboch pôvodcov.⁵⁹

V priebehu postupného spracúvania fondov rodu Pálfi z nich spracovatelia vytriedili dokumenty v rozsahu vyše 20 bežných metrov. Časť z nich musela byť dodatočne zatriedená do fondov, ktoré už boli medzitým spracované a inventarizované. Ak to zachovanosť príslušnej vecnej skupiny umožnila, boli tieto dokumenty včlenené do existujúcich inventárnych jednotiek. V opačnom prípade boli zaradené na koniec fondu ako tzv. dodatky.

Skupina dokumentov, ktoré boli v priebehu uplynulých desaťročí vytriedené z rôznych archívnych fondov v pôsobnosti prvého oddelenia spracúvania archívnych dokumentov SNA,⁶⁰ avšak nebola určená ich fondová príslušnosť, prípadne neboli vôbec identifikované, mala v roku 2020 rozsah 12 bežných metrov. Keďže časť z dokumentov preukázateľne patrila do fondu ústrednej správy majetkov pezinskej vetvy, bolo nutné prísť k triedeniu celej tejto skupiny, čo pozdržalo ukončenie sprístupnenia druhého fondového oddelenia približne o rok.

Štruktúru úradov správy feudálneho panstva vo svojich prácach podrobne popísal František Sedlák.⁶¹ Jeho štúdie sa stali východiskom pre metodiku spracovania fondov panstiev v SNA. Súčasne však treba upozorniť, že F. Sedlák vychádzal zo zachovaných inštrukcií a niektorých typov účtovných dokumentov (predovšetkým urbárov) z vtedy ešte nespracovaných fondov šľachtických rodov a panstiev. Počas spracúvania fondov rodu Pálfi sa ukázalo, že ním uvádzaná štruktúra úradov panstva a náplň ich činnosti má len obmedzenú platnosť, a to nielen z časového hľadiska. Výrazné odlišnosti v organizácii správy panstiev sa totiž vyskytujú i v rámci samotného komplexu pálfiovských majetkov. Pri spracúvaní fondov šľachtických rodov a panstiev musí spracovateľ vždy vychádzať z faktu, že pôvodca bol subjektom súkromného, resp. zvykového práva. Vnútoraná správa jeho majetkov nebola s výnimkou povinností voči eráru (verejnosprávne záležitosti) právne limitovaná. Vlastník majetkov si úrady vytváral, menil a spravoval podľa svojich potrieb, nie na základe externých právnych predpisov. Názvy úradov a jednotlivých úradníckych postov, kompetencie a náplň činnosti jeho úradníkov vychádzali z vôle vlastníka, rovnako ako všetky zmeny v organizácii úradov a časové obmedzenie týchto zmien, pričom sa sledovali najmä účel a efektivita týchto opatrení.

Priekopníkom spracúvania archívnych fondov rodu Pálfi bol v 60. rokoch 20. storočia Juraj Žudel. Pri spracúvaní fondu Pálfi – panstvo Červený Kameň I. usporiadal J. Žudel fond do novej logickej štruktúry. Usporiadanie účtovných písomností v rámci tejto novej štruktúry sa stalo východiskom dnešnej metodiky spracúvania fondov šľachtických rodov a panstiev v SNA. Potreba novej štruktúry

---

⁵⁹ BAKOŠOVÁ, Zora – KUZMÍKOVÁ, Miriam. Fondová príslušnosť archívnych dokumentov tvoriacich komplex archívnych fondov rodu Pálfi. In *Slovenská archivistika*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 23-39.

⁶⁰ Predtým Oddelenie feudalizmu a Oddelenie starších fondov SNA.

⁶¹ SEDLÁK, František. Náčrt vývinu správy feudálnych panstiev na Slovensku od polovice 16. do polovice 19. storočia. In *Historické štúdie*, 1965, roč. 10, s. 54-87; SEDLÁK, František. K základným otázkam archívnych fondov rodov a panstiev. Časť I. In *Slovenská archivistika*, 1966, roč. 1, č. 1, s. 73-97; Časť II. In *Slovenská archivistika*, 1966, roč. 1, č. 2, s. 204-229.

fondu bola dôsledkom skutočnosti, že písomnosti pálfiovských panstiev neboli pôvodcami ukladané v žiadnom systéme, neexistovalo ani žiadne pôvodné archívne usporiadanie. Staršia metóda sprístupnenia fondu rekonštrukciou pôvodného usporiadania, ktorú zdokonalil predovšetkým významný slovenský archívár a bývalý vedúci oddelenia feudalizmu František Sedlák, nebola pri spracúvaní uvedených fondov uplatniteľná.

Identifikácia, opis a spôsob radenia jednotlivých typov účtovných dokumentov vypracované J. Žudelom boli i neskoršími spracovateľmi považované za veľmi presné a natoľko zásadné, že ich bolo možné aplikovať pri vytváraní štruktúr ostatných fondov feudálnych panstiev, a to nielen z komplexu fondov rodu Pálfi.⁶² Metodiku tvorby štruktúry fondov panstiev následne počas sprístupňovania archívnych fondov rodu Pálfi v 80. a 90. rokoch 20. storočia rozpracovali Zora Bakošová a Erika Javošová.⁶³

V súčasnosti sa v SNA pri spracúvaní fondov šľachtických panstiev vychádza z nasledujúcej ideálnej štruktúry fondu feudálneho panstva:

1 všeobecná a hospodárska správa

- 1.1 všeobecnoadministratívne písomnosti
- 1.2 lesné hospodárstvo, agenda lesných správ, revírnikov
- 1.3 rastlinná výroba, agenda obilníka
- 1.4 živočíšna výroba, agenda polkorába
- 1.5 hospodárske obvody, agenda dvorských, kľučiar, šafárov
- 1.6 stavby
- 1.7 regálne práva
- 1.8 nájmy
- 1.9 urbárske záležitosti
- 1.10 personálne záležitosti
- 1.11 iné

---

⁶² ŽUDEL, Juraj. *Panstvo Červený Kameň I. (1287) 1536 – 1913. Inventár*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1969, s. 27-59, 73-150.

⁶³ BAKOŠOVÁ, Zora. *Rod Pálfi – panstvo Červený Kameň II. 1702 – 1917. Inventár*. Bratislava : Štátny ústredný archív SSR, 1986, s. 8-10; BAKOŠOVÁ, Zora. *Rod Pálfi – panstvá Smolenice a Dobrá Voda. 1777 – 1949. Inventár*. Bratislava : Štátny ústredný archív SSR, 1987, s. 9-11; BAKOŠOVÁ, Zora. *Rod Pálfi – panstvo Pezinok a Svätý Jur. 1618 – 1908. Inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2002, s. 7-8; JAVOŠOVÁ, ref. 11, s. 6-8; JAVOŠOVÁ, Erika. *Rod Pálfi – panstvo Bratislava. 1625 – 1936. Inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2006, s. 4-5; JAVOŠOVÁ, Erika. *Rod Pálfi – panstvo Devín. 1771 – 1919. Inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2006, s. 3-4; JAVOŠOVÁ, Erika. *Rod Pálfi – panstvo Dolný Náražd. 1734 – 1917. Inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2005, s. 4-5; JAVOŠOVÁ, Erika. *Rod Pálfi – panstvo Kráľová. (1768) 1788 – 1900. Inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2005, s. 4-5.

2 účtovné písomnosti⁶⁴

- 2.1 peňažné účtovné knihy – denníky, registre, hlavné knihy
- 2.2 hmotné účtovné knihy – denníky, registre, hlavné knihy
- 2.3 peňažné účty s dokladmi
- 2.4 hmotné účty s dokladmi
- 2.5 revízia účtov
- 2.6 účtovné výťahy
- 2.7 vyúčtovania
- 2.8 účtovné predpisy, vrátane urbárov
- 2.9 súpisy
- 2.10 výkazy
- 2.11 inventáre
- 2.12 ostatné

3 právne záležitosti

- 3.1 majetkovoprávne písomnosti
- 3.2 zemepanský súd
- 3.3 cenzurálny súd
- 3.4 zmierovací súd
- 3.5 stoličné a slúžnovské súdy
- 3.6 kráľovské súdy
- 3.7 štátne súdy

4 verejnosprávne záležitosti

- 4.1 daňové
- 4.2 vojenské
- 4.3 sirotské
- 4.4 patronátne (cirkevné, školské, sociálne)
- 4.5 obecná samospráva
- 4.6 cechy
- 4.7 pošta

Dokumenty vo fondoch feudálnych panstiev sú usporiadané podľa typov agend, teda uprednostňuje sa vecné hľadisko. Organizačná štruktúra správy panstva je v tomto prípade popísaná v úvode k pomôcke. Uvedený postup usporiadania fondu sa ukázal ako najvhodnejší, keďže fungovanie úradov panstiev a náplň ich činnosti boli vymedzené len rámcovo a často neboli jednotné ani pre všetky panstvá jedného majiteľa. Obsadenie jednotlivých úradníckych postov, ich pracovná náplň a konkrétne úlohy sa často prispôbovali momentálnej potrebe. Samostatné písomné rozhodnutia o dočasných úpravách hospodárskej správy panstva sa vo fondoch zachovali len ojedinele, väčšina zmien sa diala len ad hoc formou bežného písomného či ústneho pokynu vlastníka alebo nadriadeného úradníka.

⁶⁴ Klasifikácia jednotlivých typov účtovných písomností vychádza z práce Juraja Žudela. ŽUDEL, Juraj. Diplomatická klasifikácia účtov feudálnych panstiev. In *Slovenská archivistika*, 1968, roč. 3, č. 2, s. 295-313.

Pri tvorbe štruktúry fondu ústrednej správy majetkov však nebolo možné vychádzať z uvedenej ideálnej štruktúry správy panstva. Charakter úradov ústrednej správy majetkov i ich úradná agenda sa od správy panstiev značne odlišovali. Základom agend úradníkov bola riadiaca a kontrolná činnosť v oblasti hospodárskej správy a rozsiahla právna agenda. Obe činnosti sa často prekrývali. Agendy jednotlivých úradníkov boli napriek centralizovanému riadeniu ústrednej správy vykonávané pomerne samostatne. Konkrétne pracovné úlohy úradníkom prideloval administrátor formou pravidelných alebo mimoriadnych dispozícií, často však len ústnym pokynom počas porád ústrednej správy. Obeh dokumentov sa medzi úradníkmi ústrednej správy vyskytoval len zriedkavo. Záležitosť riešil väčšinou len jeden z nich. Potrebné podklady dostával formou písomných či ústnych informácií od nadriadeného, prípadne sa stránka obracala priamo naňho. Nadriadený úradník kontroloval činnosť podriadených prostredníctvom jemu zasielaných úradných správ. K jednotlivým záležitosťiam sa písomne vyjadroval na požiadanie podriadeného alebo pri odstúpení záležitosti.

Vo fonde Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy sa nezachovali žiadne dokumenty o organizácii ústrednej správy a agendách jej úradov. Variabilita kompetencií a personálneho obsadenia jednotlivých postov pri súčasnej absencii dokumentov s informáciami o organizácii ústrednej správy majetkov a tiež neregistratúrny charakter fondu, kde dokumenty nenesú žiadne formálne znaky príslušnosti k fondu, k jednotlivému úradu či agende, spolu s paleografickou a jazykovou náročnosťou sa prejavili v neštandardnom časovom rozsahu prác na sprístupňovaní tohto archívneho súboru, predovšetkým v prvej fáze spracúvania predmetného fondového oddelenia.⁶⁵ K usporadúvaniu bolo možné pristúpiť až po podrobnom štúdiu dokumentov vo fonde, počas ktorého bolo nutné nájsť informácie o pôvodcovi a jeho fungovaní (zmienky o úradníkoch v texte dokumentov, zmienky o postupe vybavovania záležitostí, kancelárske poznámky a ich časová následnosť, signatúry, podpisy a spôsoby overenia, adresy a oslovenia, prípadne porovnanie individuálnych rukopisov).

Na základe získaných informácií bol vytvorený prvý návrh štruktúry usporiadania na úrovni fondových pododdelení, do ktorých boli zatriedené skupiny dokumentov z činnosti jednotlivých úradov ústrednej správy majetkov. Ak to stav zachovanosti umožnil, boli v rámci každého fondového pododdelenia vytvorené vecné skupiny, do ktorých boli zatriedené dokumenty týkajúce sa riadenia správ jednotlivých panstiev. Toto členenie písomností bolo využívané aj samotnými úradníkmi ústrednej správy, o čom svedčia pôvodné skratky názvov panstiev na dorze dokumentov. Samostatné vecné skupiny v rámci jednotlivých fondových pododdelení tvorí spoločná správa panstiev a tiež vnútorná správa úradov ústrednej správy majetkov.

---

⁶⁵ Sprístupnené sú prvé dve fondové oddelenia fondu Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy. KUZMÍKOVÁ, Miriam. *Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy. 1708 – 1938. Fondové oddelenie I. 1708 – 1822. Čiastkový inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2012, 270 s.; KUZMÍKOVÁ, Miriam. *Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy. 1708 – 1938. Fondové oddelenie II. 1822 – 1852. Čiastkový inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2022, 330 s.

OBRÁZOK 6 – Pečať panstva Červený Kameň, 1847.

Zdroj: SNA, fond Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy.

Foto: M. Kuzmíková.

Usporiadanie a zoradenie dokumentov podľa uvedenej ideálnej štruktúry fondu panstva bolo aplikované až na úrovni týchto vecných skupín. Fragmentárnosť a nerovnomernosť zachovania dokumentov vo vecných skupinách bola dôvodom rozhodnutia tieto už ďalej nečleniť. Inventárne jednotky a k nim príslušné inventárne záznamy boli vytvorené podľa platnej archívnej metodiky.⁶⁶

V súvislosti s metodikou usporadúvania tohto typu archívneho fondu, resp. fondového oddelenia treba upozorniť, že spracovateľom navrhnutá štruktúra sa v odôvodnených prípadoch môže zmeniť i v priebehu ďalších fáz usporadúvania a niekedy i počas inventarizovania. Vnútorne usporadúvanie vecných skupín a podskupín totiž poskytuje také informácie a súvislosti, ktoré vo fáze triedenia spracovateľ nemá možnosť zistiť. Počas usporadúvania sa tiež priebežne vytriedujú ďalšie dokumenty, u ktorých sa potvrdí iná fondová príslušnosť. Komplikovaný proces spracúvania a sprístupnenia fondu je pre neregistrátorne fondy veľkého rozsahu, ktoré nemajú žiadne pôvodné usporiadanie, typický. Usporadúvanie prebieha v rámci štruktúry fondu (fondového oddelenia) horizontálne, to znamená, že sa na rovnakej úrovni členenia plošne usporadúva celý rozsah fondu (fondového oddelenia). Spracovateľovi tak počas jednotlivých fáz práce niekoľkokrát prejde rukami celý objem spracúvaných

⁶⁶ HORVÁTH, Vladimír – KARTOUS, Peter – Watzka, Jozef (zost). *Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov*. Bratislava : Archívna správa Ministerstva vnútra SSR, 1988, s. 57-84; BUZINKAYOVÁ, Anna et al. *Príručka archivára*. Bratislava : PT Servis spol. s r. o., 1999, s. 58-63.

písomností. Podrobné usporadúvanie jednotlivých častí fondu (fondového oddelenia) vertikálne až po úroveň vytvárania inventárnych jednotiek je v prípade veľkých neregistratúrnych fondov neúčelné, a ako ukázala prax, často vedie do slepej uličky. Rovnako problematické a neefektívne je triedenie neregistratúrneho archívneho fondu či jeho časti a excerpčia údajov o pôvodcovi z dokumentov vo fonde, pokiaľ ho vykonávajú viacerí spracovatelia súčasne. Je totiž nereálne, aby všetci zúčastnení spracovatelia počas celého procesu spracúvania disponovali rovnakým množstvom a kvalitou informácií o pôvodcovi, aby mali komplexný prehľad o súvislostiach vo vzťahu k činnosti pôvodcu a tiež o vzájomných vzťahoch medzi dokumentmi vo fonde, čo všetko je však nevyhnutným predpokladom pre vytvorenie štruktúry a následné vnútorné usporadúvanie.

Nová štruktúra fondu alebo jeho časti by mala zohľadňovať úroveň zachovanosti archívnych dokumentov. Veľmi podrobná štruktúra sa javí ako zmysluplná len pri spracúvaní vecných skupín s veľkým rozsahom a vysokým stupňom zachovanosti obsiahnutých písomností. Pri malom množstve zachovaných dokumentov podrobné členenie často vedie k tomu, že časť vecných skupín či podskupín tvorí len jedna inventárna jednotka. V takomto prípade je vhodné najnižšiu úroveň predmetnej časti štruktúry zrušiť a príslušnosť dokumentov k vecnej skupine (podskupine) uviesť priamo v regeste inventárneho záznamu.

Vytvorenie novej štruktúry fondu na základe výskumu v oblasti dejín správy konkrétneho pôvodcu a následné správne zatriedenie dokumentov do jednotlivých častí fondu umožňuje zachovať jeho maximálnu informačnú hodnotu.⁶⁷ Miesto archívneho dokumentu alebo skupiny dokumentov v novej štruktúre fondu následne poskytuje súčasne informáciu o jeho obsahu a o súvislostiach s ďalšími dokumentmi, ale zachováva aj informáciu o pôvodcovi, o jeho fungovaní a kompetenciách. Kvalita novej štruktúry fondu má priamy vplyv na tvorbu inventárnych jednotiek a koreluje s obsahom a rozsahom inventárnych záznamov.

Zaradenie archívneho dokumentu, organicky vzniknutej skupiny dokumentov alebo skupiny obsahovo príbuzných dokumentov do príslušnej vecnej skupiny umožňuje opísať obsah inventárnej jednotky formou stručného a výstižného regestu. Ak inventárnu jednotku tvorí skupina dokumentov, je vhodné v regeste uviesť ich spoločnú charakteristiku bez podrobného vymenúvania jednotlivých dokumentov.

Zachovanie vysokej úrovne informačnej hodnoty fondu alebo jeho časti a tiež stručnosť a prehľadnosť inventárnych záznamov sú pozitívnym výsledkom zložitého a časovo náročného procesu spracúvania a sprístupňovania veľkých neregistratúrnych archívnych fondov bez pôvodného usporiadania.

Neregistratúrne fondy šľachtických rodov a panstiev so starším archívnym usporiadaním sú sprístupnené prevažne prostredníctvom pôvodných pomôcok – elenchov, indexov a pod. Spomedzi fondov rodu Pálfi sa tento spôsob sprístupnenia uplatňuje napríklad pri ÚPA alebo fonde Pálfi – Daun. Ak sa pôvodná archívna pomôcka nezachovala, alebo jej kvalita neumožňuje vyhľadávanie vo fonde, je možné

---

⁶⁷ Informácie o systéme úradovania, resp. o obehú spisu a znaky príslušnosti k registratúre, ktoré by spracovateľ mohol použiť pri rekonštrukcii či návrhu štruktúry fondu, dokumenty z fondov panstiev a ústredných správ rodu Pálfi do polovice 19. storočia neobsahujú. Ide o tzv. neregistratúrne fondy.

vyhotoviť novú pomôcku aj k pôvodnému usporiadaniu fondu. Rozhodnutie o ponechaní pôvodného usporiadania je odôvodnené, ak ide o fond s veľkou archívnou a historickou hodnotou, často citovaný v historických publikáciách či edíciách prameňov. Príkladom je fond Erdődy – ústredný archív, k časti ktorého vypracovali v roku 1964 F. Sedlák a J. Žudel súpis, ktorý i dnes slúži ako dočasná interná vyhľadávacia pomôcka.

Skupiny dokumentov sú v takomto prípade dané pôvodcom, resp. správcom jeho archívu, a sú teda značne odlišné od súčasnej metodiky tvorby štruktúry usporiadania. Organicky vzniknuté alebo vecne príbuzné skupiny dokumentov môžu byť rozptýlené po celom fonde. Inventárne záznamy k skupinám dokumentov v pôvodnom usporiadaní musia byť veľmi rozsiahle, vecná príbuznosť dokumentov v inventárnej jednotke je totiž často sporná. Regest je následne len vymenovaním obsahu každého dokumentu v inventárnej jednotke. Rozsah inventárneho záznamu v takomto prípade môže budiť klamlivý dojem jeho vyššej informačnej hodnoty.

V Slovenskom národnom archíve sa od šesťdesiatych rokov 20. storočia uvedená metodika triedenia, usporadúvania a sprístupňovania neregistratúrnych fondov šľachtických rodov a panstiev rozvíja a uplatňuje predovšetkým pri sprístupňovaní komplexu fondov rodu Pálfi. Fond Pálfi – ústredná správa majetkov pezinskej vetvy patrí k najrozsiahlejším a najzložitejším neregistratúrnym fondom šľachtických rodov a správy ich panstiev v Slovenskom národnom archíve. Jeho spracúvanie prinieslo nové poznatky v oblasti dejín správy, ale i viaceré nové metodické postupy. Prax potvrdila, že archívna metodika, ktorej hlavné zásady sú obsahom tejto štúdie, je pri zohľadnení špecifik jednotlivých archívnych fondov všeobecne využiteľná aj pri usporadúvaní písomností zo správy majetkov v príslušných častiach tzv. rodových archívov alebo pri sprístupňovaní fondov panstiev a ústredných správ iných uhorských šľachtických rodov.⁶⁸

---

⁶⁸ BUZINKAYOVÁ, ref. 3, inventárne záznamy 12-66; BAKOŠOVÁ, Zora. *Rod Pálfi – červenokamenská línia. 1745 – 1945. Inventár*. Bratislava : Slovenský národný archív, 1995, s. 17-23; HAGOŇOVÁ, Petra. *Rod Ňári. 1619 – 1928. Inventár*. Bratislava : MV SR, Slovenský národný archív, 2018, s. 5-8.

ZENTRALE VERMÖGENSVERWALTUNG DER FAMILIENLINIE PÁLFI (PÁLFFY) VON PEZINOK WÄHREND DER RICHTSSPERRE IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

BEITRAG ZUR VERWALTUNGSGESCHICHTE UND VERARBEITUNGSMETHODIK DER ARCHIVFONDS VON GESCHLECHTER UND HERRSCHAFTEN

KUZMÍKOVÁ, Miriam

Das Geschlecht Pálfi (Pálffy) gehörte zu den größten Grundbesitzern auf dem Gebiet der heutigen Slowakei. Die jüngere, sog. Linie von Pezinok besaß die Herrschaften Pezinok, Svätý Jur, Dolný Náražd, Kráľová, 5/8 der Herrschaft Červený Kameň und Smolenice. Zum Dominium gehörte auch die fern liegende Herrschaft Bojnice und im 18. Jahrhundert ebenso die Seniorat-Herrschaft Bratislava. Die Mitglieder der Linie von Pezinok waren Angehörigen der Wiener Hofaristokratie und verweilten meistens in der Hauptstadt der Monarchie. Das führte zugleich mit dem großen Umfang und der Kompliziertheit ihrer Wirtschaftsverwaltung 1708 zur Errichtung von zentralen Verwaltungsämtern – der Zentralen Vermögensverwaltung. 1799 wurden die Vermögen aufgrund des Testaments von Ján (Johannes) Pálffy VIII. zwischen seine zwei Söhne – Ján (Johannes) und František (Franz) verteilt. Anschließend kam es zur Errichtung von zwei unabhängigen zentralen Vermögensverwaltungen. Die komplizierten politischen und Wirtschaftsverhältnisse am Anfang des 19. Jahrhunderts hat František Pálffy durch hohe Darlehen gelöst, er war aber nicht zahlungsfähig. Auf Drängen seiner Gläubigen stimmte er 1818 der Unterwerfung seines Vermögenskomplexes einer Gerichtssperre zu. Nach dem Tode seines Bruders Ján 1821 wurde der umfangreiche Vermögenskomplex und die Zentrale Vermögensverwaltung wiedervereinigt. 1822 wurde die Gerichtssperre auf alle Vermögen von Franz Pálffy erweitert und die Zentrale Vermögensverwaltung einem von dem Gericht bestimmten Administrator unterordnet. Die Gerichtssperre dauerte bis zum Tode von František Pálffy 1852, bzw. 1853, als sie von den letzten männlichen Angehörigen der Linie von Pezinok, Ján (Johannes) Pálffy XIV. für beendet erklärt wurde.

Der Fonds Pálfi (Pálffy) – Zentrale Vermögensverwaltung der Linie von Pezinok gehört zu den umfangreichsten und kompliziertesten nichtamtlichen Fonds von Adelsgeschlechtern und ihrer Herrschaftsvermögen in dem Slowakischen Nationalarchiv. Seine Erschließung brachte mehrere neue Verfahren in die Verarbeitungs- und Erschließungsmethodik dieses Fondstyps und auch neue Kenntnisse zur Verwaltungsgeschichte.

Übersetzt von Kristína Majerová

ROZBOR ARCHÍVNEHO FONDU KRÁĽOVSKÁ PRÁVNICKÁ AKADÉMIA V KOŠICIACH (1762) 1787 – 1925

DIANA KUNDEROVÁ, ANIKÓ BAJUSZOVÁ

Kunderová, D. – Bajuszová, A.: Analysis of The Archival Fond of The Royal Academy of Law in Košice (1762) 1787 – 1925. *Slovenská archivistika*, Vol. 53, 2023, No 1, p. 75-109.

The archival fond of the Royal Academy of Law in Košice was preserved in two places until April 2021, in the Slovak National Archives in Bratislava and in the State Archives in Košice. After delimitating the Bratislava part to Košice on the basis of the principle of provenance, the fond was stored in 71 archival boxes with an extent of 9,17 m. In the introductory part, the contribution is focused on the brief history of the originator of the fond and its legal predecessor, the Royal Academy in Košice. In the basic part, it analyses the procedure during the reinventory of the fond between 2021 and 2023, ongoing in two phases, i.e. consolidation of the documents of both fonds and inventory of the files. The diversity of documents is reflected in the fond structure, from individual fond departments to subgroups. By highlighting some groups and individual documents, their rich informative value and usability is pointed out, especially in the research of regional and higher Hungarian education, library science and biographical research.

Key words: Royal Academy of Law in Košice, Academy, Archival fonds, Analysis of the fonds

V roku 2021 sa vďaka ústretovosti a spolupráci Slovenského národného archívu (ďalej SNA), Štátneho archívu v Košiciach (ďalej ŠAKE), Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (ďalej UPJŠ) a odboru archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej OAR) takmer po 100 rokoch vrátili „na rodnú pôdu“ do Košíc písomnosti jednej z najvýznamnejších košických školských inštitúcií – Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach (ďalej KPA).

Archívny fond KPA je o to vzácnejší, že obsahuje aj písomnosti jej priameho právneho predchodcu, Kráľovskej akadémie v Košiciach (*Regia Academia Cassoviensis*), ktorá bola založená v roku 1777 v rámci tereziánskej reformy školstva známej pod názvom Ratio educationis. Na jej základe boli v Uhorsku v uvedenom roku zriadené celkovo štyri kráľovské akadémie (*Regia Academia*), z nich dve na území dnešného Slovenska v mestách Trnava a Košice.¹ Boli to školy vyššieho stupňa tzv. prechodného typu medzi gymnáziom a univerzitou, ktoré organizačne nadväzovali na šesťročné gymnáziá.² Novootvorená Kráľovská akadémia v Košiciach navyše nadviazala na vysokoškolskú tradíciu Košickej univerzity (*Universitas Cassoviensis*), ktorá bola založená v rámci protireformačných opatrení fundáciou jágerského biskupa Benedikta Kisdyho v roku 1657. Založenie univerzity potvrdil cisár Leopold I. zlatou bulou 7. augusta 1660, ktorou jej zároveň poskytol práva a výsady iných univerzít

¹ BIELIK, František – SOPKO, Július et al. *Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch II. Oddelenie kapitalizmu*. Bratislava : Slovenská archívna správa v Bratislave, 1964, s. 264.

² POTEMLA, Michal. Právnická akadémia v Košiciach v rokoch 1848 – 1922. In *Slovenská archivistika*, 1973, roč. 8, č. 1, s. 57.

habsburskej monarchie.³ Košická univerzita spočiatku len s teologickou a filozofickou fakultou sídlila spolu s jezuitským gymnáziom v budove tzv. kráľovského domu (*domus regia*) na dnešnej Hlavnej ulici č. 67, ktorý od roku 1654 vlastnil jezuitský rád.⁴ Keďže bol jezuitský rád, ktorý mal košickú univerzitu a gymnázium v správe, v roku 1773 Máriou Teréziou rozpustený, došlo k všeobecnej reorganizácii univerzity. Škola sa ďalej vyvíjala v správe jágerského biskupstva ako *Alma Universitas Episcopalis Cassoviensis*, a to až do spomínanej tereziánskej reformy v roku 1777,⁵ ktorá so sebou priniesla nové právne postavenie a náplň školy.⁶

Kráľovské akadémie mali dve dvojročné fakulty, resp. dva štvorsemestrálne kurzy, filozofický a právnický.⁷ Filozofický kurz musel absolvovať každý, kto chcel ďalej študovať právo, medicínu, teológiu alebo pokračovať v štúdiu na univerzite. Okrem výučby filozofie pokračoval kurz ďalej vo výučbe gymnaziálnych predmetov, pričom sa sústreďoval na ich aplikáciu predovšetkým v hospodárskom živote. V právnickom kurze nadobúdali absolventi filozofie právnické a administratívne vedomosti. Oba kurzy pripravovali poslucháčov na výkon verejnej služby alebo na ďalšie univerzitné štúdiá.⁸

Na dobrom fungovaní filozofického kurzu košickej akadémie malo veľký podiel spomínané bývalé jezuitské gymnázium – archigymnázium, umiestnené pri akadémii v jednej budove. Na právnickej fakulte košickej akadémie sa v roku 1811 vyučovali predmety ako napr. banské právo, štatistika, politické vedy, zmenkové a obchodné právo, trestné procesné právo a ďalšie. Na filozofickej fakulte sa prednášal prírodopis, fyzika, matematika, mechanika, logika, metafyzika, maďarský jazyk a literatúra, grécky jazyk. V roku 1792 sa zaviedla povinná výučba maďarského jazyka.⁹ Na akadémii vyučovali svetskí aj cirkevní profesori. Cirkevní profesori boli kňazmi najčastejšie jágerskej alebo ostrihomskej arci/diecézy, alebo členovia rôznych cirkevných rádov.¹⁰

Takáto organizácia akadémie trvala až do školského roku 1849/50, ktorý bol na košickej akadémii ukončený pod vedením riaditeľa (*director*) dočasného dozorného úradu škôl v Košiciach jasovského prepošta Alajosa Richtera, prodirektora

---

³ FARKAS, Róbert. *A kassai kath. főgymnasium története 1657 – 1895*. Košice : Ries Lajos, 1895, s. 30-49; TERSTYANSZKI, Johannes Baptista. *Cassovia vetus, ac nova ...* Košice : Joannes Henricus Frauenheim, 1732, s. 111-112.

⁴ FARKAS, ref. 3, s. 28; TERSTYANSZKI, ref. 3, s. 108-109.

⁵ FARKAS, ref. 3, s. 30-49.

⁶ HALAGA, Ondrej Richard. *Archív mesta Košíc. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1957, s. 115.

⁷ GBÚR, Ján (ed.). *Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 1959 – 2019, 2009 – 2019*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika - Šafárik Press, 2019, s. 10. ISBN 978-80-8152-752-4.

⁸ BIELIK, ref. 1, s. 264-265.

⁹ KLEKNER, Alajos. *Kassa közoktatásügye*. In SZIKLAY, János – BOROVSZKY, Samu (eds.). *Abauj-Torna vármegye és Kassa* [online]. Budapest : Apollo, 1896, [cit. 2022-12-02], s. 178. Dostupné na internete: <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0001/18.html>.

¹⁰ Štátny archív v Košiciach (ďalej len ŠA KE), fond (ďalej len f.) Kráľovská právnická akadémia v Košiciach, (1762) 1787 – 1925 (ďalej len KPA), A.2/b/2b, školský rok (ďalej len šk. r.) 1791/92.

(*prodirector*) Imreho Máczyho a dekana právnickej fakulty Jánoša Platha.¹¹ V októbri 1850 vydalo rakúske ministerstvo kultu a výučby v rámci školskej reformy *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich* vykonávacie nariadenie o zriadení cisársko-kráľovských právnických akadémií (*Caesareo Regia Iuris Academia*) v Uhorsku.¹² Tento nový typ škôl sa utvoril z bývalých dvojročných právnických fakúlt kráľovských akadémií. Dvojročná filozofická fakulta kráľovských akadémií sa zrušila, resp. sa pričlenila k šesťročnému gymnáziu ako jeho 7. a 8. ročník, čím sa vytvorilo osemtriedne, tzv. hlavné gymnázium (*főgymnázium*). V zmysle uvedeného nariadenia si právnické akadémie zabezpečovali financie na svoju činnosť z vlastných prostriedkov, t. j. zo študijného fondu, a len v prípade, že nepostačovali na zabezpečenie chodu akadémie, dostávali dotácie zo štátneho rozpočtu. Na čele novozriadenej právnickej akadémie stál panovníkom menovaný riaditeľ (*director, igazgató*). Panovník menoval aj členov riadneho profesorského zboru, a to na základe návrhu ministra školstva. Okrem riadnych profesorov (*nyilvános rendes jogtanárok*) účinkovali na právnickej akadémii aj mimoriadni (*rendkívüli jogtanárok*) a pomocní profesori (*segéd jogtanárok*). Dvojročné štúdium na právnickej akadémii bolo organizované na štyroch katedrách, kde sa vyučovalo spolu osem predmetov. Novou právnou úpravou vydanou rakúskym ministerstvom školstva č. 15162/939 z 2. októbra 1855 o organizačných štatútoch univerzít a právnických akadémií sa štúdium na právnických akadémiách predĺžilo z dvoch na tri roky, pričom na konci tretieho ročníka skladali poslucháči sudcovskú štátnu skúšku z občianskeho, trestného a sporového práva. To korešpondovalo s poslaním Cisársko-kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach (*Caesareo Regia Iuris Academia Cassoviensis*), ktorá mala vychovávať predovšetkým sudcov a právnikov v administratíve. V uvedenom roku sa na košickej právnickej akadémii zriadilo šesť katedier s 12 predmetmi a všetci poslucháči sa riadili jednotne určeným študijným poriadkom. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 prešlo riadenie právnických akadémií v Uhorsku do kompetencie uhorského ministerstva kultu a verejnej výučby (ďalej ministerstva školstva). Právnické akadémie i naďalej viedol panovníkom menovaný riaditeľ. Podľa všeobecného štatútu právnických akadémií z uvedeného roka bolo štúdium na košickej právnickej akadémii organizované na šiestich katedrách (katedra uhorského verejného práva, správneho práva a uhorského súkromného práva, katedra rakúskeho občianskeho práva a občianskeho súdneho poriadku, katedra uhorského obchodného a zmenkového práva a banského práva, katedra rímskeho a cirkevného práva, katedra právnej filozofie a trestného práva, katedra historických disciplín a štatistiky). Názvy niektorých katedier sa v priebehu nasledujúcich rokov menili. Okrem šiestich štatutárnych profesorov pôsobili v Košiciach v rokoch 1861 – 1873 aj adjunkti, ktorí sa po krátkom čase stali profesormi na košickej alebo niektorej inej uhorskej akadémii.¹³

¹¹ FARKAS, ref. 3, s. 409; POTEMRA, ref. 2, s. 57; ANDRÁŠI, Ladislav. *Hlavné riaditeľstvo školského obvodu v Košiciach (1773) 1776 – 1919. Inventár*. Košice : Štátny oblastný archív v Košiciach, 1978, s. 7-8.

¹² POTEMRA, ref. 2, s. 57-58.

¹³ POTEMRA, ref. 2, s. 62.

K novej reorganizácii právnických akadémií v Uhorsku došlo na základe nariadenia ministerstva školstva č. 12917 z 19. mája 1874. Na jeho základe sa právnické akadémie povýšili, resp. pretvorili na právovedecké a štátovedecké fakulty (*jog- és államtudományi karok*) a zároveň sa trojročné štúdium (*triennium*) predĺžilo na štyri roky (*quadrennium*). Na ich čele stál naďalej riaditeľ menovaný panovníkom. Uvedením nového školského systému do platnosti bolo systematizovaných nasledovných osem katedier: 1. rímske právo, 2. filozofia práva a trestné právo, 3. národohospodárstvo, finančníctvo a uhorské finančné zákony, 4. uhorské a rakúske súkromné právo, 5. sporové a mimosporové konanie, zmenkové a obchodné právo, 6. štatistika a uhorské administratívne právo, 7. právne dejiny a cirkevné právo, 8. politika, uhorské verejné právo, všeobecný úvod do právnych vied a štátovedy. Zaviedli sa dve základné skúšky (*1. és 2. alapvizsgálat, alapvizsga, Grundprüfung*) a dve štátne skúšky z právnych a štátnych vied (*jogtudományi vizsga, államtudományi vizsga*). Od roku 1913 už boli zavedené tri základné skúšky. Smernica upravovala a ustanovovala postup zápisov do „matriky akadémie“ a do katalógov jednotlivých profesorov, platenie školného, príp. oslobodenie od tejto povinnosti, klasifikáciu profesorov, peňažné ohodnocovanie profesorov, typy a rozvrh povinných a mimoriadnych (nesystematizovaných) predmetov, náplň a termíny skúšok, zriaďovanie a činnosť skúšobných komisií, požadované morálne zásady atď. Nariadenie vyslovilo aj potrebu zvýšenia počtu profesorov.¹⁴ Úmerne k zvyšovaniu počtu katedier sa zvyšovali postupne aj nároky školskej správy na vedeckú a pedagogickú kvalifikáciu profesorov účinkujúcich na košickej právnickej akadémii. Začiatkom 20. storočia došlo v rámci modernizácie a transformácie uhorského školstva na právnických akadémiách k viacerým organizačným zmenám. Na odbúranie zvyšujúcej sa byrokratickej činnosti riaditeľov akadémií na úkor ich vedeckej práce bolo na základe nariadenia ministerstva školstva č. 8177/1910 na vybavovanie kancelárskych činností zriadené miesto tajomníka, resp. sekretára (*titkár*) a funkciu riaditeľa nahradila postupne na jednotlivých právnických akadémiách novozriadená funkcia dekana (*dékán*).¹⁵ Dekana potvrdzoval a menoval do funkcie minister školstva na základe voľby profesorského zboru. Profesor Zoltán Kérészy, riaditeľ košickej právnickej akadémie (oficiálne Kráľovskej právovedeckej a štátovedeckej fakulty v Košiciach), sa koncom školského roku 1911/12 vzdal miesta riaditeľa na vlastnú žiadosť. Zároveň bol 7. septembra 1912 zvolený profesorským zborom na rok 1912/13 už do funkcie dekana právnickej akadémie.¹⁶ Od školského roku 1884/85 začala košická právnická akadémia vydávať svoju prehľadnú ročenku (*évkönyv*) a od roku 1913 intenzívne spolupracovala aj na vydávaní vestníka Krajinského spolku profesorov právnických akadémií *Jogakadémiai Szemle*.

¹⁴ 102. A vallás- és közoktatási m. kir. ministernek 1874. évi május 19-én 12917. sz. a. kelt rendelete. In *Magyarországi rendeletek tára. Nyolczadik folyam. 1874* [online]. Budapest : Vodianer F., 1875, [cit. 2022-11-18], s. 366 - 384. Dostupné na internete: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1874/?pg=367&layout=s.

¹⁵ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1909/10, číslo spisu (ďalej len č.) 225, 363, 373, 378.

¹⁶ ŠA KE, f. KPA, A.1/a, škatuľa (ďalej len šk.) 3.

JOGAKADÉMIAI SZEMLE.

A JOGAKADÉMIAI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS KÖZLÖNYE.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Kassa, kir. jogakadémia.

OBRÁZOK 1 – *Hlavičkový papier redakcie a vydavateľstva vestníka Jogakadémiai Szemle.*

Zdroj: ŠA KE, f. KPA, C.j, rok 1917: korešpondencia k vestníku

Košická akadémia sídlila pôvodne spolu s gymnáziom (archigymnázium, neskôr hlavné gymnázium premonštrátov) v severnej časti bývalej jezuitskej budovy na Jezuitskej ulici (dnešnej Univerzitnej).¹⁷ Majiteľom budovy a príslušného jezuitského kostola a rádového domu premonštrátov bol od roku 1857 študijný fond (*Schulfond*).¹⁸ Skromné a stiesnené priestory určené pre výučbu akadémie sa stali postupom času úplne nedostačujúce, obzvlášť v súvislosti so zavedením spomínaného nariadenia z roku 1874, keď sa vyučovanie na akadémii (oficiálne Kráľovskej právovedeckej a štátovedeckej fakulte v Košiciach) predĺžilo na štyri roky. Škola vyriešila nedostatok vhodných priestorov tým, že si od augusta 1874 pravidelne prenajímala vo svojom tesnom susedstve priestory 2. poschodia v budove na vtedajšej Kováčskej ulici č. 63 od jej vlastníčky Benigny Lennerovej a následne Manóa Demetera.¹⁹ V 90. rokoch 19. storočia sa však situácia stávala neúnosná aj z hľadiska uloženia vzácnej akademickej knižnice, ktorá bola dovtedy umiestnená v pôvodnej budove na Jezuitskej ulici na 2. poschodí. Rokmi sa zväčšujúci počet kníh cca 30 000 kusov výrazne narušil statiku miestnosti.²⁰ Tieto a iné okolnosti nútili košickú právnickú akadémiu riešiť situáciu umiestnenia v iných vhodných účelových priestoroch. Tie sa napokon podarilo získať na nátlak ministerstva školstva od mesta Košice, ktoré nechcelo prísť o túto významnú školskú inštitúciu. V roku 1894 bola na rohu dnešnej Univerzitnej a Kováčskej ulice (predtým Jezuitskej a Kováčskej) prestavaná zadná časť traktu Levočského domu patriaceho mestu pre novú účelovú budovu košickej akadémie za 55 000 forintov.²¹ Jej slávnostné otvorenie sa uskutočnilo 18. júna 1894.²² Na základe zmluvy uzavretej s ministerstvom školstva ešte v roku 1891 bolo mesto Košice povinné udržiavať vlastnú budovu, dokiaľ v nej bude sídliť akadémia, v dobrom stave na svoje finančné náklady. Samotné vybavenie už poštátnenej akadémie (*Kassai királyi állami*

¹⁷ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1895/96, č. 168.

¹⁸ Zapísaný v pozemkovej knihe mesta Košice v pozemkovoknižnej vložke č. 445 – ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1888/89, č. 350 a šk. r. 1892/93, č. 169.

¹⁹ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1874/75, č. 179 a šk. r. 1890/91, č. 113.

²⁰ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1908/09, č. 602.

²¹ Dnes Kováčska ulica č. 26; BAUER, Juraj. *A plynuli stáročia...* Košice : OTA, a. s. Košice, 2007, s. 68. ISBN 978-80-969686-1-9.

²² ŠA KE, f. KPA, A.2/b/7a: A kassai kir. jog-és államtudományi kar évkönyve 1893 – 1894-ről, s. 16.

jogakadémia), dobrý stav jej vnútorného zariadenia, čistenie a upratovanie prevzalo na svoje náklady ministerstvo.²³

OBRÁZOK 2 a, 2 b – Rekonštruovaná budova KPA na dnešnej Kováčskej ulici č. 26, vpravo na dobovom vyobrazení ešte bez nadstavby 2. poschodia, ktorá bola prevedená až neskôr, v 40. rokoch 20. storočia.

Zdroje: HARMINC, Ivan et al. Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok druhý K – P. Bratislava : Obzor, 1968, s. 87; <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0001/18.html>.

V novej adaptovanej budove, do ktorej sa presťahovala aj vzácna akademická knižnica, bola pozornosť venovaná i zriadeniu novej čítárne. Knižnica neskôr zmenila svoj charakter predovšetkým zásluhou akademie a čiastočne mesta Košice a od 1. októbra 1899 sa stala verejnou knižnicou. Jej služby mohla využívať okrem profesorov a poslucháčov aj široká verejnosť.²⁴

Právnické akadémie však nedosahovali úroveň univerzitných právnických fakúlt, pretože nemali právo promócie a habilitácie. Absolventi právnických akadémií, ktorí mali záujem o získanie doktorátu z práva alebo politických vied, museli pokračovať v ďalšom dvojročnom štúdiu práva na univerzite. Tým boli poslucháči akadémií oproti poslucháčom univerzitných právnických fakúlt, ktorí po štyroch rokoch získali doktorát z práva, znevýhodnení. Táto skutočnosť mala za následok nielen pokles počtu poslucháčov na právnických akadémiách, ale do budúcnosti kládla závažnú otázku existencie právnických akadémií v Uhorsku. Košická právnická akadémia neprerušila svoju činnosť ani počas vojnových rokov, avšak po štátnom prevrate sa jej ďalšia existencia stala neistou. Po prvotných zrušovacích nariadeniach zo strany československého ministerstva školstva a národnej osvety a školského referátu úradu Ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska bolo jej fungovanie umožnené

²³ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1908/09, č. 144; BIELIK, ref. 1, s. 266.; POTEMRA, ref. 2, s. 79: Výdavky zostávajúci dvoch kráľovských akadémií, t. j. vo Veľkom Varadíne a v Bratislave boli hradené zo študijného fondu.

²⁴ POTEMRA, Michal. Dejiny univerzitnej knižnice v Košiciach. In BÁLENT, Boris (red.). *Z minulosti knihy na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1959, s. 191-192.

a predĺžené do školského roka 1921/22 (vrátane).²⁵ Činnosť akadémie bola ukončená na základe vládneho nariadenia č. 276/1921 Zb. z. a n. z 11. augusta 1921 o zriadení Právnickej fakulty Komenského univerzity v Bratislave. Na začiatku jej posledného školského ročníka bola ministrom školstva a národnej osvety v Košiciach zriadená komisia pre vykonanie štátnych právovedeckých a štátovedeckých skúšok.²⁶ Jej predsedom bol Ján Rumann, župan Abovsko-turnianskej župy, neskôr Košickej župy.²⁷ Činnosť košickej skúšobnej komisie pod jeho predsedníctvom bola definitívne zrušená s účinnosťou od 1. mája 1925 nariadením ministerstva školstva a národnej osvety č. 2591/1925-IV z 1. apríla 1925.

Kráľovská právnická akadémia, ako aj jej predchodkyňa kráľovská akadémia, boli po dlhé desaťročia v meste Košice a v širšom regióne centrom vzdelávania v oblasti práva. Počas svojho dlhoročného pôsobenia vychovala mnoho odborníkov v tejto sfére. Na jej pôde sa vystriedal celý rad erudovaných profesorov, ktorí sa venovali popri svojej pedagogickej činnosti a výchove novej generácie aj rozvoju právnej vedy prostredníctvom publikačnej činnosti, či už v regionálnom, alebo krajinskom meradle, a zároveň zastávali rôzne úrady i v iných spoločensko-vedných inštitúciách alebo organizáciách. Medzi najznámejších patrili riaditeľ kráľovskej akadémie barón Mauritius Sahlhausen, ktorý sa po požiari v roku 1793 podieľal na obnove bývalého jezuitského (univerzitného) kostola a v roku 1796 bol povýšený na hlavného riaditeľa školského obvodu v Košiciach; dlhoročný riaditeľ KPA Imre Demkó, ktorý pôsobil v tejto funkcii 21 rokov; jeho nasledovník Alajos Klekner, ktorý sa k pozícii riaditeľa v školskom roku 1884/85 postupne prepracoval z miesta pomocného profesora a knihovníka; či mladý riaditeľ Sándor Esterházy, ktorý ideu povýšenia právnickej akadémie na univerzitu nestihol dostatočne rozvinúť kvôli predčasnej smrti.²⁸ Spomenúť môžeme aj Gyulu Ferdinandyho, košického rodáka, ktorý sa z mestského a župného notára postupne dostal až na funkciu dekana KPA a v roku 1920 bol menovaný maďarským ministrom spravodlivosti a následne vnútra.

---

²⁵ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/2d, šk. r. 1919/20.

²⁶ 276. Nařízení vlády republiky Československé ze dne 11. srpna 1921 o zřízení právnické fakulty Komenského university v Bratislavě. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Ročník 1921. II.* Praha : Státní tiskárna, 1921, s. 1204-1206.

²⁷ Nová skúšobná komisia na právnickej akadémii v Košiciach [online]. In *Slovenský východ*, roč. IV (1922), č. 110, 14. 05. 1922 [cit. 2022-11-18], s. 2. Dostupné na internete: <https://dkatalog.svkk.sk/sckno/000374081/1922/#page/630/mode/1up>.

²⁸ ŠA KE, f. Hlavné riaditeľstvo školského obvodu v Košiciach, (1773) 1776 – 1919, inventárne číslo (ďalej len inv. č.) 39, šk. r. 1795/96, č. 443, šk. 5; GAŠPAR, Ján – BLAŠKOVÁ, Eleonóra – MIHÓKOVÁ, Mária. *Lexikón Košičanov 1848 – 1938. I. diel. A – I.* Košice : Equilibria, 2014, 484 s. ISBN 978-80-8143-156-2.; KLEKNER, ref. 9, s. 180.

OBRÁZOK 3 – *Dr. Alajos Klekner, riaditeľ KPA v školských rokoch 1884/85 – 1904/05.*
Zdroj: <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0001/18.html>

OBRÁZOK 4 – *Dr. Sándor Esterházy, riaditeľ KPA v školských rokoch 1906/07 – 1907/08.*
Zdroj: GAŠPAR, Ján – BLAŠKOVÁ, Eleonóra – MIHÓKOVÁ, Mária. *Lexikón Košičanov 1848 – 1938.* I. diel. A – I. Košice : Equilibria, 2014, 484 s. ISBN 978-80-8143-156-2.

Rovnako aj v radoch poslucháčov tejto inštitúcie a jej predchodkyne môžeme nájsť mnoho zvučných mien absolventov, ktorí neskôr zaujali významné postavenie v domácej politike, v kráľovských alebo župných úradoch či na rôznych ministerstvách. Za všetkých možno spomenúť napr. Michaela Balugyánszkeho, medziiným zakladateľa a prvého rektora univerzity v Petrohrade; baróna Ignáca Eötvösa, ktorý pôsobil vo funkcii hlavného župana Abovskej župy; grófa Auréla Dessewffyho, člena a korešpondenta Uhorskej akadémie vied; Gyulu Csákyho, hlavného notára Abovskoturnianskej župy, neskôr spišského župana; Albina Csákyho, spišského a šarišského župana, neskôr ministra kultu a verejnej výučby; Jánosa Korponayho, hlavného archivára Abovskej župy; Alberta Berzeviczyho, neskoršieho ministra kultu a verejnej výučby; Tivadara Münstera, košického mešťanostu; Igora Dulu, župana Turčianskej župy či známych košických advokátov Bélu Halmiho a Ladislava Brósza.²⁹

²⁹ HALAGA, ref. 6, s. 115; POKLEEMBOVÁ, Ľubica et al. *Dejateľia východného Slovenska: bibliografia. I. diel A – K.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 2016, 736 s. ISBN 978-80-85328-

Vývoj a dejiny archívneho fondu

Do delimitácie bol archívny fond KPA vedený v evidencii archívneho dedičstva na dvoch miestach, v SNA a v ŠAKE.³⁰ Do SNA boli písomnosti pôvodcu prevzaté jeho právnym predchodcom Štátnym slovenským ústredným archívom v Bratislave v roku 1960 od rektorátu Komenského univerzity, ktorá ich po zrušení Právnickej akadémie v Košiciach spravovala.³¹ Do evidencie archívnych fondov bol fond Kráľovská právnická akadémia v Košiciach 1791 – 1923 v celkovom rozsahu 6,5 bm v počte 50 škatúl zaevidovaný pod č. 4137. O predarchívnom uložení písomností pôvodcu fondu nemáme žiadne bližšie informácie. U právneho predchodcu ŠAKE – Štátneho oblastného archívu v Košiciach bol archívny fond KPA vytvorený sekundárne, vytriedením písomností týkajúcich sa tejto školskej inštitúcie a jej právneho predchodcu z archívneho fondu Hlavné gymnázium premonštrátov v Košiciach a minimálnou časťou aj delimitáciou písomností vytriedených v pozostalosti premonštrátskeho kanonika Adorjána Szabóa z Východoslovenského múzea v Košiciach.³² Do jeho evidencie archívnych fondov bol fond v celkovom rozsahu 2,67 bm v počte 21 škatúl zapísaný 21. novembra 1962 pod č. 108. O scelenie písomností pôvodcu do jedného archívneho fondu sa už v minulosti prvýkrát pokúsili košickí pracovníci. V roku 1998 navrhli riaditeľ Ladislav Ružička a odborný pracovník Štefan Eliáš, aby bol tento fond zjednotený a na základe provenienčného princípu umiestnený v košickom oblastnom archíve. Tento zámer sa však vtedy pre rozdielnosť názorov riadiacich pracovníkov oboch archívov nepodarilo uskutočniť. Zrealizovať sa ho podarilo až v roku 2021 vďaka spolupráci už spomínaných inštitúcií. Delimitáciu tohto archívneho fondu zo SNA do ŠAKE povolil OAR listom č. SVS-OAR1-2021/008675-002 z 28. januára 2021 a odporúčal jeho scelenie do jedného fondu podľa metodického pokynu č. SVS-24-OAR1-2017/030793 z 1. augusta 2017. Do ŠAKE bol prírastok prevzatý a zaevidovaný pod č. 2416/2022 dňa 8. apríla 2021. Archívny fond bol po zlúčení uložený v 71 škatuliach a mal rozsah 9,17 bm. Ihneď po prevzatí prírastku sme pristúpili v priebehu roka 2021 k reinventarizácii archívneho fondu.

67-7.; GAŠPAR, ref. 28, 484 s.; ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1864/65, č. 134.; ŠA KE, f. KPA, A.2/b/4a, rok 1899.

³⁰ Ďalšie dokumenty pôvodcu a jeho knižnice je súčasťou historického fondu Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach a Verejnej knižnice Jána Bocatia v Košiciach. Výskyt písomností KPA je potvrdený a možný aj v iných kultúrnych a pamäťových inštitúciách. Archív mesta Košice napr. uschováva v rámci fondu Košická univerzita dvojzväzkovú školskú matriku – katalóg poslucháčov, obsahujúci i mená rektorov, dekanov a profesorov, dokonca tiež gymnaziálnych študentov za obdobie rokov 1692/93 – 1861/62, čiže zahrňujúci ešte aj obdobie existencie kráľovskej akadémie a právnickej akadémie: HALAGA, ref. 6, s. 115; KMETY, Adrien – JUHÁSZ, Réka Ibolya. *A kassai felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1776 – 1852 (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 16.)*. Budapest : Budapesti ELTE Egyetemi Könyvtára és Levéltára, 2018, s. 8-9. HU ISBN 978-963-284-999-7.

³¹ BIELIK, ref. 1, s. 266.

³² ŠA KE, spis o fonde KPA, I/1, č. 264.

Archívna charakteristika fondu

Dokumenty fondu Kráľovská právnická akadémia v Košiciach 1791 – 1923, ktorý bol prijatý z Bratislavy, usporiadala, vnútorné vyradovanie vykonala a inventarizovala v roku 1979 pracovníčka oddelenia dejín kapitalizmu Štátneho ústredného archívu SSR v Bratislave Mária Huttová. V pôvodnom, bratislavskom inventári bolo 671 inventárnych jednotiek uložených v 47 škatuliach. ŠAKE však pri delimitácii prevzal celkovo 50 škatúľ dokumentov KPA.

Dokumenty pôvodcu uložený v ŠAKE boli v neusporiadanom stave. Prvým krokom bolo preštudovanie bratislavského inventára a zoznámenie sa s pôvodnou štruktúrou archívneho fondu.³³ Po následnej predbežnej fyzickej prehliadke dokumentov sme skonštatovali, že fyzický stav prijatých písomností je dobrý, nepoškodený a rozdiel v prijatých písomnostiach oproti bratislavskému inventáru tvorili tri škatule neusporiadaných a neinventarizovaných dokumentov KPA, pričom škatuľa č. 49 chýbala, resp. bola v číslovaní preskočená. Stanovenie štruktúry sceleného fondu bolo samozrejme možné až po roztriedení a usporiadaní dokumentov uložených v ŠAKE, ako aj bratislavských dodatkov. Preto sme po oboznámení sa s jednotlivými zachovanými kategóriami a skupinami prijatých písomností pristúpili k triedeniu, usporiadaniu a inventarizovaniu dokumentov pôvodcu fondu uloženého v ŠAKE, pričom prvotné základné informácie sme získali z evidenčnej karty archívneho fondu a zo skromného spisu o fonde.

Inventarizované dokumenty KPA delimitované z Bratislavy obsahovali úradné knihy, spisový materiál týkajúci sa administratívy školy, knižnice a spolkov, v ktorých sa organizovali poslucháči na akademickej pôde, ako aj minimum písomností účtovného charakteru. Z troch škatúľ bratislavských dodatkov sme vytriedili celkovo ešte dve škatule dokumentov spisového charakteru a malé množstvo účtovných dokladov a dokumentov „knižničnej proveniencie“. V jednej zvyšnej škatuli sa nachádzali neusporiadané dokumenty Kráľovskej právnickej akadémie v Bratislave, navyše aj nepatrné množstvo dokumentov týkajúcich sa Lekárskej fakulty Slovenskej univerzity.³⁴ V porovnaní s bratislavským inventárom obsahovali dokumenty KPA uložené v Košiciach po roztriedení siedmich škatúľ spisového materiálu aj ďalšie kategórie písomností. Boli to početné knižné katalógy a spisová a účtovná dokumentácia týkajúca sa knižnice v počte desať škatúľ a dokumenty akademických spolkov v počte troch škatúľ. Zvyšnú jednu škatuľu tvorili nájdené úradné knihy. Až na základe poznania všetkých typov písomností zachovaných z činnosti pôvodcu fondu bolo možné vytvoriť definitívnu štruktúru fondu. Tú sme potom dotvárali dopĺňaním, resp. rozširovaním veľmi dobre vypracovanej štruktúry bratislavského inventára, z ktorej sme vychádzali. Aj napriek tomu sa tento proces nerodil ľahko a v priebehu reinventarizácie sme ju viackrát menili a dopĺňali.

---

³³ HUTTOVÁ, Mária. *Kráľovská právnická akadémia v Košiciach 1777 – 1922. Inventár*. Bratislava : Štátny ústredný archív SSR v Bratislave, 1981, 96 s.

³⁴ Univerzita Komenského v Bratislave niesla v rokoch 1939 – 1945 názov Slovenská univerzita.

Na základe uvedeného postupu bol archívny fond po scelení rozdelený najskôr podľa vecného charakteru zachovaných písomností na štyri fondové oddelenia označené veľkými písmenami abecedy, ktoré majú bádateľovi umožniť prvotnú základnú orientáciu vo fonde:

- A. Písomnosti Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach**
- B. Agenda knižnice Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach**
- C. Písomnosti spolkov a krúžkov pôsobiacich na Kráľovskej právnickej akadémii v Košiciach**
- D. Podporné fondy Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach**

V rámci týchto fondových oddelení boli písomnosti ďalej rozdelené do jednotlivých pododdelení podľa diplomatického charakteru zachovaných písomností:

- 1. Úradné knihy**
- 2. Spisový materiál**
  - 2/a Registratúrne pomôcky**
  - 2/b Spisy**
- 3. Účtovný materiál**

Pododdelenia sa ďalej delia na jednotlivé vecné skupiny. Najviac štruktúrované pododdelenie fondu tvorené spisovým materiálom KPA je rozdelené na sedem základných vecných skupín, ktoré sa pre väčšiu prehľadnosť delia na vecné podskupiny. V systéme ich označenia v štruktúre fondu sme v závislosti od zložitosti fondových oddelení využili rôzne kombinácie arabských číslíc s písmenami abecedy. Arabské čísllice reprezentujú v prvom rade diplomatické kategórie písomností a písmená predovšetkým vecné skupiny.

Štruktúra archívneho fondu:

A. PÍSOMNOSTI KRÁĽOVskej PRÁVNICKEJ AKADÉMIE V KOŠICIACH

A.1 ÚRADNÉ KNIHY

- A.1/a Zápisnice zo zasadnutia profesorského zboru**
- A.1/b Iné zápisnice**
- A.1/c Právne predpisy, výnosy a nariadenia**

A.2 SPISOVÝ MATERIÁL

- A.2/a Registratúrne pomôcky**
- A.2/b Spisy**
  - A.2/b/1 Administratívne spisy**
  - A.2/b/2 Spisy o organizácii a vnútorných záležitostiach Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach**
    - A.2/b/2a Školské predpisy a študijné poriadky**
    - A.2/b/2b Personálne obsadenie**

A.2/b/2c	Štatistické výkazy
A.2/b/2d	Záverečné správy o uplynulom školskom roku
A.2/b/2e	Rôzne interné oznamy, oznámenia, výzvy, upozornenia, pozvánky a dotazy
A.2/b/2f	Rozvrhy prednášok
A.2/b/3	Písomnosti týkajúce sa poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach
A.2/b/3a	Všeobecné výkazy o poslucháčoch
A.2/b/3b	Matričné listy poslucháčov
A.2/b/3c	Zoznamy poslucháčov
A.2/b/3d	Zoznamy poslucháčov o zaplatení školného
A.2/b/3e	Zoznamy poslucháčov v štipendijných záležitostiach
A.2/b/3f	Oznamy o skúškach
A.2/b/3g	Klasifikácia poslucháčov z jednotlivých predmetov
A.2/b/4	Doklady o štúdiu na Kráľovskej právnickej akadémii v Košiciach
A.2/b/4a	Absolutória so zoznamami poslucháčov
A.2/b/4b	Zoznamy poslucháčov, ktorým boli vydané vysvedčenia
A.2/b/4c	Vysvedčenia poslucháčov o absolvovaní jednotlivých predmetov
A.2/b/4d	Osvedčenia o vykonaných skúškach, o odchode a rôzne iné osvedčenia vydané pre poslucháčov
A.2/b/4e	Vysvedčenia o štátnych skúškach
A.2/b/4f	Index poslucháča
A.2/b/5	Vysvedčenia poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach z iných škôl
A.2/b/5a	Vysvedčenia vysokých škôl
A.2/b/5b	Maturitné vysvedčenia
A.2/b/5c	Vysvedčenia stredných škôl
A.2/b/5d	Osvedčenia vyšších škôl o odchode
A.2/b/6	Súbehové a iné práce poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach
A.2/b/7	Rôzne
A.2/b/7a	Ročenky Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach
A.2/b/7b	Koncepty článkov, prednášok a referátov profesorov práva z rôznych právnických akadémií
A.2/b/7c	Učebné pomôcky pre poslucháčov akadémie
A.2/b/7d	Nová účelová budova akadémie, projekty a plány s prílohami

A.3 ÚČTOVNÝ MATERIÁL

B. AGENDA KNIŽNICE KRÁĽOVskej PRÁVNICKEJ AKADÉMIE V KOŠICIACH

B.1	Úradné knihy
B.2	Štatúty akademickej knižnice
B.3	Knižničné katalógy s doplnkami a pomôckami

- B.4** Administratívne spisy
- B.5** Účtovný materiál

C. PÍ SOMNOSTI SPOLKOV A KRÚŽKOV PÔSOBIACICH NA KRÁĽOVskej PRÁVNICKEJ AKADÉMII V KOŠICIACH

- C.a** Košický podporný spolok poslucháčov práva (juristov)
- C.a/1 Úradné knihy
- C.a/2 Spisový materiál
- C.a/2a Registratúrne pomôcky
- C.a/2b Administratívne spisy
- C.a/3 Účtovný materiál
- C.b** Krúžok košickej právnickej akadémie
- C.b/1 Úradné knihy
- C.b/2 Administratívne spisy
- C.b/3 Účtovný materiál
- C.c** Pomocná komisia Krúžku košickej právnickej akadémie
- C.d** Košický právnický spolok
- C.d/1 Úradné knihy
- C.d/1a Zápisnice
- C.d/1b Iná úradná kniha
- C.d/2 Administratívne spisy
- C.d/3 Účtovný materiál
- C.e** Košický právnický samovzdelávací spolok
- C.f** Košický právnický spevácky spolok
- C.g** Košický právnický čitateľský krúžok
- C.h** Košický právnický športový spolok
- C.i** Mládežnícky spolok
- C.j** Krajinský spolok profesorov právnických akadémii
- C.k** Plesy poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach organizované spolkami

D. PODPORNÉ FONDY KRÁĽOVskej PRÁVNICKEJ AKADÉMIE V KOŠICIACH

- D.a** fond A kassai jogakadémiai hallgatók által szegény oskolatársaik felsegélésére tett 270 pftnyi alapítvány
- D.b** fond Dr. Mariska Vilmos
- D.c** fond Mensa Academica
- D.d** fond Dr. Esterházy Sándor
- D.e** fond Dr. Ráth Zoltán

Inventárny záznam pozostáva z inventárneho čísla, časového rozpätia zapísaných dokumentov, číselného rozpätia dokumentov pri spisovom materiáli a čísla škatule. Za týmito údajmi nasleduje obsah inventárnej jednotky.

Rozbor obsahu fondu

Z časového hľadiska je archívny fond ohraničený rokmi (1762) 1787 – 1925. Z roku 1787 pochádzajú najstaršie dokumenty fondu, ktoré vznikli z činnosti Kráľovskej akadémie v Košiciach, priameho právneho predchodcu KPA. Rok 1925 je posledným rokom, ktorým sa uzatvára akákoľvek činnosť spojená s fungovaním právnickej akadémie v meste Košice. Časové rozpätie fondu presahuje rok 1762 uvedený v zátvorke, z ktorého pochádza úradná kniha obsahujúca odpisy právnych predpisov, ktorá však nepochádza z činnosti pôvodcu ani jeho právneho predchodcu. V uvedenom časovom rozpätí fondu zaznamenala akadémia nielen rôzne organizačné zmeny, ale niekoľkokrát zmenila aj svoj oficiálny úradný názov. Od svojho vzniku v roku 1777 sa nazývala Kráľovská akadémia v Košiciach (*Regia Academia Cassoviensis* alebo *Academia Regia Cassoviensis*). Po organizačnej zmene v období rokov 1850 – 1922 (1925) bolo bežnou praxou, že nepoužívala v úradnom styku svoj oficiálny úradný názov. Ten sa v roku 1850 zmenil na Cisársko-kráľovskú právnickú akadémiu v Košiciach (*Caesareo Regia Iuris Academia Cassoviensis* s variantmi *Iuris Academia*, *Kassai királyi jogakadémia* a iné), v roku 1874 sa pretvoril do komplikovanejšej podoby na Kráľovskú právovedeckú a štátovedeckú fakultu v Košiciach (*A kassai kir. jog- és államtudományi kar*), po poštátnení na Kráľovskú štátnu právnickú akadémiu v Košiciach (*Kassai királyi állami jogakadémia*). Po štátoprávnych zmenách v roku 1918 bol z jej názvu vypustený prívlastok kráľovská (*Kassai állami jogakadémia* s variantom *Štátna juridická akadémia v Košiciach*). Názov pôvodcu archívneho fondu však môže byť len jeden, preto sme sa rozhodli pre jeho najdlhšie používanú úradnú podobu, t. j. Kráľovská právnická akadémia v Košiciach (*Kassai királyi jogakadémia*). Škola ju oficiálne užívala v úradnom styku v období rokov 1850 – 1874. Táto intitulácia, ako aj oslovenie boli bežne používané vo vzájomnej komunikácii s nadriadenými orgánmi aj po školskej reforme v roku 1874. Pri výbere názvu fondu sme nemohli opomenúť ani fakt, že právny predchodca KPA – Kráľovská akadémia v Košiciach používala tento úradný názov v období rokov 1777 – 1850, čo je takmer rovnako dlhé obdobie. Z jej produkcie sa však vo fonde zachovalo nepomerne menšie množstvo dokumentov ako z činnosti právnickej akadémie, a preto to bolo pri výbere názvu fondu irelevantné. Napokon vzhľadom na tento fakt pre nás nemalo ani zmysel rozbíjať archívny fond podľa jednotlivých časových období fungovania akadémie, t. j. na obdobie existencie Kráľovskej akadémie 1787 – 1850 a obdobie existencie KPA 1851 – 1925, ako to vidno pri niektorých iných starších archívnych fondoch ŠAKE. Zbytočne by sa tým skomplikovala štruktúra fondu a nemalo by to zmysel ani vzhľadom na fakt, že zo SNA sme prevzali už spracovaný fond, pri ktorom jeho spracovateľka použila rovnaký názov, aký sme si zvolili aj my.³⁵

Z obsahového hľadiska je archívny fond pestrý, zastúpený rôznymi typmi zachovaných písomností. Vo fondovom oddelení *A. Písomnosti Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach* patria k najvýznamnejším dokumentom zápisnice zo zasadnutia profesorského zboru (*A.1/a*) ako úradné knihy v objeme necelých troch škatúl a s časovým rozpätím 1791/92 – 1921/22. Predstavujú písomnosti profesorského

³⁵ Nespracované boli len prevzaté administratívne spisy a tri škatule dodatkov.

zboru, poradného orgánu inštitúcie, ktoré zvolávala jej riadiaca osoba, t. j. podľa príslušného obdobia prodektor, riaditeľ, dekan alebo zástupca.³⁶ Rozlišovali sa dva základné typy zasadnutí: riadne a mimoriadne. Riadne sa konali viac-menej pravidelne a mimoriadne podľa potreby a na základe podnetov. Prerokovali sa záležitosti administratívne, týkajúce sa chodu akadémie, študijné plány a poriadky, ustanovovali sa komisie pre štátne skúšky, zaujímali postoje k aktuálnym otázkam, nariadeniam a udalostiam, posudzovali sa mnohoraké žiadosti poslucháčov, príp. profesorov, riešili sa interné spory, koncipovali sa žiadosti aj vo forme memoránd, napr. na zlepšenie finančného ohodnotenia profesorov atď. Mohli mať aj kondolenčný charakter, venované spomienke na zosnulých kolegov. Prinajmenšom v neskoršom období sa zápisnice číslovali podľa poradia zasadnutia a zároveň im bolo pridelené aj číslo spisu, keďže sa predkladali na vedomie a schválenie nadriadeným úradom. Sprievodné listy o ich zasielaní a následné vyjadrenia úradov často nachádzame medzi administratívnymi spismi. Počas sceľovania a inventarizácie fondu sme dopĺňali do skupiny existujúcej aj v bratislavskom inventári ďalšie nájdené zápisnice, uložené medzi spismi akadémie. Podstatnejší zásah do bratislavského usporiadania spočíval v osamostatnení jednotlivých ročníkov zápisníc na úrovni inventárnych jednotiek podľa školských rokov. Zápisnice sú v ročníkoch radené chronologicky, bez rozlišovania typov. Z formálneho hľadiska sa zachovali kompletne, alebo vo forme výpisov, zriedkavejšie v neúplnej podobe. Formou sú pochopiteľne odlišné, čo bolo ovplyvnené dobou. Vyskytujú sa viazané a neviazané ako voľné listy a hárký. Na viacerých sa okrem podpisov zachovali aj pečate a pečiatky inštitúcie. Jazykom dokumentov je vo väčšine prípadov latinčina (1791/92 – 1852/53) a maďarčina (1861/62 – 1921/22), avšak silné zastúpenie má nemčina (1852/53 – 1860/61, 1921/22) a ojedinele slovenčina (1918/19). Ide o cenné pramene k dejinám inštitúcie, približujúce dobovú administratívnu prax, udalosti a odhaľujúce zmýšľanie a postoje profesorov. Formálne podobnými sú protokol pokutovaných poslucháčov akadémie a študentov archigymnázia, zápisnica disciplinárnej rady a zápisnice o vykonaní mimoriadnych skúšok. V bratislavskom inventári figurovali v iných osobitných fondových pododdeleniach a vecných skupinách, my sme ich však súhrnne klasifikovali do skupiny *A.1/b Iné zápisnice*. Pochádzajú z obdobia rokov 1791 – 1799, 1864/65 – 1875/76 a sú zoradené podľa školských ročníkov. Poslednú skupinu úradných kníh predstavujú *A.1/c Právne predpisy, výnosy a nariadenia*. Pochádzajú z 2. polovice 18. a zo začiatku 19. storočia a tvoria ich zväčša normálne uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady. Tieto edície boli vyhotovené vo forme kníh, ich jazykom je latinčina a nemčina.

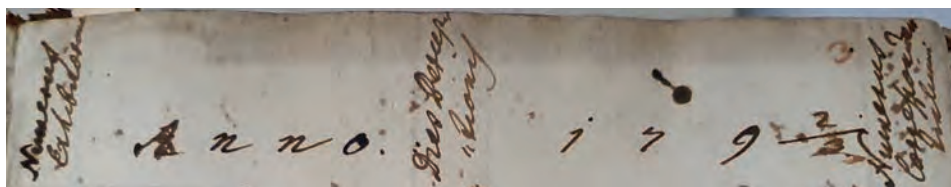
Nosné a rozmanité fondové pododdelenie tvorí Spisový materiál (*A.2*). Sú v ňom obsiahnuté registratúrne pomôcky, spisy, písomnosti o organizácii a vnútorných záležitostiach akadémie, vysvedčenia, práce poslucháčov a ďalšie rôznorodé písomnosti.

Registratúrne pomôcky bývajú akýmisi „kostrami“ fondov, hlavne v prípade ich dostatočného zachovania. Je to aj prípad akadémie, hoci nepokrývajú celé obdobie

---

³⁶ Pozvania na zasadnutia sa nachádzajú medzi internými oznamami (ŠA KE, f. KPA, A.2/b/2e) a čiastočne administratívnymi spismi (ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1).

existencie inštitúcie. Ide o pozoruhodné zachovanie pomôcok od konca 18. storočia (školský rok 1792/93) až do roku 1922. Napriek prítomnej medzerovitosti názorne dokladujú spôsob manipulácie spisov v registratúre akadémie. Prevažná väčšina bola prevzatá zo SNA, ide o všeobecné podacie protokoly, podací protokol k výnosom miestodržiteľskej rady za školské roky 1850/51 – 1855/56 a abecedné indexy z rokov 1863/64 – 1904/05. V súlade s dobovými konvenciami sú tiež rozličného vyhotovenia a boli vedené latinsky, nemecky alebo maďarsky. V skupine A.2/a sú zoradené chronologicky, ale podacie protokoly boli uprednostnené pred indexmi. Každý zväzok tvorí osobitnú inventárnu jednotku. V rámci nich boli základné údaje o záznamoch rozvrhnuté do príslušných rubrik (ručné vyhotovenie, neskôr predtlač). V súčasnosti sa tieto evidenčné pomôcky dajú použiť pri vyhľadávaní, ale sú aj doplnujúcimi prameňmi, zachytávajúcimi už neexistujúce alebo nezvestné (resp. vo fonde sa nevyskytujúce) dokumenty.

OBRÁZOK 5 – Záhlavie (rubriky) najstaršieho zachovaného podacieho protokolu (1792/93).

Zdroj: ŠA KE, f. KPA, A.2/a, inv. č. 106, šk. r. 1792/93 – 1807/08, šk. 6.

A beérkezett ügyirat		Hatóság vagy egyén, kifől a beadvány érkezett	Tárgy	Elintézés s annak ideje
íktató száma	kelté és az azt kiállító hatóság ikt. száma			
940	<p>10932 1792-1915</p>	<p>M. Kir. Honvédelmi állomány Szervezet- ség</p>	<p>Adatje, helyf. 10. a. 434. n. a. Kelt át a katonai ra való kiutalás- ról a katonai bizottságtól a Honvédelmi bizottsághoz a Honvédelmi bizottság megállapította.</p>	<p>Indokolás! 17/14</p>
941	<p>17/14</p>	<p>Tall és közlő Művel</p>	<p>Dr. Baumler tárgy 1912-13. évi I. félévi 100 K tanulmány- többlete és egyéb (lásd 914/1914-15. é.)</p>	<p>megadott 17/14</p>

OBRÁZOK 6 – Podací protokol fragmentárne zachovaného ročníka administratívnych spisov 1914/15. Na ukážke nezachované záznamy.

Zdroj: ŠA KE, f. KPA, A.2/a, inv. č. 137, roky 1914 – 1916, šk. 9.

Nasledujúca rozsiahla diplomatická podskupina administratívnych spisov, pochádzajúcich z administratívnej činnosti pôvodcu fondu, bola v prevažnej miere prijatá zo SNA. Podľa bratislavského inventára vykazovala počet 22 škatúl s časovým rozsahom 1791 – 1922. V inventári bola pomenovaná ako *Korešpondencia* a v jeho štruktúre bola zaradená až na koniec za všetky iné vecné skupiny spisov. Spisy boli usporiadané chronologicko-numericky podľa kalendárnych rokov, pričom jednu inventárnu jednotku tvoril jeden ročník spisov. Obsah jednotlivých inventárnych jednotiek však absentoval. Z uvedeného dôvodu preto nemožno hovoriť o ich inventarizácii, len o ich usporiadaní. Tento nedostatok vyplynul zrejme z časovej náročnosti na ich spracovanie, ako aj zo samotného charakteru tohto fondu, ktorý v 70. rokoch minulého storočia pravdepodobne nepatril k prioritným fondom na spracovanie. Pri sčelovaní fondu boli nájdené ešte ďalšie neusporiadané a neinventarizované ročníky spisov v už spomínaných bratislavských dodatkoch v celkovom rozsahu takmer dvoch škatúl.³⁷ Administratívne spisy, ktoré sme vytriedili z dokumentov KPA uložených v ŠAKE, pochádzali z obdobia rokov 1787 – 1925 a boli uložené v siedmich škatuliach. Po ich scelení boli administratívne spisy uložené v 31 škatuliach, čo predstavuje až 43 % z celkového zachovaného množstva dokumentov pôvodcu. Samotná inventarizácia administratívnych spisov KPA prebiehala v rokoch 2022 – 2023 po predbežnom ukončení reinventarizácie fondu. Do úvahy sme pri nej brali dôležitý fakt, že pôvodné registratúrne pomôcky si škola viedla podľa školských rokov, čo väčšinou korešpondovalo so zápsmi na dorze spisov. Rešpektujúc tento pôvodný spôsob vedenia registratúry pôvodcu fondu sme všetky administratívne spisy premanipulovali z kalendárnych na školské roky, v rámci ktorých sme ich usporiadali numericky. Pôvodná spisová manipulácia KPA bola do školského roku 1900/01 numerická, bez akéhokoľvek spájania spisov alebo zatriedovania do vecných registratúrnych skupín podľa druhu písomností. Škola každému došlému, ako aj odoslanému dokumentu priradila v registratúrnom protokole nové registratúrne, resp. administratívne číslo („sz.“, t. j. *szám*), ktoré uviedla aj s dátumom evidencie na jeho dorze a dokumenty, resp. záznamy, ktoré navzájom súviseli, nespájala.³⁸ Registratúrne pečiatku nepoužívala. Znamenalo to, že vo veľmi dobre zachovaných spisových ročníkoch z rokov 1860/61 – 1900/01 bolo v jednom ročníku 300-500 registratúrnych záznamov len s malými hiátmi.³⁹ Veľmi slabo zachovanými ročníkmi sú najstaršie roky existencie KPA, t. j. 50. roky 19. storočia, ako aj takmer celé obdobie existencie jej právneho predchodcu, Kráľovskej akadémie v Košiciach, s výnimkou špecifického školského roka 1791/92. Od ročníka 1900/01 začala škola záznamy v jednej záležitosti spájať (žiadosť – odpoveď). Záznamy z predchádzajúcich rokov týkajúce sa jednej záležitosti s prechodom do nového školského roka však nespájala. Naďalej zapisovala administratívne číslo s dátumom evidencie na dorze dokumentov a nepoužívala žiadnu registratúrne pečiatku. Takáto evidencia však netrvala dlho a škola sa v školskom roku 1906/07 z neznámych

---

³⁷ Šk. 48, 50, 51

³⁸ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/1, šk. r. 1860/61 – 1899/1900.

³⁹ Číselné medzery medzi spismi vznikli väčšinou už v prvotnej manipulácii s administratívnymi spismi pôvodcu, keď boli niektoré spisy vybraté a zámerne premanipulované podľa vecného hľadiska do jednotlivých vecných skupín spisov.

Jednu inventárnu jednotku v skupine administratívnych spisov tvorí jeden ročník spisov usporiadaný chronologicko-numericke v rámci jedného školského roka. Inventárny záznam pozostáva z inventárneho čísla, školského ročníka, číselného rozpätia dokumentov a čísla škatule. Za týmito údajmi nasleduje zoznam významnejších archívnych dokumentov s uvedením ich čísla v zátvorke.

Ukážka zápisu inventárnej jednotky a spájania záznamov v jednej záležitosti:

A/2. SPISOVÝ MATERIÁL			
2/b/1 Administratívne spisy			
inv. č.	časový rozsah	sign.	č. šk.
226	1889/90	1 – 409, b. č.	29
Schválenie študijného poriadku, návrh jeho úpravy (2, 3, 18, 40a, 171, 195, 396c), vymenovanie členov skúšobných komisií (4), poistenie akademickej knižnice proti požiaru (5, 6, 43, 99, 112), rôzne obežníky ministerstva (7, 13 – 14, 17, 91 – 92, 108, 122, 131 – 132, 142, 154 – 155, 159, 211, 269, 271, 305, 326, 394, 402), poukazovanie plátov, príplatkov a odmien profesorom (8, 100, 118, 152, 170a, 170b, 323 – 324, 391 – 392, 404), ...			

Už pred spracovaním tejto diplomatickej kategórie sme ráтали s možnosťou premanipulovania niektorých nájdených administratívnych spisov do iných už existujúcich (avšak neúplných) vecných skupín spisov, príp. do iných fondových oddelení. V priebehu inventarizácie sa nám táto domnienka potvrdila a bola aplikovaná najmä pri nájdení ďalších záverečných správ, zápisníc zo zasadnutia profesorského zboru, rôznych interných oznamov, štatistických a personálnych výkazov, výkazov o štipendistoch a niektorých dokumentov týkajúcich sa založenia a fungovania akademických a podporných fondov akadémie. Tieto administratívne spisy doplnili chýbajúce ročníky v už spomínaných vecných skupinách. Týmto krokom sa však vždy automaticky narušil počet už existujúcich inventárnych jednotiek, ktorý sa stal definitívnym až po inventarizovaní všetkých spisov.

Administratívne spisy svojím obsahom rozvíjajú a dopĺňajú informácie sústredené vo všetkých fondových oddeleniach A, B, C a D, primárne však prvého fondového oddelenia A. *Písomnosti Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach*, ktoré sa týka organizácie školy, jej vnútorných záležitostí, profesorov a poslucháčov. Dotvárajú tým celkový obraz o dianí v tejto školskej inštitúcii a jej komunite. Obsahujú údaje o profesoroch a ďalších zamestnancoch školy, ich menovaniach, platových záležitostiach, kvalifikácii, odchodoch na iné pôsobiská a pod. Poslucháčov akadémie sa týka veľké množstvo zachovaných žiadostí o pripustenie k základným alebo štátnym skúškam, žiadostí o prijatie, zápis, započítanie doby štúdia, odpustenie školného a poplatkov za skúšky, udelenie a poukazovanie štipendií atď. Tieto žiadosti a k nim priložené dokumenty (rôzne osvedčenia, najmä o chudobe a lekárske) obsahujú rôzne biografické údaje, ktoré poodhaľujú aj rodinné zázemie, sociálne

postavenie a priebeh štúdia poslucháčov. Viacero zachovaných dokumentov sa týka prevádzkových a ekonomických záležitostí akadémie. Riešia údržbu, opravy, prenájom a rozšírenie akademických priestorov, ako aj vybavovanie kancelárskych, hospodárskych a knižničných paušálov. Administratívne spisy zasadzujú svojim obsahom akadémii a jej aktérov priamo do spoločenského kontextu doby. Odzrkadľujú celospoločenské udalosti najmä z oblasti školstva, vedy, kultúry, cirkevného života, hospodárstva a vojenstva. Práve preto sme sa pri výbere zapísaných dokumentov snažili vyzdvihnúť ich obsahovú rôznorodosť. Za dôležitú sme považovali ich výpovednú hodnotu s poukazaním na celkový život akadémie, nielen na ten, ktorý priamo súvisel s jej vyučovacím procesom a akademickou obcou. V zmysle tohto sme v inventári podchytili rôzne pozvánky pre akademickú komunitu na spoločenské, odborné alebo uvítacie akcie, dokumenty týkajúce sa šírenia dobových chorôb ohrozujúcich aj školské inštitúcie alebo vtedajší jedálny lístok poslucháčov. Pozvánky na omše, pokyny súvisiace s modlitbami a inštrukcie pre kazateľov akadémie súvisiace s kresťanskou náukou a mravmi poslucháčov dokladujú náboženský život celej akademickej obce, ktorý bol do konca 19. storočia úzko prepojený s vyučovacím procesom. Veľkú pozornosť sme venovali dokumentom týkajúcim sa laických a cirkevných osobností, ktoré svojím pôsobením významne prispeli k rozvoju vedy, školstva, kultúry a umenia predovšetkým v regionálnom meradle alebo zastávali dôležité miesta v orgánoch župnej a okresnej správy, cirkevných inštitúciách a na úradoch a školách v meste Košice. Zaznamenávali sme aj dokumenty týkajúce sa činnosti a pôsobenia rôznych spolkov, nadácií a inštitúcií na tomto území či spisy o aktivitách školy súvisiacich s jej spolupracou na rôznych výstavách, napr. milénarnej a svetovej, alebo s rozširovaním vyučovania poslucháčov exkurziou vo väzení. Za dôležité sme považovali zachytiť i záznamy o komunikácii a spolupráci medzi domácimi a zahraničnými akademiemi, ako aj tie, ktoré dokladujú vzájomnú podporu a kolegiálnu podporu medzi profesorami. Dokumentuje to napr. výpomoc rodinným príslušníkom nebohých kolegov, spomienkové akcie na nebohých či podpora kariérneho rastu svojich spolupracovníkov. Stavovské záujmy profesorov odzrkadľujú dokumenty predovšetkým o úprave ich služobného postavenia a plátov alebo reforme školského systému a výučby. Na druhej strane sme zaznamenali aj tie spisy, ktoré naopak poukazovali na ich vzájomné nezhody. Taktiež život poslucháčov bol nezriedka sprevádzaný rôznymi problémami a vzájomnými slovnými, ale aj fyzickými potýčkami, čo dokazujú spisy z vyšetrovania disciplinárnych prečinov a súdnych trestných konaní. Keďže preklady a zápisy spisov v rámci inventarizácie sme vykonávali individuálne, dôležitým finálnym krokom bolo formálne zjednotenie niektorých typov zápisov, resp. registrov, obzvlášť tých, ktoré sa periodicky vyskytovali vo viacerých spisových ročníkoch.

Za skupinou administratívnych spisov nasleduje rozsiahla vecná skupina spisov A.2/b/2 – A.2/b/7, ktorá sa týka vnútornej organizácie akadémie, profesorov a poslucháčov. Tá bola vyčlenená zo skupiny A.2/b/1 *Administratívne spisy* (väčšinou bez ich sprievodných listov) a sekundárne premanipulovaná na základe určitého vecného hľadiska do umelo vytvorených vecných skupín a podskupín, v rámci ktorých boli usporiadané chronologicky, napr.:

A.2/b/3 Písomnosti týkajúce sa poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach

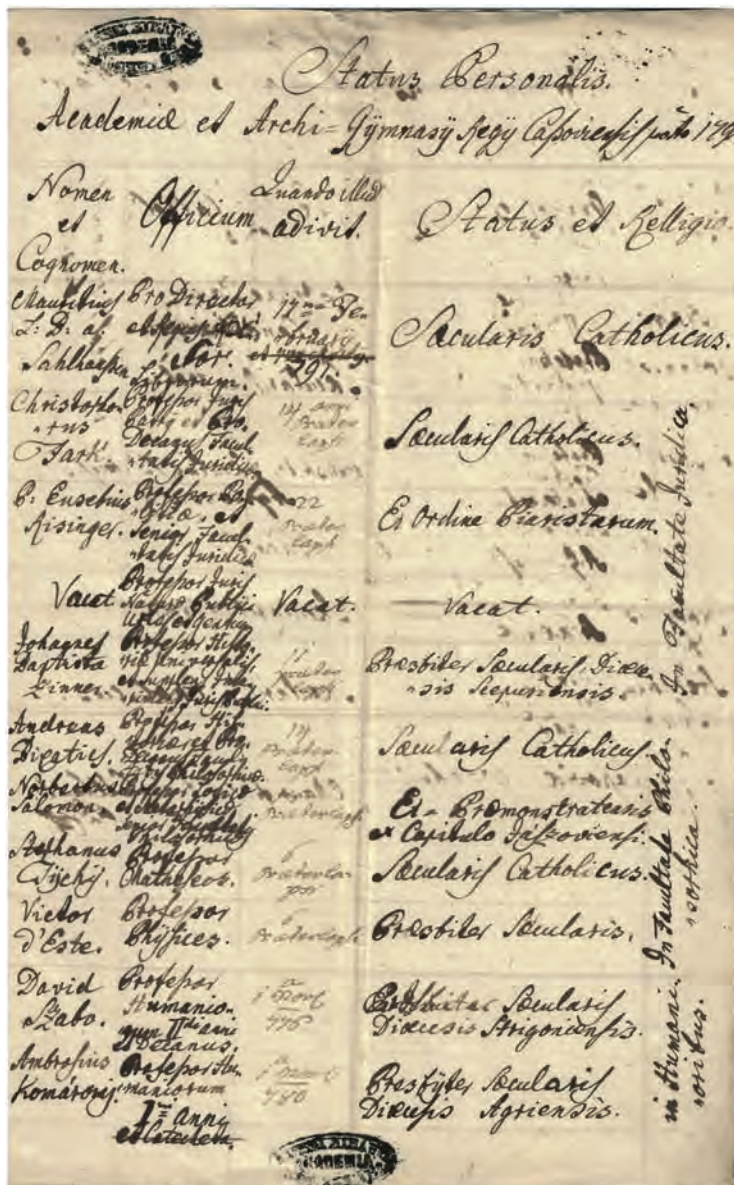
- A.2/b/3a Všeobecné výkazy o poslucháčoch
- A.2/b/3b Matričné listy poslucháčov
- A.2/b/3c Zoznamy poslucháčov
- A.2/b/3d Zoznamy poslucháčov o zaplatení školného
- A.2/b/3e Zoznamy poslucháčov v štipendijných záležitostiach
- A.2/b/3f Oznamy o skúškach
- A.2/b/3g Klasifikácia poslucháčov z jednotlivých predmetov

Predpokladáme, že toto usporiadanie bolo urobené až neskôr a nejde o pôvodnú manipuláciu KPA. V každom prípade má svoj zmysel a slúži prehľadnej a dobrej orientácii vo fonde. Pôvodné usporiadanie vecných skupín podľa kalendárnych rokov sme museli opäť premanipulovať na príslušné školské roky a miestami sme upravili aj poradie niektorých vecných podskupín vytvorených už v bratislavskom inventári. Taktiež sme rozšírili štruktúru fondu ešte o dve vecné skupiny, t. j. A.2/b/6 *Súbehové a iné práce poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach* a A.2/b/7 *Rôzne*. Ako už bolo spomenuté, do všetkých už vytvorených vecných skupín a podskupín sme pridávali ďalšie obsahovo tam patriace dokumenty, ktoré sa našli v priebehu inventarizácie medzi administratívnymi spismi.

Prvá veľká vecná skupina spisov A.2/b/2 *Spisy o organizácii a vnútorných záležitostiach Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach* sústreďuje dokumenty z úradnej činnosti školy rozdelené do šiestich tematických podskupín (A.2/b/2a – A.2/b/2f), ktoré prinášajú informácie o akademických profesoroch, študijnom pláne a školskom poriadku. Školské pravidlá a predpisy, ktorými sa akadémia záväzne riadila, sú súčasťou prvej podskupiny A.2/b/2a *Školské predpisy a študijné poriadky*. Tých najstarších, zachovaných zo školského roku 1791/92, sa pridriavala ešte právna predchodkyňa KPA – kráľovská akadémia. Najmladšie, pochádzajúce z ročníka 1913/14, už boli vydané v tlačenej verzii. Okrem podrobných školských, skúšobných a disciplinárnych pravidiel obsahovali aj názvy všetkých povinných predmetov „quadrennia“ s menami vyučujúcich, aktuálny zoznam členov profesorského zboru, presný časový harmonogram prednášok a zoznam členov školských skúšobných výborov. Nasledujúce dve vecné podskupiny A.2/b/2b *Personálne obsadenie* a A.2/b/2c *Štatistické výkazy* predstavujú dôležitú informačnú databázu o profesoroch a ďalších zamestnancoch školy. V najstaršom, ale o to vzácnejšom výkaze o personálnom obsadení kráľovskej akadémie a archigymnázia, ktorý pochádza zo školského roka 1791/92, sú údaje o vyučujúcich skromné (obsahujú meno, predmet, fakultu a stav, t. j. či je svetským alebo cirkevným profesorom). V neskorších výkazoch sa údaje o nich rozširujú. Pribúdajú podrobnosti o služobnom menovaní, výške platu

a predchádzajúcich pôsobiskách. Najstaršie obsahujú aj mená učiteľov archigymnázia, neskôr hlavného premonštrátskeho gymnázia. Nachádzajú sa v nich aj mená iných zamestnancov školy, akým bol napr. školský pedel. Podobné informácie o profesoroch obsahujú aj zachované štatistické výkazy, hlavne zo staršieho obdobia.

OBRÁZOK 8 – Najstarší zachovaný dokument o personálnom obsadení Kráľovskej akademie a archigymnázia v Košiciach v školskom roku 1791/92.

Zdroj: ŠA KE, f. KPA, A.2/b/2b, šk. r. 1791/92

Z informačného hľadiska sú dôležité záverečné správy, resp. hlásenia riaditeľa, neskôr dekana (*A.2/b/2d*). Obsahom predstavujú akési tézovité ročenky interného charakteru. Boli povinne koncipované na konci školského roka a zasielané nadriadeným úradom na schválenie, príp. pripomienkovanie. Obsahovali slovné zhrnutia a štatistické výkazy o uplynulých ročných udalostiach, zmenách a stavoch. Týkali sa celej akademickej obce a prostredia – profesorov, iných zamestnancov, poslucháčov, predmetov, učebných pomôcok, skúšok, hospodárenia akadémie, akademickej knižnice, spolkov, budov atď. Viaceré hlásenia majú podobnú skladbu. Členia sa na články a odseky, alebo majú podobu súvislých textov. Vo väčšine prípadov ide o vynikajúce pramene približujúce udalosti a ozrejmujúce súvislosti, ktoré by sa kvôli medzerovitosti iného materiálu fondu dali interpretovať ťažšie. Každý školský rok tvorí osobitnú inventárnu jednotku.

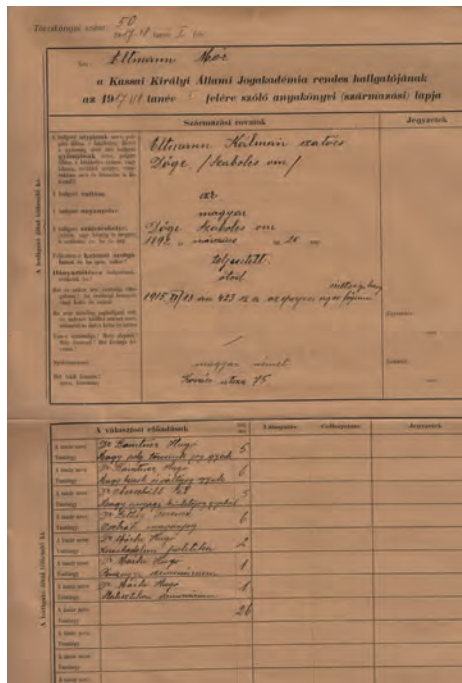
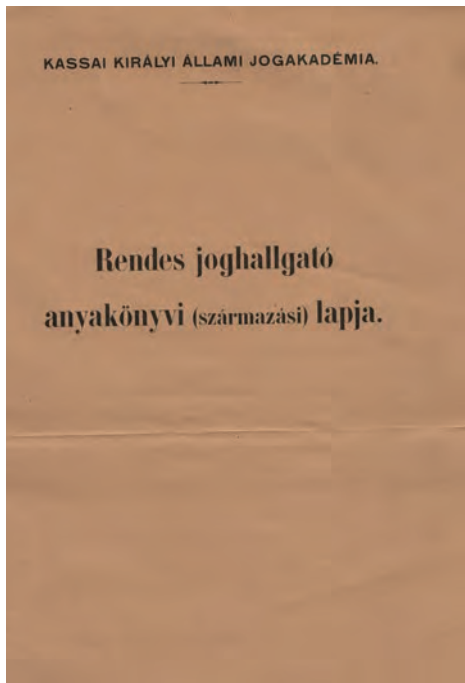
Názov nasledujúcej podskupiny *A.2/b/2e Rôzne interné oznamy, oznámenia, výzvy, upozornenia, pozvánky a dotazy* napovedá o hlavných typoch v nej sústredených dokumentov. Po reinventarizácii nadobudla výlučne interný charakter, pretože obsahuje len dokumenty vydané v akademickom prostredí. Externé dokumenty, ktoré mali v podskupine len nepatrné zastúpenie, sme premanipulovali k administratívnym spisom. Pod externým rozumieme pôvodcov mimo akademickej sféry alebo dokumenty určené neakademickým subjektom (napr. gymnazistom). Interné písomnosti sprostredkujú vyššie nariadenia, ohlasujú termíny zápisov, otvorenie školských rokov, bohoslužieb, spovedí, prázdnin a voľných dní, pozývajú profesorský zbor na zasadnutia, informujú o zmenách, týkajú sa prednášok, upozorňujú poslucháčov v rôznych záležitostiach. Právnu silu týmto dokumentom zabezpečoval podpis ich iniciátora a viackrát aj odtlačok akademického typára (najčastejšie pečať s clonou). Vo väčšine prípadov pochádzali od riaditeľa, neskôr dekana, ktorý ohlasoval vlastné akademické záležitosti a výzvy, alebo zverejšoval správy a nariadenia iných. Pôvodcami dokumentov tejto skupiny sú aj niektorí profesori a duchovní – akademickí kazatelia. Adresované sú akademickej obci alebo konkrétnym jedincom. Na niektorých oznamoch badať stopy po vyvesení.⁴²

Rozsiahla vecná skupina spisov pod označením *A.2/b/3 Písomnosti týkajúce sa poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach* obsahuje sedem tematických podskupín (*A.2/b/3a – A.2/b/3g*), ktoré sústreďujú rôzne systematizované informácie o poslucháčoch. Prvá podskupina *A.2/b/3a Všeobecné výkazy o poslucháčoch* patrí medzi informatívne najzaujímavejšie. V zachovaných výkazoch z obdobia rokov 1835 – 1880 sa nachádzajú všeobecné údaje o poslucháčoch, ktoré odzrkadľujú aj ich sociálne postavenie. V prvej časti obsahujú podrobné osobné a akademické údaje, ako vek, náboženstvo, miesto narodenia, meno aspoň jedného rodiča s povolaním, klasifikáciu poslucháča, informácie o poberaní štipendia, zaplatení školného alebo oslobodení od študijných poplatkov. Druhá časť výkazu je venovaná školským záležitostiam, t. j. jazyku skúšok, hodnoteniu správania a usilovnosti a počtu vymeškaných hodín. Na výkazoch sa vo výbornom stave zachovali pečate akadémie. Za pozornosť stojí aj nasledujúca podskupina *A.2/b/3b Matričné listy poslucháčov*,

---

⁴² Miesto vyvesenia mohla byť nástenka alebo tzv. čierna tabuľa, o ktorej sa zmieňujú poznámky (najčastejšie v podobe dorzálnych) na iných externých spisoch, zväčša konkurzoch.

zachovaná, žiaľ, len z obdobia rokov 1916 – 1922. Pri tejto jedinej podskupine sa domnievame, že bola v minulosti osobitne manipulovaná samotnou akadémiou. Tvoria ju matričné listy regulárne zapísaných poslucháčov. Na každý semester sa zakladali vždy nové listy, ktoré mali aj svoje poradové číslo. Nebolo to spisové číslo, ale číslo poradia, v ktorom bol poslucháč zapísaný v tzv. kmeňovej knihe školy (*törzskönyv*). Táto kniha sa vo fonde nezachovala. Listy však nie sú zoradené podľa poradových čísel, ale podľa mien poslucháčov v abecednom poradí, čo uľahčuje vyhľadávanie konkrétnej osoby. Zároveň sú vedené osobitne podľa ich klasifikácie, t. j. podľa riadnych, mimoriadnych a súkromných poslucháčov. Každý list obsahuje podrobné osobné údaje – presný dátum a miesto jeho narodenia, miesto a rok absolvovania maturity a jazykové znalosti. V druhej časti uvádza mená profesorov a názov predmetov s počtom hodín, ktoré bol poslucháč v danom semestri povinný absolvovať. Dokumenty oboch podskupín sa dajú využiť pri tvorbe biografii alebo genealógií.

OBRÁZOK 9 a, 9 b – Matričný list poslucháča Móra Altmanna, zapísaného ako riadneho poslucháča do 1. semestra školského roka 1917/18.
Zdroj: ŠA KE, f. KPA, A.2/b/3b, šk. r. 1917/18

Podobné, ale menej obsiahle sú dokumenty nasledujúcich podskupín A.2/b/3c – A.2/b/3g. Tretiu, slabšie zachovanú podskupinu bratislavského inventára A.2/b/3c Zoznamy poslucháčov doplnili ešte tri kusy tlačených zoznamov z čias fungovania jej právneho predchodcu, kráľovskej akadémie, ktoré sme našli v košickom fonde. Menné zoznamy poslucháčov sú súčasťou poslednej podskupiny s označením A.2/

b/3g Klasifikácia poslucháčov z jednotlivých predmetov. V staršom období sa zachovali na predtlačí a obsahujú ich všeobecné hodnotenia z oboch fakúlt kráľovskej akadémie, ako aj študentov archigymnázia, neskôr hlavného gymnázia. Písané zoznamy zachované z mladšieho obdobia uvádzajú podrobnejšiu klasifikáciu z jednotlivých predmetov, počet vyučovacích hodín, hodnotenie usilovnosti a správania.

Skupinu *A.2/b/4 Doklady o štúdiu na Kráľovskej právnickej akadémii v Košiciach* sme ako jedinú ponechali usporiadanú podľa pôvodného systému, t. j. kalendárnych rokov. Dôvodom bolo nejednoznačné datovanie. Medzi najzaujímavejšie v nej patria dokumenty prvej podskupiny *A.2/b/4a Absolutória so zoznamami poslucháčov*, ktorá bola v malej miere doplnená aj z košického fondu. Absolutórium je doklad úradnej povahy, ktorý bol poslucháčovi vystavený po ukončení štúdia. V starších zachovaných ročníkoch je písané na úhladnej predtlačí v latinskom, nemeckom alebo maďarskom jazyku, ktorá sa začiatkom ročníka 1888/89 stráca. Obsahuje osobné údaje poslucháča, jeho meno, vek, vierovyznanie, bydlisko, mená rodičov, záznam o predchádzajúcom štúdiu, názov fakulty a prakticky samotný priebeh štúdia, t. j. absolvované predmety v jednotlivých semestroch, mená vyučujúcich, počet vyučovacích hodín, usilovnosť, jazyk skúšok, slovné hodnotenie (známku) a hodnotenie správania. Niekedy tvorí jeho prílohu aj maturitné vysvedčenie z predchádzajúcej školy absolventa alebo potvrdenia vojenských úradov. Absolutória predstavujú taktiež výborný zdroj ku genealogickému alebo biografickému bádaniu. V súčasnosti môže bádateľom spôsobovať problém len ich komplikovanejšie vyhľadávanie, pretože k absolutóriám neexistuje žiadna pôvodná ani súčasná pomôcka, resp. menný register a zoznamy poslucháčov, ktorým boli vydané absolutória, sa v podskupine zachovali len ojedinele. Pri vyhľadávaní absolutória konkrétneho poslucháča však môže bádateľ využiť iné zoznamy poslucháčov sústredené napr. v predchádzajúcej vecnej skupine *A.2/b/3*.

Najstaršie zachované školské vysvedčenie sa nachádza v podskupine *A.2/b/4c Vysvedčenia poslucháčov o absolvovaní jednotlivých predmetov* a bolo vydané archigymnázium, ktoré bolo v tom čase ešte organizačne prepojené s akadémiou, dňa 4. augusta 1787 pre zemana Michaela Bydeskutyho. Je opatrené pečatou Košickej kráľovskej akadémie, ktorej typárium pochádza z roku jej zriadenia, t. j. 1777. Ukážkovým príkladom akademického dokladu je podskupina *A.2/b/4f* s jediným indexom (*Leckekönyv*) poslucháča Miklósa Hoszpodára, obsahujúcim zápisy zo školských rokov 1918/19 – 1921/22.

Podskupina *A.2/b/5 Vysvedčenia poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach z iných škôl* vytvára k predchádzajúcim poslucháčskym vysvedčeniam akýsi doplnok. Sústreďuje rôzne typy vysvedčení vydávané študentom z predchádzajúcich štúdií, ktorými sa museli na akadémii preukázať.

Za vysvedčeniami nasledujú dve posledné nami vytvorené vecné skupiny fondového oddelenia *A.*, t. j. *A.2/b/6* a *A.2/b/7*. Skupina *A.2/b/6 Súbehové a iné práce poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach* mala zámerne upozorniť na tento typ dokumentov. Tieto písomnosti nájdené v košickom fonde neboli úmyselne zaradené do skupiny *A.2/b/3 Písomnosti týkajúce sa poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach*, pretože nepochádzali z úradnej činnosti školy, ale samotných poslucháčov. Skupinu reprezentujú zachované písomné práce poslucháčov, kto-

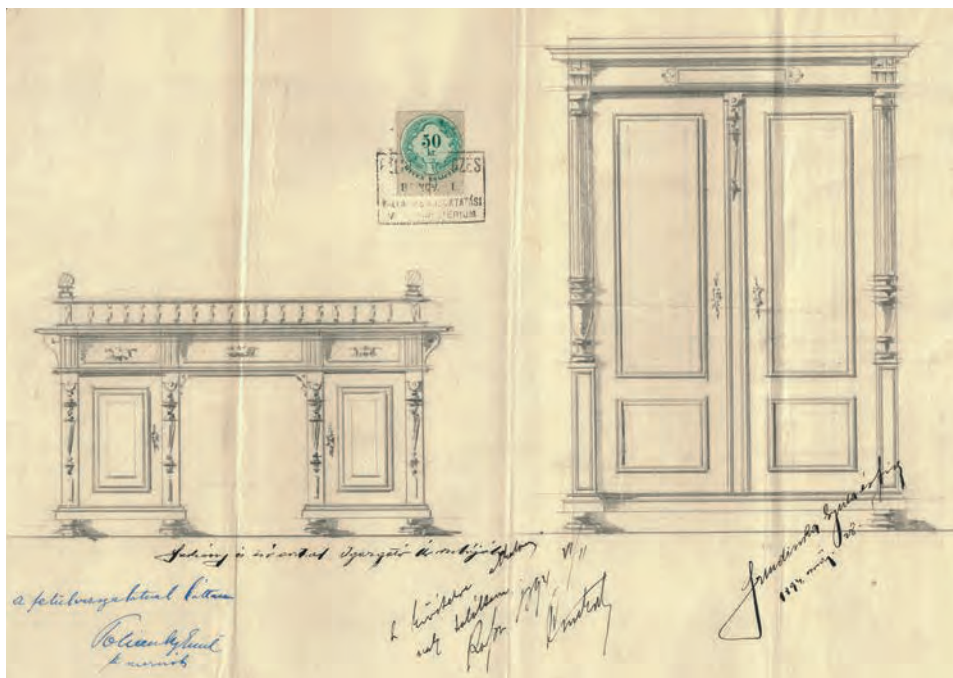
OBRÁZOK 10 – Pečať Kráľovskej akadémie v Košiciach s letopočtom vzniku školy v roku 1777.

Zdroj: ŠA KE, f. KPA, A.2/b/4c, rok 1787

a vyučujúcich profesorov, zoznam vyučovaných odborných predmetov a najdôležitejších spisov a nariadení, správu dekana o aktivitách školy v aktuálnom školskom roku a stave akademickej knižnice, usmernenia a posudky k súbehovým poslucháčskym prácam, informácie o podmienkach prijímania a zapisovania poslucháčov na budúci školský rok, vyúčtovania akademickej organizácie atď. Síce sa medzi písomnosťami fondu zachovali len dve jednotliviny, ale tento nedostatok sme „napravili“ včlenením siedmich ročníkov dostupných v príručnej knižnici nášho archívu. Ďalšie akademicke, ale aj spolkové ročenky je v súčasnosti možné nájsť i v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach a Verejnej knižnici Jána Bocatia v Košiciach.

Do podskupiny A.2/b/7d *Nová účelová budova akadémie, projekty a plány s prílohami* sme sústredili všetok písomný a obrazový materiál (projekty a plány) k adaptácii novej účelovej budovy akadémie. Informácie týkajúce sa pôvodnej školskej budovy, ako aj ďalších priestorov akadémie sa nachádzajú najmä medzi administratívnymi spismi, účtovným materiálom a záverečnými správami akadémie.

rí sa zúčastnili písomnej súťaže (súbehu) s vopred pevne stanovenými pravidlami na určité vybrané témy z rôznych právnych odborov. Ich úroveň bola hodnotená profesormi akadémie a najlepšia z prác obvykle vyhrávala finančnú odmenu. Do poslednej siedmej skupiny A.2/b/7 *Rôzne* sme zahrnuli v rámci piatich podskupín (7a-7d) iné zachované typy písomností, ako napr. koncepty článkov a referátov profesorov, učebnicu s prednáškami, ale aj publikácie, ktoré KPA vydávala. Z nich práve ročenky (A.2/b/7a) patria k najvýznamnejším písomnostiam, pretože podrobne mapujú dianie v príslušnom školskom roku nielen na akadémii, ale aj v akademickej spoločnosti a podporných fondoch. Obsahujú mená zapísaných poslucháčov

OBRÁZOK 11 – Nákres kancelárskeho zariadenia navrhnutého do kancelárie riaditeľa v novej budove KPA košickou stolárskou a nábytkárskou firmou Gyula Sztudinka a syn v roku 1894.

Zdroj: ŠA KE, f. KPA, A.2/b/7d, šk. r. 1894/95

Prvé fondové oddelenie inventára vyhradené Kráľovskej právnickej akadémii v Košiciach uzatvára posledná diplomatická skupina *A.3 Účtovný materiál*. Tento rozsahom nevelký súbor dokumentov účtovného charakteru mal v bratislavskom inventári jednotný názov *Vyúčtovania rôznych vecných výdavkov, záznamy účtovného charakteru*. Inventarizované účtovné písomnosti z rokov 1862 – 1922 ešte v malej miere doplnili účty z košickej úschovy najmä z obdobia existencie Kráľovskej akadémie v Košiciach. Z uvedenej etapy sa zachovali len jednotliviny, konkrétne potvrdenky účtovnej povahy týkajúce sa odvodu financií do študijného fondu. Viac a druhovo rozmanitejších účtovných dokladov sa dochovalo z obdobia po organizačnom pretvorení školy na právnickú akadémiu. Z nich prevládajú najmä rozpočty na opravy, údržbu a upratovanie jej školských priestorov, vyúčtovanie paušálov na kúrenie, kancelárske a iné potreby. Zo začiatku 20. storočia sa zachovali aj oznamy klientských bánk o finančnom stave akadémie a jej podporných fondov či zoznam cenných papierov. Inventarizované sú chronologicky podľa školských rokov. Účtovné dokumenty bez väčších číselných súvah, ktoré majú slovný, sprievodný, pripomienkový alebo schvaľovací charakter, sa nachádzajú aj medzi administratívnymi spismi.

Keďže knižnica bola od začiatku neoddeliteľnou organickou súčasťou akadémie, venovali sme jej vo fonde KPA osobitné fondové oddelenie *B. Agenda knižnice*

Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach. Táto, predošlou inventarizáciou vytvorená skupina obsahujúca bližšie nešpecifikované inventárne zápisy ako *Výúčtovania knižničného fondu, zoznamy kníh a pod.* usporiadané podľa kalendárnych rokov, bola počas sceľovania významne doplnená o dokumenty z úschovy ŠAKE a v nepatrnom množstve aj z bratislavských doplnkov. Manipulačný poriadok knižnice ani jej registratúrne pomôcky sa vo fonde nezachovali. Pôvodný ukladací systém správy registratúry knižnice bol pravidelne badateľný až od roku 1910, a to zo zachovaných spisových ročníkov z obdobia rokov 1910 – 1922. Pri spracúvaní sme ho rešpektovali.⁴³ Diplomatically iné a staršie dokumenty tejto vecnej skupiny sme usporiadali podľa diplomaticko-chronologickej schémy. Pôvodné chronologicko-numerické usporiadanie sa uplatňuje iba pri spisoch. Celý knižničný súbor v objeme desiatich škatúl bol zadelený do skupín: *B.1 Úradné knihy, B.2 Štatúty akademickej knižnice, B.3 Knižné katalógy s doplnkami a pomôckami, B.4 Administratívne spisy a B.5 Účtovný materiál*.

Zo zachovaného knižničného materiálu nebolo ľahké presne vyčleniť výhradne úradné knihy (*B.1*). Ako také sme identifikovali tzv. rukoväť akademickej knižnice, protokol úradu kontrolóra kníh, dokument o všeobecnej revízii knižnice, evidenciu výpožičiek a o výmene kníh medzi akademicou knižnicou a knižnicou miestneho kňazského seminára. Tu by sme osobitne vyzdvihli rukoväť (*adversaria*), príručnú knihu obsahujúcu cenné zápisky k dejinám knižnice z obdobia rokov 1778 – 1843.

Organizačnú štruktúru, riadenie a činnosť akademickej knižnice podrobne vymedzovali a upravovali štatúty zaradené v skupine *B.2*, ktoré sa však zachovali iba z časového úseku približne 1856 – 1863.

Skupina písomností *B.3 Knižničné katalógy s doplnkami a pomôckami* pochádza z podstatnej časti z košickej úschovy. Ide o hodnotné knihovnícke pomôcky z hľadiska výskumu knižného fondu akademickej knižnice, ako aj knižnej kultúry širšieho regiónu a čiastočne jezuitských knižníc. Vo fonde sa zachovali napr. inventáre (aj doplnky k inventárom), katalógy (abecedné, tematické, prebytočných, presunutých a vydražených kníh), registre, prehľady prírastkov (pozostalosti, dary, kúpy). V rámci skupiny sme primárne uplatnili chronologické radenie, v menšej miere podľa ich pôvodcov – knihovníkov. Dokumenty bez datovania však neboli zaradené na koniec skupiny, ale podľa ich predpokladaného dátumu/obdobia vzniku. Ukážkovým príkladom je tzv. Katalóg kníh prinesených do Košíc z rezidencie bývalých jezuitov na Spiši (*Catalogus Librorum ex Residentia ex Jesuitorum Scepusiensium Cassoviam allatorum*) figurujúci v skupine ako prvý a pochádzajúci z obdobia po zrušení jezuitského rádu v roku 1773. Pomôcky tejto podskupiny zachytávajú početný a viacjazyčný knižný fond. Najčastejšie boli vedené v latinčine, maďarčine alebo nemčine.

Knižnica a jej personál boli prepojené na akadémiu a jej správa bola podriadená vedeniu riaditeľstva, neskôr dekanátu akadémie, ktoré predstavovalo sprostredkovateľa

---

⁴³ Občasné pokusy o vedenie vlastnej manipulácie knižnice sú pozorovateľné už aj v skoršom období u niektorých knihovníkoch (napr. Ágost Eckmayer, György Fésűs), a to číslovaním si vlastných predkladaných správ.

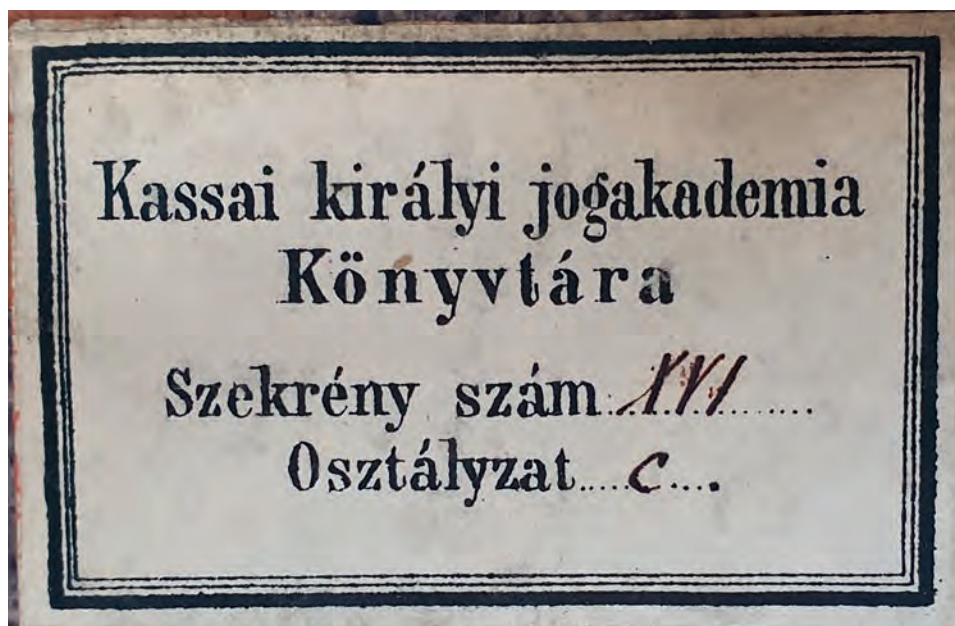
medzi ňou a inými subjektmi.⁴⁴ Keďže do roku 1910 nemáme vedomosti o jestvovaní vlastnej registratúry, nezanedbateľné množstvo záznamov, resp. spisov knižničnej proveniencie sa nachádza aj medzi vlastnými administratívnymi spismi akadémie. Spočiatku sme uvažovali o vyčlenení všetkých knižničných spisov (aj spred roka 1910) do skupiny *B.4 Administratívne spisy*, od čoho sme však neskôr upustili. Ani v neskoršom období nedošlo k odluke od vedenia akadémie, ale od spomenutého spisového ročníka sme už akceptovali ich vlastný ukladací systém. Väčšina týchto ročníkov výnimočne nekopíruje školský, ale kalendárny rok, v ktorom boli záznamy, resp. spisy priebežne číslované. Niekedy sa na ich dorze stretávame aj so skratkou „*kvt. szám*“ (*könyvtár/i szám*), vo význame administratívneho čísla knižnice. Na dokumentoch však niekedy figuruje aj číslo spisu, resp. záznamu, ktoré mu bolo pridelené registratúrou KPA ešte pred jeho premanipulovaním do knižnice.

Za touto diplomatickou kategóriou nasleduje skupina účtovných písomností *B.5 Účtovný materiál*, ktorá sa týka hospodárskej agendy knižnice. K dokumentom zapísaným v pôvodnom inventári ako *Vyúčtovania knižničného fondu, zoznamy kníh a pod.* z rokov 1857 – 1904 pribudli ďalšie účty nájdené medzi bratislavskými dodatkami a v košických písomnostiach. Z nich najvýznamnejšie sú tri pokladničné denníky z obdobia rokov 1826 – 1885. U ďalších objavených účtovných dokumentov z rokov 1874 – 1922 absentovali akékoľvek registratúrne čísla alebo signatúry. Účtovné doklady sme sa vzhľadom na ich malé množstvo neusilovali rozdeliť podľa ukladacieho systému správy registratúry knižnice, ako sme to urobili pri knižničných spisoch. Nechceli sme ich nasilu zaradiť medzi skupinu účtovných písomností akadémie, ale rozhodli sme sa ich všetky ponechať medzi účtami knižnice.

---

⁴⁴ Na spisoch týkajúcich sa akademickej knižnice alebo knihovníka sa stretávame s dorzálnymi poznámkami typu „*Könyvtárnoknak átadatik*“ a „*a Könyvtárba áttétnek*“, t. j. o odovzdaní/doručení/postúpení knihovníkovi alebo do knižnice.

OBRÁZOK 12 – Na predných predsádkach niektorých knižničných písomností nachádzame aj neskoršie dobové štítky akademickej knižnice s údajmi ako pôvodné umiestnenie – č. skrine a klasifikačná trieda.

Zdroj: ŠA KE, f. KPA, B⁴⁵

Na akademickej pôde sa utvárali a pôsobili spolky, krúžky a spoločenstvá (*egylet, kör, társulat, bizottság*) s rôznym zameraním a činnosťou, a to náboženskou, dobročinnou-podpornou, vzdelávacou, hudobnou, kultúrnou a športovou. Fungovali pomerne autonómne s vlastným predstavenstvom, radou a členmi, ktorí vzišli predovšetkým z radov poslucháčov a profesorského zboru. Ich činnosť, poslanie a poriadok boli zakotvené v ich stanovách, ktoré schvaľoval vyšší nadriadený úrad. Agendu si viedli nezávisle od akadémie a zachovalosť ich dokumentov je vo fonde slabšia a v prípade niektorých organizácií až fragmentárna. Spolu však tieto akademicke organizácie tvoria osobitné fondové oddelenie C. *Písomnosti spolkov a krúžkov pôsobiacich na Kráľovskej právnickej akadémii v Košiciach* v množstve takmer štyroch škatúl. Predstavujú dobrý prameň pre poznanie charakteru spolkového fungovania, aktivít a spoločensko-kultúrneho života poslucháčov.

Najväčšie zastúpenie dokumentov medzi spolkami má pododdelenie C. a *Košický podporný spolok poslucháčov práva (juristov) (a kassai kir. jogakadémiai hallgatóit segélyző egylet)*, založený riaditeľom akadémie Imrem Demkóm v roku 1863. Prekvapivo sa väčšina jeho písomností nenachádzala v bratislavskej časti fondu v spoločnosti ďalších spolkov a krúžkov, ale v úschove ŠAKE. V bratislavskom inventári boli dokumenty spolku podchytené súhrnne pod jednou inventárnou

⁴⁵ Napr. ŠA KE, f. KPA, B.1: Rukoväť knižnice Kráľovskej akadémie v Košiciach (1778 – 1843) a B.5: Účtovná kniha knižnice a fyzikálneho laboratória (1826/27 – 1845/46).

jednotkou, teda bez členenia. Pri scel'ovaní sme sa rozhodli usporiadať spolkové dokumenty podľa diplomaticko-chronologickej štruktúry, hlavne kvôli lepšej prehľadnosti tejto akademicky významnej organizácie. Do kategórie úradných kníh (C.a/1) pribudli zápisnice zo zasadnutia spolku. Spisový materiál (C.a/2) pozostáva z dvoch registratúrnych pomôcok k dvom školským rokom (C.a/2a) a zo spisov (C.a/2b) typu stanov, výročných správ, zoznamov riadnych členov a podporovateľov, žiadostí poslucháčov o podporu, spolkových akcií a iných záležitostí spolku. K účtovnému materiálu (C.a/3) boli zhromaždené napr. vyúčtovania pokladnice a majetku spolku, koncoročné hlásenia pokladníka, účty a kvitancie, podpory, úpisy poslucháčov, vkladná knižka, vyúčtovania spolkových akcií a podujatí, preplácanie liečby poslucháčov atď. Prítomnosť registratúrnych pomôcok, občasne sa vyskytujúce vlastné číslovania dokumentov, ako aj zachované pôvodné ukladacie dosky⁴⁶ jasne napovedajú o vlastnej spisovej manipulácii. Už načrtnuté archívne zadelenie písomností je však umelé. Pôvodné usporiadanie vykonané pôvodcom nám nebolo úplne známe, predpokladáme však, že neukladal písomnosti osobitne podľa diplomatického hľadiska, ale k jednej alebo podobnej veci za daný školský rok. Medzerovitosť vlastných spolkových dokumentov sme dopĺňali preradovaním spisov z akademických administratívnych ročníkov k spolkovým, pokiaľ to ich charakter umožňoval. Takéto umelé dopĺňovanie sme aplikovali aj v prípade iných spolkových organizácií. Organizačné záležitosti tradičných fašiangových plesov právnikov sme sa rozhodli preradiť do osobitného pododdelenia C.k *Plesy poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach organizované spolkami*.

Tradičnú diplomaticko-chronologickú štruktúru majú aj C.b *Krúžok košickej právnickej akadémie* a C.d *Košický právnický spolok*. Pri oboch sú úradnými knihami zápisnice zo zasadnutia a v prípade právnického spolku bola tzv. kniha podnetov (*Indítványok könyve*) klasifikovaná ako „iná“ úradná kniha (C.d/1b). Spisový materiál krúžku (C.b/2) tvorí iba hŕstka dokumentov, ale s väčšou výpovednou hodnotou, napr. stanov, financovanie zhotovenia portrétu bývalého dekana Gézu Rátvayho a rozhodnutie úradu ministra pre správu Slovenska o likvidácii organizácie a o odovzdaní jej majetku Univerzite Komenského v Bratislave. Na spisoch právnického spolku (C.d/2) sa nachádza aj vlastné číslovanie, ktoré bolo v príslušných ročníkoch rešpektované i napriek medzerovitosti dokumentov. Dochovali sa stanov a návrhy poriadku administratívnej agendy spolku, rôzne hlásenia, zoznam členov a predstavenstva spolku, pozvánky a zoznamy neplatičov členského. Pod účtovnými materiálmi (C.b/3 a C.d/3) sa nájdu napr. vyúčtovania (večierky na zbierku na Rákócziho sochu), potvrdenky, rozpočet, vypovedanie obligácie, hlásenie finančného výboru.

V prípade poslucháčskych organizácií C.c *Pomocná komisia Krúžku košickej právnickej akadémie*, C.e *Košický právnický samovzdelávací spolok*, C.f *Košický právnický spevácky spolok*, C.g *Košický právnický čitateľský krúžok*, C.h *Košický právnický športový spolok* a C.i *Mládežnícky spolok* sme sa rozhodli pre jednoduché

---

⁴⁶ Tieto pôvodné dosky boli ponechané a využité na ukladanie príslušných spisových ročníkov. Formátom sú dlhé a úzke, pôvodný materiál im bol prispôsobený zložením na výšku. My sme tento ukladací formát rešpektovali iba v prípade už pôvodne takto zložených dokumentov, ostatné pričlenené písomnosti sme im neprispôbovali.

usporiadanie ich dokumentov, vzhľadom na ich malé množstvo a medzerovitosť. Uplatňuje sa v nich chronologický alebo diplomaticko-chronologický systém bez zjavného členenia. Pri niektorých je zachovalosť dokumentov fragmentárna, dokladajúca len existenciu spolku. Vo všeobecnosti však ide o zápisnice zo zasadnutí, správy o činnosti, stanovy, korešpondenciu, žiadosti, potvrdenky a účtenky. Osobitnú pozornosť si zasluhuje spoločná ročenka čitateľského, podporného a speváckeho spolku (*A Kassai kir. jogakademia Ifjusági egyleteinek évkönyve*), ktorá si našla miesto v rámci čitateľského krúžku.

Na pôde košickej akadémie čiastočne fungoval aj spolok celokrajinskej pôsobnosti, ktorý združoval profesorov právnických akadémií, t. j. *Krajinský spolok profesorov právnických akadémií (C.j)*. Jeho poslaním bolo obhajovať spoločné záujmy právnických akadémií a ich personálu, udržiavať súdržnosť profesorských zborov a podieľať sa na úlohách uhorského vysokého školstva. Ústredná administrácia sa vykonávala na tej právnickej akadémii, na ktorej aktuálny predseda pôsobil. Jedným z predsedov bol aj košický dekan prof. Zoltán Kérészy, čo odôvodňuje výskyt dokumentov tejto krajinskej organizácie v archívnom fonde. Písomnosti sú zoradené diplomaticko-chronologicky, ale opäť bez zjavného členenia. Prvými sú zápisnice zo zasadnutia spolku a stanovy so zoznamami členov. Po nich nasledujú dokumenty spisovo-účtovného charakteru obsahujúce korešpondenciu členov a zástupcov právnických akadémií v záležitostiach stanovenia termínov a miesta zasadnutia spolku, nominovania členov do výboru, jeden exemplár vestníka *Jogakadémiai Szemle* s korešpondenciou a konceptmi článkov a vyúčtovania pokladnice. Do tohto kompaktného súboru sme dodatočne včlenili len záležitosti spolkového vestníka, ktoré boli bratislavským usporiadaním osobitne manipulované v skupinke 2.9.

K najväčkolepejším spolkovým akciami patrili benefičné plesy právnikov konajúce sa prevažne v januári. Ples bol elitná udalosť, ktorá svojim širším spoločenským významom presahovala rámec akademickej obce aj mesta. Rozhodli sme sa preto zhromaždiť všetky dokumenty týkajúce sa plesov do osobitného umelo vytvoreného pododdelenia *C.k Plesy poslucháčov Kráľovskej právnickej akadémie organizované spolkami*. Väčšina písomností bola vyčlenená z dokumentov akademického podporného spolku, ostatné z akademických spisov a z iných spolkových organizácií. Na organizovanie plesov sa utvárali výbory, z ktorých činnosti sa zachovali zápisnice zo zasadnutí, menné zoznamy a podpisové hárky, sprievodná korešpondencia, organizačné zmluvy na zabezpečenie rôznych služieb a potrieb, účty, potvrdenky a vyúčtovania. Rozsahom neveliké pododdelenie svojou pestrosťou ilustruje organizačné a administratívne aktivity týkajúce sa plesov. Zachytáva aj mená hlavných organizátorov, hudobníkov, občas aj účastníkov plesov, zainteresovaných dodávateľov, remeselníkov atď.

V porovnaní so spolkovými záležitosťami sa dokumenty zhromaždené v poslednom nami vytvorenom fondovom oddelení *D. Podporné fondy Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach* zachovali v malom množstve (necelá škatuľa). Napriek tomu sme sa rozhodli im venovať vlastný priestor. Chceli sme tak upozorniť na ich nezanedbateľnú činnosť, zameranú na podporu poslucháčov, obzvlášť ak išlo o základiny, ktoré vznikli na domácej pôde akadémie.

Niektoré vzišli z iniciatívy profesorov za podpory zbierkovej činnosti aj iných inštitúcií ako prejav úcty k bývalému zosnulému kolegovi, čoho príkladom je fond *Dr. Esterházy Sándor* alebo fond *Dr. Ráth Zoltán*. Iné boli vytvorené z iniciatívy samotných poslucháčov, ako napr. fond poslucháčov KPA *A kassai jogakadémiai hallgatók által szegény oskolatársaik felsegélésére tett 270 pfnyi alapítvány* alebo fond *Mensa academica*. Fond *Mariska Vilmos* bol príkladom základiny, ktorú založil akademický profesor ešte za svojho života. Všetky však mali rovnaký cieľ, úrokmi z vkladov poskytovať finančnú podporu poslucháčom, buď menej majetným, alebo dosahujúcim vynikajúce školské výsledky. Z aktivity podporných fondov sa zachovali najmä ich zakladajúce listiny, účty a potvrdenky o prevzatí štipendia a finančnej podpory. Poradie jednotlivých skupín fondového oddelenia (*D.a – D.e*) bolo určené chronologicky, ako aj usporiadanie dokumentov v nich.

Jazyk písomností a formát uvádzania vlastných mien

Ako sme sa už niekoľkokrát predtým zmienili, jazyk dokumentov fondu je latinský, nemecký, maďarský, neskôr aj slovenský. Len v ojedinelých prípadoch sa vo fonde vyskytujú dokumenty napísané v iných cudzích jazykoch, ako napr. anglicky, francúzsky alebo srbochorvátsky. Latinský jazyk je dominantným v dokumentoch do roku 1852. Od uvedeného roku sa začal v úradnom styku akadémie, ako aj pri protokolovaní používať nemecký jazyk, ktorý od roku 1861 vystriedal maďarský jazyk používaný až do rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie, resp. aj neskôr. Po vzniku ČSR sú dokumenty úradného charakteru písané v slovenčine, češtine, avšak nebýva zriedkavosťou používanie aj nemeckého jazyka.

V inventári a v príspevku sme sa rozhodli rešpektovať historickú podobu mien uvádzanú v prameňoch. Najmä v spisoch sa však častejšie vyskytovali aj viaceré jazykové varianty jedného dobového mena, ktoré mohlo byť napísané v latinskom i maďarskom jazyku, príp. nemecky, po roku 1918 slovensky. Viaceré podoby sa nezriedka vyskytovali aj v jednom jazyku. V takýchto prípadoch sme sa rozhodli používať v inventári tvar mena, ktorým sa daná osoba sama podpisovala, alebo sme použili jeho najčastejšie vyskytujúci sa variant.⁴⁷ V prípade výskytu dobových mien v názvoch knižničných katalógov bol pri zápise rešpektovaný ich tvar uvedený na katalógu. V inventarizovaných knižničných katalógoch sa vyskytujú názvy diel v ich origináli.

Triedenie

Z archívneho fondu pôvodcu boli vytriedené dokumenty týkajúce sa „Spolku Červeného kríža v Košiciach“ z obdobia rokov 1915 – 1916, zaevidované v bratislavskom inventári ako vecná skupina č. 10. – „*Spolky, spoločnosti a krúžky*“. Zistili sme, že v skutočnosti ide o zlomok písomností košickej spolkovej záložnej nemocnice Červeného kríža č. XIV. Tieto dokumenty nijako nesúviseli so spolkami a krúžkami utvorenými poslucháčmi na pôde košickej akadémie. Vo fonde sa nachádzali

---

⁴⁷ Napr. lektor slovenského jazyka Július Greguss, ktorého meno sa vyskytuje v dokumentoch v niekoľkých variantoch ako Gyula Gregus, Gyula Greguss, Július Greguš, alebo prof. Károly Milbek tiež v podobách Milbeck, Mülbek.

len preto, lebo súviseli s verejnou činnosťou jej dekana Olivéra Nagy Eöttevényiho, ktorý pôsobil aj ako predseda Protestantského patronátneho združenia Košíc a Abovsko-turnianskej župy, podporujúceho činnosť spolkovvej nemocnice.⁴⁸ Z vytriedených dokumentov v rozsahu približne 0,015 bm vznikol osobitný archívny fond ŠAKE s názvom *Spolková záložná nemocnica Červeného kríža č. XIV v Košiciach* (evidenčné č. 40381). Z fondu boli vytriedené aj písomnosti, pri ktorých sme v priebehu reinventarizácie určili iného pôvodcu ako KPA. Boli to dokumenty predovšetkým Kráľovskej právnickej akadémie v Bratislave a Lekárskej fakulty Slovenskej univerzity, ktoré sa nachádzali v takmer dvoch škatuliach bratislavských dodatkov. Týkalo sa to taktiež zápisnice pomocného spolku právnikov KPA v Győri, v bratislavskom inventári zaradenej v kategórii 2. *Rôzne*. Tieto dokumenty boli v priebehu roka 2022 delimitované do SNA.

Záver

Scelenie navrátiť sa časti písomností Kráľovskej právnickej akadémie v Košiciach zo SNA s košickými dokumentmi a ich re/inventarizácia neboli také jednoduché a rýchle, ako sa to spočiatku javilo. Napriek už hotovej bratislavskej časti potreboval fond novú štruktúru, ktorá až postupne nadobúdala svoju výslednú podobu. Kompromisne sa prihliadalo na pôvodné a staršie archívne usporiadanie, metodiku, rôznorodosť dokumentov, množstvo a tiež na prehľadnosť fondu. Tieto hľadiská sa zohľadňovali aj pri vnútornom usporiadaní jednotlivých skupín a podskupín. Dokumenty inventarizované vo všetkých jeho štrukturálnych kategóriách sa navzájom obsahovo prelínajú a dopĺňajú, čím vytvárajú o akademickej obci ucelený obraz. Poslúžia primárne účelom vedeckého bádania k štúdiu rozvoja uhorských a regionálnych dejín vyššieho školstva, knihovedy a právovedy. Sekundárne je ich možné využiť pri genealogickom, archontologickom alebo bibliografickom výskume.

Košická akadémia vchovala vďaka svojim erudovaným profesorom celé generácie úradníkov a právnikov. Vo svojich ambíciách ašpirovala na vedecké pracovisko univerzitnej úrovne. Aj keď sa jej to dosiahnuť nepodarilo, vždy sa hrdo hlásila k svojim univerzitným koreňom, Košickej univerzite. Jezuitským pôvodom sa mohla pochváliť aj akademická knižnica, ktorú možno považovať za druhý najstarší košický knižničný fond po knižnici dominikánskeho rádu.⁴⁹ Samotný archívny fond predstavuje svojou zachovalosťou jedinečnú ucelenú a kontinuálnu školskú inštitúciu pôsobiacu v meste Košice bez prerušenia takmer 150 rokov. Zároveň dokladá dôležitú dejinnú väzbu s Právnickou fakultou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ako aj s univerzitnou knižnicou.

---

⁴⁸ ŠA KE, f. KPA, A.2/b/7/a: A Kassai királyi jog-és államtudományi kar évkönyve 1914 – 1915, s. 25.

⁴⁹ ŠA KE, f. Eugen Sabol, inv. č. 32, č. 6, šk. 4, Z minulosti knižnice košickej právnickej akadémie, s. 1.

ANALYSE DES ARCHIVFONDS KÖNIGLICHE RECHTSAKADEMIE IN KOŠICE (KASCHAU) (1762) 1787 – 1925

KUNDEROVÁ, Diana – BAJUSZOVÁ, Anikó

Die Vereinigung des vom Slowakischen Nationalarchiv in Bratislava überführten Materialteils der Königlichen Rechtsakademie in Košice mit dem im Staatsarchiv Košice bewahrten Teil und seine folgende Wiederinventarisierung war viel anspruchsvoller als anfänglich vorausgesetzt. Obwohl der Teil aus Bratislava bereits inventarisiert worden war, brauchte der Fond eine neue Struktur, die erst allmählich ihre Endform erwarb. Kompromissweise wurden dabei sowohl ursprüngliche und ältere Archivverordnung, Methodik, Materialvielfalt, Erhaltungszustand – Menge, als auch eine Übersichtlichkeit in Acht genommen. Ebenfalls wurden diese Hinsichten bei der inneren Ordnung der einzelnen Gruppen und Untergruppen beachtet. Die in allen seinen Strukturkategorien inventarisierten Dokumente überschneiden und ergänzen sich einander inhaltlich, wobei sie ein vollständiges Bild über die Akademie und ihre Gemeinschaft erschaffen. Die Quellen werden vor allem zur Forschung der ungarischen und regionalen Hochschulwesensentwicklung, der Bücherkunde und Rechtskunde dienen. Sekundär sind sie bei Genealogie-, Archontologie-, Gesellschaftswissenschafts- oder bibliographischer Forschung verwendbar. Die Akademie in Košice hatte dank seiner gelehrten Professorengemeinschaft Generationen von Beamten und Juristen erzogen, wobei sie die Ambition gehabt hatte zu einer auf Universitätsebene ragenden wissenschaftlichen Stelle umgewandelt zu werden. Dies ist ihr nicht gelungen, doch sie hatte sich stolz auf ihre bis zu der Universität zu Košice zurückreichenden Wurzeln bezogen. Die Akademiebibliothek hatte ebenfalls ihren Ursprung in der von den Jesuiten errichteten Universität und gilt als der zweit älteste Bibliotheksfonds in Košice. Der Archivfonds selbst ((1762) 1787 – 1925) stellt mit seinem Erhaltungsumfang eine einzigartig vollständige und kontinuierliche, in Košice ununterbrochen fast 150 Jahre lang wirkende Schulinstitution dar. Gleichzeitig ist sie ein Beweis der wichtigen historischen Verbindung der Pavol Jozef Šafárik Universität in Košice und ihrer Universitäts- bzw. Akademiebibliothek.

Übersetzt von Kristína Majerová

SEKCIA ARCHÍVNICTVA A POMOCNÝCH VIED HISTORICKÝCH SLOVENSKEJ HISTORICKEJ SPOLOČNOSTI PRI SLOVENSKEJ AKADÉMII VIED

MINULOSŤ, SÚČASNOSŤ, BUDÚCNOSŤ

ŠTEFAN HRIVŇÁK

Hrivňák, Š.: Section of Archiving And Auxiliary Historical Sciences of The Slovak Historical Society at the Slovak Academy of Sciences. Past, Present, Future. *Slovenská archivistika*, Vol. 53, 2023, No 1, p. 110-124.

The study deals with the creation and activities of the Section of Archiving and Auxiliary Historical Sciences of the Slovak Historical Society at the Slovak Academy of Sciences from the first attempts of its establishing at the end of the 1960s to present. In a chronological division, it evaluates the impact of its activities on the community of archivists and research in the field of archiving and auxiliary historical sciences, as well as the cooperation with other civil associations established after 1989, primarily with the Society of the Slovak Archivists and the Slovak Genealogical and Heraldic Society. A vision of its further direction is presented at the end of the study.

Key words: Slovak Historical Society, archiving, archival studies, auxiliary historical sciences, Society of the Slovak Archivists, Slovak Genealogical and Heraldic Society

„Prehistória“ sekcie

Prvá slovenská profesijná organizácia združujúca vedcov pracujúcich v oblasti histórie a príbuzných odborov – Slovenská historická spoločnosť (ďalej SHS) bola založená v roku 1946.¹ Predtým patrili slovenskí historici medzi členov Československej spoločnosti historickej, Slovenskej učenej spoločnosti (predtým Učená spoločnosť Šafárikova) či Muzeálnej slovenskej spoločnosti.² Po druhej svetovej vojne nastali vhodné podmienky pre konštituovanie samostatnej slovenskej historickej spoločnosti, čo súvisí so zmenou politicko-spoločenského postavenia Slovenska a Slovákov v obnovennej Československej republike a dostatočne veľkým potenciálom členej základne odborníkov, ktorá sa sformovala za uplynulé štvrt' storočie. Na ustanovujúcom valnom zhromaždení 14. apríla 1946 si členovia SHS zvolili svoj výbor. Predsedom

---

¹ SHS vznikla ako spolok, nie ako vedecká spoločnosť pri SAV, ktorá bola založená až v roku 1953. Pozri: PAVLOVÁ, Júlia. Vedecké spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied. In KOVÁČ Dušan et al. *Dejiny Slovenskej akadémie vied*. Bratislava : SAV, 2014, 370. ISBN 978-80-224-1316-9.

² KAMENCOVÁ, Lýdia. Vznik Slovenskej historickej spoločnosti a prvá etapa jej činnosti (1946 – 1950). In *Historický časopis*, 1991, roč. 39, č. 2, s. 183-184. ISSN 0018-2575.

sa, vzhľadom na svoje postavenie v slovenskej historickej vede celkom očakávané, stal Daniel Rapant, ktorý bol aj predsedom prípravného výboru.³

Počiatky existencie SHS boli späté s očakávaniami, aj s určitým nadšením, čo sa odzrkadlilo založením Združenia vysokoškolských poslucháčov histórie SHS v decembri 1947.⁴ Už zakrátko však do činnosti SHS zásadne zasiahli udalosti, ktoré vyvolalo politické prevzatie moci Komunistickou stranou Československa. Ústredný akčný výbor slovenských kultúrnych pracovníkov pri Umeleckej a vedeckej rade 3. marca 1948 zbavil D. Rapanta funkcie predsedu SHS.⁵ Začala sa etapa postupného úpadku, ktorá vyvrcholila v rokoch 1950 – 1957 jej faktickou nečinnosťou.

V roku 1957 bola SHS obnovená ako vedecká spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied a treba zdôrazniť, že na tom mali svoj podiel aj slovenskí archivári. V sedemčlennom prípravnom výbore boli zastúpení aj vedecký vedúci Slovenskej archívnej správy Michal Kušík a kremnický archivár Teodor Lamoš.⁶ Na ustanovujúcom valnom zhromaždení 22. júna 1957 bol za člena výboru a hospodára SSA zvolený vedúci Štátneho archívu v Bratislave Jozef Watzka.⁷ Predsedom SHS sa stal historik Karol Goláň.

Nielen vyššie spomenutí, ale aj ďalší archivári boli členmi SHS a neskôr jeho výboru, čiže hlavného výkonného orgánu SHS. Ich členstvo súvisí s historickou previazanosťou profesie historika a archivára, ako aj s faktom, že v 50. rokoch 20. storočia sa archívy stali súčasťou jednotnej organizácie a slovenské archívnictvo sa profesionalizovalo tak po personálnej, ako aj odborno-metodickej stránke. Svedectvom toho je i Zjazd SHS v Bratislave, ktorý sa konal na prelome júna a júla 1959. Konferenčný program bol rozdelený do piatich sekcií. Štvrtá sekcia bola venovaná pomocným vedám historickým a archívnictvu.⁸ Kľúčové referáty o vývoji a aktuálnych úlohách v oblasti pomocných vied historických predniesli pedagógovia z vtedajšej Katedry československých dejín a archívnictva Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej FiF UK) Alexander Húščava a Darina Lehotská. Na dovtedajšie výsledky a perspektívy slovenského archívnictva sa zameral Michal Kušík. Po prednáškach nasledovala diskusia, do ktorej sa aktívne zapojili viacerí archivári a historici.⁹

Opätovné naštartovanie činnosti SHS je spojené so zakladaním pobočiek, ktoré organizovali a iniciovali odborné aktivity v regiónoch. Ako prvá vznikla v roku 1958 východoslovenská pobočka SHS,¹⁰ v roku 1960 stredoslovenská a západoslovenská

³ JANKOVIČ, Vendelín. Založenie Slovenskej historickej spoločnosti. In *Historický sborník*, 1946, roč. 4, s. 126-127; KAMENCOVÁ, ref. 2, s. 187.

⁴ HRIVŇÁK, Štefan. Jozef Watzka. *Srdcom archivár*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2019, s. 66-69. ISBN 978-80-971356-6-9.

⁵ KAMENCOVÁ, ref. 2, s. 190.

⁶ Archív Slovenskej akadémie vied (ďalej Archív SAV), fond (ďalej f.) Slovenská historická spoločnosť SHS pri SAV (ďalej SHS), inv. č. 22, šk. 4.

⁷ HRIVŇÁK, ref. 4, s. 108-109.

⁸ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 12, šk. 12.

⁹ SIRÁCKY, J[án]. Sjazd Slovenskej historickej spoločnosti. In *Historický časopis*, 1957, roč. 7, č. 4, s. 642-643.

¹⁰ FIALKOVIČOVÁ, Miriama. Východoslovenská pobočka Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied v Košiciach (1915) 1958 – 1990 (1991) – rozbor archívneho fondu. In

pobočka.¹¹ Na území týchto regionálnych pobočiek, ktoré v podstate kopírovali vtedy platné krajské zriadenie, sa v jednotlivých mestách, najmä západného Slovenska, formovali krúžky historikov (napr. Levice, Nitra, Bratislava, Trnava).

V druhej polovici 60. rokov 20. storočia začali na pôde SHS vznikať aj odborné, tematické sekcie, v ktorých sa sústredili odborníci zameraní na danú tému. Postupne vznikli právnohistorická sekcia, sekcia pre vyučovanie dejepisu, sekcia pre hospodárske a sociálne dejiny, neskôr veľmi aktívna sekcia pre dejiny stredovekých miest.

S týmto vývojom súvisia aj počiatky vzniku sekcie archívniectva a pomocných vied historických. V júni 1968 sa uskutočnilo stretnutie archívárov, z ktorého vzišiel dokument s názvom *Rezolúcia zo schôdze pracovníkov Slovenskej archívnej správy a Štátneho slovenského ústredného archívu v Bratislave dňa 13. júna 1968*.¹² Rezolúcia bol reakciou na Akčný program Komunistickej strany Československa. Archivári sa tak prihlásili k jeho zneniu a *de facto* aj k tzv. obrodnému procesu Pražskej jari. Rezolúcia ponúka vyhlásenie k stavu slovenského archívniectva, formuluje kľúčové problémy a navrhuje konkrétne riešenia. Dotýka sa aj problematiky vzniku stavovskej organizácie slovenských archívárov. V zmysle vízie federatívneho usporiadania Československa sa vymedzuje voči snahám o založenie celoštátnej archívnej spoločnosti a pripúšťa iba možnosť paritne delegovaného spoločného orgánu dvoch národných spoločností.

Reálnu možnosť vzniku stavovskej organizácie videli jej signatári v rámci Slovenskej historickej spoločnosti: „...*Vzhľadom na to, že na Slovensku od roku 1957 veľmi intenzívne pracuje Slovenská historická spoločnosť a slovenskí archívári patria k jej aktívnym členom, záujmová otázka slovenských archívárov by sa dala riešiť aj otvorením archívnej sekcie v Slovenskej historickej spoločnosti a archívári by sa ani v budúcnosti neodtrhali od spoločných záujmov komplexnej historickej vedy, do ktorej patrí aj archívniectvo...*“¹³

Okrem tohto ideového zdôvodnenia sa v rezolúcii spomína aj praktická otázka financovania, keďže činnosť sekcií SHS sa prioritne dotovala z prostriedkov SAV. Rezolúciu prerokovala na svojom zasadnutí 20. júna 1968 aj Slovenská vedecká archívna rada, poradný orgán Slovenskej archívnej správy. Darina Lehotská, od roku 1960 predsedníčka Západoslovenskej sekcie SHS, vrelo odporučila založenie archívnej sekcie. V uznesení z tohto zasadnutia sa na záver píše: „*Slovenská vedecká archívna rada si ďalej osvojuje rezolúciu zo schôdze pracovníkov Slovenskej archívnej správy a Štátneho ústredného archívu.*“¹⁴

Aj keď sa dokument, v dôsledku následných zásadných politických a spoločenských zmien v Československu, stratil zo zreteľa, možno povedať, že slovenskí archívári aj v období normalizácie postupovali v duchu jeho znenia. Predpokladám, že hlavným

---

Slovenská archivistika, 2021, roč. 51, č. 1, s. 49-50. ISSN 0231-6722.

¹¹ KAMENCOVÁ, Lýdia. Úvod k inventáru fondu Slovenská historická spoločnosť pri SAV [online], [cit. dňa 9. 02. 2023] Dostupné na: <<http://www.archiv.sav.sk/inventare/inventar.php?id=67&sig=uvod>>.

¹² Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10.

¹³ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, Rezolúcia..., s. 7.

¹⁴ Štátny archív v Bratislave (ďalej ŠA BA), f. Jozef Watzka, inv. č. 246, šk. 18, Zasadnutie SVAR 20. 06. 1968.

tvorcom rezolúcie bol Michal Kušík, kľúčová postava slovenského archívnictva, predovšetkým v jeho ideovej rovine. Kušík je na dokumente podpísaný za Základnú organizáciu Komunistickej strany Slovenska, ktorá, ako sa píše v rezolúcii, stretnutie iniciovala. Taktiež to bol on, ktorý členom Slovenskej vedeckej archívnej rady priblížil pozadie vzniku dokumentu,¹⁵ hoci jeho autorstvo sa priamo nikde neuvádza.

Je tiež dôležité spomenúť, že rezolúcia z 13. júna 1968 je najstarším dokumentom zachovaným vo fondovom oddelení Sekcie archívnictva a PVH vo fonde SHS, čo celkom jednoznačne odkazuje na vznik pôvodnej idey, hoci samotná sekcia vznikla až v roku 1980. Nezodpovedanou otázkou ostáva, prečo až tak neskoro. *De iure* totiž vznikla už uznesením valného zhromaždenia Slovenskej historickej spoločnosti z 2. júla 1971,¹⁶ avšak reálne neexistovala. Príčin mohlo byť samozrejme viacero, ale určite svoju rolu zohralo ovzdušie po nástupe normalizácie, kádrové previerky a postihovanie osôb, ktoré nevyhoveli novonastoleným spoločenským normám.

Vznik a formovanie archívneho spoločenstva (1980 – 1990)

Dňa 25. januára 1980 riaditeľ Archívnej správy Ministerstva vnútra (ďalej MV) SSR Peter Kartous adresoval predsedovi SHS Ľudovítovi Holotíkovi žiadosť o zriadenie samostatnej sekcie archívnictva a pomocných vied historických. Uviedol, že tak činí na základe podnetov samotných archívárov, ako aj z prostredia Katedry československých dejín a archívnictva FiF UK. V prípade pozitívneho stanoviska navrhoval za predsedu sekcie Michala Kušíka, vtedy riaditeľa Štátneho slovenského ústredného archívu (dnes Slovenský národný archív), za podpredsedov Jozefa Klačku, riaditeľa Archívu SAV, a Jozefa Nováka z Katedry Československých dejín FiF UK. Tajomníkom sa v zmysle návrhu stal Ladislav Vrtel z archívnej správy.¹⁷ Žiadosť prerokoval výbor SHS 21. marca 1980 a vyjadril k nemu kladné stanovisko.

Výbor poveril Michala Kušíka funkciou predsedu prípravného výboru sekcie a za ďalších členov menoval Jozefa Klačku, Jozefa Nováka a Ladislava Vrtela. Napriek tomu, že nová sekcia, v zmysle vtedajších stanov, mohla oficiálne vzniknúť až po kladnom odhlasovaní členov na valnom zhromaždení, výbor avizoval, že ide len o formálnu záležitosť. Sekcia *de facto* vznikla práve rozhodnutím výboru a v zmysle usmernenia, ktoré vypracoval vedecký tajomník SHS Július Bartl, začala reálne fungovať a čerpať financie.¹⁸ Vznik sekcie vzala 18. septembra 1980 na vedomie aj Komisia pre organizáciu vedeckých spoločností SAV.¹⁹ *De iure* (vlastne už po druhýkrát) vznikla uznesením Valného zhromaždenia SHS 2. júla 1981.²⁰

Vznik sekcie bol už predtým určite interne odkomunikovaný, o čom svedčia aj navrhované mená a funkcie v žiadosti archívnej správy. Sekcia sa pomerne rýchlo

---

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Bod 4. Valné zhromaždenie berie na vedomie prácu prípravného výboru sekcie archívnictva a pomocných vied historických, ktorý rozvinul činnosť sekcie už v minulom roku. Súčasne podľa stanov SHS ustanovuje sekciu archívnictva ako samostatnú zložku SHS. Archív SAV, f. SHS, inv. č. 28, šk. 5. Za upozornenie na prameň ďakujem PhDr. Veronike Novákovej, PhD.

¹⁷ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu SAS-146/27-80.

¹⁸ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu 48/1980-9.

¹⁹ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu 263/1980.

²⁰ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 30, šk. 5.

pustila do aktívnej činnosti. Jej primárnym cieľom bolo vzdelávať, šíriť aktuálne poznatky z oblasti archívniectva a pomocných vied historických. Kľúčovou aktivitou bolo preto organizovanie sympózií. Začiatkom roku 1983 sekcia vykazovala 107 členov.²¹

Prvým podujatím, ktoré sekcia archívniectva a PVH v spolupráci s Archívnu správu MV SSR usporiadala, bolo sympóziu *Sprístupňovanie archívnych fondov*, ktoré sa uskutočnilo 2. – 3. decembra 1980 v Bratislave. Odznelo tu celkom 15 referátov,²² koreferátov a viacero diskusných príspevkov, pričom kľúčovú prednášku predniesol riaditeľ Štátneho oblastného archívu v Bratislave Jozef Watzka.²³ Referáty sa týkali všetkých aspektov archívárskej práce, rozmanitosti fondov, ako aj ich nosičov. Podujatia sa zúčastnilo 90 účastníkov a účastníčok.²⁴

Výber takpovediac pilotného podujatia nebol náhodný. Bol vyjadrením, že aj keď skúmanie pomocných vied historických je rovnocennou súčasťou činnosti sekcie, archívniectvo v nej zastáva predsa len prioritu. Podľa vtedajšieho tajomníka L. Vrtela vtedajší dvaja podpredsedovia reprezentovali dve oblasti činnosti sekcie, čiže J. Klačka archívniectvo a J. Novák pomocné vedy historické.²⁵ Zároveň však treba dodať, že téma pilotného podujatia sa týkala aj konkrétnej ambície popredných slovenských archivárov a archívnej správy pripraviť novú, modernú, komplexnú archívnu príručku.²⁶ Výmena informácií a diskusie na podujatí určite stimulovali intelektuálny rozmer uvažovania zainteresovaných aktérov nad danou problematikou. Diskusie ďalej pokračovali interne medzi členmi autorského a najmä editorského kolektívu až do roku 1988, keď publikácia vyšla.²⁷ Jedným z editorov a kľúčovým autorom archívnej príručky bol práve Jozef Watzka.

V zmysle paritného zastúpenia oboch vedeckých oblastí sekcie sa stanovil úzus a pripravil plán, v ktorom témy vedeckých konferencií mali byť, ideálne na striedačku, venované jeden rok archívniectvu a druhý rok pomocným vedám.²⁸ Ako vidno v priloženej tabuľke, sekcia v období rokov 1980 – 1990 zorganizovala deväť minimálne dvojdnových vedeckých sympózií, vždy v spolupráci s Archívnu správu MV SSR. Z toho štyri boli venované pomocným vedám historickým a päť problematike archívniectva a archívnych dokumentov. Podujatia mali celoslovenský charakter aj vďaka tomu, že sa konali v rôznych mestách po celom Slovensku. Prednášali na nich poprední, predovšetkým slovenskí odborníci a odborničky, ktorí sa daným témam venovali dlhodobo. Napríklad na konferencii s názvom *Úloha diplomatky v historických vedách*, ktorá sa konala pri príležitosti 300. výročia vydania diela Jeana Mabillona *De re diplomatica libri sex*, vystúpili Darina Lehotská,

²¹ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu APVH-2-83.

²² Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu APVH-12-1980.

²³ VRTEL, Ladislav. Vedecké sympóziu o sprístupňovaní archívnych fondov. In *Slovenská archivistika*, 1981, roč. 16, č. 1, s. 210-214.

²⁴ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu APVH-12-1980.

²⁵ Osobný rozhovor autora s L. Vrtelom dňa 13. 02. 2023 v Bratislave.

²⁶ Pozri: HRIVŇÁK, ref. 4, s. 212-217.

²⁷ HORVÁTH, Vladimír – KARTOUS, Peter – WATZKA, Jozef (eds.). *Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov*. Archívna správa MV SSR, 1988, 204 s.

²⁸ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu APVH-3/1980.

Richard Marsina, Peter Ratkoš či Ivan Hlaváček z Českej republiky. Nasledovali ďalší historici a archivári, predovšetkým takí, ktorí mali dlhoročnú skúsenosť s istým typom diplomatického materiálu a archívnych dokumentov. Možno skonštatovať, že prednesené referáty skutočne systematizovali a reflektovali aktuálny stav výskumu konkrétnych tém archivistiky alebo pomocných vied historických. Odrážali stav historického myslenia slovenskej archivárskej komunity a historikov pôsobiacich v oblasti pomocných vied historických. Zároveň reagovali aj na aktuálne problémy svetového archívnictva, čoho dobrým príkladom sú sympóziá z roku 1987 a 1988. Tieto podujatia mali po prvýkrát už nielen československý, ale aj medzinárodný rozmer, samozrejme v intenciách krajín socialistického bloku.²⁹

TABUĽKA 1 – Podujatia Sekcie archívnictva a PVH Slovenskej historickej spoločnosti (1980 – 1990)

rok	názov podujatia	miesto konania	dátum
1980	Sprístupňovanie archívnych fondov	Bratislava	2. – 3. 12.
1981	Úloha diplomatiky v historických vedách	Martin	4. – 6. 11.
1982	Minulosť a súčasnosť heraldiky	Trenčín	7. – 8. 09.
1983	Ochrana archívnych dokumentov v minulosti a dnes	Bratislava	16. – 17. 11.
1984	Archívnictvo – súčasť socialistickej kultúry	Prešov	12. – 13. 09.
1985	Pomocné vedy historické – súčasný stav a perspektívy	Námestovo	18. – 19. 09.
1987	Archívnictvo a úlohy súčasnej vedy	Rimavská Sobota	13. – 14. 10.
1988	Nové druhy archívnych dokumentov	Bratislava	12. – 13. 10.
1990	Paleografia, epigrafia a kodikológia dnes	Čingov	19. – 21. 11.

²⁹ V roku 1987 vystúpili s príhovormi a diskusnými príspevkami G. I. Popov z Hlavnej archívnej správy pri Rade ministrov ZSSR, Bolesaw Wozcynsky z Generálneho riaditeľstva štátnych archívov Poľskej ľudovej republiky a István Vass z Maďarského ústredného archívu. O rok neskôr vystúpil s referátom V. M. Žigunov, vedúci oddelenia Všeľvzäzového vedeckovýskumného inštitútu archivistiky a dokumentaristiky v Moskve. RIPKOVÁ, Gabriela. Sympóziium Archívnictvo a úlohy súčasnej vedy. In *Slovenská archivistika*, 1988, roč. 23, č. 1, s. 214-218. ISSN 49606; RIPKOVÁ, Gabriela. Sympóziium Nové druhy archívnych dokumentov. In *Slovenská archivistika*, 1989, roč. 24, č. 1, s. 156-159.

Určitou nevýhodou, predovšetkým z retrospektívneho pohľadu, je skutočnosť, že prednesené referáty neboli prepracované do podoby odborných štúdií a nevyšli v samostatnom zborníku. Iba niektoré prednášky, predovšetkým od hlavných rečníkov, vychádzali postupne v časopise Slovenská archivistika. Jediným podujatím, z ktorého sa podarilo vydať samostatný zborník, bolo sympóziu o pomocných vedách historických, ktoré sa konalo v Námestove v roku 1985.³⁰ Samozrejme, v tých časoch nebolo celkom bežnou praxou z každého odborného podujatia vydávať zborníky, tak ako to poznáme z obdobia po prelome milénia.

Tieto podujatia odrážali sebavedomie, ktoré archivárska komunita nadobudla za štvrtstoročie od vzniku jednotnej archívnej organizácie a práve Sekcia archívnictva a PVH SHS ju pomohla formovať v inštitucionalizovanej rovine.³¹ Záujem o sympóziá čoskoro presiahol hranicu 100 návštevníkov. V Bratislave v roku 1983 ich bolo 160, v Prešove o rok neskôr 110, sympózia v Námestove sa zúčastnilo 132 účastníkov. Keďže boli niekoľkodňové, stali sa aj spoločenskými a kultúrnymi, nielen odbornými podujatiami.³² Ich neformálna časť slúžila na prepájanie generácií, sieťovanie archivárov a archivárk z rôznych kútov Slovenska a nemalou mierou sa podieľala na budovaní komunity. Možno ich tak oprávnené považovať za predchodcov archívnych dní, podujatia, ktoré od roku 1997 pravidelne organizuje Spoločnosť slovenských archivárov.

Na druhej strane, vklad sekcie pri formovaní archivárskej komunity netreba preceňovať. Jej aktivity sa obmedzovali v podstate na organizáciu vyššie spomenutých podujatí, čiže do mnohých sfér života v archívnictve nemohla zasiahnuť. Nemožno za tým vidieť nezujem či neochotu. V štruktúre SHS sekcie vznikali práve s cieľom iniciovania a organizovania takýchto odborných a vedeckých podujatí. Spoločenský model socialistického zriadenia neumožňoval záujmovým komunitám, aby sa transformovali na čosi viac, na stavovské organizácie v pravom slova zmysle.

Až do roku 1986 sa konferencie organizovali každý rok. V roku 1986 sa konal zjazd SHS, ktorý sa stal oficiálnym dôvodom prerušenia každoročnej kontinuity. Sekcia plánovala aktívnu účasť na zjazde, v pláne bolo pripraviť referáty o stave a perspektívach archívnictva.³³ Program zjazdu bol rozdelený chronologicky, v rámci dobového vnímania jednotlivých dejinných epoch (dejiny feudalizmu, kapitalizmu, socializmu). Členovia sekcie pripravili referáty a diskusné príspevky naprieč týmito epochami, pričom sa venovali problematike archívnictva a PVH v kontexte historického výskumu. Postupne vystúpili D. Lehotská, J. Novák, F. Sedlák,

---

³⁰ VRTEL, Ladislav (ed.). *Pomocné vedy historické – súčasný stav a perspektívy*. Dolný Kubín : Štátny okresný archív, 1986, 156 s.

³¹ Okrem formovania samostatnej sekcie pri SHS spomeňme v tejto súvislosti vznik slovenského archívneho časopisu Slovenská archivistika (1966) či udeľovanie Križkovej medaily pre archivárov a archivárky (od 1979).

³² Spoločensko-kultúrny rozmer možno doložiť sprievodnými podujatiami. V Námestove v roku 1985 sa účastníci konferencie plavili vyhladkovou loďou po Oravskej priehrade a navštívili Slanický ostrov. Večer bolo spoločenské stretnutie, na ktorom si archivárska komunita pripomenula 70. narodeniny Michala Kušika za prítomnosti oslávenca. VRTEL, ref. 30, s. 7.

³³ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 177, šk. 10, č. spisu APVH-37-85.

M. Melníková či E. Rákoš.³⁴ V správe zo zjazdu to bolo zhrnuté nasledovne: ...osvetlili aj problematiku spracovania a sprístupňovania archívnych fondov a uplatňovanie modernej techniky v archívnej praxi pre bádateľské ciele.³⁵

V danom roku tiež nastali zmeny vo vedení sekcie. Michal Kušík, vtedy 71-ročný, rezignoval na funkciu predsedu a s ním skončil aj Ladislav Vrtel ako tajomník. Novým predsedom sa stal dovtedajší podpredseda Jozef Novák, tajomníkom bol Juraj Spiritza z Archívnej správy MV SSR, ktorého niekedy na začiatku 90. rokov 20. storočia vystriedala Katarína Štulrajterová (Hodasová) zo Štátneho archívu v Bratislave. Funkcia podpredsedu, resp. podpredsedov prirodzene zanikla.

TABUĽKA 2 – *Funkcionári Sekcie archívnictva a PVH SHS*

obdobie	predseda	tajomník/čka	podpredseda
1980 – 1986	Míchal Kušík	Ladislav Vrtel	Jozef Novák / Jozef Klačka
1986 – 2001	Jozef Novák	Juraj Spiritza, Katarína Štulrajterová (od cca 1992)	
2001 – 2022	Juraj Roháč	Júlia Ragačová (cca do 2009), následne funkcia neobsadená	
od 2022	Štefan Hrivňák	funkcia neobsadená	

Vznik partnerských spoločností (1990 – 2000)

November 1989 bol prelomom, ktorý naštartoval širokospektrálnu transformáciu celej slovenskej spoločnosti. Archivári a archivárky, podobne ako v roku 1968, reagovali na aktuálnu spoločensko-politickú situáciu a blížiacu sa zmeny. Dňa 21. decembra 1989 sa vo vtedajšom Štátnom ústrednom archíve SSR zhromažďilo 115 archivárov a archivárook z celého Slovenska.³⁶ Zo stretnutia vznikol dokument s názvom Prehlásenie fóra slovenských archivárov, ktorý bol publikovaný v Slovenskej archivistike.³⁷ Možno tam vidieť určité paralely s rezolúciou z 13. júna 1968, mladší dokument však je podstatne stručnejší. Z pohľadu reflektovanej témy je najdôležitejším aktom snaha o založenie Spoločnosti slovenských archivárov (ďalej SSA), ktorá sa valným zhromaždením 4. apríla 1990 úspešne realizovala. Jej prvým predsedom sa stal Elemír Rákoš zo Slovenského národného archívu, neskôr významný archívny

³⁴ ČIČAJ, V[iliam] et al. IX. Zjazd Slovenskej historickej spoločnosti. In *Historický časopis*, 1968, roč. 34, č. 6, s. 933-940.

³⁵ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 18, šk. 4.

³⁶ GRÓFOVÁ, Mária. Dvadsaťpäť rokov existencie Spoločnosti slovenských archivárov. In GRESCHOVÁ, Eva – CHUDJÁK, František (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2015*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov – Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2016, s. 143. ISBN 978-80-971356-2-1.

³⁷ Prehlásenie fóra slovenských archivárov. In *Slovenská archivistika*, 1990, roč. 25, č. 1, s. 192-193.

teoretik. Čestným predsedom bol menovaný Michal Kušík, prvým tajomníkom (hoci túto pozíciu zastával len necelé dva mesiace) a členom výboru sa stal Ladislav Vrtel.³⁸ Z uvedeného možno medzi sekciou archívniectva a PVH SHS a SSA vyvodit' nielen ideové, ale aj personálne paralely.

SSA mala ambíciu stať sa stavovskou organizáciou v pravom slova zmysle, čiže dotýkať sa všetkých sfér a problematik archívniectva na Slovensku. V októbri 1990 vyšlo prvé číslo časopisu Fórum archívárov, ktoré malo za cieľ byť informačným a diskusným portálom slovenských archívárov. Tento časopis existuje dodnes, jeho funkcia je skôr spoločenská a kronikárska, keďže pomerne bohato informuje o podujatiach, ktoré pripravili jednotlivé archívy, alebo sa nejakým spôsobom dotýkajú archívárov.³⁹ SSA tiež mala a má ambície riešiť sociálne a spoločenské postavenie archívárov, archívnu legislatívu, zmeny postavenia archívov súvisiace s reorganizáciou verejnej správy a pod. Priority či úspešnosť predkladaných návrhov riešení, ako aj celková pozícia spoločnosti sa v priebehu rokov a desaťročí menila. Platí však tvrdenie o jej ambíciách reagovať na všetko dianie okolo archívniectva na Slovensku.

Druhým dôležitým momentom, tentoraz prioritne v oblasti pomocných vied historických, bolo založenie Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti pri Matici Slovenskej (ďalej SGHS) 26. októbra 1991. Jej založeniu takisto predchádzal pokus o vznik samostatnej sekcie v rámci SHS. Dňa 1. januára 1985 adresovali heraldik Jozef Novák a genealóg Roman Zelenay predsedníctvu SHS návrh na ustanovenie heraldickej-genealogickej sekcie SHS, k čomu získali kladné stanovisko.⁴⁰ Napriek tomu sa sekciu založiť nepodarilo, podľa Leona Sokolovského z dôvodu, že „...dobové politické podmienky pre heraldiku a najmä-genealógiu a tým ani pre takéto riešenie ich existencie neboli priaznivé.“⁴¹

SGHS sa okamžite po svojom vzniku stala hlavným slovenským spolkovým reprezentantom aktivít v oblasti genealógie a heraldiky. Ovplyvnila, resp. obmedzila tým činnosť Sekcie archívniectva a PVH SHS, ktorej ostali reálne dve možnosti. Buď sa pridať k akciám SGHS ako spoluorganizátor, alebo sa venovať iným pomocným vedám historickým. V 90. rokoch 20. storočia pritom nastal „boom“ záujmu o tieto vedy, čo súviselo s ideologickými obmedzeniami výskumu v období socialistického režimu. Neskorší predseda, vedúci Katedry archívniectva a PVH FiF UK v Bratislave L. Sokolovský sa o prvý rokoch existencie SGHS vyjadril nasledovne: „...nástup SGHS do praktického vedecko-spoločenského života bol doslova imponantný, ba dalo by sa povedať, že len ťažko porovnateľný s ktoroukoľvek inou organizáciou podobného typu.“⁴²

SGHS vykonávala množstvo rozličných aktivít, vrátane edičnej činnosti, pričom dôležité miesto zastávalo vydávanie časopisu Genealogicko-heraldický hlas. Dôležité

---

³⁸ GRÓFOVÁ, ref. 36, s. 198.

³⁹ V súčasnosti sa informácie šíria a diskusie vedú na iných platformách, ktoré SSA využíva (facebook, e-mail, youtube), čo je svedectvom o jej adaptabilite.

⁴⁰ Archív SAV, f. SHS, inv. č. 175, šk. 10.

⁴¹ SOKOLOVSKÝ, Leon. Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť na prahu druhého desaťročia. In *Genealogicko-heraldický hlas*, 2002, roč. 12, č. 1-2, s. 4. ISSN 1335-0137.

⁴² Tamže.

je tiež uviesť, že prvým predsedom SGHS sa stal Roman Zelenay, po jeho tragickej smrti v novembri 1993 na jeho miesto nastúpil Jozef Novák. To znamená, že až do roku 1999⁴³ mali SGHS aj Sekcia archívnictva a PVH rovnakého predsedu. Hoci L. Sokolovský videl rozdiely v poslaní oboch organizácií: „...*Na rozdiel od prísne vedecko-bádateľského charakteru Sekcie archívnictva a PVH pri SAV, ktorá naďalej plní svoje poslanie, sa SGHS otvorila podstatne širšiemu okruhu záujemcov, v podstate každému, koho zaujíma predmetná problematika a chce sa zúčastňovať na jej aktivitách.*“⁴⁴ predsa nemožno poprieť, že práve v oblasti vedeckého výskumu sa aktivity a ambície oboch organizácií prelínali.

SSA a SGHS sa prirodzene začali angažovať aj v organizovaní vedeckých konferencií a odborných podujatí, čo bola dovtedy doména Sekcie archívnictva a PVH SHS. Na začiatku 90. rokov sa akcie SSA, SGHS a sekcie prelínali, resp. jednotlivé spoločnosti spolupracovali. Na prelome novembra a decembra 1992 usporiadala sekcia v Starej Lesnej sympóziu na tému *Registratúra a archív*, pričom spoluorganizátorom boli SSA, Odbor archívnictva a spisovej služby Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len MV SR) a príslušný lokálny archív, v tomto prípade Okresný archív v Poprade.⁴⁵ Rovnaký koncept organizácie bol použitý na prelome mája a júna 1994 pri sympóziu *Identita archivára* v Rajeckých Tepliciach či v júli 1995 pri podujatí s názvom *Hranice a vnútorné členenie Slovenska v historických prameňoch*.⁴⁶

V októbri 1993 sa v Častej-Papierničke zase uskutočnilo podujatie s názvom *Najstaršie rody na Slovensku*, ktoré zorganizovala SGHS, Sekcia archívnictva a PVH SHS a príslušný archív, čiže Štátny okresný archív Bratislava-vidiek.⁴⁷ V septembri 1996 opäť SGHS, sekcia a Trenčianske múzeum v Trenčíne pripravili sympóziu *Heraldika na Slovensku*. Spolupráca sekcie s SGHS prinášala aj publikačné ovocie. Z oboch podujatí totiž vyšli samostatné konferenčné zborníky.⁴⁸

Dôležitým míľnikom v organizovaní archívnych konferencií bol rok 1997. V októbri sa v Poprade uskutočnili prvé archívne dni, ktoré začali úspešnú tradíciu každoročného organizovania (s výnimkou pandemického roku 2020, keď sa nekonali vôbec, a roku 2021, keď sa konali formou jednodňového online seminára) tohto historicky i aktuálne najvýznamnejšieho odborného a spoločenského podujatia slovenských archivárov. Koncept kopíroval tradíciu iných európskych archívnych

---

⁴³ Dňa 7. 10. 1999 bol zvolený za predsedu Leon Sokolovský, od roku 2000 vedúci Katedry archívnictva a PVH FiF UK v Bratislave.

⁴⁴ SOKOLOVSKÝ, ref. 41, s. 4.

⁴⁵ ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína. Sympóziu Registratúra a archív. In *Slovenská archivistika*, 1993, roč. 28, č. 1, s. 173-175.

⁴⁶ ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína. Sympóziu Identita archivára. In *Slovenská archivistika*, 1994, roč. 29, č. 2, s. 144-147; ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína. Sympóziu Hranice a vnútorné členenie Slovenska v historických prameňoch. In *Slovenská archivistika*, 1996, roč. 31, č. 1, s. 160-161.

⁴⁷ BEŇKO, Ján. Najstaršie rody na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, 1994, roč. 29, č. 1, s. 211-213.

⁴⁸ ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína (ed.). *Najstaršie rody na Slovensku*. Martin : SGHS, 1994, 128 s. ISBN 80-967103-0-3; ŠIŠMIŠ, Milan (ed.). *Heraldika na Slovensku*. Martin : SGHS, 1997, 259 s. ISBN 80-967709-4-2.

spoločnosť⁴⁹ a okrem domácich odborníkov na nej boli spravidla prítomní aj predstavitelia zahraničných archívnych spoločností či prednášatelia z iných, najmä okolitých krajín. Archívne dni sa stali značkou a identitotvorným prvkom komunity slovenských archívárov. Je to podujatie Spoločnosti slovenských archívárov, pričom tradične sa na organizácii podieľa aj Sekcia archívnictva a PVH SHS. Konferenčnou témou prvých archívnych dní bol *Stav a perspektívy archívnictva na Slovensku* a až do roku 2011 boli podujatia venované vždy nejakej archívnej problematike, dejinám archívnictva, archívnej legislatíve, ochrane, sprístupňovaniu a pod.⁵⁰

Činnosť sekcie sa v rokoch 1997 – 2000, s jednou výnimkou,⁵¹ obmedzila na participáciu pri príprave archívnych dní. Možno konštatovať, že najmä vznik SSA znamenal pre sekciu stratu pozície exkluzívneho reprezentanta relatívne početnej skupiny archívárov a archívárov (najmä v porovnaní s ostatnými sekciami SHS). To sa určite prejavilo v členskej základni, ako aj v počte aktívnych členov. Samostatná stavovská spoločnosť bola už od počiatku víziou formulovanou v rezolúcii z roku 1968 a jej nahradenie sekciou bolo len výhodným východiskom z aktuálnej situácie. SSA ako reprezentantka slovenskej komunity archívárov a archívárov sa dostala aj do prednáškových okruhov predmetu archívnictvo na Katedre archívnictva a PVH FiF UK v Bratislave.⁵² Hoci samostatná sekcia archívnictva a PVH bola fakticky predstupňom vzniku stavovskej organizácie slovenských archívárov a archívárov, dokonca ani pomerne rozsiahla štúdia o činnosti SSA pri 25. výročí jej založenia neobsahuje v tomto smere žiadnu reflexiu.⁵³

Činnosť a vízie sekcie v 21. storočí (2001 – súčasnosť)

Cieľom tejto podkapitoly je podať základný prehľad o vývojových tendenciách činnosti sekcie a predstaviť vízie pre jej ďalšiu existenciu.

V roku 2001 vymenil Jozefa Nováka na poste predsedu sekcie Juraj Roháč, jeho žiak a kolega z Katedry archívnictva a pomocných vied historických FiF UK v Bratislave. Tajomníčkou sa stala Júlia Ragačová, vtedy zamestnaná na Odbore archívnictva a spisovej služby MV SR (dnes odbor archívov a registratúr). Zmena

---

⁴⁹ NOVÁKOVÁ, Veronika. Prvé archívne dni v Slovenskej republike. In *Slovenská archivistika*, 1998, roč. 33, č. 1, s. 175.

⁵⁰ V roku 2012 bola témou *Verejná správa v zrkadle archívnych dokumentov*, v roku 2013 *Veda, kultúra a šport v archívnych dokumentoch* a o rok neskôr *Prvá svetová vojna v archívnych dokumentoch*. Čiže možno badať určitý odklon od archivistiky, archívne dokumenty v tomto kontexte slúžia ako zdroj poznania pre historické témy. K tomu pozri: GRÓFOVÁ, ref. 36, s. 182-188.

⁵¹ V máji 1999 sa v Trenčianskych Tepliciach uskutočnila konferencia *Mestský život v zrkadle prameňov od stredoveku do konca 19. storočia*, ktorú pripravili Historický ústav SAV, sekcia pre dejiny miest a sekcia archívnictva a pomocných vied historických SHS v spolupráci s Odborom archívnictva a spisovej služby MV SR. Archív SAV, f. SHS-dodatok, inv. č. 414, šk. 31.

⁵² Autor študoval odbor archívnictvo (Bc. a Mgr.) na tejto fakulte v rokoch 2009 – 2014. V súčasnosti ide o katedru archívnictva a muzeológie.

⁵³ GRÓFOVÁ, ref. 36, s. 140-200; podobne aj: ROHÁČ, Juraj. Spoločnosť slovenských archívárov – 25 rokov od jej založenia. In GRESCHOVÁ, Eva – CHUDJÁK, František (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archívárov 2015*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archívárov – Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2016, s. 201-206.

priniesla nové impulzy a sekcia iniciovala vznik a organizáciu viacerých odborných sympózií zameraných prevažne na pomocné vedy historické. Výsledkom iniciatívy bolo zorganizovanie konferencií venovaných dejinám mesta Zvolen v roku 2003, dve k diplomatike v roku 2002 a 2004,⁵⁴ metrológii v roku 2005,⁵⁵ sfragistike v roku 2006⁵⁶ a pamiatke významnej archivárky a diplomaticky Dariny Lehotskej v roku 2007.⁵⁷ Ambíciou sekcie bolo vydávanie samostatných zborníkov z podujatí, čo sa vo väčšine prípadov podarilo.⁵⁸

Okrem týchto aktivít sa sekcia tradične podieľala na spoluorganizovaní archívnych dní a niekoľkých samostatných výstav. SSA v roku 2008 začala tradíciu vydávania samostatných zborníkov zo svojich akcií. V prvých rokoch bola ich zostavovateľkou tajomníčka sekcie Júlia Ragačová.⁵⁹

V roku 2008 sa stal riaditeľom Slovenského národného archívu (ďalej SNA) Radoslav Ragač, ktorý začal iniciovať, resp. podporovať organizovanie každoročných odborných konferencií na domovskej pôde. Sekcia archívnictva a PVH SHS sa stala tradičným organizačným partnerom SNA. Najskôr spoločne (aj s SSA a Katedrou archívnictva a PVH FiF UK v Bratislave) v roku 2009 pripravili konferenciu venovanú problematike cirkevnej diplomatiky a cirkevných archívov.⁶⁰ Výsledkom ešte nebol samostatný publikačný výstup, zo všetkých ďalších podujatí sa však už podarilo vydať tlačený zborník. Za úspešnou organizačnou a editorskou realizáciou stála dvojica mladých archivároek Ivana Červenková (rod. Fialová) a Daniela Tvrdoňová (rod. Fukasová). Spomenuté pripravili najskôr v rokoch 2010 a 2011 dve konferencie zamerané na hospodárske dejiny Slovenská,⁶¹ potom sa zamerali na vývoj zdravotníctva

⁵⁴ ROHÁČ, Juraj. Diplomatická produkcia v stredovekom meste. In *Slovenská archivistika*, 2003, roč. 38, č. 1, s. 184-188; HAUTOVÁ, Júlia. Falšovatelia a problém fálz v dejinách. In *Slovenská archivistika*, 2005, roč. 40, č. 1, s. 198-199.

⁵⁵ ROHÁČ, Juraj. Konferencia Miery a váhy v dejinách ľudskej spoločnosti. In *Slovenská archivistika*, 2006, roč. 41, č. 1, s. 161-163.

⁵⁶ ROHÁČ, Juraj. Vedecká konferencia Pečate a ich používatelia. In *Slovenská archivistika*, 2007, roč. 42, č. 1, s. 173-175.

⁵⁷ ROHÁČ, Juraj. Spomienka na pani docentku Lehotskú. In *Slovenská archivistika*, 2008, roč. 43, č. 1, s. 206-208.

⁵⁸ RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava : MV SR, 2005, 259 s. ISBN 80-969122-1-6; RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). *Miery a váhy v dejinách ľudskej spoločnosti*. Bratislava : MV SR, 170 s. ISBN 80-969122-5-9; RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). *Pečate a ich používatelia*. Bratislava : MV SR, 2007, 188 s. ISBN 978-80-969122-6-1; RAGAČOVÁ, Júlia – MALINIÁK, Pavol (eds.). *Zvolen 1243 – 2008*. Zvolen : Mesto Zvolen, 2008, 154 s. ISBN 978-80-970077-1-3.

⁵⁹ Prvým konferenčným výstupom boli prepracované príspevky z X. archívnych dní v SR. Tento zborník vydal ešte odbor archívov a registratúr MV SR, ďalšie už vydávala sama SSA. Pozri: RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). *Dejiny archívov na Slovensku*. Bratislava : MV SR, 2008, 181 s. ISBN 978-80969122-8-5.

⁶⁰ RAGAČ, Radoslav. Konferencia Diplomatica ecclesiastica spojená s okrúhlym stolom Cirkevné archívy včera/dnes/zajtra v Slovenskom národnom archíve. In *Slovenská archivistika*, 2009, roč. 44, č. 1, s. 225-227.

⁶¹ FIALOVÁ, Ivana – Tvrdoňová, Daniela (eds.). *Kapitoly z dejín hospodárskeho vývinu Slovenska v medzivojnovom období (1918 – 1939)*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2011, 374 s. ISBN 978-80-970666-0-4; FUKASOVÁ, Daniela – FIALOVÁ, Ivana (eds.). *Pôdohospodárstvo v*

a sociálnej starostlivosti v historickom priereze.⁶² Po ročnej pauze v roku 2013, počas ktorej sa kolektív SNA venoval reflexii 30. výročia postavenia účelovej budovy SNA, sa v roku 2014 konala konferencia zameraná na dejiny cechov, manufaktúr a tovární.⁶³ O rok neskôr sa odborníci a odborníčky stretli, aby otvorili problematiku dejín školstva.⁶⁴ Možno zhodnotiť, že konferencie, vzhľadom na množstvo prednášateľov a rozsah zborníkov, vzbudili v odbornej verejnosti veľký záujem.

Po odchode R. Ragača z postu riaditeľa SNA v roku 2016 sa tradícia konania konferencií prerušila. Sekcia archívnickva a PVH SHS tak svoju činnosť v ďalšom období zamerala v podstate výlučne na podporu akcií organizovaných SSA.

V roku 2022 J. Roháč odstúpil zo svojej funkcie a predsedom sa stal autor tejto štúdie. Aktuálne má sekcia 15 členov a funguje bez tajomníka. Je legitímne na tomto mieste položiť si otázku, aké sú vízie jej ďalšej činnosti a či má vôbec potenciál ďalej produktívne existovať? Aktivita sekcie prirodzene limituje množstvo pridelených financií z rozpočtu SAV. Rozvoj členskej základne ovplyvňuje atraktivita SHS smerom k archívárom, ktorí majú svoju vlastnú stavovskú spoločnosť. Na druhej strane, na Slovensku je stále silné prepojenie profesie archívára a historika, ktoré sa prejavuje v praktickej rovine. Množstvo archívárov sa profesionálne venuje historickému výskumu a naopak vyštudovaní historici sa často zamestnávajú v archívoch. Napriek tomu, v praxi sa prepájanie oboch profesií ukazuje ako problematické. Ako trefne poznamenala historička Michala Lônčiková na margo jednej archívnej výstavy: „...*Je až paradoxné, ako veľmi sú naše profesie a svety prepojené, no stále akosi váhame ich cielene zjednocovať a aktívne spolupracovať.*“⁶⁵

Sekcia archívnickva a PVH je na pomedzí týchto dvoch svetov a má potenciál ich približovať sprostredkovaním a iniciovaním spolupráce. Kľúčová je v danej veci aktivita predsedu, ktorý sa v zmysle stanov zúčastňuje zasadnutí výboru SHS. Má tak možnosť sledovať dianie priamo vo vnútri SHS a snažiť sa participovať na témach, ktoré úzko súvisia s problematikou archívnickva a pomocných vied historických. Napriek tomu, že členská základňa sekcie je veľmi úzka, medzi jej členov patria dôležití aktéri v slovenskom archívnickve, členovia výboru SSA či pedagógovia z Katedry archívnickva a muzeológie FiF UK v Bratislave. To predstavuje dobrý základ pre zdieľanie informácií naprieč spoločnosťami a inštitúciami. Ostatní členovia

---

dejinách Slovenska. Tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo. Bratislava : Slovenský národný archív, 2012, 467 s. ISBN 978-80-970666-5-9.

⁶² FIALOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). *Od špitála k nemocnici. Zdravotníctvo, sociálna starostlivosť a osveta v dejinách Slovenska.* Bratislava : Slovenský národný archív, 2013, 555 s. ISBN 978-80-970666-6-6.

⁶³ FIALOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). *Remeslo má zlaté dno...Cechy, živnosti, manufaktúry a továrne v dejinách Slovenska.* Bratislava : Slovenský národný archív, 2014, 426 s. ISBN 978-80-971767-1-6.

⁶⁴ ČERVENKOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). *Škola základ života... História školstva v archívnych dokumentoch.* Bratislava : Slovenský národný archív, 2014, 519 s. ISBN 978-80-971767-3-0.

⁶⁵ LÔNČIKOVÁ, Michala. Židovský kódex – temný príbeh histórie. 80 rokov od prijatia protizidovských opatrení v archívnych dokumentoch (výstava). In *Slovenská archivistika*, 2021, roč. 51, č. 2, s. 248.

sú poväčšine archivári a archivárky v produktívnom veku, publikačne aktívni aj ako historici, s aktívnym prístupom k práci v sekcii.

Prirodzene aj v najbližších rokoch bude pre sekciiu kľúčové podporovať aktivity SSA, predovšetkým v oblasti organizovania vedeckých podujatí. Zároveň vidíme možnosť rozvíjať spoluprácu s ostatnými sekciami SHS. V súčasnej dobe, keď spoločnosť trápia hybridné vojny, nárast tvorby hoaxov a šírenie dezinformácií, sa do popredia dostáva schopnosť kriticky analyzovať zdroje, rozlišovať fakt od názoru či vnímať informácie v kontexte a súvislostiach.

Aj preto je analytické a interaktívne vzdelávanie v humanitných vedách prostredníctvom historických prameňov svetovým trendom.⁶⁶ Archívy na Slovensku majú možnosť a mali by mať ambíciu podieľať sa na formovaní historického vedomia spoločnosti. Je preto výzvou, aj pre sekciiu archívniectva, azda priamo v spolupráci so sekciiou pre didaktiku dejepisu, akými konkrétnymi a systematickými krokmi môže k tomuto cieľu prispieť.⁶⁷

DÉPARTEMENT DES ARCHIVES ET DES SCIENCES HISTORIQUES AUXILIAIRES DE LA SOCIÉTÉ SLOVAQUE D'HISTOIRE AUPRÈS DE L'ACADÉMIE SLOVAQUE DES SCIENCES

PASSÉ, PRÉSENT, FUTUR

HRIVŇÁK, Štefan

Le département des archives et des sciences historiques auxiliaires de la Société Slovaque d'Histoire auprès de l'Académie Slovaque des Sciences a été fondée en 1980, quoique la première initiative visant à son établissement remonte à l'année 1968. Entre 1980 et 1990, ce département a organisé au total neuf symposiums traitant de l'archivisme et des sciences historiques auxiliaires. Ces symposiums ont contribué à présenter et à disseminer la recherche dans le domaine des sciences historiques et celui de l'archivisme, mais ils avaient également une dimension sociale. Les conférences ont contribué à établir des contacts et à créer une communauté autour des archives. On peut même les considérer comme précurseurs des journées des archives. La Société des Archivistes Slovaques (1990) et la Société Généalogique et Héraldique ont été fondées après les bouleversements politiques et sociaux de novembre 1989 pour devenir les associations principes et

⁶⁶ Pozri napr. aplikáciu českých didaktikov *Historylab* pre učiteľov dejepisu [online] [cit. 2023-02-23]. Dostupné na: <<https://historylab.cz/>>.

⁶⁷ Po odovzdaní a posúdení tejto štúdie bol v máji 2023 vydaný Biografický slovenských slovenských archivárov, kde Oľga Kvasnicová vo svojej štúdiu stručne informuje o činnosti sekciiu archívniectva a PVH pri SHS v 80. rokoch 20. storočia. Informačne vychádza výlučne z publikovaných správ z podujatí, ale pre kompletnosť ju dávame do pozornosti: KVASNICOVÁ, Oľga. Slovenské archívniectvo v rokoch 1975 – 1989. In ŽAŽOVÁ, Henrieta et al. (eds.). *Biografický slovník slovenských archivárov*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov a odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 2023, s. 122-123, ISBN 978-80-89051-87-8.

représentatives des archivistes slovaques ainsi que des héraldistes et généalogistes. Pendant les années 1990, le département ont collaboré avec elles dans l'organisation de plusieurs manifestations spécialisées, mais les possibilités de collaborations sont devenues progressivement plus rares, et les membres clés du département ont probablement perdu de leur enthousiasme. Au début du nouveau millénaire, le département a repris des initiatives, notamment en organisant diverses conférences, en relation avec les ressources humaines non seulement dans le département lui-même, mais aussi dans les Archives Nationales Slovaques ou dans l'actuel département des archives et des archives courantes du Ministre de l'Intérieur de la République Slovaque. Dans la période la plus récente de son activité, le département a participé exclusivement aux activités de la Société des Archivistes Slovaques. Dans l'avenir, le département soutiendra (par ses idées, par son financement et en partie par des ressources humaines) les activités organisées par la Société des Archivistes Slovaques, tout en ayant le désir de relever de nouveaux défis.

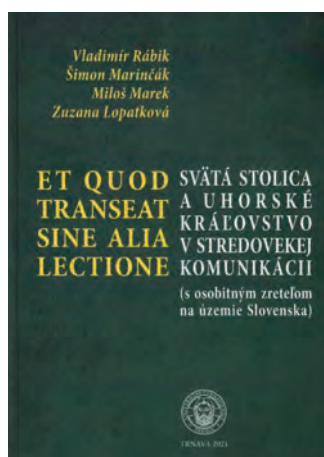
Traduit par Stephanie Staffen

LITERATÚRA

RECENZIE A REFERÁTY

RÁBIK, Vladimír – MARINČÁK, Šimon – MAREK, Miloš – LOPATKOVÁ, Zuzana. *ET QUOD TRANSEAT SINE ALIA LECTIONE. Svätá stolica a Uhorské kráľovstvo v stredovekej komunikácii (s osobitným zreteľom na územie Slovenska)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2021, 320 s. ISBN 978-80-568-0470-4.

Predmetná publikácia sa usiluje predstaviť niektoré z dôležitých aspektov vzájomných vzťahov medzi Uhorským kráľovstvom (a to najmä naším územím) a rímskou kúriou. V jednotlivých štúdiách sú tieto aspekty sledované od preduhorského obdobia až do konca 17. storočia. Okrem teoretického a vedeckého výkladu každá štúdia obsahuje aj výber rozličných druhov prameňov z Vatikánskeho apoštolského archívu, kde kolektív autorov realizoval vlastný originálny výskum. Uvedená publikácia pozostáva zo štyroch štúdií, ktoré obsahujú Časť I. teoretickú a Časť II. Archontológiu historických prameňov. Publikovali ich v chronologickom poradí Š. Marinčák, V. Rábik, M. Marek a Z. Lopatková. Okrem nich práca obsahuje úvod, záver, zoznam prameňov a literatúry.

Štúdiu *K problematike liturgickej praxe (a počiatkov cirkevnej správy na území Veľkej Moravy na základe vybraných písomných pamiatok a liturgického výskumu* (8-100) spracoval Š. Marinčák. V I. teoretickej časti opisuje pokresťančovanie naddunajských Slovanov. Tento teoretický úvod k problematike je napísaný na základe publikovanej literatúry a prameňov. Čitateľ si musí všimnúť terminologickú nejednotnosť v označovaní naddunajských Slovanov termínmi Slovania, Slovieni, čo je problém slovenskej historiografie a archeológie a o jeho vyriešenie sa nepokúsil ani autor. V tejto časti autor analyzuje aj liturgické pamiatky veľkomoravskej školy, napr. Euchologium Sinaiticum, Pražské zlomky, Kyjevské listy a i. Prínosom práce je detailné porovnanie vybraných dobových bohoslužobných formulárov používaných pri konaní liturgie. Na Veľkej Morave sa používal fransko-rímsky formulár a konštantinopolská katedrálna liturgia. V 9. storočí boli jednotlivé liturgické obrady plne diferencované, avšak ich odlišnosť sa nevnímala ako podstatná. Voči činnosti Konštantína a Metoda a ich aplikácii iného obradu v prostredí, v ktorom bol už užívaný latinský, neboli žiadne výhrady. Výčitky smerovali len k používaniu slovanského jazyka pri bohoslužbe. Z jednotlivých zmienok je zrejmé, že pod pojmom „liturgia v slovanskom jazyku“ sa skrýva slovanský preklad latinskej a konštanti-

nopolskej liturgie. Aj keď nie je známe, prečo bratia Konštantín a Metod uplatnili na Veľkej Morave aj slovanský preklad konštantinopolskej liturgie, obidve tradície, a to latinská a grécka, formovali už od počiatku kresťanské povedomie naddunajských Slovanov. Autor konštatuje, že sa tým vytvorila špecifická kultúrna náboženská tradícia, východná a západná, jedinečná hlavne pre Slovensko, ktorá našla uplatnenie nielen v liturgickom obrade, ale aj v kultúrno-náboženských obyčajoch ľudu. Druhú časť štúdie tvorí 25 textov listín z rokov 796 – 925, týkajúcich sa pokresťančovania Avarov a Slovanov, povolenia a zákazu slovanskej liturgie. K latinským originálom prevzatým z edícií boli priložené časti slovenských prekladov, doteraz preložených a publikovaných v rôznych slovenských a českých vydaniach.

Druhú v poradí je štúdia V. Rábika *Fiat ut petitur ad beneplacitum nostrum. Komunikačné variácie Uhorského kráľovstva s rímskou kúriou v stredoveku* (101-160). V I. teoretickej časti autor konštatuje, že so vznikom Uhorského kráľovstva sa vzťahy s rímskou kúriou dostali na kvalitatívne vyššiu úroveň. Hoci Uhorské kráľovstvo zostalo na okraji kresťanského sveta, hlásiaceho sa k rímskemu obradu, pre Rím bolo práve preto veľmi dôležité. Zdôrazňoval sa aj osobitný patronát pápežskej kúrie nad krajinou, ustanovený už v čase založenia Uhorského kráľovstva v roku 1000. V nasledujúcom období boli všetky písomné a osobné styky na úrovni cirkevnej správy kráľovstva. V dostatočnej miere ich dokumentujú historické pramene zachované vo Vatikánskom apoštolskom archíve. Prvý a základný komunikačný prostriedok predstavovali prosby adresované kúrii, tak ako sa zachovali v tzv. suplikačných registroch, ktoré vznikli z potreby evidovať súpis žiadostí. Autor ich analyzuje z hľadiska formálneho zachovania a z obsahového hľadiska. Sú to predovšetkým žiadosti o udelenie cirkevných úradov, udelenie rozličných dišpenzov alebo udelenia odpustkov. Ďalšie sú zápisy o pápežskom súhlase a jeho rozsahu. Autor píše aj o vývoji pápežskej kancelárie a súčasnom členení pápežského archívu do šiestich oddelení. Pre obdobie starších dejín sa výskum realizuje v oddelení Agenda pápežského úradu a kúrie, kde sú základnými prameňmi pápežské registre a komorské písomnosti. Mimoriadny význam pre poznanie stredovekej farskej siete na našom území majú súpisy pápežských kolektorov, z ktorých má najväčšiu informačnú hodnotu zoznam z rokov 1332 – 1337. Pre cirkevnú faktografiu sú dôležité tzv. anáty, ktoré tvorili značnú časť príjmov pápežskej stolice a vizitačné poplatky, *taxae* (priaté platby za expedované listiny). Pomerne veľa dokladov k Uhorskému kráľovstvu prinášajú registre zachytávajúce ordinovanie klerikov priamo v Ríme. Autor opisuje aj hierarchickú štruktúru jednotlivých stupňov klerického stavu, povinnosti ordinovaných osôb a požiadavky kladené na kandidátov (legitímny pôvod, dobrá povesť, vzdelanie atď.). Uvádza i prípady ordinovania v rozpore s kánonickým právom. Osobitný význam mal kánonický inštitút *visitatio limina apostolorum*. Vyvinul sa z pôvodnej pútnickej cesty duchovných k hrobom svätého Petra a Pavla. V prípade biskupov sa vyžadovala účasť na cirkevných provinčných synodách. Postupne sa účasť stala povinnosťou všetkých biskupov a vyšších prelátov ako podmienka rímskej kúrie pre ich schválenie v úrade. Táto povinnosť sa vzťahovala aj na uhorský episkopát, o čom sa zachovali písomné správy najmä v archíve Apoštolskej komory. Intenzita uhorských biskupských návštev odrzrkadľovala mieru vplyvu pápežského štátu na domácu politiku. Časť II. (archontológia historických prameňov) obsahuje 20 textov listín, týkajúcich sa uhorských záležitostí, z rokov 1000 – 1523. Okrem latinského znenia

obsahujú i slovenský preklad, zachovanie, archívne uloženie, edície, vecné poznámky. Okrem regestu je publikovaná i poznámka, ktorá uvádza politické a iné okolnosti vydania listiny. Publikovaná štúdia V. Rábika je veľmi prínosná pre bádateľov v oblasti slovenských stredovekých dejín, cirkevných dejín, pomocných vied historických, najmä pre diplomatiku pápežskej kancelárie a pápežských listín. V neposlednom rade poslúži i záujemcom o bádanie v pápežských archívoch.

Veľmi prínosná z hľadiska vedeckého a didaktického je štúdia M. Mareka *Vatikánske registre a ich edičné spracovania* (160-241). V teoretickej časti autor konštatuje, že pápežská kancelária bola v stredoveku najrozvinutejším a najproduktívnejším spisomňovacím úradom svojho druhu. Z písomností, ktoré vydávala (*litterae communes, curiales, secretae*), sa už v stredoveku vyhotovovali registre. Najstaršie súvisle zachované pápežské registre pochádzajú až z obdobia pontifikátu pápeža Inocenta III. (1198 – 1216), s ktorým je spojená existencia vatikánskeho pápežského archívu. Inocent III. zaviedol pravidelný systém uchovávanía písomných záznamov odpisovaných do veľkých registrov. Registre sú najrozšírenejším spôsobom zachovania pápežských listín. Podľa obsahu a miesta uchovávanía sa registre pápežských listín delia na Vatikánske registre, Avignonské registre, Lateránske registre a Suplikačné registre. Keď v roku 1881 pápež Lev XIII. sprístupnil vatikánsky archív verejnosti, stali sa registre objektom intenzívneho záujmu historikov. Mnohé štáty založili v Ríme výskumné pracoviská, ktoré mali za cieľ realizovať systematický výskum prameňov. Po vonkajšej a vnútornej analýze registrov autor koncipoval štúdiu tak, že uviedol jednotlivé národné historiografie (francúzsku, belgickú, rakúsku atď.), v ich rámci ústavy, ktorých úlohou bol archívny výskum a edičná činnosť. Uvádza najvýznamnejších historikov, ktorí sa na tejto práci podieľali, a zoznam všetkých edícií, ktoré následne z ich činnosti vznikli. Slovenská historiografia urobila prvé pokusy o realizovanie výskumu vo Vatikánskom tajnom archíve po prvej svetovej vojne v rámci Československého ústavu v Ríme. Priaznivé predpoklady na systematický slovenský výskum nastali po vzniku Slovenského historického ústavu v Ríme v roku 1991. Avšak až v roku 2005 rozbehol svoju činnosť ako osobitná vedecká ustanovizeň Trnavskej univerzity. Na základe projektu, ktorého cieľom je vydávanie stredovekých prameňov k dejinám Slovenska, bola založená edícia *Monumenta Vaticana Slovaciae*. Historici Vincent Sedlák, Vladimír Rábik a Miloš Marek začali výskum, ktorého výsledkom bolo publikovanie niekoľkých zväzkov tejto edície. V nasledujúcich riadkoch prináša výber pápežských listín z Vatikánskych registrov, ktoré poskytujú svedectvo o tom, že vatikánske archívy obsahujú aj k dejinám Slovenska a stredovekého Uhorska, ktorého bolo súčasťou, dostatok zaujímavých informácií. Publikované listiny dokladajú napr. prítomnosť rusínskeho obyvateľstva v oblasti stredného Šariša už v prvej polovici 14. storočia alebo osvetľujú pozadie sporu medzi krakovským biskupom Nankerom a ostrihomským arcibiskupom Čanádom o hranice oboch diecéz. Niekoľko listín sa dotýka prípadu vraždy Ondreja, mladšieho brata uhorského kráľa Ľudovíta I. Cenným zdrojom informácií sú aj odpustkové listiny a exkomunikácie. V Časti II. je publikovaných 27 textov listín z rokov 1329 – 1358. Latinský text a jeho slovenský preklad dopĺňajú signatúry, prípadne edície a vecné poznámky. Uvedená štúdia M. Mareka je na vysokej odbornej úrovni, informačne sýta, poznatky v nej sú logicky utriedené a zaujímavo napísané.

Prináša cenné poznatky nielen pre slovenské dejiny, ale aj pre diplomatickú prax pápežskej kancelárie.

Udalosťami cirkevného života obdobia 17. storočia sa zaoberá štúdia Zuzany Lopatkovej *Menovací proces nitrianskeho biskupa Petra Korompaja (242-299)*. V I. teoretickej časti autorka vykresľuje politicko-náboženské milieum 17. storočia. Za rozhodujúce faktory, ktoré nepriaznivo ovplyvnili spoločenskú a politickú situáciu v stredoeurópskom priestore, pokladá agresiu Osmanov, protihabsburské šľachtické povstania a konfesijné zápasy. Na začiatku 17. storočia bola katolícka cirkev v neutešenej situácii, ktorú sa usilovala zvrátiť a Uhorsko rekatolizovať. Predpokladom obnovy cirkevného života bol potrebný klérus a primeraná sieť farností, ktoré boli príliš veľké a finančne nedostatočne zabezpečené. Nové požiadavky na náboženský život veriacich, ktoré zaviedol Tridentný koncil, si vyžadovali trvalú prítomnosť kňaza vo farnosti a jeho dostatočné materiálne zabezpečenie. Všetko záviselo na vedení diecéz, a preto sa obsadzovaniu jednotlivých biskupských stolcov venovala dôkladná pozornosť. Menovacími procesmi nitrianskych biskupov v druhej polovici 17. storočia sa zaoberá v ďalšej podkapitole. Ide o menovacie procesy nitrianskych biskupov Leopolda Koloniča, Tomáša Pálfiho, Jána Gubašóciho, Petra Korompaja, Jakuba Haška, Ladislava Maťašovského. Celý spôsob a menovanie kandidátov do biskupských funkcií odzrkadľuje fond *Processus consistoriales*. Všetky relevantné informácie o kandidátovi na biskupský stolec, ako aj o jeho budúcom pôsobení, zozbieralo vo Vatikáne konzistórium – komisia zložená z niekoľkých kandidátov a prelátov. Komisia rozhodla o procese nominácie, o prijateľnosti kandidáta a následne odporučila pápežovi, aby ho potvrdil. Potrebné informácie získala komisia z predloženého písomného materiálu. Spis k menovaciemu procesu má obvykle tri časti, prvú predstavujú dokumenty k vlastnému menovaciemu procesu (najdôležitejším dokumentom tejto skupiny bola žiadosť panovníka adresovaná pápežovi). Jadrom spisu k menovaciemu procesu je samotný záznam o vyšetrovacom konaní, ktoré viedol nuncius. Počas vyšetrovania predvolal svedkov, ktorí mohli poskytnúť hodnoverné informácie o navrhovanom kandidátovi. Súčasťou menovacieho spisu boli aj prílohy, početné najmä v 18. storočí. Vyšetrovacie konanie bolo často len formálnym aktom, odpovede na otázky boli zväčša veľmi pozitívne, napriek tomu možno v spisoch k menovacím procesom nájsť veľa cenných historických informácií. Prípád menovania Petra Korompaja za nitrianskeho biskupa ilustruje, ako takýto proces prebiehal. Dopĺňajú ho materiály, ako boli napr. výpovede svedkov o kandidátovi a mieste jeho budúceho pôsobenia, svedectvá a odporúčania, text prisahy. Tieto sú publikované v latinskom a slovenskom znení a tvoria II. časť štúdie.

Recenzovaná publikácia sa usiluje v jednotlivých štúdiách na príklade konkrétnych historických prameňov z Vatikánskeho apoštolského archívu priblížiť základné črty vzájomných vzťahov Uhorského kráľovstva a rímskej kúrie v období od raného stredoveku do konca 17. storočia. Jej cieľom je poukázať aj na význam a nenahraditeľnosť tohto druhu výskumu, ktorý nemožno nahradiť žiadnym iným historickým informačným zdrojom.

Miloslava Bodnárová
Katedra archívniectva a PVH Inštitútu histórie
Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

MAREK, Miloš (ed.). *In honorem et memoriam viri doctissimi. Zborník k nedožitým deväťdesiatinám prof. Vincenta Sedláka*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2021, 280 s. ISBN 978-80-568-0227-4.

Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave pripravila pri príležitosti nedožitých 90. narodenín prof. Vincenta Sedláka (1930 – 2009) zborník príspevkov jeho spolupracovníkov a študentov.

Obsah zborníka je rozdelený na dve časti. Po úvodnom slove editora Miloša Mareka nasleduje päť spomienkových článkov na prof. Sedláka (Vincent Sedlák a jeho dielo) a druhou časťou je jedenásť vedeckých štúdií z oblastí, ktorým sa venoval aj sám profesor (Štúdie).

Marta Dobrotková spomína na svoj osobný vzťah s prof. Sedlákom. Vyzdvihla jeho ľudskosť a dobrosrdečnosť. Vždy usmiaty profesor miloval šport a rád o ňom diskutoval.

Ludmila Sulitková taktiež opisuje osobné zážitky s prof. Sedlákom. „*Stále byl dobře naladěn a neskazil žádnou zábavu.*“ Po skončení spolupráce v Historickom ústave SAV udržiavali kontakty, okrem osobných stretnutí na konferenciách i prostredníctvom listov.

Zuzana Lopatková predstavuje pedagogickú činnosť Vincenta Sedláka. Patril medzi zakladajúcich členov Trnavskej univerzity i jej katedry histórie. Pôsobil tu v rokoch 1992 až 2009. Vyučoval latinčinu, onomastiku, viedol semináre a cvičenia z latinskej paleografie. Súčasťou tohto príspevku sú zoznamy diplomových a dizertačných prác na Trnavskej univerzite, ktorých školiteľom bol prof. Sedlák.

Vincent Sedlák sa zásadným spôsobom zapísal do dejín slovenskej medievistiky predovšetkým vydávaním stredovekých prameňov k dejinám Slovenska. Túto jeho činnosť opisuje vo svojom príspevku Miloš Marek. Po prípravných heuristických prácach nasledovalo dôkladné spracovanie materiálov a napokon ich vydanie. Obidva zväzky Slovenského registára majú presnú štruktúru, ktorú Miloš Marek podrobne predstavuje, rovnako ako aj rozdiely medzi oboma zväzkami. Upozorňuje i na ďalšie edície prameňov Vincenta Sedláka.

Výskum stredovekého osídlenia Bratislavského komitátu priviedol prof. Sedláka aj k hojnému využívaniu historickej onomastiky. Etymológiou názvov s využitím všetkých pramenných dokladov často vysvetľoval historický vývoj osídlenia. Svojím jazykovedným bádáním odhaľoval i etnický obraz skúmaného územia. Tento aspekt výskumu prof. Sedláka opisuje Mária Feješová.

Hlavnou časťou zborníka sú historické a jazykovedné štúdie. Ferdinand Uličný sa vo svojich *Drobných štúdiách II.* venuje patrocíniám spišských stredovekých kostolov, farnostiam a bratstvám ako šíriteľom kresťanstva na Spiši a prehľadú najstarších dejín Starého Tekova, Tekovského hradu a Tekovského komitátu.

Najrozsiahlejšou štúdiou v zborníku je *Osídlenie panstva Branč v stredoveku* Márie Zacharovej. Ide o upravenú a rozšírenú časť autorkinej diplomovej práce. V prvej

časti podrobne popisuje dejiny Brančského panstva predovšetkým na základe zachovaných stredovekých písomných prameňov a v druhej časti sa venuje jednotlivým sídlam panstva od najstaršej písomnej zmienky po koniec stredoveku.

Nasleduje štúdia Pavla Vrablca o stredovekých dejinách obce Kuchyňa. Autor zhromaždil stredoveké pramene, analyzoval ich a zostavil z nich dejinný obraz typickej dediny na južnom Záhorí s úvahami o etymológii názvu, dejinných súvislostiach vývoja obce, hospodárskych a cirkevných dejinách.

Monika Tihányiová sa venuje súkromnej korešpondencii stredovekej uhorskej šľachty. Osobné listy často dokresľujú a dopĺňajú informácie, ktoré poznáme najmä z listín. Autorka najprv opisuje vývoj súkromnej korešpondencie, ktorá spočiatku vychádzala z kráľovského prostredia. Súkromné šľachtické listy sa začínajú objavovať od konca prvej tretiny 14. storočia. Sú cenným zdrojom okrem iného aj šľachtickej genealógie či mobility. Následne autorka analyzuje obsahy niektorých vybraných listov.

Tomáš Hrubý si vybral pre svoju štúdiu pohľad do stredovekej histórie šľachtického rodu Rišňovských. Rozoberá otázku pôvodu rodu, povýšenie do šľachtického stavu, skúma jeho genealógiu, rodové spory, majetkové pomery.

Príspevok Henriety Žažovej sa časovo posúva zo stredoveku do novoveku. Skúma zachované i zaniknuté sakrálné stavby šintavskej farnosti – hradnú kaplnku, kostol sv. Martina a kostoly Panny Márie vo Vinohradoch nad Váhom a Seredi v stredoveku. Autorka ďalej opisuje novoveký vývoj spomínaných kostolov v Šintave a Vinohradoch nad Váhom podľa kánonických vizitácií. Záverom štúdie sú informácie o kaplnkách, krížoch a sochách svätcov. Súčasťou štúdie je obrazová príloha.

Mária Kohútová sa venuje šľachticovi zo známeho rodu Coborovcov, Adamovi mladšiemu. Štúdia podáva prehľad dejín rodu od 15. storočia a jeho majetkov na Záhorí a pokračuje osudmi samotného Adama, predovšetkým jeho vojenskou kariérou, osobnosťami vlastnosťami, potomkami.

Dvojica autorov Juraj Hladký a Tomáš Truban zostavila prehľad výskumu historickej slovenskej toponymie a základných prác o nej. Onomastické výskumy prof. Vincenta Sedláka zohrávali v slovenskej historiografii dôležitú rolu. V súčasnosti napreduje výskum hydronymie. Autori ako príklady analyzujú niektoré vybrané vlastné mená.

Zaujímavú tému spracoval Jaromír Krško – názvy dní týždňa v slovenskej toponymii. Takéto názvy úzko súvisia s obchodom a trhmi. Dokladajú a lokalizujú trhové miesta ako miesta vyššej koncentrácie osídlenia s potenciálom transformovania sa do miest. Sieť trhových miest ovplyvnila aj smerovanie cestných spojov. Autor sa venuje teórii nominačného procesu a napokon jednotlivým dňom v týždni obsiahnutým v názvoch miest.

Andrej Závodný analyzuje vybrané lexikálne relikty v slovenských antroponymách a toponymách. Mnohé slovenské priezviská a miestne názvy zakonzervovali v sebe slová, ktoré už dávno zanikli. Andrej Závodný niektoré z nich odкрýva.

Poslednou štúdiou zborníka je *Kultúrno-historické a ideové vnímanie pôvodu slovanskej cirkvi v Uhorsku v M. Bradačovom Epitome o cirkevných dejinách z konca 18. storočia* autora Petra Žeňucha. Ide o predstavenie diela Rukoväť cirkevných dejín zakladateľa gréckokatolíckej historiografie Michala Bradača.

Zborník ukončuje farebná príloha spomienkových fotografií prof. Vincenta Sedláka a zoznam autorov príspevkov.

Všetkými pamätníkmi bol prof. Sedlák vnímaný ako vysoko erudovaný odborník, trepezlivý pedagóg a milá, vtipná a dobrosrdečná osobnosť s pozitívnym prístupom k životu.

Zborník je vyjadrením vďačnosti Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity prof. Vincentovi Sedlákovi za jeho mnohoročnú vedeckú a pedagogickú činnosť a priateľský prístup k svojim spolupracovníkom.

Pavol Vrablec
Múzeum Michala Tillnera v Malackách

DUCHOŇOVÁ, Diana – HANULA, Matej a kol. *Človek raného novoveku*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, Historický ústav SAV, 2020, 440 s. ISBN 978-80-224-1887-4.

Anotovaná monografia je výsledkom projektu riešeného na pôde Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, ktorého cieľom bolo skúmať sociálne a kultúrne dejiny v období 16. – 18. storočia prostredníctvom perspektívy jednotlivcov a týmto spôsobom zaľudniť dejiny Slovenska. V úvode nás zostavovatelia oboznámili so stavom výskumu v tejto oblasti v európskych krajinách, predstavili štruktúru publikácie a stručne priblížili obsah jednotlivých kapitol.

Monografia je rozdelená na štyri časti – *Nositelia moci, Vzdelanci, O obyvateľoch miest a dedín, Ženský a mužský svet*. Každá z nich obsahuje niekoľko štúdií venovaných jednotlivým reprezentantom vymedzeného spoločenského okruhu.

Prvú časť otvára Michal Bada, ktorý sa zamerail na osobu panovníka, zahŕňajúcu v sebe súkromnú i verejnú zložku života a zároveň politiku, hospodárstvo a kultúru krajiny. Fenoménom raného novoveku boli národní panovníci, pri ktorých nebol dôležitý pôvod, ale osoba samotného panovníka. Sledoval počiatky vlády Habsburgovcov v ranonovovekom Uhorsku, pričom značný priestor venoval téme uhorských korunovácií. Autor načrtnul jednotlivé vrstvy korunovácie – prípravu (organizačnú i právnu), zmeny v korunovačných rituáloch po nástupe Mateja II., priebeh a význam korunovačných slávností. Okrem toho si všimol i organizáciu panovníckeho dvora a život na dvore, dvorské zábavy a festivity, ktorých cieľom bolo zvýšiť prestíž panovníka i jeho rodu. V závere sa zmienil o výchove a živote panovníka.

Diana Duchoňová predstavila ďalšieho reprezentanta spomedzi nositeľov moci raného novoveku – šľachtica, pričom treba hneď v úvode podotknúť, že svoju pozornosť zameraila najmä na tú najvyššiu vrstvu tejto spoločenskej skupiny –

aristokraciu. Hľadala odpoveď na otázku, kto bol šľachtic podľa dobového vnímania. Porovnával počet šľachty vo vybraných krajinách Európy v sledovanom období. Počet šľachticov od polovice 17. storočia v Uhorsku narastal, čo v nasledujúcom období spôsobilo devalváciu urodzenosti. Pre uhorskú aristokraciu sa v 16. a 17. storočí stala dvorská služba nevyhnutnou podmienkou na udržanie si mocenského postavenia a v rámci aristokracie došlo v tomto období k istej generačnej výmene. Kariéru úspešného aristokrata ilustrovala na príklade palatína Mikuláša Esterházyho, u ktorého bola špecifikom skutočnosť, že pri svojom vzostupe nenadväzoval na úspechy svojich predkov. V závere štúdie sa venovala aristokratickej každodennosti.

Postavenie úradníka a možnosti úradníckej kariéry v ranonovovekom Uhorsku analyzoval Frederik Federmayer. V sledovanom období prichádzalo k byrokratizácii správy krajiny, čo so sebou prinášalo utváranie úradníckych komunít a zároveň zvyšovanie záujmu o kvalifikovaných a vzdelaných jednotlivcov. V tomto smere autor poukázal na úlohu jezuitského školstva. Následne sa zameril na uplatnenie úradníkov v jednotlivých typoch správy spoločnosti – na panovníckom dvore a v kráľovskej správe, na úradných dvoroch krajinských hodnostárov, v mestskej, stoličnej a zemepanskej správe, v službách cirkvi, v hodnoverných miestach či vo vojenských úradoch. Všetky svoje syntetizujúce tvrdenia pritom ilustroval na príkladoch konkrétnych úradníkov. Zaoberal sa tiež vznikom úradníckych rodov, rizikami úradníckej práce i formami odmien za výkon funkcie, pričom jednou z najžiadanejších bola majetková donácia a nobilitácia. V závere autor konštatoval, že v ranom novoveku patrilo už povolanie úradníka v Uhorskom kráľovstve k vyhladávaným zamestnaniam a kariérom cieľom.

Na predchádzajúcu štúdiu plynulo nadviazal Tomáš Janura, ktorý si za predmet výskumu vybral stoličného úradníka 18. storočia z prostredia Liptovskej stolice a výrazne tak prispel k výskumu stoličnej samosprávy. Potom, ako predstavil nariadenia a ustanovenia týkajúce sa výkonu funkcie stoličných úradníkov, sústredil sa na objasnenie fungovania samosprávy stolice. Tá zahŕňala dve ťažiskové oblasti: výber daní a zabezpečenie vojska. V jadre textu sa sústredil na významovo najdôležitejšie funkcie. Išlo o riadneho podžupana, zastupujúceho podžupana, riadneho notára a slúžnych. Dozvedáme sa o kompetenciách týchto úradníkov, o priemernom veku úradníkov pri nástupe do funkcie, priemernej dĺžke zotrvania vo funkcii i výške platu. Autor v poznámkach pod čiarou pri jednotlivých funkciách spomína zoznamy týchto úradníkov, ktoré však nie sú súčasťou štúdie. Autor ich však publikoval v inej svojej práci (pozri: Archívny almanach, 2019, roč. II., s. 30-39), na čo mohol upozorniť, a tak nasmerovať prípadných záujemcov o túto tému.

V druhej časti venovanej vzdelancom sa Eva Frimmová pokúsila vytvoriť profil vzdelanca – humanistu. Ozrejmila vplyv renesancie na formovanie nového typu človeka a načrtla ukážkové charakteristiky humanistických vzdelancov. Tí sa vyjadrovali k všeobecným občiansko-politickým otázkam, mali významný podiel na štátoprávnom formovaní spoločnosti. Ako príklady si vybrala dve osobnosti. Nicasius Ellebodus Castelanus, povoláním lekár, pochádzal z Belgicka a do Uhorska prišiel na pozvanie Mikuláša Oláha učiť gréčtinu a latinčinu na trnavské kolégium. Peter Fradelius Schemnicensis, rodák z Banskej Štiavnice, bol dlhoročným profesorom na Karlovej univerzite v Prahe.

Nasledujúce dva texty spracovala Eva Kowalská. V prvom objasnila nové chápanie úloh farárov v období raného novoveku, keďže tí boli postupne vtáňovaní do mimocirkevného diania a štát im pririekol nové kompetencie a povinnosti. Bolo posilnené miesto farára v rámci komunity i v cirkevnej štruktúre. Do popredia sa dostávala aj osvetová činnosť duchovných. V nasledujúcej štúdiu sa zaoberala otázkou postavenia učiteľa. Oproti stredoveku nastal výrazný rozdiel v sledovanom období v tom, že školské vzdelanie prestalo byť výsadou klerikov a začalo sa vyžadovať v masovej miere aj od laikov. Učítelia však ani v tomto období neboli jednoliatou sociálnou skupinou. Na transformáciu ich sociálneho postavenia mali zásadný vplyv výnosy snemu v Šoprone a školské reformy Márie Terézie. V období osvietenstva začalo byť poslanie učiteľov vnímané ako zásadné pre formovanie obyvateľstva štátu.

Barbara Hodásová sa pokúsila vytvoriť obraz umelca v ranom novoveku, keď bolo umelecké podnikanie založené na konkrétnom zadaní a osobe objednávateľa. Zamerala sa na rozdelenie umelcov v rámci jednotlivých sociálnych vrstiev spoločnosti, riešila otázku identity umelca definovanej prostredníctvom národnosti a viery. Neobišla ani spôsob vzdelávania ranonovovekých umelcov a postavenie žien v umeleckom podnikaní.

Novovek priniesol so sebou významný prelom v oblasti komunikácie – vynájdenie kníhtlače spôsobilo, že kniha sa stala revolučným komunikačným prostriedkom. Viliam Čičaj sa sústredil na osobu šľachtického čitateľa, a to prostredníctvom analýzy zloženia novovekých knižníc, ktoré definoval ako zbierku kníh obsahujúcu päť alebo viac exemplárov kníh alebo knižných titulov. Podľa autora je možné pri porovnávaní šľachtických a meštianskych knižníc vidieť jeden podstatný rozdiel, a to, že v šľachtických knižniciach sú tituly rozdelené do jednotlivých tematických skupín, čo dáva predpoklad ich spracovania tretími osobami s primeraným vzdelaním. Zároveň boli jedným zo základných určujúcich znakov šľachtických knižníc militária – knihy s vojenskou tematikou.

Viliam Čičaj skúmal aj otázku objemu vedomostí z histórie u obyvateľov ranonovovekých miest. Spomedzi mešťanov prichádzali najčastejšie do kontaktu s históriou príslušníci mestských elít, a to takí, ktorí museli reprezentovať mestskú komunitu v dobovom politickom, hospodárskom a právnom priestore. Konkrétne notári a pisári. Položil si otázku, aký mal byť ideálny dobový objem vedomostí z histórie miest medzi vzdelaným meštianstvom? Uviedol príklady poznatkov o pôvode pomenovaní niektorých uhorských miest uvádzaných v apodemickej literatúre. Záverom konštatoval, že historiografia a história bola súčasťou každodenného politického života miest, poskytovala vzdelaným mešťanom podnety v procese ich cesty k politickej a ekonomickej emancipácii.

V tretej časti nazvanej *O obyvateľoch miest a dedín* sa Michal Duchoň zameril na osobu mešťana. Najprv ponúkol charakteristiku slovenských miest v kontexte európskeho urbánneho vývoja, pričom poukázal na fakt, že väčšina miest v Uhorsku bola podľa európskych noriem len malými, resp. stredne veľkými mestami. Následne sa pokúsil o definíciu mešťana, pričom objasnil podmienky získania meštianskeho práva i povinnosti mešťana. Priblížil fungovanie mestskej samosprávy, ktorá bola priestorom na realizáciu politických ambícií mešťanov. Načrtol tiež hospodárske aktivity meštianstva, ktoré dosahovalo profit najmä z obchodu, z činnosti remesiel, živností a prenájmu nehnuteľností.

Ľudia na okraji spoločnosti boli predmetom záujmu Diany Duchoňovej a Michala Duchoňa. Autori v úvode definovali, o akú skupinu obyvateľov ide, a zamerali sa na tri podskupiny. V prípade tulákov a žobrákov sledovali postoj miest k domácim a cudzím žobrákom, úlohu cirkvi v starostlivosti o chudobu, ako aj efekt prijímania protižobráckych a protituláckych zákonov v 18. storočí. Druhú vybranú podskupinu tvorilo služobníctvo a námezdní robotníci, pričom išlo o ľudí s veľkou mobilitou. V druhej polovici 18. storočia malo služobníctvo 20-30 % podiel na celkovom počte obyvateľstva miest na území Slovenska. Poslednou skúmanou podskupinou boli nepočestní. Symbolom nepočestného zamestnania boli najmä kati, na ktorých autori zamerali svoju pozornosť. Hľadali odpovede na otázku, akí ľudia vlastne kati boli?

Viliam Čičaj sa vo svojom treťom príspevku v monografii zaoberal problematikou krádeží a zlodejov, ku ktorej existuje bohatá literatúra už od 16. storočia. Autor priblížil obsah vybraných diel s dobovými opismi zlodejov i také, ktoré obsahujú kriminálne príbehy rôzneho charakteru. Sledoval klasifikáciu deliktov a ich frekvenciu v priebehu novoveku, podiel pohlaví na kriminálnych činoch, vek zlodejov, ako aj objekty krádeží.

Mária Kohútová priblížila postavenie poddaných v ranom novoveku. Po definovaní pojmu roľník a kategorizovaní tejto spoločenskej vrstvy ozrejmla právne postavenie poddaných vo vzťahu k nehnuteľnému majetku, spomenula povinnosti poddaných, nevyhla sa otázke sťahovania, skladbe a početnosti poddanských rodín ani systému uplatňovania rodinných vzťahov medzi poddanými.

V štvrtej časti venovanej ženskému a mužskému svetu predstavila Tünde Lengyelová postavenie žien v ranonovovekej spoločnosti. Zdôraznila, že predstavy o poslaní muža a ženy v spoločnosti raného novoveku kodifikovalo právo. V prvom rade sa zamerala na aristokratky a ich dvor a opísala mantinely, ktoré usmerňovali ich život v jeho jednotlivých fázach. Biologicky i spoločensky určenou úlohou vydatej ženy bolo rodiť deti. Rodina manžela plnoprávne prijímala ženu do svojho kruhu až po narodení prvého dieťaťa. Vdovský stav na druhej strane uvoľnil žene ruky a dal jej právomoci, ktoré v manželstve vykonával miesto nej manžel. V meštianskom prostredí bola ženám dopriata možnosť profesionálnej realizácie v rôznych povolaniach a remeslách. Tiež sa v tomto prostredí výrazne prejavovala potreba gramotnosti žien. V prípade poddanských žien im poskytovala rodina a manželský vzťah najväčšie istoty a bezpečnosť.

Diana Duchoňová priblížila vnímanie detstva v ranom novoveku a postavenie dieťaťa v aristokratickej rodine. Prechádzala postupne od pôrodu a krstu dieťaťa k jeho výchove a vzdelávaniu, pričom objasnila model výchovy na príklade detí palatína Mikuláša Esterházyho. Skúmala tiež postavenie aristokratických sirôt. Konštatovala, že osirelé aristokratické deti prišli smrťou rodičov nielen o rodinu, ale aj o detstvo, stali sa nástrojom rodovej sobášnej politiky svojich poručníkov.

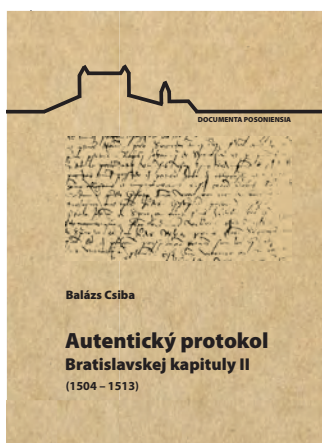
Špecifické prostredie armády, v ktorom mohli jednotlivci na základe svojich schopností a zásluh postupovať na rebríčku hodností a funkcií rýchlejšie ako ich rovesníci v civile, sledoval Vladimír Segeš. Ako príklady si vybral Andreja Hadika, Jána Lipského a Ladislava Škultéty-Gabriša.

V závere monografie nájdeme výberovú bibliografiu, menný register a zoznam autorov. Keďže publikácia je výsledkom práce kolektívu autorov, jednotlivé texty nemajú rovnakú úroveň, niektoré sú zaujímavejšie a prepracovanejšie ako iné, čo

však do istej miery podmieňuje aj konkrétna téma ich zamerania. Rozhodne však ako celok prinášajú zaujímavý a inovatívny pohľad na človeka v istej dejinnej epoche a autorom sa podarilo naplniť cieľ stanovený v úvode. Neodpustíme si však konštatovanie, že v niektorých textoch sa vyskytuje priveľa gramatických a štylistických chýb, chýbajú slová vo vetách a pod. Takisto by sa pri reprodukcii archívnych dokumentov mali uvádzať zdroje, kde sú tieto dokumenty uložené, uvádzanie autora textu ako zdroja reprodukcie archívneho dokumentu nie je dostačujúce.

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

CSIBA, Balázs (ed.). *Autentický protokol Bratislavskej kapituly II. 1504 – 1513*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2021, 541 s. ISBN 978-80-223521-9-2.

V roce 2021 se ediční řada *Documenta Posoniensia* rozšířila o další svazek: edici v pořadí druhého autentického protokolu Bratislavskej kapituly, pocházejícího z let 1504 – 1513. Jak je tomu u podobných prací dobrým zvykem, zahajuje ji úvod, v němž editor představuje vydávaný pramen i použité ediční zásady.

Pokud jde o pramen, jedná se o cenný pozůstatek úřední činnosti Bratislavskej kapituly jako jednoho z tzv. hodnověrných míst Uherského království. Protokol tedy obsahuje listiny z předmětného období, které Bratislavská kapitula vydávala v soukromoprávních záležitostech šlechty (především) z Bratislavskej stoliče. Tyto listiny byly po své expedici odevzdány příslušným šlechticům, v kapitule však byly evidovány

v editovaném protokolu. Na první pohled by se mohlo zdát, že půjde vlastně o registra; sám protokol se tak na několika místech i označuje, i když výrazně převažuje označení protokol. Jak ale Balázs Csiba ukázal, ve skutečnosti se nejedná o registra, nýbrž o konceptní knihu. Notář Bratislavskej kapituly Imrich z Pápoce (*Pápoci*) do ní totiž psal koncepty jednotlivých písemností, o čem vypovídají četná mřezování, škrtnání, nadepisování apod. Na základě těchto konceptů pak notář vyhotovoval čistopisy, expedované příjemcům.

Vztah mezi autentickým protokolem a expedovanými písemnostmi lze prověřit na vzorku dokumentů, které se dochovaly též ve formě originálu nebo v opisech různé kvality. Protokol obsahuje koncepty celkem 489 listin a z toho se 33 dochovalo v originálu (pět z nich též ve formě opisu) a dalších 18 ve formě opisu. To na jednu

stranu znamená, že protokol obsahuje velmi bohatou, jinde nedochovanou listinnou materii, na druhé straně to však poskytuje dostatečně reprezentativní vzorek pro posouzení diplomatického charakteru protokolu. Balázs Csiba dospěl porovnáním protokolu s 51 dochovanými listinami k závěru, že z konceptů můžeme po zohlednění všech korektur obvykle extrahovat finální text listiny. Tento fakt má důležitý dopad na zvolená ediční pravidla.

Ta jsou založena na řadě *Documenta Posoniensia*, ale z dobrých důvodů byla v některých ohledech modifikována. Asi největší odchylkou je poměrně důsledné editování finálního konceptního znění listin. Přestože by bylo možné v edici zprostředkovat – v textově kritických poznámkách – všechny původní verze, ukázalo se, že by tím celá edice neúměrně narostla (již nyní má bez rejstříků asi 450 stran!) a textově kritický aparát by byl oproti současnému stavu dokonce mnohonásobně rozsáhlejší. Jak editor upozorňuje, editovaný pramen by byl poté podobně nepřehledný, jak je tomu v jeho autentické podobě. Proto lze se zvoleným editorským přístupem souhlasit, i když pro koncepty a konceptní knihy není zcela běžný. Navíc je potřeba zdůraznit, že editor v textově kritickém aparátu uvádí alespoň ta předchozí znění, která se od finálního znění listiny výrazně obsahově odlišují.

Z právě uvedené základní ediční zásady – tedy uvádění finálního konceptního znění – logicky vyplývá zásada druhá: pokud se listina dochovala v originálu či opise, je edice založena na tomto dochování. V těchto případech se už tedy vlastně nejedná o edici autentického protokolu, ale o edici příslušných expedovaných písemností. Na druhou stranu, rozdíly mezi finálním konceptním zněním a expedovanými písemnostmi jsou minimální a jsou tentokrát důsledně zachyceny v textově kritickém aparátu.

Dalo by se říci, že obě předchozí zásady (tj. editování finálního konceptního znění, anebo rovnou originálu či opisu, pokud se dochovaly) byly zvoleny s ohledem na uživatele edice, který má díky tomu k dispozici (téměř) finální text jednotlivých písemností v přehledné edici. Třetí ediční zásada, kterou bych zde rád ještě zmínil, jde poněkud jiným směrem. Jde o to, že editor text pramene nenormalizuje, ale důsledně zachovává individuální písarský projev notáře Imricha (zejména pokud jde o zdvojení a změny souhlásek a samohlásek apod.). Jenže i pro tento postup editor přináší legitimní zdůvodnění, a tím je chystaná paleografická analýza individuálního písarského projevu Imricha z Pápoce. Z doby jeho dlouhého působení v Bratislavské kapitule (1504 – †1547) se totiž zachovala celá řada protokolů, které Balázs Csiba hodlá postupně editovat, a poté plánuje zpracovat důkladnou paleografickou i diplomatickou analýzu Imrichovy notářské práce. Ta bude jistě velmi cenným příspěvkem k paleografii a diplomatice na přelomu středověku a novověku. Zdánlivě nepodstatné detaily v latinské ortografii pak mohou odrážet určité obecné tendence a jejich prosazování v projevu konkrétního notáře, jehož dílo můžeme sledovat více než 40 let.

Vedle uvedených mladších protokolů však editor v krátkodobém horizontu plánuje kriticky vydat také protokol první, který působení Imricha z Pápoce předchází. Široká badatelská veřejnost se tedy může těšit na další rozšíření vydané listinné materie k dějinám Bratislavské stolice a místní šlechty v době jagellonské až habsburské, a to v kvalitní přehledné edici s důkladnými jmennými, místními a věcnými rejstříky; paleografové a diplomatikové pak navíc na shrnující pomocněvědnou analýzu notářské osobnosti z 1. poloviny 16. století. Jak na první pohled ukazují barevné

přílohy recenzovaného svazku, jedná se ve všech ohledech o velmi náročný úkol, neboť máme co činit s velmi zběžným kurzivním písmem a v důsledku všech korektur a přípisů extrémně nepřehledným textem, jehož ediční zpřístupnění stejně jako paleografické a diplomatické studium vyžaduje mimořádné odborné kompetence. Na závěr nezbyvá než editorovi popřát, aby své ambiciózní badatelské plány úspěšně realizoval.

Petr Elbel

Ústav pomocných věd historických a archivnictví
Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně

JANAČEK, Ľuboš (ed.). *Najstaršia zachovaná kongregačná zápisnica Bratislavskej stolice (1579) 1614 – 1617 : Edícia*. Bratislava : Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, 2022, 129 s. ISBN 978-80-570-4251-8.

Útla, tmavomodrá publikácia v mäkkej väzbe, vytlačená na kriedovom papieri, prináša plné znenie najstaršej zachovanej stoličnej zápisnice Bratislavskej stolice, ktorá pozostáva z 38 listov, pričom 12 z nich nie je popísaných. Hoci je to dokument menšieho rozsahu, nepovažujeme tento objemový deficit za nedostatok. Rešpektujeme archívny dokument, jeho unikátnosť a výpovednú hodnotu. Pri snahe o edičné sprístupnenie tohto typu prameňov je logické začať najstarším zachovaným zväzkom. Neveľký objem prameňa poskytuje možnosť rýchlo získať reálnu skúsenosť s vydávaním prameňov štátnymi archívmi, v ktorých sa s takou tradíciou nestretávame. Výber vnímame i z dlhodobého pohľadu, pretože dúfame, že je počiatkom väčšej série a ďalších edičných prác.

Prípadné pokračovanie predstavuje aj uhol pohľadu, z ktorého na publikáciu v tejto recenzii nazeráme.

Na prvý pohľad upúta farebný erb na obálke a hoci by sme očakávali skôr vyobrazenie zo stoličnej symboliky, z práce sa dozvedáme, že erb je súčasťou zväzku zápisnice, ktorý stolici daroval Leopold Peck (s. 22-23), takže je bezprostredne spojený s týmto konkrétnym dokumentom od jeho vzniku až po súčasné vydanie v plnom znení. Publikácia obsahuje celkom päť farebných celostranových ukážok textu a priesvitky (filigránu) použitého papiera.

V úvode autor ponúka konzervatívny opis vzniku šľachtických stolíc už na prelome 13. a 14. storočia, vychádzajúci zo starších prác (napr. D. Lehotská, 1972 alebo J. Žudel, 1984). Zjavne sa usiluje len o stručné uvedenie do základov problematiky a vlastne, žiadny bádateľ neočakáva, že by pri edícii prameňa zo 17. storočia a z tak

krátkeho obdobia mohol vzniknúť fundamentálne odlišný názor na formovanie šľachtických samospráv stolíc.

Považujeme za veľmi prínosné, že autor spomína maďarské edičné rady a uvádza aj prehľad už edovaných kongregačných protokolov (s. 115-116), no na druhej strane sa nemôžeme ubrániť pocitu, že ide len o akúsi formalitu pre zdanie úplnosti, pretože nepozná, alebo aspoň nespomína ani prehľad najstarších zachovaných stoličných zápisníc, ktoré sa nachádzajú práve v našich archívoch na Slovensku. Neodkazuje ani na prácu Ctibora Matulaya o vôbec najstaršom kongregačnom protokole v Uhorsku, protokole Zvolenskej stolice z rokov 1506 – 1579, publikovanú v roku 1966 v periodiku Historické štúdie, v ktorej nachádzame zmienku aj o tom, že už v tomto čase bol protokol prepísaný a do istej miery pripravený na publikovanie. Ľ. Janaček len veľmi opatrne predpokladá, „iba hypoteticky“, jestvovanie staršieho protokolu Bratislavskej stolice, než je ten, ktorého znenie publikuje v recenzovanej práci. No o existencii staršieho, dnes už strateného protokolu nepochybne svedčia texty stoličných štatútov od roku 1579 prepísané do edovaného protokolu, ktoré už predtým museli byť niekde zapísané. Aj forma vedenia edovanej úradnej knihy je ustálená, čo nasvedčuje, že musela mať predchodcu. Okrem toho, je veľmi nepravdepodobné, že by práve Bratislavská stolica chronologicky tak výrazne zaostávala oproti iným stoliciam. Aj v otázke vzniku stoličných protokolov sa autor pridrižiava zaužívaných tvrdení, ktoré vznik odvodzujú od registrov (proskribovaných) zločincov a registrov pokút (s. 6). Avšak tieto registre boli v prvom rade vyhotovované ako listiny a zostavované „ad hoc“ na príkaz panovníka potierať kriminalitu prostredníctvom palatínskych zhromaždení. Takéto registre poznáme z konca 14. storočia a ich súvis s kongregačnými protokolmi, ktoré sa objavujú až od začiatku 16. storočia, je skôr prianím bádateľov dokázať starobylosť šľachtických samospráv stolíc. Avšak ani toto autorovi nevytýkame z rovnakých dôvodov ako pri časti o vzniku stolíc.

Tieto, stručne prevzaté, základné informácie totiž autor kompenzuje údajmi o šľachtickej samospráve, ktoré získal z publikovaného prameňa. Snáď by sme ešte v tejto súvislosti upresnili, že stoliční archivári (s. 15) sa nakrátko objavili až na začiatku jozefínskej reorganizácie (1785), no funkcia sa začala ujímať až po obnovení šľachtických samospráv a i to najčastejšie až od začiatku 19. storočia. Autor archívny okruh problematiky edovaného dokumentu len naznačuje (s. 20, pozn. 28), i keď opäť nie celkom šťastnou formuláciou o archivárskej poznámke, ktorá vznikla pri „spracúvaní“ archívneho dokumentu – tu azda autor myslel zaevidovanie protokolu počas archívnych prác, zjavne ešte pôvodcom archívneho súboru, nevieme však presnejšie z ktorého obdobia. Nie je jasné, ani bližšie vysvetlené, aké okolnosti priniesli do zväzku „internú číselnú poznámku modrej farby“ (s. 20, pozn. 29).

Niektoré autorove neisté formulácie svojou prílišnou opatrnosťou, opisnou preštylizovanosťou a nevhodnou synonymizáciou vedú k zbytočným vecným nejasnostiam. Hoci je Leopold Peck jednoznačne v zápise č. 2 (s. 28) označený ako donor zväzku (*hunc librum offert, dedicat*), autor opatrnicky píše, že o tom len „môžeme uvažovať“ (s. 22). Z neznámych príčin sa vyhýba slovám reštaurácia alebo voľba. Jeho stoliční funkcionári v úvode sú menovaní, potvrdzovaní alebo konštituovaní, no nikdy nie zvolení, pritom voľba vlastných predstaviteľov je zásadnou podstatou samosprávy a autonómneho postavenia stoličného súdnictva

(s. 9-10, 12). A naopak, dočítame sa, že kráľ pri „volbe“ župana (azda výbere) bral ohľad na mienku šľachtickej pospolitosti (s. 11). Vlastne, už vcelku zaužívaný pojem „šľachtická pospolitosť“ autor nepoužíva, píše vždy o „stoličnej spoločnosti“ (s. 9, s. 40, zápis č. 39). Zvláštnosť vyjadrovania nachádzame i vo formuláciách „Kongregačnú zápisnicu tvorí ... väzba“ (s. 19), „Z hľadiska diplomatiky definujeme kongregačné zápisnice ako úradné zápisnice“ namiesto „úradné knihy“ (s. 6), alebo „je zaužívané“ v zmysle „upravili sme“ (s. 25). Archívna pomôcka nie je „repertitóriom“ ale repertórium (s. 6). Na s. 116 má byť Šopronská nie „Šoproňská“. V rámci nedôslednosti redakčných úprav prekvapí ešte aj opakovanie dvojice viet dvakrát za sebou (s. 24). Vcelku pozoruhodné je aj nesprávne používanie citačnej normy pri periodikách.

V úvodnej štúdiu, ale aj v prílohách, autor cituje odkazovaním na čísla strán originálu. Keďže ide o edíciu, bolo by logickejšie odkazovať na čísla zápisov z edície. V úvode autor ďalej konštatuje, že niektoré časti protokolu už boli publikované v edícii *Monumenta Hungariae juridico-historica : Corpus statutorum* (zväzok 4.1 z roku 1896), v ktorej S. Kolosvári a K. Óvári edovali 25 štatútov. Tu mohol autor, aspoň v poznámke, odkázať na príslušné zápisy podľa čísel edície, no bádateľ by oveľa viac ocenil, ak by tieto skutočnosti nachádzal najmä v pomocnom aparáte priamo pri jednotlivých, už predtým publikovaných zápisoch (č. 135-153). Pokiaľ sú v rukopise zastúpené len dve písárske ruky (s. 21), mohla práca obsahovať prehľad príslušných čísel zápisov s určením konkrétneho rukopisu.

V registroch mohli byť opakujúce sa časti hesiel nahrádzané pomlčkou. V mennom registri by mali byť pôvodné tvary zápisu mien vysádzané kurzívou. Redakcii občas unikla úprava veľkých písmen vo vlastných menách (*zuzana*, s. 102, *graymelius*, s. 103). Pri prepise mien sa zriedkavo stretávame s nejednotným prístupom. Priezvisko „*Heghy*“ prepisuje autor ako „*Hed*“, čím vlastne ignoruje funkciu ortografického vsúvania litery „*h*“ pre zrušenie fonetickej hodnoty grafém „*gy*“. To však už pri priezvisku „*Leghy*“ uplatnil a prepísal ako „*Légi*“ a nie „*Led*“, teda inak ako v predošlom prípade. Priezviská „*Thúri*“ a „*Thurzo*“ ponecháva v zápise s pôvodnou zložkou „*th*“. „*Literatus*“ nie je vlastné meno, resp. nie je to priezvisko. Pokiaľ by sa malo v mennom registri ponechať, tak len ako odkazové heslo na už konkrétne, i keď len krstné mená. V prípade „*istého Ivana*“ (*Iwan*) zo zápisu č. 60 by azda mohlo ísť skôr o obec Ivanka pri Dunaji. Ak však editor považoval slovo za osobné meno, mal ho zaradiť do menného registra. Miestny register celkovo sídla bližšie neurčuje, ani na úroveň okresu. Autor, opäť bez ďalšieho určenia, vytvára aj slovenské verzie názvov sídel (*Ákošháza*, *Balašháza*) a chýbajú tu i tvary názvov používané v edovanom prameni. Nedostatočná identifikácia lokalít má vplyv nielen na registre. Napr. v zápise č. 31 sa spomína „*Nagy Leegh*“, pričom v slovenskom regeste autor z názvu vytvoril prídavné meno „*lehnický*“ a do registra zaradil iba obec Lehnice. V skutočnosti však ide o pôvodne samostatnú obec Veľký Lég, ktorá je dnes len jednou z častí obce Lehnice. Naopak pôvodne samostatná obec Mliečno je ako heslo radená v miestnom registri, aj keď dnes ide o súčasť mesta Šamorín (priamo v regeste č. 109 sa ale informácia o pripojení uvádza). Skratky z miestneho registra v zozname skratiek (s. 4) nenachádzame. Vecný register by mal byť v jazyku prameňa, prípadne by mohol byť bilingválny s odkazmi smerujúcimi primárne na latinské heslo. Hneď prvé heslo

„apelačný prísahný“ je zaradené podľa prídavného mena. Nachádzame tu i početné diskutabilné heslá: „majetkové časti“, „organizácia súdu“ (pritom pod S už heslo „súd“ nenachádzame), „pokračovanie, súdne“, „oslobodenie“, „relácia slúžnovská“, „rozhodnutie listinné“, „spaľovanie“, „štatuoovanie“, „vypočutie stránky“, „zákaz“, ktoré sú v niektorých prípadoch až bezobsažné.

V zozname „nepublikovaných“ prameňov (s. 117) v oboch prípadoch chýba názov archívneho fondu, a tak jediná informácia o archívnom uložení edovaného originálu je v texte úvodnej štúdie (na s. 19). Prílohy nie sú stránkované, ani číslované, z čoho skôr či neskôr vzniknú praktické problémy pri citovaní z tejto časti publikácie.

L. Janaček uprednostnil transkripciu pred úplnou transliteráciou (s. 25) a je zrejme, že prepisu venoval dostatočnú pozornosť. Kongregačný protokol síce eduje ako celok, ale primárne sa zameriava na jednotlivé zápisy, ktoré rozdelil do 154 číslovaných zápisov. Nemôžeme sa však zbaviť dojmu, že v edícii sú vynechané niektoré „nepodstatné“ časti textu, ako napr. samostatne stojace nadpisy či dátumy. Napr. fotografia originálu zápisnice zaradená v publikácii na strane 18 v hornej časti fólia zachytáva letopočet, azda aj pôvodný (čo z fotografie ťažko určiť), no v samotnej edícii tento letopočet už prepísaný nie je (porovnaj zápis č. 67). Na druhej strane, autor edovaný text protokolu rozdelil nadpismi tvorenými dátumom a miestom konania zasadnutia. Tu však treba pripomenúť, že sú to jeho „vsuvky“ a nie časti prameňa. Tieto údaje získal vždy z prvého zápisu takto ohraničeného celku (z jednej zápisnice z jedného zasadnutia alebo jedného zhromaždenia). Odkiaľ však pochádza dátum 6. júl 1615 pred zápisom č. 29 nie je jasné. Samotný zápis je datovaný len „*eodem die*“. To by teda malo znamenať odkazovanie na datovanie predošlého zápisu, ten je ale z 22. júna 1615. To isté platí aj pre zápisy (resp. datovanie zápisov) č. 34, 36, 37 a pod. Ani (inak pomerne stručné) edičné poznámky na tento problém nevrhajú viac svetla. Podobne sú vynechané aj poznámky o správnom umiestnení nesprávne voviazaného fólia, ktorých prítomnosť síce autor spomína v úvodnej štúdií (s. 22, pozn. 34), ale v samotnej edícii ich už nenachádzame. Je teda otáznne, čo všetko bolo v edícii v porovnaní s originálom vynechané.

Grafická úprava nebola zvolená celkom vhodne, pretože regist splýva s textom zápisu, splývajú aj jednotlivé zápisy. Celkovo vydanie pôsobí tak, akoby sa tlač uskutočnila priamo z autorského súboru (grafik neuvedený). Pritom vlastne nič nové netreba vymýšľať, stačí dodržiavať zaužívané štandardy (typografické používanie písma, napr. v moderných edíciách prameňov doc. Miloša Mareka *Fontes rerum Slovacarum*). Pri tejto príležitosti poznamenávame, že nevhodne pôsobí aj „zalomenie“ hesiel vecného registra písmena „Ž“ (s. 114).

Vecné poznámky mali byť podľa zaužívaných pravidiel pri jednotlivých zápisoch značené číslicami, nie písmenami, ktoré slúžia na komentovanie úprav samotného znenia prameňa. Editor mal upozorniť pri zápise č. 1, že tento musel byť vpísaný dodatočne, pretože sa hlási do roku 1611, pričom samotný protokol vznikol až v roku 1614. V zápise č. 91 chýba časť textu, čo je síce označené hranatými zátvorkami, no nie je jasné prečo. Patrílo by sa uviesť, či text chýba (diera), alebo je nečitateľný (machuľa). Autor nedodržiava jednotný prístup pri členení „opozičných sporov“ (*econtra*) – napr. pri zápisoch č. 24 alebo č. 127 ich považuje za samostatný zápis, v iných prípadoch (napr. č. 19, 31, 32) ich ponecháva ako súčasť predošlého zápisu o

spore samotnom. V zápise č. 52 sa uvádza, že Štefan Pechy „*valedixit officio*“, čo editor v regeste konkretizuje tak, že sa vzdal funkcie prísazného prísediaceho. Vychádzal pri tom zrejme z nasledujúceho zápisu (č. 53), v ktorom sa naozaj uvádza voľba nového prísazného prísediaceho. Svoj doplnok regestu však nijako nezodôvodnil a používateľ edície si ho musí domyslieť. Navyše, hoci tu ide o dva po sebe idúce zápisy, uvítali by sme pred označením funkcie doplnenie slova „zrejme“ (alebo synonyma), pretože by mohlo ísť aj o dve nesúvisiace udalosti, týkajúce sa dvoch rôznych funkcií. V slovenských obsahoch zápisov (Predmet:) je často slovo „svedectvo“, namiesto presnejšieho označenia slovom „protest“. Autor taktiež nesprávne označuje Svätý Jur a Pezinok ako mestá (napr. v regestoch č. 9, 11, 19, 46). Obe lokality mali od roku 1615 výnimočný titul „slobodné kráľovské mestečko“ a preto aj v textoch zápisov sa označujú výrazom „*oppidum*“ a ich obyvatelia ako „*oppidani*“. Mestami sa stali až v roku 1647. Drobné nedostatky vidieť v zápise č. 100, kde malo byť správne „*prefectus dominiorum*“ namiesto „*prefectus dominorum*“, čo je zjavne preklep. Názvy mesiacov v latinskom texte sú niekde s veľkým a inde s malým písmenom na začiatku. Kontrakciu „*judlium*“ ponecháva editor nerozpísanú. Dodatočné marginálie, ktoré pôvodne skráteným obsahom urýchl'ovali vyhľadávanie v rukopisnom texte („marginálne prípisčky“, s. 25), v edícii stratili svoju funkciu, pretože sú k nej vypracované registre, preto ich autor logicky, ako dodatočne vpísané texty, zaradil vždy až na koniec jednotlivých zápisov.

Jediný (!) recenzent (prof. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.) samozrejme nenesie zodpovednosť za konečnú verziu práce (spomíname ho, keďže je to jediná vymenovaná osoba, okrem autora), no záverečná redakcia nespĺnila celkom svoje úlohy napraviť nedostatky formálnych náležitostí, obsahovej správnosti a jazykovej korektúry, ktoré editorom, sústrediacim sa najmä na edovanú časť prameňa, spravidla môžu uniknúť. Edičné práce pre svoju komplexnosť nemôžu byť úlohou len pre autora (a azda len jedného recenzenta), vyžadujú si početnejšiu skupinu osôb, ktoré majú isté skúsenosti z rôznych oblastí a ďalších, ktorí majú zmysel pre redakčné úpravy.

Napriek mnohým pripomienkam, najmä k formálnym náležitostiam publikácie, však prácu hodnotíme ako dobrý počín a prajeme si ďalšie pokračovanie edičných prác archívami, ktorí sú s prameňmi v bezprostrednom kontakte. Štátne archívy na Slovensku nejestvujú sami osebe, tvoria kompaktnú sieť, ktorá umožňuje „úradne“ i na úrovni osobných kontaktov vytvoriť mimoriadne kvalitné pracovné skupiny pre riešenie akýchkoľvek odborných záležitostí. Dokonalosť nevzniká náhle a z ničoho, je dôsledkom odvahy postupne riešiť jednotlivé otázky vystúpením zo svojej komfortnej zóny. Bez osobnej odvahy L. Janačka a všetkých (neznámych), ktorí sa na vydaní publikácie podieľali, by edícia najstaršej kongregačnej zápisnice Bratislavskej stolice nevznikla.

Rastislav Luz
Slovenský národný archív

Miroslav Martinický
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči

FEDERMAYER, Frederik. *Zbierka erbových pečatí. Heraldické kuriozity a pozoruhodnosti II. diel (menný index k zbierke M – Z + Supplementum)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2022, 302 s. ISBN 978-80-223-5420-2.

Po troch rokoch od vydania I. dielu sa dostáva k čitateľom II. diel genealógií a najmä heraldikmi vyhľadávanej publikácie *Zbierka erbových pečatí* s podtitulom *Heraldické kuriozity a pozoruhodnosti*. Aj v tomto prípade ide o výstup z grantového projektu VEGA, ktorého riešiteľom bol medzinárodne uznávaný odborník na genealógiu a heraldiku docent Frederik Federmayer pôsobiaci na Univerzite Komenského v Bratislave.

Tak ako prvý, aj druhý diel zmienenej publikácie vychádza zo systematicky a dlhodobo budovanej súkromnej autorovej zbierky sfragistických prameňov, ktorá ako celok obsahuje viac ako 100 000 evidenčných jednotiek. V prvom diele autor publikoval časť sfragistickej zbierky viažucej sa k priezviskám A – L, druhý diel sa zameriava na publikovanie prameňov k rodom začínajúcim na písmeno M a končiacim písmenom Z.

Heraldika, genealógia i sfragistika, vedy tak úzko prepojené, vzbudzujú posledné roky značný záujem v radoch odbornej i laickej verejnosti. Súvisí to nielen so spoločenskou požiadavkou o výskum šľachty a meštianstva, ale napríklad aj so záujmom o obnovu historických objektov s heraldickými pamiatkami súvisiacimi s ich staviteľmi či donátormi. Heraldika vie priniesť odpovede na mnohé otázky. Pravda, len ak sa robí výskum systematicky a interdisciplinárne, najmä ak sa prepájajú poznatky z viacerých pomocných vied historických so spoločensko-politickými pomermi.

Docent Federmayer narazil pri svojich výskumoch hneď na niekoľko heraldických kuriozít, pozoruhodností či dokonca nezrovnalostí, na ktoré upozorňuje, prípadne ich vysvetľuje prostredníctvom krátkych vedeckých elaborátov na základe dochovaných sfragistických a heraldických pamiatok. Zároveň tým demonštruje širokú využiteľnosť *Zbierky erbových pečatí*. Z uvedeného dôvodu môže kniha ako celok zaujať širší okruh záujemcov o rodovú i meštiansku heraldiku. Autor sa v knihe venuje naozaj širokému spektru nezvyčajných heraldických tém v dvadsiatich dvoch krátkych príspevkoch poskytujúcich čitateľovi mnoho nových námetov na heraldické výskumy. Autor v predmetných kapitolách niektoré témy rieši komplexnejšie a vyslovuje k nim aj svoj záver, iné naopak len predstavuje. Sám v úvode totiž píše, že tém, ktoré sú pozoruhodné a doteraz z pohľadu heraldiky hlbšie neriešené, je stále veľa. Čakajú na svojich bádateľov. Publikácia je v tomto smere tak trochu nadčasová, pretože pri niektorých témach predstavuje nové smery vo výskume heraldiky.

Hneď v úvodnej kapitole poukazuje na niektoré zvláštne heraldické figúry (opica, ľudská lebka s prekríženými hnatmi) vyskytujúce sa v uhorskej heraldike. Ich existenciu i ďalšiu interpretáciu odôvodňuje potrebou budúceho výskumu. Obdobne

hodnotí aj výskyt kresťanskej ikonografie v meštianskej a šľachtickej heraldike, ktorá síce nie je ničím neznámym, no napriek tomu zostáva táto oblasť heraldiky hlbšie nepreskúmaná. So skrytými symbolmi kresťanskej ikonografie súvisí aj iná kapitola pojednávajúca o skrytých znameniach duchovných. Najmä u vyššie postaveného kléru popisuje ich nešľachtické i šľachtické erby a vývoj týchto znamení dokladá prsteňovými pečaťami zo svojej zbierky.

Zaujímavou kapitolou sú heraldické znamenia cudzincov. Ich heraldické symboly v mnohom obohatili uhorskú heraldiku, no zároveň zostávajú pre nás zdrojom budúceho výskumu v podobe hľadania vplyvov ríšskej šľachtickej a meštianskej heraldiky. V tejto súvislosti dôležitú úlohu pri identifikácii erbov cudzincov zohráva genealogický a prosopografický výskum, čo si autor plne uvedomuje a poukazuje na tieto väzby ako nevyhnutnú súčasť rodovej heraldiky a genealógie.

V jednej z kapitol upozorňuje docent Federmayer na problematiku výskytu štátnej symboliky v rodovej heraldike. Sám popisuje napríklad rod Hedly, ktorý za zásluhy na cisárskom dvore dostal od panovníka polepšený erb o prvky cisárskej symboliky (dvojkriž, cisársky orol). Na druhej strane autor uvažuje nad dôvodmi a príčinami výskytu štátnej symboliky v erboch mešťanov, ktorých vzor vidí v mestskej heraldike ich rodiska (Khuenovci z Levoče) či pôsobiska (Sielnickí zo Zvolena), čo sa ukazuje ako zmysluplné a logické vysvetlenie.

V kapitole s názvom *Heraldické štíty bez figúr, alebo takmer bez figúr* autor prináša svoje poznatky o jedinečných erboch z pohľadu uhorskej heraldiky. Aj v tomto prípade ide vcelku o neprebádanú časť nášho heraldického dedičstva. Pôvod takýchto erbov treba zákonite hľadať v heraldike mimouhorskej, kde do istej miery nemusela byť až taká neznáma. Jednoznačne to preukazuje napríklad na uhorskej vetve pôvodne poľského rodu Rečických, užívajúcich erb pozostávajúci zo štítu vloženého do štítu.

Aj v ďalších kapitolách svojej práce pojednáva autor o rodoch (Knodt a Reidtmüller), používajúcich hovoriace znamenie v ich meštianskych erboch nápadne pripomínajúce šľachtické erby, avšak bez korunky na prilbe. Docent Federmayer na viacerých príkladoch zachovaných prsteňových pečatí preukazuje dedičnosť týchto symbolov. Na príklade iných rodov zasa poukazuje na používanie heraldizovanej obchodníckej merky ako osobného meštianskeho erbu.

I keď Uhorsko nepatrilo ku krajinám, kde by námornícke povolanie patrilo k bežným zamestnaniam jeho obyvateľov, zopár erbov našlo odraz aj v heraldike, keďže ich predstavitelia boli spätí s najväčšími riekami Uhorska (Dunaj, Tisa). Loď v erbe je iste kuriozita, ktorú autor heraldicky popisuje na príklade rodu Nagymihály, no zároveň poukazuje na spoločenské postavenie a prepojenie jeho príslušníkov na dunajskú flotilu.

Vo viacerých kapitolách autor heraldicky hodnotí znaky osôb súvisiace s ich zamestnaním (baníctvo, staviteľstvo, mäsiarstvo, povolanie kata, majitelia hostincov, vzdelanci i netradičné zamestnanie celtmajstra). Tieto znaky boli typické najmä pre obdobie novoveku a vychádzali z meštianskeho prostredia. V minulosti sa týmto znamenaniam v heraldike nedostávalo veľa pozornosti, preto je vítaná snaha docenta Federmayera načrtnúť a riešiť viaceré doposiaľ nezodpovedané otázky. Ide napríklad o problematiku zvolených heraldických figúr ich majiteľov a okolností, ktoré za tým stáli, ale tiež potreba spracovania databázy cechových erbov ako prameňov meštianskej

heraldiky. V prípade baníkov nerieši klasické banické náčinie často zobrazované v banickej heraldike (kladivká, sekerky), ale pojednáva o skrytých symboloch (rozžiarené slnko, plamienok), poukazujúcich na miesto výskytu zlatonosnej žily. Aj cudzokrajní stavitelia novovekých fortifikačných objektov užívali heraldické symboly súvisiace s ich činnosťou. Murárski či kamenárski majstri ešte ako nešľachtici používali vo svojich erboch rozličné kamenárske značky, po udelení nobilitácie tieto často vymizli a nahradili ich nové symboly (napr. rameno držiace kamenárske kladivko), poukazujúce na ich povolanie (napr. rod Rosspeidtner). Sekere, ako jednému z heraldických symbolov, autor síce venuje samostatnú kapitolu, avšak aj v tomto prípade ide najmä o symbol užívaný v nešľachtickom prostredí mestských remeselníkov a cechov (mäsiari). Zároveň upozorňuje na skutočnosť rozlišovania sekier, kde by v niektorých prípadoch mohlo ísť o vojenskú sekeru (tzv. bradaticu), čo ako symbol má, samozrejme, bližšie k vojenstvu. Symbol meča v erbe by neskúseného bádateľa mohol navádzať na vojenskú kariéru jeho nositeľa. Docent Federmayer vo svojej práci publikuje viacero sfragistických pamiatok s mečom v erbe poukazujúcich na „katovské remeslo.“ Meč hodnotí ako symbol a zároveň nástroj spravodlivosti často sprevádzaný hadom symbolizujúcim hriech. Ako vidíme, aj tento symbol tak môže patriť nielen do šľachtickej, ale i do meštianskej heraldiky. Erby katov prezentuje v podobe zachovaných pečatí z prostredia novovekého Prešporka na príklade katov Feulera, Amona, Hageny a Hambergera. Upozorňuje tiež na fakt, že niektorí z nich si prisvojili erb so šľachtickými atribútmi, ktorých sa neskoršie museli vzdať. Meštianskej heraldiky sa týka aj príspevok o majiteľoch hostincov a ich erbových znameniach. Je to špecifická téma, keďže z doterajších výskumov vieme o tejto problematike len málo. Hostinskí totiž neboli len v mestách, ale aj na vidieku. Z dvoch zachovaných osobných pečatí v jeho zbierke dedukuje, že hostinskí z okolia Prešporka zobrazili v erbe pekárske výrobky, čo vysvetľuje dvoma spôsobmi. Prvým je možný pekársky pôvod majiteľa hostinca, druhým poskytované stravovacie služby. Záverom hodnotí, že k tejto téme a jednoznačným záverom chýba nielen sfragistický materiál, ale i podrobnejší genealogický výskum, ktorý by mohol rozuzliť rozličné pokrvné väzby a prepojenia majiteľov hostincov a remeselníkov. K špecifickej skupine, spájanej najmä s urbánnym prostredím, patrili v minulosti i pedagógovia a mestskí úradníci. Tí nemali presne vymedzené symboly, ako tomu bolo u remeselníkov. Publikácia načrtáva možné východiská budúcich výskumov zameraných na heraldiku týchto osôb. Správne tvrdí, že pri pedagógoch je potrebné ich členiť na tých, ktorí pôsobili v mestskom a vidieckom prostredí a napokon je dôležité ich diferencovať aj chronologicky (metóda časovej a priestorovej komparácie). Vzdelanci s meštianskym pôvodom často užívali symboly z cirkevného prostredia, prípadne bežné meštianske znaky, čo dokladá na príkladoch vzdelancov z rozličných kútov Uhorska, osobitne z Pukanca. Vyzdvihneme jeho interpretáciu erbu trenčianskeho učiteľa Mateja Javorníka, ktorý užíval symboliku rozvíjajúcej sa trojruže, ktorú autor vysvetľuje ako alegóriu učiteľa a jeho žiakov. Tí na začiatku štúdia predstavujú puky, po jeho úspešnom ukončení preukážu svoje schopnosti tak, ako rozvinutá ruža svoju krásu. Erb viažuci sa na špecifické zamestnanie pri cisárskom dvore ozrejmuje na príklade Sebastiána Langha, tzv. celtmajstra zodpovedného za stavanie stanov a pódíí počas cisárových ciest. V erbe ako heraldickú figúru používal vidlicu so zatočenými hrotmi

viažucu sa na zamestnanie v rámci cisárskeho dvora. Z mladšieho obdobia popisuje aj jeho šľachtický erb takmer totožný s jeho nešľachtickým znamením.

Téma dobového falšovania armálesov formou razúry je zaujímavá najmä z hľadiska diplomatiky. K uvedenej problematike má čo povedať aj sfragistika a heraldika. Autor to jednoznačne dokázal na armálese pre príslušníkov rodov Hochardt a Labrovič, keď komparoval sfragistický materiál vzťahujúci sa k jednotlivým členom zmienených rodov s miniatúrou na armálese. Všimol si tiež ich spoločenský status v podobe význačného postavenia v mestskej komunite, ktorým podoprel adresnosť zmieneného armálesu.

Posledné kapitoly popisujú zriedkavé lesné živočíchy vyskytujúce sa v uhorskej heraldike (rys, veverica, jež). Erby so spomínanými zvieratami autor blazonuje na príklade rodov Huldán, Tarczay, Beliczey a Igl. Ako zaujímavú interpretáciu vnímame pokrvnú spojitosť Tarczayovcov s Berzeviczyovcami, čo však nie je evidentné na ich erbovom znamení, ktoré je odlišné. Autor nepochybuje o ich spoločnom pokrvnom pôvode v Tirolsku, avšak predpokladá, že k prijatiu erbových znamení prišlo až po ich majetkovom vyrovnaní a rodovom rozdelení v priebehu 14. storočia.

Pečate, inak výborný heraldický prameň, mali aj svoje nedokonalosti prameniace v malých rozmeroch a nestabilnej látke. Autor na rodoch Szeghy a Thury poopravuje doterajšie poznatky staršej literatúry o erbovom znamení týchto rodov, podložíac ich zreteľnejším sfragistickým materiálom.

Recenzovaná publikácia je svojím obsahom nepochybne zaujímavá. Autor v krátkych štúdiách otvoril mnohé neprebádané témy uhorskej heraldiky. Zároveň poukázal na rozličné heraldické kuriozity a pozoruhodnosti, ktorými chcel upriamiť pozornosť na pestrosť a variabilitu uhorskej heraldiky a zároveň zdôrazniť jedinečnosť a využiteľnosť jeho Zbierky erbových pečatí. Tým sa jednoznačne odlišuje od prvého dielu, ktorý išiel pri jednotlivých štúdiách viac do hĺbky. Poznatky z archívnych prameňov, domácej i zahraničnej literatúry použil docent Federmayer korektne a fundovane. Publikácia je plne ilustrovaná, autor v hojnej miere využil priestor na publikovanie prsteňových pečatí a farebných rekonštrukcií erbov od grafika Michala Cyranyho. Kniha vyšla v tlačenej i online verzii, čo ju robí dostupnejšou širokému okruhu čitateľov. Ako sme už spomenuli, od strany 146 začína Menný index k Zbierke erbových pečatí (písmená M – Z) + Supplementum, ktoré odzrkadľuje doplnky do Zbierky erbových pečatí za dobu dvoch rokov od vydania prvého dielu.

Peter Brindza
Štátny archív v Trenčíne

JANURA, Tomáš – ZVAROVÁ, Zuzana. *Vidiecke šľachtické sídla v Hontianskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Spoločnosť Kolomana Sokola v spolupráci s Historickým ústavom SAV, 2021, 172 s. ISBN 978-80-89756-17-9.

Publikácia Tomáša Januru a Zuzany Zvarovej prehľadne prezentuje odbornej verejnosti, ale aj laickému publiku, vidiecku šľachtickú obytnú architektúru v bývalej Hontianskej stolici. Tomáš Janura v tomto kontexte doteraz spracoval Liptovskú,¹ Oravskú,² Turčiansku,³ Zvolenskú⁴ a Spišskú⁵ stolicu. Hontianska stolica predstavuje ďalší diel série, ktorej deklarovaným cieľom je systematické spracovanie problematiky kaštieľov a kúrií z celého územia Slovenska. Publikácia je rozdelená, totožne ako predošlé diely, na tri hlavné časti – vývoj hontianskej šľachty a jej stavebnej činnosti, historický a stavebný vývoj a katalóg, ktorý pozostáva celkom z 59 podrobne opísaných šľachtických sídel. Katalóg má výnimočnú infor-

mačnú hodnotu a je mu venovaná aj najrozsiahlejšia časť práce.

V úvode autor okrem vymedzenia Hontianskej stolice pripomenul jej známe lokality a vzhľadom na hustotu šľachtických sídel ju rozdelil na tri geomorfologické časti. V prvej časti, ktorá sa rozprestiera na Ipeľskej pahorkatine, sa v súčasnosti nachádza až 42 % prezentovaných objektov, na Ipeľských nivách 25 % a v Ipeľskej kotline 19 %. Ostaté sídla sú rôzne rozptýlené v regióne. Autor v úvode upozorňuje aj na ohrozenosť budov, ktoré nie sú vo väčšine prípadov zahrnuté medzi štátom chránené pamiatky a pamiatkarská starostlivosť sa im venovala len výnimočne. To v niektorých prípadoch spôsobilo ich značnú degradáciu či dokonca zánik. V katalógovej časti sa však vďaka archívnym prameňom nachádzajú aj tieto zaniknuté stavby, napríklad kúrie v Horných Turovciach či Ladzanoch. Základnou podmienkou zaradenia sídel do publikácie bol ich vzťah so šľachtickým rodom. Ak sa táto spojitosť nepotvrdila, boli stavby, ktoré na prvý pohľad vyzerajú ako panské sídla, z katalógu

¹ JANURA, Tomáš. *Vidiecke šľachtické sídla v Liptovskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Liptovská galéria Petra Michala Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, 2008, 127 s. ISBN 978-80-85706-45-1.

² JANURA, Tomáš – ČAJKA, Michal. *Vidiecke šľachtické sídla v Oravskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Liptovská galéria Petra Michala Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, 2011, 118 s. ISBN 978-80-85706-51-2.

³ JANURA, Tomáš – SOBOLA, Marek – ZVEDELOVÁ, Kristína. *Vidiecke šľachtické sídla v Turčianskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Spoločnosť Kolomana Sokola, 2014, 198 s. ISBN 978-80-89756-02-5.

⁴ JANURA, Tomáš – FILLOVÁ, Ľubica – ŠIMKOVIČ, Michal. *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Spoločnosť Kolomana Sokola, 2016, 134 s. ISBN 978-80-89756-10-0.

⁵ JANURA, Tomáš – HAVIAROVÁ, Michaela. *Vidiecke šľachtické sídla v Spišskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Spoločnosť Kolomana Sokola v spolupráci s Historickým ústavom SAV, 2019, 192 s. ISBN 978-80-89756-16-2.

vyradené, napríklad ako tzv. kaštieľ vo Vyškovciach nad Ipľom, tzv. kaštieľ v Santovke či objekty v Devičanoch a Kmeťovciach. Problematické bolo zaradenie rezidencie v Teranoch, kde sa nepodarilo identifikovať majiteľa, hoci sa na objekte nachádza dvojica erbov. Úvodná kapitola obsahuje i stručný popis majetkových pomerov v Honte, kde sú spomenuté najvýznamnejšie rody a vlastníci pôdy. Poslednú časť úvodu tvorí textová legenda ku katalógu.

Kapitola s názvom *Historický vývoj hontianskej šľachty a jej stavebnej činnosti* začína stručnou rešeršou publikovaných prác v tomto kontexte. Pokračuje všeobecným úvodom o začiatku architektonickej činnosti šľachty so zreteľom na historický vývoj Hontu, najmä na osmanskú prítomnosť. Autor predpokladá, že prítomnosť Osmanov zapríčinila aj zánik viacerých gotických či renesančných sídel a rovnako úpadok časti stredovekých hontianskych rodov. Špecifikom Hontianskej stolice je minimálna majetková kontinuita v rámci jedného rodu. Tieto zmeny v majetkovej držbe sa diali hlavne po vymretí rodov po meči, prostredníctvom sobášov, ale taktiež štandardným predajom. Samotnú stavebnú činnosť autor sumarizuje chronologicky. Najstaršie šľachtické obytné stavby sú datované do neskorého stredoveku, ide však len o malú časť a významnú skupinu tvoria až sídla z 18. a 19. storočia. V skúmanom regióne percentuálne prevažujú kúrie (72,9 %) nad kaštieľmi (27,1 %), podobne ako napríklad v Turčianskej stolici. Osobitnú pozíciu má kaštieľ vo Svätom Antone, ktorý svojimi architektonickými kvalitami podstatne prevyšuje región Hont. Pri súhrnnom pohľade na vidiecke šľachtické sídla v Honte autor konštatuje, že tvoria súbor veľmi rozmanitých architektur s rôznou mierou zachovania.

Časť publikácie opisujúca historický a stavebný vývoj od 15. do 19. storočia je koncipovaná chronologicky a rozdelená do piatich kapitol podľa jednotlivých storočí. Každá kapitola obsahuje všeobecné dejiny Uhorska, ich vplyv na región a v závere aj konkrétne zmeny v stavebnej činnosti tunajšej šľachty. Do 15. storočia je v sledovanom kontexte jednoznačne datovaná iba jedna stredoveká architektúra v hmote terajšieho kaštieľa v Bátovciach. Autor tiež uvádza, že zvyšky neskorogotickej kúrie sa nachádzajú aj v Dolných Žemberovciach a je možné, že šľachtické sídla stáli v 15. storočí i v Kolároch či Demandiciach. V nasledujúcom storočí sídelná architektúra nadväzovala na tradičné stredoveké formy, no v dôsledku osmanskej prítomnosti boli tieto objekty vybavené aj pevnosťnými prvkami. Na základe pamiatkového výskumu bola do tohto obdobia datovaná výstavba opevneného objektu v Pečeniciach a prestavba objektu v Bátovciach. Stavebné aktivity zrejme prebehli i vo Veľkých Krškanoch, Horných a Dolných Žemberovciach, no ich presné datovanie bude možné až po ďalšom pamiatkovom prieskume. V 17. storočí ešte stále v Honte dominovali konzervatívne sídla s fortifikačným charakterom. Pevnostná prestavba mala prebehnúť v kaštieli v Dolných Žemberovciach a nové rezidencie boli postavené napríklad v Bohuniciach či v Horných Turovciach. Baroková výstavba a renovácie v 18. storočí zasiahli región v plnom rozsahu. Vo veľkej miere sa stavali nové sídla s vyspelým umeleckým výrazom a kvalitnou krajinárskou úpravou. Medzi architektonicky najvýznamnejšie barokové sídla regiónu môžeme zaradiť kaštieľ v Plášťovciach, ktorý dal postaviť František st. (VI.) Palásthy a už spomenutý kaštieľ vo Svätom Antone. Evidentný vrchol šľachtickej stavebnej činnosti však pozorujeme v Honte až v nasledujúcom storočí. Z tohto obdobia pochádza 27 nových sídel a 16 renovácií

objektov. Podstatnou súčasťou kúrií a kaštieľov v tomto období boli parky a záhrady, ktoré do istej miery definujú vidiecke šľachtické sídla 19. storočia. V opísaných kapitolách môžeme po porovnaní s ostatnými dielami knižnej série sledovať snahu autora o ich unifikáciu po formálnej aj obsahovej stránke.

Hlavnou časťou práce je katalóg 59 šľachtických vidieckych sídel v 42⁶ lokalitách. Špecifickosť každého sídla je dôvodom nejednotnej štruktúry a rozsahu ich opisov. Autor sa napriek tomu pri všetkých katalógových jednotkách snažil zachytiť vlastnicke zmeny a uviesť architektonický opis. V prípadoch, keď boli pamiatky po historickej či architektonickej stránke hodnotnejšie alebo sa o nich zachovalo väčšie množstvo archívnych prameňov, sú katalógové jednotky doplnené aj podrobným opisom ich prestavieb, prehľadom vlastníkov a okolnosťami vlastníckych zmien. Osobitné postavenie medzi aristokratickými sídlami v Honte majú napríklad kaštieľ v Bátovciach, ktorý patrí medzi sídelné objekty s najstarším pôvodom v regióne, pamiatkarmi opomínaná klasicistická kúria v Dolnom Kalinčiakove, kaštieľ s celoslovenským významom vo Svätom Antone alebo kaštieľ so stredovekým pôvodom v Dolných Žemberovciach. Publikácia poskytuje cenné archontologické a genealogické údaje a prínosom je aj obrazová príloha, ktorá pochádza z dôkladného terénneho a archívneho výskumu. Fotografická dokumentácia aktuálneho stavu objektov je vzhľadom na ich častú degradáciu hodnotnou súčasťou práce. V závere sa nachádza resumé v anglickom jazyku, štandardné zoznamy prameňov, skratiek či kunsthistorických výrazov a taktiež aj prehľadne spracovaný výberový menný register.

Publikácia, podobne ako ostatné časti knižnej série, predstavuje jedinečný počín v našej regionálnej historiografii. Ambiciózny projekt spracovania šľachtických sídel z celého územia Slovenska bude v budúcnosti hodnotným zdrojom nielen pre štúdium dejín umenia či regionálnych dejín, ale aj pre široké spektrum ostatných historických disciplín.

Ján Korekáč

Katedra archívniectva a muzeológie
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

---

⁶ Balog nad Ipľom, Bátorová, Bátorovce, Bielovce, Bohunice, Brhlovce – Horné Brhlovce, Demandice, Domaníky, Hokovce – Kráľovičová, Hontianska Vrbica, Hontianske Moravce – Kostolné Moravce, Hontianske Nemce – Rakovec, Hontianske Tesáre – Báčovce, Horné Semerovce, Horné Turovce, Ipel'ský Sokolec, Koláre, Kosihy nad Ipľom, Krškany – Malé Krškany, Krškany – Veľké Krškany, Ladzany, Levice – Kalinčiakovo, Levice – Malý Kiar, Lontov, Nenince – Kostolné Nenince, Nenince – Lukové Nenince, Pečenice, Plášťovce, Príbelce – Horné Príbelce, Santovka – Malinovec, Sečianky, Seľany – Horné Seľany, Súdovce – Horné Súdovce, Svätý Anton, Širákov, Tupá, Tupá – Chorvatice, Veľké Turovce – Dolné Turovce, Záhorce – Selešťany, Zbrojníky – Horné Zbrojníky, Žemberovce – Dolné Žemberovce, Žemberovce – Horné Žemberovce.

KERESZTES, Veronika. *A Pozsonyi Jogakadémia története (1777 – 1914)*. Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet (Fórum inštitút pre výskum menšín), 2022, 198 s. ISBN 4-27-89978-80-978.

V uplynulom roku vyšla vo vydavateľstve Fórum inštitútu pre výskum menšín v maďarčine monografia Veroniky Keresztes venovaná dejinám Právnickej akadémie v Prešporoku od založenia v roku 1777 do roku 1914. Svojím obsahom výrazným spôsobom dopĺňa dejiny vyššieho vzdelávania na území Slovenska. Autorka, archivarica slovenského pôvodu pôsobiaca v Krajinskom archíve v Budapešti, sa ako členka širšej pracovnej skupiny maďarských archivárov dlhodobo venuje výskumu študentstva na inštitúciách vyššieho vzdelávania na území Slovenska do roku 1918. V roku 2007 knižne vydala súhrnné spracovanie zoznamu poslucháčov Právnickej akadémie v Prešporoku v období rokov 1777 – 1849 (M. Novák Veronika. *A Pozsonyi Jogakadémia hallgatósága*, Budapest 2007), ktorá sa dočkala hneď

dvoch anotácií v Historickom časopise (*Historický časopis* 2007, č. 4 a 2008, č. 3).¹ Aktuálne prezentovaná publikácia je jej pokračovaním či skôr nadstavbou. Na dvesto stranách prináša skutočne komplexnú syntézu dejín Právnickej akadémie v Prešporoku, ktorá prvých osem rokov pôsobila v Trnave.

Kniha je rozdelená do piatich kapitol zameraných na dejiny akadémie, študijný systém, každodenný život, poslucháčov a biografii najvýznamnejších profesorov práva. V najobširnejšej prvej kapitole venovanej dejinám inštitúcie autorka definovala päť základných etáp existencie školy, pričom medzníkom boli významné školské reformy panovníckeho dvora a ich vplyv na postavenie akadémie. Toto chronologické delenie je zároveň základom pre členenie ostatných kapitol. Autorka si všíma spoločenské a legislatívne pozadie založenia Právnickej akadémie v kontexte s inými inštitúciami vyššieho vzdelávania v Uhorsku, napríklad aj presťahovania Trnavskej univerzity do Budína, miesto akadémie v štruktúre vyšších škôl a ich rozmiestnenie v rámci Uhorska. Kráľovské akadémie v zmysle panovníckeho nariadenia Ratio educationis boli novými typmi vzdelávacích inštitúcií s cieľom poskytnúť absolventom gymnázií doplnkové právnické vzdelanie ako prípravu na univerzitné štúdium či pre uplatnenie absolventov na úradníckych pozíciách v štátnej a verejnej správe, justícii, správe hospodárstiev a panstiev. V prvej etape ohraničenej rokom 1850 si tiež všíma obdobia prerušenia výučby z dôvodu epidémií a dianie na škole v revolučných

¹ KOWALSKÁ, Eva. A Pozsonyi jogakadémia hallgatósága 1777 – 1848. Felsőoktatástörténeti kiadványok. Novák, M. Veronika : Anotácia. In *Historický časopis*, 2007, roč. 55, č. 4, s. 772-773; GRÓFOVÁ, Mária. A Pozsonyi jogakadémia hallgatósága 1777 – 1848. Felsőoktatástörténeti kiadványok. Novák, M. Veronika : Anotácia. In *Historický časopis*, 2008, roč. 56, č. 3, s. 566-568.

rokoch. V začiatkoch Bachovho absolutizmu bolo postavenie akadémie značne oklieštené a namiesto štvorročného mohla poskytovať iba dvojročné právne vzdelanie. Od roku 1855 bolo štúdium predĺžené na tri roky a ukončené štátnicou z rakúskeho občianskeho a trestného práva a súdneho poriadku (univerzitné vzdelanie bolo ukončené tromi štátnicami). V období po roku 1861 vzrástla popularita akadémie, pretože univerzitný doktorát z práva už nebol nevyhnutnou podmienkou k výkonu povolania advokáta či niektorých ďalších úradníckych funkcií. Akadémia teda získala konkurenčnú výhodu v kratšom, no takmer rovnocennom štúdiu oproti univerzitám, hoci ich kvalitatívna úroveň nebola rovnaká. Posledná etapa dejín Právnickej akadémie je charakterizovaná zmenou názvu a predĺžením štúdia na štyri roky. Končí rokom 1914, keď prišlo k jej povýšeniu na univerzitu formálne so štyrmi, fakticky len s jednou fakultou.

Autorka venuje pozornosť štruktúre orgánov a funkcionárov akadémie, ich personálnemu obsadeniu a kompetenciám. Prináša kompletne zoznamy riaditeľov akadémie, členov senátu, profesorov, seniorov jednotlivých fakúlt, notárov, knihovníkov, katechetov a školníkov. Nepovšimnuté neostalo ani priestorové a materiálne zabezpečenie akadémie – stav a kapacita budov, v ktorých akadémia postupne sídlila, stav učební, kostola, knižnice, vybavenie kabinetov zbierkami či vyučovací jazyk v jednotlivých obdobiach.

Druhá kapitola, venovaná študijnému systému, približuje čitateľom organizáciu výučby na jednotlivých fakultách, podrobnú štruktúru vyučovaných predmetov v jednotlivých ročníkoch a semestroch vrátane presných rozvrhov, priebeh skúšok, výšku študijných poplatkov, ale aj ukážku študentského indexu. Tretia kapitola *Každodenný život na akadémii* približuje dobovú školskú legislatívu v jednotlivých etapách, vnútroakademické normy a spôsoby dohľadu nad ich dodržiavaním či známe prípady ich porušenia. Pozornosť je venovaná otázke zabezpečenia ubytovania pre poslucháčov, ich spoločenskému a kultúrnemu životu ako dôležitej súčasť života mesta, študentským krúžkom a spolkom. Keďže kniha je určená aj slovenským čitateľom, pre ktorých maďarčina nie je prekážkou, nevynecháva autorka ani prípady obvinenia z panslavizmu v období rokov 1861 – 1914. Zaujímavými témami sú záškoláctvo a boj proti nemu, požiadavky na osobnostné predpoklady učiteľov ako slušnosť, mravnosť, dokumentovanie niekoľkých známych prípadov porušenia disciplíny zo strany pedagógov či vzájomných sporov, priblíženie foriem odmeňovania a oceňovania pedagógov, či opis osláv storočnice akadémie v roku 1884 (ide o storočnicu presťahovania do Bratislavy, nie založenia).

Štvrtá kapitola *Poslucháči Právnickej akadémie v Prešporku* predstavuje na úvod pramene umožňujúce poznať štruktúru študentskej časti akademickej obce. Nasledujú pre každú chronologickú etapu jednotlivo tabuľkové súhrny celkového počtu študentov, analýza štruktúry študentstva z hľadiska formy štúdia, zemepisného pôvodu, náboženskej a „národnostnej“ príslušnosti či spoločenskej príslušnosti definovanej okrem iného na základe povolania otca, prípadne poručníka.

Autorom poslednej kapitoly je Attila Simon a obsahuje životopisné medailóny piatich najvýznamnejších pedagógov právnickej fakulty. Nasleduje zoznam použitých prameňov a literatúry. Autorka pri výskume čerpala z archívneho fondu Kráľovská právnická akadémia v Bratislave v Slovenskom národnom archíve a z ďalších

archívnych fondov v Maďarskom krajiniskom archíve a Štátnom archíve v Bratislave, tiež z dobovej tlače, legislatívnych noriem, akademických ročeniek a zo slovenskej a maďarskej odbornej literatúry venovanej čiastkovým kapitolám z dejín Právnickej akadémie v Prešporke, ale aj Trnavskej univerzity. Zaujímavá je aj príloha prinášajúca pramennú edíciu šiestich významnejších dokumentov k dejinám akadémie a obrazová príloha so zobrazeniami pôdorysov jednotlivých budov, ktoré slúžili ako sídlo akadémie. V závere publikácie nechýba menný register a dvojjazyčná, slovenská a maďarská vydavateľská tiráž.

Resumé, napísané v slovenčine a angličtine, je skutočne obsiahle. Aspoň týmto spôsobom podrobnejšie približuje na takmer troch stranách slovenskému čitateľovi obsah publikácie a prínos akadémie pre dejiny uhorskej vzdelanosti. Autorka hodnotí akadémiu ako jednu z najvyhľadávanejších a najnavštevovanejších uhorských vyšších škôl právnického zamerania, na ktorej pedagogicky pôsobilo mnoho významných osobností. Škoda iba, že ako každé resumé, aj toto ostalo trochu všeobecné, a tým pádom nedokázalo dostatočne vystihnúť informačné bohatstvo publikácie. Ostáva dúfať, že sa toto vyčerpávajúce spracovanie dejín Právnickej akadémie v Prešporke dočká svojho slovenského vydania.

Kristína Majerová
Archív SAV

KODAJOVÁ, Daniela a kol. *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Bratislava : Slovart, 2019, 304 s. ISBN 978-80-556-4149-2.

Pri príležitosti 150 rokov od založenia spolku slovenských žien – *Živeny* bola vydaná súhrnná publikácia, ktorá mapuje kroky jej členiek a členov od samotného založenia až do dnešných čias. Monografia je rozčlenená do siedmich kapitol, ktoré tvoria vybrané štúdie zachytávajúce určitý úsek cesty *Živeny* alebo sa venujú istej špecifickej oblasti v rámci činnosti spolku. Predslov k nej napísala niekoľkoročná predsedníčka spolku Magdaléna Vášáryová.

Autorkou prvej štúdie s názvom *Živena, spolok slovenských žien* je Daniela Kodajová, ktorá je zároveň zostavovateľkou celej publikácie. Zaoberá sa spoločenskou atmosférou v období vzniku spolku, čo sa očakávalo od ženského spolku, aké výzvy vo svojich začiatkoch zdolával. Dôvodom založenia nemal byť priestor na stretávanie sa žien, ale ochrana kresťanských hodnôt, predovšetkým rodiny, keďže práve v nej sa vychovávala budúcnosť národa. Snahou

bolo povzniesť ženy duchovne, vzdelat' ich v národnom duchu, aby ony mohli toto ďalej posunúť svojim deťom. Už v predslove na prvom zasadnutí spolku sa členovia vyhranili voči emancipácii žien v podobe, ako sa šírila vo svete, spolok sľuboval pozdvihnutie Sloveniek s cieľom priviezt' ich ku kresťanskej osvete a vzdelanosti. Autorka taktiež rozoberá, kto boli prvé členky a členovia Živeny. Väčšina z nich patrila k strednej vrstve a pochádzala z rôznych častí krajiny, čo sa ukázalo výhodné, keďže podľa schválených stanov nemohol spolok zakladať odbory v iných mestách, a takto aspoň v individuálnych členkách mal svoje zastúpenie po celom Slovensku. Ďalej sa venuje prvým funkcionárkam Živeny a postupnému upevňovaniu si pozície spolku, ale nevyhýba sa spomenúť aj problémy so splácaním členských poplatkov. Spomína i spoluorganizovanie augustových slávností v Martine, ktoré boli navštevované nielen hosťami z celého Slovenska, ale aj dolnozemskými a americkými Slováckmi a ďalšími zahraničnými hosťami. Hlavný cieľ, ktorý si Živena stanovila, založiť dievčenskú školu, sa jej dosiahnuť nedarilo, a tak sa zameriavala na propagovanie a vydávanie literatúry či publikovanie článkov v časopisoch určených ženským čitateľkám. Prvé snahy pretlačiť ženské témy sa nestretli s pochopením a podporou mužských funkcionárov Živeny, a tak ženské autorky míňali veľa energie na obhajobu svojich názorov. Neľahká situácia počas prvých 25 rokov fungovania Živeny sa naplno ukazuje pri porovnaní s podmienkami, ktoré mali ďalšie predsedníčky spolku, ako bola Elena Maróthy-Šoltésová a Anna Halašová. Autorka v ďalšej podkapitole načrtáva aj výšivkárске hnutie Živeny, vďaka ktorému sa vysoko vyzdvihla táto časť kultúry. Krátko sa venuje i formovaniu a činnostiam americkej Živeny a jej prepojeniu s tou slovenskou.

V súradniciach nacionalizmu a „konzervatívneho feminizmu“ nazval svoj príspevok Karol Hollý a upriamuje v ňom svoju pozornosť na obdobie od vzniku Živeny po rok 1914, pričom sa venuje ideologickému zázemiu spolku a ako sa to prejavilo v praxi. Autorovým východiskom je previazanie Živeny s nacionalizmom slovenského národného hnutia. Založenie Živeny bolo spôsobom, ako do národného hnutia aktívne zapojiť ženy, avšak predovšetkým v postavení matiek, ktoré vychovávajú ďalšie generácie v národnom duchu. Cieľom spolku už od jeho začiatku bolo založenie dievčenskej školy, kde by sa vzdelávali podľa kresťanských hodnôt, nedostatok financií a odborných učiteliek však tieto snahy brzdil. Ako spomínala už i D. Kodajová, spolok sa potom upriamil na vydavateľskú činnosť a šírenie osvety cez spisbu v slovenčine. Autor pripomína vymedzenie sa spolku voči ženskému emancipačnému hnutiu, ktoré v tej dobe pre nich predstavovalo ohrozenie postavenia ženy ako manželky a matky v kresťanskom ponímaní. Príspevok na príklade postojov E. Maróthy-Šoltésovej poukazuje na nie vždy rovnaké názory a aktivity popredných členov a členiek spolku a na skutočnosť, že o dôležitých veciach stále rozhodovali mužskí členovia. Už len uverejnenie článku o vychádzaní nového českého ženského časopisu v Národných novinách vzbudilo odmietavé reakcie. Prvý slovenský časopis pre ženy, *Dennica*, preto vychádzal mimo Živeny. Myšlienky a názory E. Maróthy-Šoltésovej tlmočí autor cez jej publikačnú činnosť a korešpondenciu. Okrem hľadania rozdielných názorov medzi vtedajšou predsedníčkou spolku E. Maróthy-Šoltésovou a tajomníkom S. H. Vajanským potvrdzuje na niekoľkých príkladoch ich viaceré ideologické zhody v ženskej otázke. *Dennica* vyšliapala cestu časopisu Živena, ktorý

bol už oficiálnym orgánom spolku. I pri jej vydávaní autor upozorňuje na vplyv mužského redigovania pod taktovkou Pavla Sochána.

Gabriela Dudeková Kováčová v ďalšom príspevku *Živena v politických režimoch 19. a 20. storočia* ponúka prehľad fungovania a činností spolku v ovzduší rôznych politických režimov a spoločenských zmien v priebehu dvoch storočí. Je rozdelený chronologicky do piatich kapitol: obdobie 1869 – 1918, 1918 – 1938, 1938/39 – 1945, 1945 – 1948 a obdobie po roku 1948. V prvej časti upriamuje pozornosť na dôvody, ktoré bránili Živeninmu prvotnému cieľu, založeniu dievčenskej školy, avšak od uhorských orgánov na to povolenie nikdy nedostala. Keďže v tom čase bola Matica slovenská zrušená, Živenu vnímali ako jej symbolickú náhradu, aj z dôvodu rovnakého dňa založenia, valné zhromaždenia sa tak preklenuli na dni spoločných osláv výročí založenia a stali sa celonárodnými podujatiami, na ktoré musela uhorská vláda dozerať. Prvá svetová vojna obmedzila činnosť spolku, no časopis Živena vychádzal stále aj počas vojnového konfliktu. Autorka sa tu kriticky zaoberá aj tým, do akej miery sa spolok angažoval v otázke ženskej emancipácie, keďže oficiálne sa prezentoval ako národný a kresťanský spolok žien. Druhá časť pokrýva obdobie Československej republiky, keď sa ženy aktívne mohli zúčastňovať politického života. Živena rozšírila svoju pôsobnosť v rámci celého Slovenska zakladaním miestnych odborov a svoje fungovanie zamerala na sociálno-zdravotnú prácu. Konečne mohla otvoriť školy vo viacerých mestách na Slovensku, ktoré podporoval aj štát. Okrem vydavateľskej činnosti sa spolok propagoval a šíril osvetu i prostredníctvom prednášok a organizovaním spoločenských podujatí. Autorka upriamuje pozornosť aj na činnosti odborov a pobočiek, ktoré mohli do určitej miery pracovať samostatne. Demokratické princípy spolku a jeho decentralizácia mu zaistila príval vysokého počtu členiek, ale keďže veľká časť z nich stále presadzovala konzervatívne kresťanské a národné hodnoty, mládež a vidiecke ženy prilákali iba v obmedzenej miere. Etapa vývoja v slovenskom štáte znamenala pre Živenu stratu 16 odborov na Slovensku, pražského odboru a odliv členov českej národnosti a židovského pôvodu. Autorka poukazuje na protirečivé postoje Živeny, keď sa demokratickosť a apolitickosť spolku prekrývala s ústupkami voči novému režimu v snahe zachovať existenciu spolku i jeho časopisu. Vládne nariadenia zasahovali nielen do chodu a kompetencií spolkov, ale snažili sa regulovať aj zamestnanosť žien, ich počty na gymnáziách či vysokých školách. Ideológia nového režimu chcela ženu opäť vidieť len pri rodinnom krbe. Autorka spomína príklady spolupráce niektorých odborov s HSLŠ, ale aj snahu o udržanie si apolitickosti či nesúhlasu, napr. zmenami vo vedení spolku. Štúdia sa ďalej venuje povojnovému obdobiu, keď aj napriek tomu, že niektorí Živenu obviňovali so spolupráce s ľudáckym režimom, mohla ako spolok fungovať ďalej. Obnovila sa činnosť niektorých odborov a ich aktivity, ako i aktivity ústredia pomaly narastali. Autorka poukazuje na vzťahy medzi Živenou a Zväzom slovenských žien, ktorý sa usiloval o ich zlúčenie, na postoje členiek Živeny i na podmienky, ktoré si stanovovali, keby k tomu malo dôjsť. Za značný kompromis možno považovať zriadenie výkonných orgánov spolku v Bratislave. Živena sa snažila propagovať svoju činnosť v rámci širokej verejnosti, napr. aj v podobe rozhlasového vysielania, za cieľ si zvolila získať čo najviac nových členiek. Ako však konštatuje autorka, možno aj pre presadzovanie rovnakého konzervatívneho modelu ženy, aký mala vo svojich

začiatkoch, si davy nepodmanila. Posledná kapitola rozoberá likvidáciu vydavateľského družstva Živena, zánik časopisu Živena i samotného spolku na pozadí spoločensko-politickej situácie a uvádza dôvody ich zániku. Záver štúdie hodnotí, nakoľko dokázala Živena ostať apolitická a či práve to nebolo jej slabinou.

Jarmila Hodoličová sa vo svojom príspevku *Spolok a časopis Živena v aktivitách dolnozemskej Sloveniek v rokoch 1910 – 1924* zameriava na prispievateľky do časopisu Živena z Dolnej zeme, predovšetkým na pôsobenie Eržiky Mičátkovej, ktorá okrem písania získavala pre Živenu čitateľky za hranicami. Spomienky z ciest a správy z kultúrneho i spolkového života žien na Dolnej zemi opisuje v listoch adresovaných E. Maróthy-Šoltésovej, ktoré uverejňovala v časopise Živena. Jej švagriná, Štefánia Mičátková, taktiež patrila k plodným prispievateľkám a pomáhala rozvíjať spoluprácu medzi Slovenskom a Slovákmi na Dolnej zemi. Tak ako Eržika, aj ona podporovala myšlienky slovanskej vzájomnosti.

V ďalšej kapitole knihy Ivica Hajdučeková upriamuje pozornosť na *Časopis Živena po vzniku Československej republiky* a v príspevku porovnáva ročníky X – XVIII, ktoré vychádzali v rokoch 1919 – 1928 s ročníkom XXVIII, vychádzajúcim v roku 1938. Zaoberala sa predovšetkým ženskou otázkou v obsahovej línii časopisu a formovaním názorov a postojov žien s ohľadom na spoločenské zmeny a meniace sa rodové stereotypy.

Aktivity Živeny v sociálno-zdravotnej oblasti v rokoch 1918 – 1938 rozoberá Anna Falisová. Sústreďuje sa hlavne na úlohu spolku pri vzniku a fungovaní Ústavu Milana Rastislava Štefánika. V rámci neho bola založená dvojročná škola pre sociálno-zdravotnú starostlivosť, na ktorej bola súčasťou vyučovania aj prax, počas letných prázdnin organizovala sociálne zamerané kurzy. Obsahom druhej časti sú ľudové kurzy pre ženy, ktoré Živena spolu s Československým Červeným krížom organizovala na slovenskom vidieku. Učiteľky ukazovali účastníckam, ako variť výživné jedlá, starať sa o deti a domácnosť s dodržiavaním hygienických zásad a pod. Zvyšok príspevku sa venuje ďalším aktivitám členiek v zdravotno-sociálnej oblasti a spolupráci spolku s Československým Červeným krížom.

Posledný príspevok v publikácii *Živá história – Živena po roku 1989* pochádza z pera dlhoročnej predsedníčky miestneho odboru Živena v Bratislave Aleny Bučekovej. Opisuje oživenie spolku po revolučných dňoch v roku 1989 a prvé roky jeho fungovania, vymenúva prekážky, ktoré bolo treba zdolať, snahy znovu získať budovy, ktoré patrili Živene (čo sa v prípade spolkového domu v Martine aj podarilo), tendencie dohodnúť sa na sídle spolku a jeho smerovaní. Ďalej vymenúva činnosti, ktorým sa venovali miestne odbory. Ich činnosť bola po roku 1990 zameraná hlavne na organizovanie spomienkových podujatí a na zachovávanie a prezentáciu slovenských tradícií. Menšie podkapitoly príspevku poskytujú priestor na informovanie o priebehu celoslovenských podujatí jubilejných výročí spolku. Autorka nezabudla ani na krátke medailóniky o významných predstaviteľkách spolku po roku 1989 a v závere vymenúva publikačnú činnosť novodobej Živeny.

Celú publikáciu dopĺňajú čiernobiele fotografie, na jej konci sa nachádza zoznam prameňov a odbornej literatúry, pre lepšiu prehľadnosť takisto menný register.

Spolok Živena, ako najstarší slovenský ženský spolok, od 19. storočia zdolávajúci prekážky politického, spoločenského i rodového útlaku, ktorý s prestávkou funguje

do dnes a ktorý sa vždy snažil zachovať si apolitickosť, nadkonfesijnosť a demokratické princípy, si istotne zaslúžil vydanie takejto komplexnej publikácie pre ešte lepšie pochopenie jeho fungovania a uvedomenia si jeho dôležitosti v slovenských dejinách. Určite nesmie chýbať v knižnici nielen tých, ktorých zaujímajú témy ženskej emancipácie.

Jana Kafúnová
Slovenský národný archív

GAUČÍK, Štefan. *Podnik v osídlach štátu Podnikateľské elity na príklade Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti*. Bratislava : VEDA, 2020, 278 s. ISBN 978-80-224-1869-0.

Predkladaná monografia sa zaoberá podnikateľskými elitami a dejinami Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti. Uvedená spoločnosť patrila od svojho založenia v roku 1881 až do svojho zániku v roku 1945 k najväčším podnikom stredoeurópskeho formátu a k organickej zložke hospodárskych dejín Slovenska. Autor pripomína, že hospodárske dejiny Slovenska patria v slovenskej historiografii medzi vedľajšie výskumné témy. Tento problém je prirodzene súčasťou širších koncepcných a metodických otázok hospodárskych dejín na Slovensku. Tematické okruhy ako štruktúra, pôvod, (dis)kontinuita, cirkulácia slovenských, nemeckých, židovských a maďarských hospodárskych elít, ale aj sociálne väzby, autorita, kariérny postup, osobnosť a odbornosť podnikateľa sa ešte nedostali do zorného uhla málopočetnej skupiny hospodárskych historikov. Monografia sa svojím obsahom nesnaží zaplniť „prázdne miesto“ v slovenskej historiografii venujúcej sa hospodárskym dejinám. Ale vďaka využitiu dokumentov z podnikového fondu spoločnosti napomáha lepšie porozumieť funkcii a postaveniu podnikateľských elít v druhej polovici 19. storočia a v prvej polovici 20. storočia.

Monografia sa skladá z úvodu a vysvetľujúcich častí, v ktorých predkladá autor výskumný problém, objasňuje využitú aplikovanú metódu a použité archívne pramene, ako aj odbornú literatúru. Ďalej nasledujú štyri nosné ideové a tematické celky.

V prvých kapitolách monografie autor rozoberá pojmy ako „diskurz“ a „elita“. Ťažisko práce predstavuje analýza moci, autority a kompetencií delegátov finančných inštitúcií a manažérov riaditeľskej rady.

Teoreticko-metodologický blok (kapitola IV.) sa zaoberá v rámci troch podkapitol takými otázkami výskumu podnikateľských elít, resp. vedeckými problémami hospodárskych dejín, ktorých interpretácie do istej miery dodnes chýbajú v slovenskej

historiografii. Autor sa zamýšľa nad spoločenskými a hospodárskymi javmi cez optiku diskurzívnych teórií, ako aj reflexiu k naratívne pristupu a k sociálnemu fenoménu.

Druhý tematický celok (kapitola V.) obsahuje analýzu doterajších interpretácií dejín Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti, resp. vysvetlenia činnosti a likvidácie jej záujmových podnikov na území Slovenska. V tejto časti autor uvádza diela slovenských a maďarských historikov, ktorí sa danej problematike hospodárskych dejín a samotnej Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti venovali. Snaží sa identifikovať nosné historické výklady. Na druhej strane poukazuje na kľúčové vývojové línie samotného archívneho výskumu hospodárskych elít na príklade uvedenej spoločnosti. Pod pojmom manažment autor rozumie užšiu špičku odborníkov, ktorí zohrávali od vzniku Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti dôležitú rolu v činnosti riaditeľskej rady a usmerňovali technické, investičné a obchodnopolitické stratégie podniku.

V kapitole VI. skúma príjmy, pozície a služobné povinnosti podnikateľského manažmentu, odborného a úradníckeho personálu. Zaoberá sa interpersonálnymi a medziskupinovými vzťahmi v najvyššej riadiacej inštitúcii spoločnosti, t. j. v riaditeľskej rade, kde identifikuje okruhy moci, kompetencie manažmentu a vplyv delegátov finančných inštitúcií na samotný chod spoločnosti. Hľadá odpovede na otázky týkajúce sa moci manažérov a finančnej hegemonie obchodných bánk. Manažment spoločnosti vytvárajú riaditeľská rada, odborní riaditelia bankských, hutných, železiarskych, oceliarskych závodov a firemný právnik. Riaditeľská rada je v monografii vykreslená ako orgán s centrálnou pozíciou a vlastnou administratívnou štruktúrou. Valné zhromaždenie spoločnosti prenieslo na riaditeľskú radu časť svojich kompetencií a rozhodovacích práv. Bola splnomocnená viesť spoločnosť. Autor predkladá jej personálne zloženie z obdobia rokov 1891 – 1918. Rozdeľuje ju na skupiny: skupina bankárov, manažérov, aristokratov a politikov. K jednotlivým skupinám priraduje personálne obsadenie so stručným životopisom danej osoby. Zároveň poukazuje aj na osobné vzťahy medzi jednotlivými zložkami v riadiacej rade. V podkapitolách tejto kapitoly sa dozvedáme o účasti riaditeľov závodov na riaditeľských zasadnutiach závodov a o kompetenciách manažérov v spoločnosti. Autor predkladá sondu do príjmov, pozícií a hierarchie rimamuránskeho manažmentu a úradníckeho personálu v sledovanom období rokov 1881 – 1914. Svoje výsledky archívneho výskumu prezentuje aj v tabuľkovej forme, kde sú menovite vypísaní úradníci a výška ich ročného osobného príplatku. V ďalších podkapitolách poukazuje na postavenie jednotlivých odborných riaditeľov bankských, hutných, železiarskych, oceliarskych závodov a firemného právnika v hierarchii spoločnosti. Autor vymenováva ich pracovnú náplň.

Časť rimamuránskeho priemyselného a bankého komplexu sa nachádzala na území dnešného Slovenska, preto sa autor pokúsil o pohľad na vývoj spoločnosti po prvej svetovej vojne (kapitola VII.), pričom prezentuje integračný proces afilácií na Slovensku. Dotýka sa tém, ako vytvorenie samostatného československého hospodárskeho a colného územia, vymedzenie štátnych hraníc, nostrifikačná akcia, stratégia samotného manažmentu Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti, ako aj rivalita a spolupráca medzi národnými a transnacionálnymi

podnikateľskými elitami. Okrem samotnej spoločnosti podáva ucelený pohľad na podniky, ktoré sa dostali do hospodárskeho záujmu spoločnosti (Pohornádska železiarska úč. spoločnosť v Krompachoch a Továreň na plechy a železo Union vo Zvolene) a banské závody na Gemeri, ktoré sa rozpadom Uhorska a vznikom ČSR dostali kvôli novovytyčeným štátnym hraniciam do novej, radikálne zmenenej ekonomickej a finančnej situácie.

V záverečnej časti monografia (kapitola IX.) disponuje obrazovou prílohou, zoznamom použitých archívnych prameňov a dobových tlačí, literatúry a menným registrom. V obrazovej prílohe autor prehľadným spôsobom načrtáva personálne zloženie členov riaditeľskej rady na zasadnutiach 1891 – 1918; organizačnú a administratívnu štruktúru spoločnosti v roku 1900; hodnostnú stupnicu úradníkov systematizovaných v technických a administratívnych službách v roku 1900; zaradenie úradníkov podľa mzdových kategórií a pozície a mzdové zaradenie úradníckeho personálu podľa administratívneho členenia 1891 – 1914. Kniha sa opiera o poznatky z archívneho fondu Podnikový fond Rimamuránsko-šalgótarjárskej železiarskej spoločnosti uloženom v Krajinskom archíve v Budapešti.

Tajana Gerbocová
Slovenský národný archív

KINČOK, Branislav. *Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954. Príručka pre školy*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2019, 107 s. ISBN 978-80-89335-87-9.

Jednou zo spoločenských i politických tém na Slovensku je v súčasnosti aj odškodnenie obetí politických procesov v rokoch 1948 až 1989, alebo ich rodinných príslušníkov. Len v rokoch 1948 – 1953 bolo vo vykonštruovaných nezákonných procesoch, pri ktorých príprave a priebehu zohrávali hlavnú úlohu funkcionári a príslušníci KSS, Štátnej bezpečnosti a justície, odsúdených približne 24-tisíc osôb, z toho 45 bolo popravených. Rozsah perzekúcie sa nezastavil len pri odsúdených osobách, ale dlhodobo traumatizoval celú spoločnosť.

Inštitúciou, ktorá má systematicky profesionálne skúmať tzv. obdobia neslobody, sa stal v roku 2002 Ústav pamäti národa. Popri iných zákonom stanovených činnostiach, sa má podieľať aj na vydávaní a šírení publikácií a audiovizuálnych diel (vrátane vlastnej tvorby dokumentárnych filmov) či usporadúvaní vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí a prednášok pre pedagógov a študentov základných a stredných škôl.

V rámci tejto činnosti bola v roku 2019 vydaná aj príručka pre školy pod názvom *Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954* od historika Centra výskumu obdobia neslobody Ústavu pamäti národa Mgr. Branislava Kinčoka, PhD.

Cieľom vydania takejto publikácie bolo predložiť pedagógom vyučujúcim na školách predmet dejepis pomôcku, ako uchopiť problematiku politických procesov na Slovensku v prvej fáze totalitného komunistického režimu a jednoducho ju vysvetliť mladšej generácii, ktorá už prirodzene stratila priamy kontakt s obdobia pred roku 1989.

Štruktúra publikácie je klasická. V prvej kapitole autor čitateľa voviede do obdobia po roku 1948 opisanim politickej a spoločenskej situácie po Februárovom prevrate, keď sa monopolizovala moc komunistickej strany v štáte. Jedným z nástrojov posilnenia tejto moci boli aj politické procesy.

K tomu, aby sme niektorý z procesov mohli označiť za politický, je potrebné poznať mechanizmy, ktoré fungovali na pozadí etablovaného sa politického aparátu. Autor preto venuje druhú kapitolu práve opisu stavu, v ktorom sa nachádzala Štátna bezpečnosť, justícia a hlavne Komunistická strana.

V tretej kapitole Branislav Kinčok vysvetľuje, ktoré procesy môžeme charakterizovať ako politické, aké sú ich spoločné základné znaky a aké členenie sa v súčasnej historickej vede používa. Pri členení politických procesov sa zamerával na najdôležitejšie procesy na Slovensku v danom období. Išlo o procesy s funkcionármi nekomunistických politických strán, s funkcionármi komunistickej strany, o cirkevné procesy, o procesy s bývalými partizánskymi veliteľmi, s príslušníkmi bezpečnostných zložiek a špiónmi, emigráciou a zahraničnými diplomatmi. Najviac odsúdených bolo za trestné činy hospodárskej povahy. Stali sa tak nástrojom na zrýchlenie kolektivizácie slovenského vidieka.

Pri opise sa Branislav Kinčok neobmedzuje len na „akademický“ opis, ale používa aj osobné svedectvá pamätníkov – perzekvovaných osôb či vyšetrovateľov Štátnej bezpečnosti.

S problematikou politických procesov je pevne spätá aj problematika rehabilitácií a revízií. Po Stalinovej a Gottwaldovej smrti vznikla politická požiadavka vyrovnáť sa aspoň čiastočne a v obmedzenej forme s nezákonnosťami a represiami páchanými v rokoch 1948 – 1953.

V závere publikácie je priestor venovaný krátkym biografickým medailónikom 12 najvyšších funkcionárov KSČ a KSS. Sú vhodnou pomyselnou bodkou za problematikou, keďže jednoznačne identifikujú osoby, ktoré niesli hlavnú politickú zodpovednosť za represívne vystupovanie štátnych orgánov voči občanom štátu. Už inou témou (ale pre pedagógov vhodnou na otvorenie diskusie) je následné vyvodenie zodpovednosti po roku 1989 a odsúdenie týchto osôb.

Napriek tomu, že ide o príručku pre školy, obsahuje aj zoznamy použitých prameňov a literatúry, ktoré je následne možné využiť vo vzdelávacom procese.

Po obsahovej stránke možno publikáciu označiť za plnohodnotnú učebnú pomôcku, ktorá na nevelkom rozsahu pomáha v základnej orientácii v problematike. Keďže autor má prístup k rôznorodému typu archívnych dokumentov, tieto sa mu podarilo vhodne zakomponovať ako obrazový materiál.

Ako negatívum si dovoľím zhodnotiť prevedenie, ktoré bolo zvolené – teda tlač na kriedový papier v paperback formáte. Hoci je to na pohľad efektné, v prípade publikácie, ktorá má byť dlhodobou pomôckou, dochádza k rýchlej degradácii listov a väzby už po dvoch či troch listovaniach v nej. Tým je potlačený účel vydania, a to predovšetkým pravidelné využívanie v pedagogickom procese počas vyučovania.

Lenka Bernátová
Archív 365.bank

POPELKOVÁ, Katarína. *Vinohradnícke mesto v etnologickej perspektíve*. Bratislava : Ústav etnológie a sociálnej antropológie; VEDA, 2021, 176 s. ISBN 978-80-224-1916-1.

Dejiny vinohradníctva a vinárstva dozaista neboli, a nie sú, na Slovensku zaznávanou témou, čo súvisí s ich historickým významom, predovšetkým v Malokarpatskej oblasti. Vinohradníctvo ako kultúrny a identitotvorný fenomén pôsobilo na vytváranie špecifických, lokálnych, ale aj nadregionálnych komunít, ktoré formovali priestor a spoločnosť, v ktorej žili. Vinohradnícke mesto je osobitý etnologický koncept, ktorý autorke umožnil uchopiť problematiku vinohradníckeho a vinárskeho spoločenstva vo vzťahu k urbánnej spoločnosti. Tento vzťah, vzájomné vplyvy a meniace či opakujúce sa procesy a transformácie sleduje v historickom kontexte vývoja dvoch malokarpatských miest Pezinok a Modra. Autorka absolvovala v rokoch 1997 až 2007 archívny a etnografický terén-

ny výskum, ktorý sa stal základom pre tvorbu nielen recenzovanej monografie, ale aj množstva štúdií, ktoré jej predchádzali.

Práca je rozdelená do piatich kapitol. V prvej K. Popelková opisuje historickú genézu formovania urbánnej etnológie ako vedného odboru na Slovensku po páde komunistického politického systému v roku 1989. Dedičstvom totalitného režimu bolo aj tabuizovanie mnohých výskumných tém vrátane problematiky sociálnych skupín v meste. Táto skutočnosť zásadne ovplyvnila výskum historikov a etnológov ponovembrovej éry, ktorí nemali k dispozícii synchronne či diachronne sociografické analýzy slovenskej spoločnosti. V praxi to znamenalo, že urbánny etnológ sa musel dostať aj do polohy regionálneho historika, zhromaždiť historickú a dobovú literatúru, analyzovať dostupné písomné pramene a nakoniec ich konfrontovať s vlastným etnografickým výskumom. Takýto, časovo extrémne náročný analytický výskum má však viacero výrazných pozitív, ktoré reprezentuje aj recenzovaná práca. Etnológ-historik má potenciál preniknúť omnoho hlbšie do problematiky mestských komunít,

pričom jeho sondy majú interdisciplinárny charakter. Autorka sa kombináciou rôznych vedeckých metód a metodologických prístupov nesnažila len definovať skupinu mestských vinohradníkov v historickom kontexte, ale zároveň bolo jej cieľom preniknúť k všeobecným princípom fungovania mestského organizmu.

Z časového hľadiska skúma problematiku v období od prelomu 19. a 20. storočia až do začiatku 21. storočia. Rozmedzie 19. a 20. storočia je príznačné pokročilým stupňom procesu transformácie spoločnosti v intenciách presadzovania kapitalizmu, spriemyselnovania, globalizácie, ale aj výmeny elít. Slovom autorky, v danom období vzrástla diverzifikácia spôsobov obživy a života obyvateľstva vinohradníckych miest. V dôsledku tohto procesu vinohradnícka kultúra stratila svoje dominantné postavenie a transformovala sa na urbánnu subkultúru. Z uvedeného vyplýva, že K. Popelková prioritne skúma vinohradnícku komunitu práve ako subkultúru, pričom sa zameriava nielen na jej vnútorný vývoj a dynamiku, ale aj na pozície jej predstaviteľov v sociálnej štruktúre mesta a celkový vplyv na mestskú entitu.

V druhej kapitole autorka sleduje vývoj vinohradníctva v Malokarpatskej oblasti od vrcholného stredoveku, pričom sa zameriava na jeho ekonomicko-sociálny a právny aspekt. Vychádza pritom predovšetkým z historických alebo etnologických prác a obecných monografií. Nedostatkom tejto kapitoly, ktorý však vyplýva z nedostatočnej rozpracovanosti špecifik slovenského, resp. uhorského územia, je absencia vysvetlenia vplyvu klimatických zmien, ako kľúčového činiteľa, na miestne vinohradníctvo. Obdobie ranej existencie Uhorského kráľovstva spadá do obdobia stredovekej teplej periódy, čiže klimatické podmienky boli vhodné pre pestovanie viniča hroznorodého v širokom meradle. Približne v období na prelome 13. a 14. storočia, nástupom Malej doby ľadovej, sa klimatické podmienky zhoršili a stali sa menej stabilnými. Horná hranica vinohradníckeho pásma v Európe sa postupne posúvala smerom na juh a pre niektoré krajiny, aj v bezprostrednom okolí Uhorska (Poľsko, Sliezske, Halič), sa víno stalo v podstate exportným tovarom určeným pre cirkev a vyššie postavenú spoločnosť. Dôsledkom tohto javu, v kombinácii so situáciou po obsadení južného Uhorska Osmanskou ríšou, vzrástol význam malokarpatských miest a ich najvýznamnejšieho obchodného produktu – vína. Naopak, po vytlačení Osmanov na prelome 17. a 18. storočia narástla konkurencia aj vo vnútri krajiny – to už však autorka v rámci svojho historického exkurzu neopomína.

Vo vzťahu k sledovanej problematike (a pod vplyvom historika Antona Špiesza) K. Popelková formuluje nasledovné tvrdenie: „V historicko-komparatívnom zmysle možno vinohradnícke mestá pod Malými Karpatmi klasifikovať (spoločne so stredovekými banskými mestami) ako jediné lokality neskorého feudalizmu v rámci agrárneho Slovenska, kde sa vyvinula sociálna štruktúra a urbánna kultúra príznačná pre stredoeurópske metropoly.“ (s. 25-26). V kontexte vývoja Pezinka a Modry je príznačné, že práve vinohradníctvo a obchod s vínom boli rozhodujúcimi činiteľmi pre získanie právneho statusu slobodných kráľovských miest v prvej polovici 17. storočia. Modra má navyše vinohradnícku symboliku ukotvenú priamo vo svojom erbe z roku 1607. To spomína aj autorka (s. 132), pričom podstatnejšie je však používanie starších obecných pečatidiel od konca 14. storočia, kde bola rastlina viniča jediným symbolom pečatného obrazu, a teda hlavným identifikačným (zamestnaneckým) znakom jeho obyvateľov. Udelený erb rešpektuje túto tradíciu,

pričom do štiepeného štítu boli zakomponované tri strieborné brvná v červenom poli (arpádovské brvná), ktoré vyjadrujú príslušnosť k Uhorskému kráľovstvu, a teda pôvodnú symboliku rozširujú o nový aspekt.

Dominancia vinohradníctva a vinohradníckej kultúry je typická pre sídla pod Malými Karpatmi, no v európskom kontexte, ako upozorňuje autorka, ide skôr o špecifikum. Mestské prostredie je typické predovšetkým špecializovanou výrobou produktov v cechoch, manufaktúrach, neskôr vo fabrikách a továrňach, pričom agrárna zložka sa koncentrovala na vidieku. Nielen v tom je výnimočnosť oboch lokalít, ale aj už v spomenutej existencii vinohradníckej subkultúry, ktorá, na rozdiel od centra malokarpatského vinohradníctva Bratislavy, v oboch mestách pretrvala až do súčasnosti.

Tretia kapitola je historickou sondou do prostredia mestských vinohradníkov v Modre v priebehu 20. storočia. Autorka tu využila vlastný archívny a historický výskum, rozhovory s pamätníkmi a terénne výskumy, ktorými zachytila meniacu sa vinohradnícku spoločnosť z pohľadu aktívnej pozorovateľky. Chronologicky by sme 20. storočie, v zmysle záverov K. Popelkovej, mohli rozdeliť nasledovne: 1. Vinohradníci ako súčasť mestskej subkultúry od prelomu 19. a 20. storočia do začiatku 40. rokov 20. storočia, 2. Prechodné obdobie či etapa zásadných zlomov, ktorá vyvrcholila v prvej polovici 50. rokov 20. storočia, 3. Obdobie kolektívizácie a socialistického hospodárstva do roku 1989, 4. Etapa postsocialistickej transformácie.

Pre prvé obdobie je príznačná najmä skutočnosť, že vinohradníctvo, vo vzťahu k minulosti, už nebolo základným ekonomickým činiteľom a povolaním pre obyvateľov Modry. Zároveň však pretrvávalo ako významný kultúrny prvok v meste, a to aj napriek mnohým ťažkostiam, ktoré vyplývali nielen z transformácie spoločnosti, ale aj z paradigmatickej zmeny v pestovaní viniča, ktorá sa začala vypuknutím pandémie fyloxéry. Podľa Popelkovej sa však v sledovanom období pozície v sociálnej štruktúre mesta, ekonomické a spoločenské funkcie, kultúrne prejavy a hodnoty vinohradníkov meniacim makrospoločenským, hospodárskym a politickým podmienkam pružne prispôbovali (s. 62).

Druhé obdobie lemujú nástup autoritatívnych režimov, resp. totalít (s označením fašistická diktatúra počas druhej svetovej vojny na Slovensku by som si dovoľil minimálne polemizovať), pričom kľúčový je predovšetkým rok 1948, ktorý predznamenal celkom zásadné zmeny a rozklad pôvodnej sociálnej štruktúry Slovenska vrátane skupiny mestských vinohradníkov.

Tretie obdobie definuje budovanie štátneho socialistického poľnohospodárstva, pričom je dôležité, že Modra si svoj vinohradnícky ráz zachovala.

Posledná etapa postsocialistickej transformácie v sebe zahŕňa navrátenie odňatej pôdy do rúk súkromných vlastníkov, opätovný vznik a formovanie vinohradníckej skupiny a podnikateľského prostredia na pozadí legislatívnych a kultúrno-spoločenských zmien. Autorka končí svoj exkurz v roku 2003, keď sfinalizovala výskum a z tohto obdobia pochádzajú aj ňou formulované a publikované závery.

Štvrtá kapitola je zaujímavou komparáciou dvoch hlavných kolektívnych predstaviteľov mestských vinohradníkov v rozličnom období a priestore: Spolku vinohradníkov v Modre (1896 – 1952) a Združenia pezinských vinohradníkov a vinárov (zal. 1995). Autorka prišla k záveru, že pokiaľ vznik a existencia Spolku

vinohradníkov v Modre mali predovšetkým ekonomické pozadie, hlavným cieľom pezinského spolku bolo vytvoriť priestor pre stretávanie sa, porovnávanie vín a udržanie vinohradníckej a vinárskej kontinuity. Spolky odlišovala členská základňa, ciele, oba však plnili reprezentatívnu funkciu vo vzťahu k svojim komunitám a rovnako boli pevnou, organickou súčasťou sociálnej štruktúry mesta.

V poslednej kapitole, na príklade Pezinka a Modry, autorka prezentuje podobu vinohradníckeho mesta v súčasnosti. Osobitnú pozornosť venuje vinohradníckym slávnostiam – predovšetkým slávnostiam vinobrania, ktorými sa zaoberá systematicky a dlhodobo. Tento fenomén vznikol v medzivojnovom období, v pozmenenej ideologickej podobe existoval aj v období socializmu a kontinuitu neprerušili ani dôsledky novembra 1989. V súčasnosti ide v oboch mestách o najväčšie vinohradnícke slávnosti, a spravidla vôbec najväčšie kultúrno-spoločenské podujatia. Autorka pozorne skúma aj ďalšie aspekty, rozličné formy verejnej prezentácie miestneho vinohradníctva a vinárstva, ochutnávky vína zážitkovou formou, spolupráce naprieč inštitúciami, kde kľúčovú úlohu na prelome 20. a 21. storočia hrali samosprávy a pod. V závere zhŕňa výsledky svojich výskumov.

Monografia K. Popelkovej je výsledkom jej dlhoročnej výskumnej činnosti. Premyslená metodológia a bádateľské otázky, ktoré si kladie, jej umožnili nestratiť zo zreteľa predmet svojho vedeckého záujmu. Kniha je ilustrovaná fotografiami archívnych dokumentov a dobovými snímkami, ktoré demonštrujú historický, ale aj súčasný význam vinohradníctva v skúmaných mestách, a politicko-spoločenské transformácie, ktoré ovplyvnili jeho podobu. Taktiež obsahuje poväčšine anonymizované výpovede pamätníkov, ktoré reflektujú zmeny vo vinohradníctve od medzivojnového obdobia až do 90. rokov 20. storočia. Recenzovaná práca disponuje nespornou vedeckou kvalitou a môže byť inšpiráciou pre etnológov či historikov, ktorým poskytuje množstvo podnetov na nazeranie do problematiky vinohradníctva a vinárstva v širšom kontexte. Vzhľadom k aktuálnosti ju pokladám za relevantnú aj pre mestských kultúrnych pracovníkov (predovšetkým v malokarpatských mestách) a všetkých záujemcov o dejiny vinohradníctva a vinárstva na Slovensku.

Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK. Budapest : A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Közleményei, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2019 (2021), Kilencvenedik (XC.) évfolyam.

Zsuzsanna Mikó – Csaba Szabó, *A Magyar Nemzeti Levéltár stratégiája. A modern magyar állam és kultúra szolgálatában, 2021 – 2025* /Stratégia Maďarského národného archívu. V službe moderného maďarského štátu a kultúry, 2021 – 2025/ (5-21). Úvodný príspevok prináša krátkodobý strategický plán Maďarského národného archívu. I keď archív vznikol v „národnej“ podobe až v roku 2012 spojením krajinského

archívu so župnými archívami, považuje sa za najstaršiu a najväčšiu verejnú zbierkotvornú inštitúciu v Maďarsku s medzinárodným uznaním. Jeho stálym poslaním je predovšetkým plnenie úloh v oblasti národnej (pamäť národa, formovanie národnej identity), vedeckej, kultúrnej, administratívnej a sociálnej. Preto si národný archív vytýčil za svoj cieľ stať sa širokospektrálne osožnou a vývojaschopnou inštitúciou založenou na využívaní moderných informačných technológií a umelej inteligencie.

Gazdaságtörténet (rubrika „Hospodárske dejiny“): András Schlett, *Magyarország gazdasági stabilizációja az első világháborút követően* /Ekonomická stabilizácia Maďarska po prvej svetovej vojne/ (23-44). Štúdia približuje štruktúru a hlavné smerovanie hospodárskej konsolidácie, uskutočnenej podľa podmienok pôžičky od Spoločnosti národov ako prostriedku kontroly krajiny zo strany víťazných mocností po 1. svetovej vojne. Prvotným cieľom maďarskej vlády bolo presvedčiť medzinárodných aktérov o konsolidovanej hospodárskej politike založenej na stabilizácii meny, vytvorení menovej banky a vypracovaní vyrovnaného rozpočtu ako prejav ochoty vlády prevziať na seba záťaž a riziká. Keďže vojnové reparačné povinnosti formou záloh viazali existujúce príjmové zdroje štátu, vláda nakoniec presadila splatenie pôžičky od Spoločnosti národov ako prioritné oproti akémukoľvek iného štátnemu dlhu. Vysoká miera závislosti na pôžičkách priniesla infláciu a následná protiinflačná politika naďalej sťažovala jej splácanie. Situáciu nakoniec zlepšili nové colné tarify podporujúce dovoz materiálu, strojového vybavenia a aj spotrebného tovaru, čo v konečnom dôsledku zvyšovalo vývoz a postupne znižovalo dovoz. Vďaka tomu došlo k zvýšeniu politickej a obchodnej dôveryhodnosti krajiny, čo ale nezabránilo ďalšiemu zadlžovaniu krajiny voči zahraničiu. Mierne pozitívny vývoj však pozastavila svetová hospodárska kríza, ktorá so sebou priniesla nezamestnanosť a chudobu. – Gábor Csikós, „Magyar csoda“ vagy a „régí iskola“? *A magyar kollektivizálás a svéd sajtóban (1948 – 1967)* /„Maďarský zázrak“ alebo „stará škola“? Maďarská kolektivizácia vo švédскеj tlači (1948 – 1967)/ (45-64). Autor približuje, ako bola maďarská kolektivizácia poľnohospodárstva podaná a vnímaná v západoeurópskej tlači, konkrétne vo švédскеj. Švédsko ako neutrálna a demokratická krajina so slobodou tlače uverejňovalo tak prokomunistické, ako aj protikomunistické príbehy a nezájem o maďarské realie mu nemožno vyčítať. Liberálna aj konzervatívna tlač veľakrát vychádzala zo stranického denníka Népszabadság, preberala však i zahraničné články. Podávala tiež oficiálnu sterilnú propagandu, ale vynechávajúc jej agitačný tón. Vo viacerých správach však zachytávala násilnú kolektivizáciu, kriminalizáciu zástancov súkromného majetku, deportácie celých rodín a konfiškáciu ich majetku do spojených družstiev uskutočnených Rákosiho režimom. Priznávala však aj skutočnosť, že najväčšie zmeny v povojnových časoch prebehli práve v agrárnej oblasti, dokonca článok z roku 1959 hovoril o maďarskom zázraku. Kádárova éra sa vo švédскеj tlači začala pozitívnejšie vykresľovať hlavne začiatkom 60. rokov. Prispel k tomu aj zhovievavejší postoj popredných švédskych intelektuálov ku komunistickému systému, rok 1956 a „pozitívne posolstvo“ propagandy, ktoré „prevalcovalo“ negatívne udalosti kolektivizácie. – András Kiss, *Stratégia, önállósodási kísérletek a Csepel Autógyárban 1956 után* /Stratégie, pokusy o nezávislosť v Automobilke Csepel po

roku 1956/ (65-88). Pádu straníckej diktatúry v októbri 1956 predchádzala hlboká kríza socialistickej plánovanej ekonomiky a hospodárskeho riadenia. Jednou z hlavných požiadaviek revolúcie bola aj úplná revízia nadmerne centralizovaného stranického hospodárskeho systému. Snahou autora je priblížiť miestne projekcie priemyselnej politiky na príklade Automobilky Csepel po roku 1956 a ako sa mocenské záujmy premietli do rozvoja automobilového priemyslu. Veľké investície automobilky na začiatku 50. rokov skončili v roku 1953. Myšlienka nezávislého zahraničného obchodu vznikla v polovici 50. rokov. Emblematické výrobky už ale koncom desaťročia neboli konkurencieschopné. Po roku 1967 došlo k zmenám aj na svetovom trhu, na ktorom prestala byť malosériová výroba nákladných automobilov rentabilná, a tak sa vláda rozhodla nepokračovať vo vývojových prácach, predtým považovaných za prioritné. Podnik začal vyrábať špeciálne nákladné vozidlá pre domáce i medzinárodné potreby a podvozok s vlastným pohonom pre autobusovú továreň Ikarus. Neustále sa pracovalo na projektoch modernizácie výroby a rozširovania trhu s väčšími či menšími úspechmi, vládna moc však z rozhodovacieho procesu vynechávala práve inžinierov fabriky.

Levéltártan (rubrika „Archívnicstvo“): István Hegedűs, *Hogyan segít újragondolni a levéltárák szerepét a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás? /Ako pomáha umelá inteligencia a strojové učenie prehodnotiť úlohu archívov?/* (89-98). Umelá inteligencia, ešte nedávno ako produkt sci-fi literatúry, v súčasnosti predstavuje významnú oblasť informatiky. Inteligentné správanie, strojové učenie a strojová adaptácia sa už celosvetovo uplatňujú vo viacerých vedných odboroch. Transformuje sa aj úloha a postavenie archívov, ktoré sa musia naučiť držať krok s technologickým pokrokom a čeliť výzvam digitálnej doby a budúcnosti. Autor načrtáva, ako môžu umelá inteligencia a strojové učenie efektívne poslúžiť k spracúvaniu a širokospektrálnemu využitiu obrovského množstva cenných a informačne bohatých dokumentov. – Gábor Türke, *A Belügyminisztérium irattári anyagába tartozó maradandó értékű, hiteles elektronikus másolatként tárolt digitális iratállomány levéltári átvétele /Prezatie súborov dokumentov s trvalou dokumentárnou hodnotou, uchovávaných ako hodnoverné elektronické kópie z registratúry Ministerstva vnútra/* (99-109). Za posledné roky sa v maďarskej verejnej správe ujali viaceré komplexné systémy na spravovanie elektronických záznamov. Novodobé archívy musia byť preto schopné prijímať, uchovávať a sprístupňovať čoraz väčšie množstvo digitálnych záznamov. V príspevku je uverejnený celý postup prvého prevzatia (prenosu) elektronických dokumentov, uskutočneného medzi Ministerstvom vnútra a Maďarským národným archívom v zmysle nariadenia Ministerstva ľudských zdrojov č. 34 z roku 2016. Počas preberania, v trvaní od februára 2017 do septembra 2019, bolo prevzatých 114 GB digitálnych záznamov. Prítom nešlo o pôvodne elektronické dokumenty, ale o hodnoverné digitalizáty vyše 187 bm papierových dokumentov. Autor približuje kroky, výzvy a ponaučenia z tohto „pilotného projektu“, resp. čo všetko je nutné zohľadňovať pri takejto súhrnnej činnosti: všestranné predprípravy, konzultáciu s pôvodcom, charakter materiálu, technické požiadavky procesu (odovzdávanie súborov v predpísaných SIP „balíčkoch“, nosiče), viackrokové bezpečnostné a mechanické kontroly, trvalé uloženie/načítanie do archívneho systému (Preservica), časovú náročnosť a i. – Eszter Vass, *A Kúria kollégiumai által*

keletkezett iratok selejtezési eljárásának levéltári kialakítása /Vypracovanie archívneho postupu na vyradovanie dokumentov pochádzajúcich z činnosti kolégií Kúrie/ (111-117). Cieľom príspevku je priblížiť problematiku posudzovania dokumentárnej hodnoty vecných skupín záznamov pochádzajúcich z činnosti Kúrie a jej kolégií (t. j. súdov). Podnet k vypracovaniu nového plánu na dôkladnejšie hodnotenie a vyradovanie registratúrnych záznamov Kúrie vychádzal zo skutočností zistených v rámci odborného dozoru: mohlo byť vyradené väčšie množstvo záznamov, ako sa pôvodne predpokladalo, a aj medzi dokumentmi označenými ako bez trvalej dokumentárnej hodnoty sa našli dokumenty s trvalou hodnotou.

Műhely (rubrika „Dielňa“): Bálint Károlyi, *Egy rendhagyó karrier. Veglai Horváth Gáspár, a Magyar Kamara elnökének életútja* /Nezvyčajná kariéra. Gáspár Veglai Horváth, životná cesta prefekta Uhorskej komory/ (119-157). Štúdia približuje osobu a výnimočnú životnú cestu Gašpara Horvátha z Vegle, z ktorého sa napokon stal prefekt jednej z najdôležitejších inštitúcií krajiny, a to Uhorskej komory. Pôvodne unitárovi, pochádzajúcemu zo sedmohradskej zemianskej rodiny, sa dvere možností a kariéry otvorili prestúpením na katolícku vieru, odchodom do Poľska a pridržaním sa Báthoryovcov. Udržoval dobré vzťahy s poľským kancelárom Zamojským aj so samotným kráľom Žigmundom III. Po návrate do vlasti sa zas úspešne etabloval do uhorskej a sedmohradskej politickej elity, čo mu dopomohlo k jeho vymenovaniu za prefekta komory. Nadviazal priateľstvo aj s Petrom Pázmányom, palatínom Jurajom Thurzom a dôveroval mu i Gabriel Bethlen. V živote mu často pripadla úloha sprostredkovateľa-mediátora, zúčastnil sa viacerých mierových rokovaní medzi habsburskou monarchiou – Uhorskom, Sedmohradskom a Poľskom. – Ágnes Ordasi, *Akik elmentek – és akik maradtak. A fűmei kormányzóság tisztviselői a két világháború között* /Tí, ktorí odišli – a tí, ktorí ostali. Úradníci rijeckého gubernia medzi dvoma svetovými vojnami/ (159-186). Uhorský administratívny systém v Rijeke, resp. v rijeckom guberniu bol vybudovaný za komplikovaných pomerov a za podobných okolností aj skolaboval. Zlomovo je vnímaný odchod guvernéra Zoltána Jekelfalussyho z mesta 29. októbra 1918, akoby symbol doznievania vplyvu uhorského štátu. Obraz je však komplexnejší a je vhodnejšie hovoriť o procese dekonštrukcie. Autorkin príspevok je zároveň uvádzacou štúdiou k záverečnej správe posledného guvernéra Zoltána Jekelfalussyho z 21. júna 1921 o rijeckých pomeroch a zástupcoch uhorskej štátnej moci, ktorí v Rijeke zostali. Sám Jekelfalussy de iure vykonával právomoci miestodržiteľa ešte do jeho penzionovania v roku 1921. Úrad bol už vtedy presídlený do Budapešti a v názve guvernérstva figuroval doplnok „v likvidácii“. – Krisztina Tóth, *Ferences rendi prokurátorok és a magyar ferences rendtartományok az 1920-as évek fordulóján* /Františkánski prokurátori a maďarské františkánske provincie na prelome 20. rokov 20. storočia/ (187-212). Autorka na základe archívneho výskumu prezentuje činnosť františkánskych prokurátorov v prospech mariánskej a kapistránskej provincie a jej členov po 1. svetovej vojne, stav provincií, priebeh ich rozkúskovania medzi nástupnícke štáty, ich problémy a aktivity, hospodárenie, sekularizačné požiadavky viacerých františkánov a františkánsku pastoráciu. Dotýka sa aj participácie rádu na organizovaní dovoleníek pre osirelé a chudobné deti v Holandsku a otázky, ako sa stal františkán István Zdravec vojenským apoštolským biskupom národnej armády. – Ádám Somorjai, *Az egyházi joghatóság változása a Dunától*

északra fekvő, ismét csehszlovák államterületen, 1945-1949. Vatikáni iratok alapján /Zmena cirkevnej jurisdikcie severne od Dunaja, opätovne na území československého štátu, 1945 – 1949. Na základe Vatikánskych dokumentov/ (213-239). Krátko na to, ako bol József Mindszenty 7. októbra 1945 inštalovaný za ostrihomského arcibiskupa–prímasa, bol svojim československým vikárom informovaný o vyňatí značnej časti územia arcidiecézy z jeho právomoci a o jej následnom zverení Trnavskej apoštolskej administratúre. Mindszenty obratom protestoval u Svätej stolice, následne roky zavaloval Vatikán a veľmoci svojimi listami, nárokuje si právomoci, obhajujú integritu svojej arcidiecézy, ako aj záujmy maďarských veriacich na území ČSR. V jednom zo svojich listov sa vyhrážal i rezignáciou. Za istý prejav ohľaduplnosti Vatikánu voči prímasovej osobe mohlo byť považované odkladanie povýšenia Trnavy na arcibiskupstvo, ku ktorému došlo až po jeho smrti. Somorjai ako prvý uverejňuje znenie niektorých listov z Mindszentyho korešpondencie, uložených v archíve Posvätej kongregácie pre mimoriadne cirkevné záležitosti vo Vatikáne.

Irodalom (rubrika „Literatúra“): Erzsébet Prezenszki, *A Lovagkirály múltja és jelene (Európa és Magyarország Szent László korában. Szerk. Bárány Attila - Pószán László)* (241-244). – Zoltán Garadnai, *A hidegháború értelmezése magyar szemmel (Békés Csaba: Enyhülés és emancipáció. Magyarország, a szovjet blokk és a nemzetközi politika, 1944 – 1991)* (245-248). – András Kiss, *Magyar-német történetek (Ritter György: Hazáink. Német és magyar kényszeremigrációs sors a második világháború utáni Magyarországon)* (248-251).

Anikó Bajuszová
Štátny archív v Košiciach

MITTEILUNGEN DES INSTITUTS FÜR ÖSTERREICHISCHE GESCHICHTSFORSCHUNG, 2022, 130. Band, Teilband 2. ISSN 0073-8484.

Druhý diel 130. zväzku periodika Inštitútu pre výskum rakúskych dejín je rozdelený na šesť oddielov.

V prvom oddiele sú zaradené štyri štúdie. Prvú štúdiu napísala Marie Ryantová a nesie názov *Die Reisen des böhmischen Adligen Johann Reichart von Štampach nach Konstantinopel (1591 – 1592)* s podtitulom *Zum Aussagewert frühneuzeitlicher Stammbücher als Reise- und Erinnerungsdokument und Sammlerobjekt* (215–229). Zaoberá sa v ňom analýzou pamätníka uloženého v knižnici v nemeckom meste Gotha, obsahujúceho 402 listov a približne 200 záznamov. Podľa venovania bol jeho vlastníkom český šľachtic Jan Reichart Štampach. Rodina Štampach bola pôvodne nemeckým rytierskym rodom, ktorá spočiatku len rezidovala v severozápadných Čechách a neskôr sa v Českom kráľovstve aj udomácnila. Najstaršie záznamy o členoch tohto rodu siahajú do prvej štvrtiny 15. storočia. Jan Reichart vstúpil do dvorských služieb a stal sa dvoranom Rudolfa II. V tejto pozícii uskutočnil dve ďaleké diplomatické cesty. Prvá bola v roku 1591 na dvor sultána Murada III.

v Konštantínopole. Diplomatické posolstvo viedol Friedrich von Kreckwitz a Štampach bol jedným z pätnástich rytierov sprievodu. Sprievod tvorilo dokopy vyše šesťdesiat osôb. Štampach sa tejto cesty zúčastnil vyložene so súkromným záujmom – zriadiť kresťanský hrob svojmu bratovi Mikulášovi, ktorý 7. augusta 1590 zomrel na mor v Konštantínopole. Vyslancecký sprievod začal svoju cestu 1. októbra 1591 vo Viedni a po Dunaji sa dostal až do Ostrihomu, kde prekročil uhorsko-osmanské hranice. Na osmanskom území bol sprievod ochraňovaný ozbrojenou osmanskou jednotkou. Loď pokračovala na Budín až do Belehradu, odkiaľ sa vrátila naspäť a sprievod pokračoval na koňoch a vozoch cez Edirne do Konštantínopolu, kam prišli 28. novembra. Hoci sa na začiatku zdalo, že vyslanectvo dosiahne upokojenie napätej situácie, nakoniec boli členovia sprievodu zajatí a niekoľko rokov držaní vo väzení. Počas toho niektorí zo sprievodu zomreli, medzi nimi aj Kreckwitz. Zvyšok sprievodu sa domov vrátil až na jeseň 1596. Týchto príkóri bol Štampach ušetrený, pretože po splnení svojho poslania a zriadení hrobu svojmu bratovi odišiel z Konštantínopolu v januári alebo vo februári 1592 späť do Prahy. Druhú vyslanecckú cestu absolvoval Jan Reichart v roku 1593, keď sa pod vedením Mikuláša Werkotsch von Nobschitz zúčastnil sprievodu k ruskému cárovi. Cieľom vyslanectva bolo získať v Rusku spojenca v boji proti Osmanom a predovšetkým primäť Rusov, aby bojovali proti krymským Tatárom, ktorých sa obávali predovšetkým uhorské vojská. Štampach sa do Prahy vrátil 5. marca 1594. Štampachov pamätník je viazaný v pozlátenej väzbe a pozostáva z listov exotického osmanského papiera. Najstarší záznam je z roku 1589, jeden z roku 1590 a ďalšie už zachytávajú cestu do Konštantínopolu. Okrem vlastnoručných zápisov sa tu nachádzajú aj zápisy od členov vyslanectva a viaceré iluminácie v podobe erbov a miniatúr s európskymi či stredoeurópskymi motívami. Autorstvo týchto iluminácií sa pripisuje maliarovi, ktorý bol súčasťou vyslanectva a ktorý sa zároveň vracal so Štampachom skôr domov, ide o poľského alebo českého maliara Heinricha Hendrowského. Štampachov pamätník predstavuje vzorku z obľúbeného a dôležitého kultúrno-historického fenoménu raného novoveku. Tvorba takýchto diel mala za cieľ zachytiť spomienky na prežité významné udalosti, na ľudí, s ktorými sa majiteľ pamätníka stretol, iluminácie mali napomôcť pamäti vybaviť si obraz zažitých udalostí a zároveň zvýšiť umeleckú hodnotu diela, ktoré sa stalo súčasťou rodinného dedičstva.

Autorom druhej štúdie s názvom *Vergesellschaftung oder Militarisierung?* (230-254) je Harald Kleinschmidt. Zaoberá sa v nej vzťahom medzi armádou a spoločnosťou a obratom v tomto výmennom vzťahu okolo roku 1800. Kým skoršia fáza spoločenskej debaty na túto tému v 80. a 90. rokoch 20. storočia hľadala na začiatku 19. storočia dôkazy pre orientáciu spoločnosti na potreby armády a vedenia vojny, cieľom mladšej fázy tejto debaty na prelome 21. storočia bolo naopak, dokázať protitézu – zospoločenie – scivilnenie armády počas 18. storočia. Autor vytýka doterajším výskumom, že sa zaobišli bez definície pojmu spoločnosť. Stručne sa venuje opisu významu slova spoločnosť (societas) a jeho chápaniu v rôznych historických obdobiach. Práve začiatok 19. storočia bol obdobím, keď sa rôzne spoločenské skupiny vystupujúce ako partikulárne spoločnosti (societates) spojili do jedného veľkého zväzku, spravidla určeného na základe príslušnosti ku konkrétnemu štátu, od polovice 20. storočia prekračujúceho hranice štátov a rozšíreného na celosvetovú

úroveň. Ako prostriedok pre zodpovedanie načrtnutej otázky si autor zvolil cestu analýzy postojov a pohybov tela s dôrazom na zistenie, u ktorých spoločenských skupín sú najskôr doložené, akému účelu u nich slúžili, ako sa prenášali medzi spoločenskými skupinami a aké následky táto výmena priniesla. Zanedbanie hlbšieho pochopenia vývoja pojmu spoločnosť – societas viedla k chybnému aplikácii významu tohto termínu platného pre 20. storočie do obdobia 18. a 19. storočia. Pod pojmom postoj rozumie autor súhrn všetkých vzpriamených držaní tela, v ktorých človek zotrvá aspoň na niekoľko momentov. Môže ísť o pózu alebo o krátke prerušenie pohybu. Pod pojmom pohyb rozumie autor všetky napred smerované pohyby, ktoré sa konajú krok za krokom, pričom je ponechaná na zemi vždy jedna noha. Autor sa bližšie zaoberá analýzou postojov a pohybov v troch oblastiach – zápas, tanec a armáda. Autor na záver konštatuje, že zmeny noriem postojov a pohybov troch skúmaných oblastí sa do konca 18. storočia uskutočňovali v rámci jednotlivých skupín, ktoré tieto normy presadzovali. Zdá sa, že normy postojov sa zároveň menili v tanci a v armáde, pričom zmeny v oboch oblastiach podnecovala šľachta. Zdá sa, že normy pohybu sa preniesli z tanca do armády, rovnako pôsobením šľachty. Výsledok výskumu osvetľuje skutočnosť, že normy pohybov a postojov v armáde neboli motivované držaním zbrane, ale nasledovali mimoarmádnu logiku. Táto logika cieľila na formovanie vonkajšieho vzhľadu príslušníkov armády podľa estetických predstáv šľachty. Úplne iná situácia bola v 19. storočí. Normy pohybov a postojov v armáde mohli byť zovšeobecnené, pretože spoločnosť sa chápala univerzálnejšie, ako celok obsahujúci jednotlivé skupiny. Spoločnosť mohla byť militarizovaná, pretože armáda sa stala časťou spoločnosti. Univerzalizácia týchto noriem preto ukazuje na faktor spočívajúci v kultúre tela ako súčasť procesu vzniku univerzalistického pojmu spoločnosti a inštitucionalizácie spoločnosti.

Tretia štúdia s názvom *Gelehrtes Leben zwischen Universität und Familie. Der Historiker Harold Steinacker im Licht seiner Briefe an Hildegard Katsch (1916 – 1930)* z pera autora Philippa Tolloia pokračuje na stranách 255-281. Autorovi išlo o využitie súboru novoobjavených listov historika H. Steinackera (1875 – 1965), adresovaných jeho manželke Hildegarde Katschovej (1888 – 1985), predovšetkým pre vykreslenie Steinackera ako človeka, otca a manžela. V roku 1919 mu zomrela jeho prvá manželka a zoči-voči osamelosti a zodpovednosti o starostlivosť o tri deti ho táto skutočnosť priviedla na pokraj zúfalstva. Táto situácia sa prejavila v jeho duševnom výkone a v kariére. Najprv odmietol voľbu za dekana v Innsbrucku v roku 1920 a práca na regestoch Habsburgovcov taktiež nenapredovala ako mala. Úľavu od svojich ťažkostí pociťoval po presťahovaní sa jeho svokry Antónie von Ende z Weimaru do Innsbrucku a taktiež vďaka svojim známym, ktorí boli pripravení dočasne sa postarať o jeho deti. Steinacker musel byť veľmi starostlivým otcom, čo sa dá doložiť jeho nasledovnými slovami: „Človek nemá deti pre seba, ale je tu pre ne.“ S Hildegardou Katschovou (pôvodne svojou švagrinou) bol v úzkom osobnom aj profesionálnom kontakte ešte za života svojej prvej manželky. Hilda mu pomáhala prekonať obdobie smútku po strate manželky a prostredníctvom listov mu poskytovala oporu, aby našiel pôvodnú vnútornú rovnováhu. Zasnúbili sa v roku 1920, no sobáš sa konal až v roku 1926, čo bolo spôsobené nesúhlasom Hildinej rodiny. Hilda napomohla Steinackerovi znovu nastúpiť jeho kariéru tým, že sa sama zriekla materiálnej nezávislosti, ako aj kariéry

historičky a učiteľky. Steinacker sa počas svojej kariéry snažil dostať z univerzity v Innsbrucku na iné pozície – napríklad na univerzitu vo Viedni, Halle, Göttingene, Berlíne... Napriek úsiliu zostal až do svojho politicky motivovaného penzionovania účinkovať v Innsbrucku. Autor sa venuje aj otázke politického myslenia Steinackera. Kým doterajší biografi zdôrazňovali, že Steinacker mal byť vo výskume príliš ovplyvnený jeho úzkymi stykmi s politicky exponovanými predstaviteľmi, autor štúdie viac zdôrazňuje skutočnosť, že Steinacker bral výskum stredoveku a jeho pochopenie ako základ pre riešenie súčasných problémov a predvídanie budúcich.

Posledná štúdia prvého oddielu je z pera Marie Benauerovej a nesie názov *How can we capture what is important? A Case Study on the Appraisal of Government Emails in Austrian Public Archives* (282-313). Autorka skúma problematiku archivovania emailových správ vznikajúcich v rakúskej administratíve. Emailové správy majú povahu kontajnerového formátu a sú schopné prenášať v sebe takmer všetky typy digitálnych formátov. Mnohí užívatelia ponechávajú mailové správy vo svojich kontaktoch v neštruktúrovanej forme, čo pre archiváciu znamená obrovské ťažkosti. Opačný extrém sú prázdne mailové schránky. Vytrácanie sa hranice medzi súkromným a oficiálnym zapríčiňuje, že mailové správy obsahujú citlivejšie údaje. Z tohto dôvodu sú zvyčajne mazané ich autorom skôr, než by boli archivované. Ak sú takéto maily archivované, dostávajú sa do „čierneho archívu“, kde sú neprístupné pre užívateľa z dôvodu reštrikčných zákazov. Keďže email predstavuje entitu s komplexnými vlastnosťami, najnovší medzinárodný výskum zdôrazňuje, že nesmie byť s ním narábané ako s priemerným digitálnym záznamom, ale požaduje vývoj obsahovo špecifických prístupov podľa národných a inštitucionálnych štruktúr. Cieľom štúdie je vykonať inštitucionálnu analýzu uchovávaní administratívnych emailov v Hornorakúskom štátnom archíve, následne reflexiou národných teoretických a praktických charakteristík administratívnych emailov vytvoriť „pomôcku správneho rozhodovania“ pre rakúske štátne archívy, čo by malo slúžiť ako základ pre úspešné archivovanie emailov v Rakúsku. Autorka si vybrala pre uskutočnenie svojej prípadovej štúdie Hornorakúsky štátny archív. Analyzuje právny rámec a konštatuje, že proces zachytenia (pre potreby archivovania) relevantných administratívnych emailov sa dá charakterizovať ako archívne procesy prieskumu a hodnotenia emailov smerujúce k výberu a získaniu tých, ktoré majú archívnu hodnotu a majú byť spracované do digitálneho archívu. Definícia záznamu v hornorakúskom archívnom zákone dovoľuje interpretáciu záznamu aj ako vedľajšieho produktu administratívnej činnosti v najširšom zmysle. Na základe tohto sa administratívne emaily považujú za záznamy v právnom zmysle, a preto sú úrady povinné ich poskytnúť štátnemu archívu. Zákon zároveň ustanovuje, že Hornorakúsky štátny archív sa má priamo podieľať na vypracovávaní metodiky pre štátne orgány ako zaobchádzať s emailmi a ako ich pripraviť pre budúcu archiváciu v elektronickom archíve. Hoci zákon uznáva archív ako experta na problematiku uchovávaní záznamov, nedáva archívu zákonnú moc vplývať na politiku uchovávaní záznamov u pôvodcov. Zákon teda reguluje činnosti spojené s archiváciou emailov, no nereguluje spôsob správy týchto dokumentov u pôvodcov. To predstavuje najväčšiu bariéru pri archivácii emailov, pretože archivácia emailov si vyžaduje archívnu intervenciu už na začiatku životného cyklu dokumentu. Aby sa zabezpečil hladký administratívny proces a vysoká kvalita dokumentov,

honorakúsky manažment dokumentov sa spolieha na zaznamenávanie emailov po jednotlivých položkách v elektronickom systéme na správu registratúry. V praxi to znamená, že rozhodnutie o relevantnosti dokumentu zaradiť ho do registratúry musí byť urobené za každý mail zvlášť. Rozhodnutie je ponechané na zamestnancoch, ktorí nie vždy vedia relevantne posúdiť význam daného dokumentu. Niekoľko medzinárodných prípadových štúdií dokázalo, že nie všetky významné emaily našli svoju cestu do registratúry a zostali v mailových schránkach. Projekt Digitálna pamäť Horného Rakúska vytvoril zastrešujúci koncept pod menom „tiché archivovanie“, ktoré namiesto pasívneho čakania na odovzdanie administratívnej agendy zo strany úradov aktívne pripravuje proces archivácie pred vznikom záznamov. Existuje niekoľko ciest na archivovanie mailov – buď ako správy, alebo ako kontá (schránky). Úlohou archívov je vypracovať doplňujúcu metodiku ku kategorizácii a uchovávaní emailov, čím archívy naplnia svoju zákonnú a vedeckú povinnosť.

Druhý oddiel s názvom *Kleine Mitteilungen* začína príspevkom od Haralda Bergera s názvom *Zur Bibliographie des Johannes von Gmunden (†1442)* uverejnenom na stranách 314-320. Autor v ňom analyzuje dielo viedenského astronóma a matematika, ktoré sa zachovalo v kódexe uloženom v Kláštore sv. Petra v Salzburgu. Norbert Hunor Orbán v príspevku *Die Annalen des Paulinerklosters Unterranna im Codex XI. 533 der Schriftsbibliothek St. Florian (321-332)* predstavuje novoobjavený papierový rukopis zo 17. storočia uložený v knižnici paulínskeho kláštora v Unterranne. Rukopis obsahuje záznamy k dejinám kláštora z rokov 1663 – 1669. Leopold Auer je autorom ďalšieho krátkeho príspevku s názvom *Ein Passbrief Kaiser Ferdinands III. für Lübecker Kaufleute (333-339)*, v ktorom sa zaoberá konceptom námorného pasu vydaného 19. septembra 1656 cisárom Ferdinandom III. pre viacerých menovite uvedených kupcov z Lübecku, čo súvislo s vyslaním kupeckej lode do Afriky a Ameriky. Peter Allmaier je autorom posledného krátkeho príspevku s názvom *Visitatio in Salzburgisch-Kärnten 1614 – 1616 (340-350)*. Zaoberá sa v ňom analýzou kánonických vizitácií zachovaných z územia Korutánska, ktoré vo vybranom časovom úseku (začiatok 17. storočia) patrilo do salzburskej diecézy.

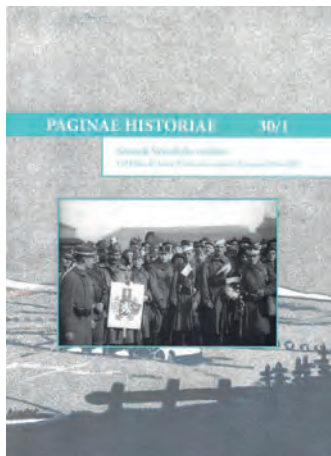
V oddiele *Rezensionen* (351-426) je celkovo 38 recenzných príspevkov.

Oddiel *Notizen* (427-446) je venovaný anotáciám v počte 15 príspevkov.

Predposledný oddiel s názvom *Nachruf* je venovaný zosnulému členovi inštitútu Antonovi Eggendorferovi.

V poslednom oddiele s názvom *In memoriam Othmar Hageneder* je publikovaných celkovo päť príspevkov, ktoré odzneli na kolokviu konanom 14. októbra 2021 a ktoré sa venujú životu a dielu rakúskeho archivára, medievistu, historika a pedagóga.

Jozef Meliš
Allianz – Slovenská poisťovňa

Prvé číslo jubilejného tridsiateho ročníka *Sborníku Národního archivu* vychádza ako monotematický zväzok textov prednesených na medzinárodnej konferencii *Od krize ku krizi. Československo a Evropa 1918 – 1922*, ktorá sa v dňoch 24. a 25. septembra 2022 konala v pražskom Národnom archíve. Akcia bola pripravená v spolupráci Historického ústavu Akadémie vied Českej republiky, v. v. i. a Národného archívu na základe výskumného programu Strategie AV21 Akadémie vied Českej republiky, konkrétne projektu č. 11 *Evropa a stát: mezi barbarstvím a civilizací*. Tematicky nadväzovala na projekt a konferenciu z roku 2019 s témou *Kominternu a střední Evropa, nástroj zahraniční politiky Sovětského svazu*.

Zväzok zahajuje štúdiá *Válka, mír, krize, revoluce 20. let ve střední Evropě*. Jej autor Emil Voráček približuje ťažké spoločenské pomery po vojne a zobrazuje obrovské úsilie českých lekárov pri formovaní vznikajúceho zdravotníctva. Pozornosť sústreďuje najmä na počiatky budovania sociálneho lekárstva mladej republiky.

Nasleduje blok riešiaci povojnové usporiadanie Európy s názvom *Krize konflikty, revoluce a chaos v poválečné Evropě*.

Otvára ho Petr Prokš prácou *Problémy poválečné Evropy. Československo a konference v Janově 1922*. Opisuje postavenie Československa v komplikovanej povojnovej medzinárodnej situácii. Zároveň analyzuje politické napätie, ktoré mier na chvíľu upokojil, ale neukončil a úlohu dvoch nastupujúcich, demokraciu ohrozujúcich totalít – fašizmu a komunizmu.

Nasledujú príspevky zahraničných autorov. Najskôr Юлия Володимирівна Делібалтова v článku *Бандити а боротьба с ними в Одесі в 1918 – 1922 роках* referuje o bojoch proti ukrajinským banditom.

Dve nasledujúce state obsahujú výstižné analýzy povojnových diplomatických vzťahov medzi Československom a Sovietskym zväzom. Autor prvej Николай Станков s názvom *Международные отношения в Чехословацкой республике в начале 1920-х годов в освещении советских дипломатических документов* rieši postoje sovietskeho štátu k československým národnostným menšinám. V druhom texte *Чехословакия, Советская Россия и голод в Поволжье в 1921 – 1922 гг.* opisuje Elena Павловна Серапионова pomoc Československa v Povolží počas hladových rokov 1921 – 1922.

Ďalší blok je nazvaný *Вýвој в повалеčнэм Polsku а кризové вztаhy се sousedy*. Uvádza ho Joanna Dufurat článkom *The conservative response to the political and moral emancipation of women in Poland after WW1 (in the 1920s)*, v ktorom sa venuje postaveniu poľských žien po prvej svetovej vojne.

Historik Piotr Cichoracki v štúdiu *Межетнические конфликты в тылу северного участка польско-советского фронта в 1919 – 1920 гг.* analyzuje vplyv

národnostných vzťahov a náboženstva pobaltských krajín na medzinárodnú situáciu na prelome prvých desaťročí dvadsiateho storočia.

Ostrá politická karikatúra a satira medzi vojnami na účet Čechov publikovaná v poľských časopisoch *Mucha*, *Szczutek*, *Wolna Myśl Wolne Żarty*, *Bocian* a *Kocynder* zaujala Dominika Marcinkowskeho a Kamila Szoldra dra. V článku *A traitor, a thief and comedian. The image of the Czech in the Polish satirical press of the first years of independent statehood (1918 – 1926)* sa venujú hlavným témam rezonujúcim v týchto tlačovinách.

Tretí blok pomenovaný *Československá levice – reakce na krizi* sa zamerá na problematiku ľavicového hnutia.

Zo štúdia archívnych dokumentov uložených v pražskom Vojenskom historickom archíve vychádza práca Jaroslava Vaculíka s názvom *Repatriace válečných zajatců a legionářů z Ruska do ČSR po Velké válce*. Opisuje komplikovaný návrat do vlasti tých zajatcov z bývalej rakúsko-uhorskej armády, ktorí odmietli vstúpiť do radov československých légii a uviazli v táboroch umiestnených v európskej časti Ruska, v Turkestane a na Sibíri.

V ďalšej štúdií *Cesta k volbám 1920 a jejich dopad na vnitropolitickou situaci ČSR* sa Peter Popálený zaoberá politickým životom mladého štátu. V úvodnej analýze najskôr skúma stranický systém a politické strany s legislatívou, pokračuje udalosťami predchádzajúcimi prvé slobodné parlamentné voľby v roku 1920, až napokon detailne rozoberá ústrednú tému – voľby do Národného zhromaždenia so zameraním na Poslaneckú snemovňu. Po dôkladnom vyhodnotení všetkých faktorov konštatuje, že hoci nová vláda mala krátke trvanie, ďalšie kroky politických predstaviteľov spolu s medzinárodným vývinom aj tak viedli k celkovej stabilizácii Československa.

Jakub Vrba v článku *Českoněmecká sociálnědemokratická levice mezi lety 1918 – 1921* pozoruje rozkolísané politické postoje členov takzvanej *libereckej ľavice* a zameriava sa na významného komunistického politika nemeckého pôvodu Karla Kreibicha. Hľadá nad dôvodmi často až protichodných názorov, aby napokon konštatoval, že boli iba obrazom doby a udalostí búrlivých medzivojnových desaťročí.

Hladové nepokoje, štrajky, demonštrácie za zlepšenie životných podmienok pracujúcich boli po skončení vojny na dennom poriadku. V spoločenskom živote viedli k radikalizácii ľavicového politického krídla a vo svojom dôsledku napokon spôsobili rozkol vo vnútri sociálnej demokracie. Všetky udalosti napokon vyústili v roku 1921 do vzniku samostatnej Komunistickej strany Československa. Na sociálne napätie v libochovickom okrese sa zamerá Hynek Oberhel v práci *Dozvuky prosincové generální stávky v roce 1920 na Libochovicku*.

Marin Dolejský v príspevku *Vznik Komunistické strany Československa v Praze v kontextu hospodářského a politického vývoje města* poukazuje na základné aspekty a procesy hrajúce dôležitú úlohu pri rozkole vo vnútri Československej sociálno-demokratickej strany robotníckej ústiace do založenia Komunistickej strany Československa. Autor vychádza z dôkladnej analýzy archívnych prameňov i dobovej tlače a na rozdiel od staršej literatúry sa zameriava výlučne na situáciu v hlavnom meste.

V štúdií *Politické a sociálne turbulencie v okrese Zvolen po vzniku I. ČSR* si Jozef Pavlov predsavzal na vybranom slovenskom regióne zrekonštruovať kontext udalostí

rokov 1918 – 1922. Tento vývoj charakterizuje, komparuje, klasifikuje, špecifikuje s inými oblasťami, celým Slovenskom a napokon aj Československom. Pre lepšie navodenie atmosféry a ilustráciu udalostí pridal k svojej práci bohatý obrázkový materiál.

Štedrú dávku fotografií priložil do článku *Jihlava v období vyostrených národných a triednych rozporů let 1918 – 1922* aj Radim Gonda. Unikátne podobizne politických predstaviteľov vhodne dopĺňajú rozsiahlu, precízne zostavenú prácu o povojnových udalostiach v Jihlave. Autor v texte sleduje tri konfliktné línie, ktorých pôsobenie určovalo fungovanie stranícko-politického systému v regióne až do roku 1938 – nacionalistickú, triednu a internacionálnu revolúciu.

Ďalší blok nesie názov *Nové prostredky komunikace. Sociální, náboženské, kulturní a umělecké reflexe poválečných krizí*.

Zahajujú ho Eva Bendová – Michal Plavec štúdiou *Dál, výš, rychleji. Aviatika jako moderní prostředek komunikace v době zrodu republiky (1919 – 1923)*. Opisujú prvý let organizovaný Československými štátnymi aerolíniami v roku 1923 uskutočnený na linke Praha – Bratislava. Autori v zaujímavom texte s bohatou a fotogenickou obrázkovou prílohou zobrazujú prvopočiatky pravidelnej leteckej dopravy mladej republiky.

Súvis medzi protikatolíckymi náladami obyvateľov grécko-katolíckeho aj pravoslávneho vierovyznania a národnostnými vzťahmi hľadá Viktor Kicher v stati *Czechoslovakia and the Interfaith Conflict between Greek Catholics and Orthodox in Subcarpathian Rus an overview of the causes and the beginning of the crisis*.

Literárny historik a kritik Erik Gilk sa v príspevku *Antiutopické romány Karla Čapka a Jiřího Haussmanna z roku 1922* venuje kultúrnemu fenoménu novej doby – antiutópii. K jej priekopníkom, nielen v českých pomeroch, ale aj vo svetovom meradle, patril Karel Čapek. V rokoch 1921 – 1922 v *Lidových novinách* vychádzalo na pokračovanie jeho dielo *Továrna na absolutno*. Koncom roka 1922 publikoval novelu s podobnou témou *Velkovýroba cnosti* ďalší Čech Jiří Haussmann. Autor príspevku porovnáva umelecký zámer i uchopenie námetu u oboch tvorcov. Zhodne sa zamerali na zneužitie vedy pre mocenské účely, ľudský fanatizmus i hlúposť. Konštatuje, že obaja vystríhali pred možnosťou ďalšej svetovej vojny a tá nakoniec prebehla nielen v ich knihách, ale aj reálne. Závery oboch diel sa ale nesú v optimistickom duchu – ľudstvo dostáva šancu na prežitie a znovuzrodenie.

Marek Krejčí v analýze s názvom *Společnost v krizi – kultura v krizi? Poznámky k popřevratovému vývoji české kultury* hľadá súvislosti medzi posilnením pozícií ľavice po prvých slobodných československých voľbách a kultúrno-spoločenskými zmenami v prvej Československej republike. Zamýšľa sa nad dôležitosťou občianskej angažovanosti umelcov a predkladá otázky o ich politickej zodpovednosti. Má umenie reagovať na politické zmeny? Aké postoje a zodpovednosť sú povinní tvorcovia zaujať? Môže byť kultúra apolitická?

Luboš Marek v texte *Umělecká interpretace aneb co všechno se nám dochovalo na filmových pásech* ponúka pohľad na krízu z hľadiska unikátneho audiovizuálnych dokumentov zachovaných v Národnom filmovom archíve, ktorý patrí medzi desať najstarších filmových archívov na svete. Predstavuje predovšetkým spravodajské

a dokumentárne filmy, zastúpená je ale aj hraná tvorba, a to titulom *Anna Proletárka* zo začiatku 50. rokov 20. storočia.

Pracovnému právu prvej republiky sa venuje Jiří Pokorný v článku *Kolektivní smlouvy 1919 – 1925*. Tak ako dnes, aj v minulosti regulovali predovšetkým platové záležitosti, a preto sa označovali aj ako *tarifné* alebo *cenníkové dohody*. Vznikli v 19. storočí z potreby vyvážiť postavenie zamestnancov a zamestnávateľov, pretože pri uzatváraní pracovnej zmluvy bývali zvyčajne v nevýhode robotníci. Kolektívny postup, umožnený rozmachom odborového hnutia, im zabezpečoval lepšie podmienky pri nástupe do novej práce. Odborové organizácie totiž disponovali oveľa väčším prehľadom o situácii na trhu pracovných síl a správne zvolenou stratégiou dokázal šikovný vyjednávač vybojovať mnohé výhody. Autor porovnáva premeny sociálneho dialógu v českých krajinách a Rakúsku pred vojnou, počas jej priebehu i po skončení.

Ďalšie časti zborníka sa zaoberajú národnostnými problémami. Vzťahy s nemeckým obyvateľstvom skúma blok *Rakousko a německá menšina v ČSR v poválečné krizi*.

Historik Lukáš Novotný v štúdiu „*Právo na sebeurčení pro Němce v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*“. *Propagační brožury českých a moravských Němců jako prostředek politického boje* rozoberá ekonomické aj právne postavenie národnostných menšín v novovzniknutej republike. Predostiera ich predstavy o riešení situácie publikované v dobovej tlači. Ako dejiny neskôr ukázali, túžby slabých zostali zabudnuté a miesto nich pri novom usporiadaní Európy veľmoci zohľadnili predovšetkým svoje mocenské záujmy a potreby.

Komplikovaným problémom česko-nemeckého spolunažívania sa venuje aj ďalší autor Tomáš Bandžuch. V článku *Sví v cizí zemi – česká menšina v Deutschböhmen a Sudetenlandu* zobrazuje život českej menšiny žijúcej v nemeckom národnom štáte. Konštatuje, že Česi mohli zotrvať v štátnych službách, ale museli zachovávať lojalitu a rezignovať na verejné manifestovanie spolupatričnosti s Československom.

Miroslav Šepták sa v práci *Krizové javy rakouské demokracie 1918 – 1920* pokúša charakterizovať turbulentné udalosti prvých povojnových rokov v Rakúsku. Zamýšľa sa nad podielom absencie rakúskej národnej identity i pochybností o samostatnej existencii štátu na krátke trvanie parlamentnej demokracie v krajine.

Na základe rozsiahleho štúdia archívneho pramenného materiálu Tomáš Moric v texte *Obchodné politické vztahy Rakouska a Československa bezprostředně po válce (1918 – 1920)* vyhodnocuje vývoj a faktory formujúce povojnové obchodno-politické vzťahy medzi oboma štátmi.

Situáciou na Slovensku i v susedných krajinách sa zaoberá posledný blok *Krizový vývoj v Maďarsku, boje o Slovensko, Podkarpatskou Rus a prosazování státní správy nových mocí*.

Povojnový vývin v Maďarsku mapuje Andrej Tóth v príspevku *Poválečné Maďarské království – nechtěný produkt dohodové politiky ohrožující středoevropský status quo (1919 – 1920)*.

Slovensko-maďarským vzťahom a kontroverznému predstaviteľovi slovenského národného hnutia, rímskokatolíckemu kňazovi i politikovi zasadzujúcemu sa o rozchod s Čechmi a návrat Slovenska pod Svätoštesfanskú korunu (do Maďarska), Františkovi Jehličkovi (1879 – 1939), sa v texte *Дятельность Фратишка Йеглички*

в 1920 г. в контексте словацкого вектора чехословацко-венгерских оношних венује Олег Казак.

Na maďarský pokus o opätovné získanie Slovenska a s tým spojený bolševický teror spomína Viktor Brádňanský v práci *Vpád maďarskej červenej armády do Rimavskej doliny a represálie voči civilnému obyvateľstvu*.

Ferdinand Vrábek v štúdiu *Propagačná a spravodajská kancelária v Bratislave 1919 – 1921 a zánik maďarských miléniových pomníkov na Slovensku* opisuje likvidáciu miléniových pomníkov v Bratislave, na Zobore a na Devíne. Pri zobrazovaní dobovej atmosféry vychádza zo spomienok francúzskeho legionára Jozefa Honzu – Dubnického, zakladateľa Propagačnej a spravodajskej kancelárie v Bratislave (útvary protišpionážnej zložky patriacej pod Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska).

Ako sa hovorí, každý systém sa dá obabrať. Jan Rychlík v článku *Předvolební agitace a volební machinace na Slovensku ve 20. a 30. letech 20. století* zobrazuje politický boj na Slovensku a skúma používané legálne aj menej čestné praktiky. Konštatuje, že zatiaľ čo parlamentné voľby v rokoch 1920 – 1935 mali korektný priebeh, decembrové voľby do snemu Slovenskej krajiny v roku 1938 sa stali ukážkou „pseudovolieb“ charakteristických pre totalitné režimy. HSLS vtedy dokázala majstrovsky, ale legitímne obísť zákony a ukončila tak tri desaťročia demokracie na Slovensku.

Na zdravotnícku starostlivosť v začiatkoch prvej Československej republiky zamerali pozornosť historici Andrej Tóth – Lukáš Novotný. V príspevku *Základy zdravotního systému první Československé republiky s ohledem na zdravotní legislativu, síť zdravotních zařízení a zdravotní stav populace na počátku 20. let 20. století* skonštatovali, že medzi hlavné úlohy patrilo zjednotenie zákonodarstva všetkých častí krajiny, posilnenie centralizácie aj úlohy štátu, no a v neposlednom rade výstavba nemocníc.

Pre ukrajinský národ bol významnou osobnosťou Augustín Vološin (1874 – 1945). Jeho životom sa v článku *Политическая ситуация в Чехословакии и Закарпатье 1918 – 1922 годов с точки зрения Августина Волошина* zaoberá Roman Официнский. Ucelene predstavuje kontroverzného národovca, jeho názory na politiku, administratívne členenie, náboženskú autonómiu i národnostnú otázku Zakarpatskej Ukrajiny.

Dokumenty o vzájomných vzťahoch obyvateľov grécko-katolíckeho a pravoslávneho vierovyznania uložené v pražskom archíve prezentuje Юрий Данилец v analýze *Документы Национального архива в Праге о религиозной борьбе на Подкарпатской Руси в 1920 – 1921 гг.* Venuje sa nielen vzťahom medzi konfesiami na Podkarpatskej Rusi, ale aj postojom mladej republiky k náboženskej slobode.

Na východ štátu obrátil pozornosť aj David Hubený v príspevku *Počátky československé státní policie v Užhorodě v letech 1919 – 1922*. Policajnú prax tam v prvom období vykonávala Civilná správa Podkarpatskej Rusi so svojim užhorodským kapitanátom. Jeho vedenie sa spočiatku muselo popasovať s viacerými ťažkosťami. Najskôr bolo treba zabezpečiť schopný personál s ovládaním rusínskeho jazyka aj maďarčiny, potrebným právnickým vzdelaním i znalosťou policajnej praxe. Ďalej

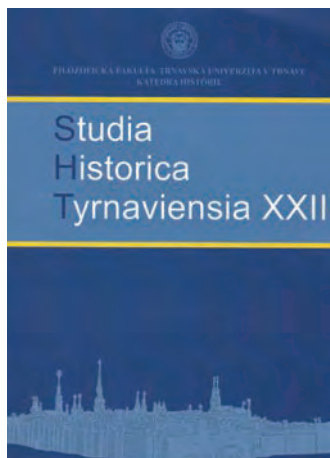
vhodné priestory, vybavenie četníkov, ich lekárske prehliadky, sociálne poistenie, no a samozrejme tiež platy. Pri riešení problémov čoraz viac vystupovala do popredia naliehavá potreba poštátnenia polície. V roku 1921 bolo napokon v Užhorode zriadené Policajné riaditeľstvo. Jeho riaditeľom sa stal Jaroslav Huber. Vďaka občasným posilám z Prahy sa v polovici dvadsiatych rokov jeho činnosť, napriek mnohým komplikáciám, úspešne rozbehla.

Tému Zakarpatskej Ukrajiny historickou štúdiou *Научные и научно-популярные издания о Подкарпатской Руси 1919 – 1939 годов краткий историографический обзор* uzatvára Василий Мищанин.

V závere zväzku možno nájsť užitočný *Zoznam autorov*.

Alena Gazdíková
Slovenský národný archív

STUDIA HISTORICA TYRNAVIENSIA 22/2022, č. 1. ISSN 2729-8760.

Prvé číslo časopisu Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave v roku 2022, *Studia Historica Tyrnaviensia XXII*, prinieslo viacero vedeckých štúdií, recenzií a anotácií. V prvej časti sa nachádzajú štyri štúdie od domácich i zahraničných autorov. Prvá z nich z pera Adama Bieleśza s názvom *Ozbrojené zložky nacistického Nemecka v kontexte ich perzekúcie židovského obyvateľstva do vypuknutia SNP* sa zaoberá najnovším obdobím slovenských dejín. Dotýka sa problematiky osudu židovského obyvateľstva na Slovensku v rokoch druhej svetovej vojny, zvlášť jeho perzekúcie zo strany nemeckých bezpečnostných a vojenských orgánov v období pred vypuknutím Slovenského národného povstania.

Štúdia Ivy Paštrnákovej *Dejovej, František Nekvasil – neznámy člen známej rodiny stavebníkov*, predstavuje osobnosť českého inžiniera a architekta, žijúceho v rokoch 1843 – 1913. Autorka dokázala jeho príbuzenstvo s majiteľom pražskej stavebnej firmy Václavom Nekvasilom. Vo svojej štúdii ako prvá zmapovala jeho pôsobenie a činnosť v Srbsku, jeho podiel na plánovaní a stavbe belehradského hotela Slávia, projektovaní železničných mostov či traťových prác. Z veľkej časti vychádzala z Nekvasilovej korešpondencie a rodinnej pozostalosti, nachádzajúcej sa v rôznych pamäťových inštitúciách alebo v rukách rodiny.

Tretia spomedzi štúdií, *Svadba Mikuláša Esterháziho a Kristíny Ňárieovej*, z pera Márie Letzovej, sa venuje obdobiu raného novoveku na území Uhorska. Mapuje životný úsek Kristíny Ňárieovej, vdovy po Imrichovi Turzovi, a Mikuláša Esterháziho, neskoršieho uhorského palatína, ktorý sa v roku 1624 uchádzal o jej ruku. Ich sobáš

sa konal v júli 1624 v Sučanoch a bol významným míľnikom rekatolizácie v kruhoch uhorskej aristokracie. Sprevádzala ho nevôľa Kristíninej svokry, Alžbety Coborovej, ktorá jej v snahe ochrániť rodové dedičstvo uprela práva na vlastné deti. Štúdia popisuje okrem príprav na svadbu a jej samotného priebehu aj pokusy o prinavrátenie sirôt ich matke, ktoré boli napokon úspešné.

Adinel C. Dincă z Univerzity Babeş-Bolyai v rumunskom Kluži prispel do zborníka štúdiou *A Biographical Sketch of an Itinerant Notary Public: Valentinus Demetrii de Tirnavia (active 1425 – 1465)*. Zameral sa v nej na problém migrácie v stredovekej Európe, konkrétne na „peregrinatio academica“ na príklade verejného notára Valentína, syna Demetera z Trnavy. Prvý raz sa s ním stretávame v roku 1425 ako so študentom na Viedenskej univerzite. Pramene mlčia o tom, ako sa na prelome 20. a 30. rokov 15. storočia dostal do Jágra a potom do klužského benediktínskeho opátstva a zároveň pôsobil na hodnovernom mieste. Napokon sa v roku 1438 vrátil späť do Trnavy, kde tiež zanechal stopy svojej notárskej produkcie. Autor podrobil listiny z jeho notárskej produkcie dôkladnej paleografickej analýze.

Druhá časť časopisu dala priestor piatim recenziám aktuálnych vedeckých publikácií. Nachádza sa medzi nimi recenzia Michala Franka na *Zborník k nedožitým deväťdesiatinám prof. Vincenta Sedláka – In honorem et memoriam viri doctissimi*, ktorý zostavil Miloš Marek a vyšiel na pôde Trnavskej univerzity v roku 2021. Adam Bieleš prispel recenziou na publikáciu *Fašizmus náš slovenský* od Antona Hruboňa a kolektívu spoluautorov, vydanú v uplynulom roku. Recenziu na monografiu Michala Franka – *Vznik a pôsobenie Slovenského vinohradníckeho družstva*, vydanú Trnavskou univerzitou v roku 2020 – uverejnila Mária Letzová. Alena Macková napísala recenziu na monografiu *Malokarpatské vinohradnícke poriadky*, ktorá vyšla v roku 2021 takisto z pera Michala Franka, a slovenský preklad knihy Bridget Ann Heinschovej *Kuchár v stredoveku*, ktorú v roku 2021 vydalo vydavateľstvo Rak.

Poslednú časť časopisu *Studia Historica Tyrnaviensia XXII* tvoria anotácie dvoch publikácií. Ivana Červenková prispela anotáciou prvého čísla *Slovenskej archivistiky* z roku 2021 a Juraj Červenka napísal anotáciu na dielo Radoslava Turika *Zoznam padlých vojakov rakúsko-uhorského pešieho pluku č. 67*, ktoré vydal Klub vojenskej histórie Beskydy v roku 2021.

Mária Letzová
Katedra histórie Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity v Trnave

BIBLIOGRAFICKÝ PREHĽAD ZAHRANIČNÝCH ARCHÍVNYCH PERIODÍK

THE AMERICAN ARCHIVIST. Published by the Society of American Archivists. Volume 82, Issue 2, Fall/Winter 2019.

Christopher A. Lee, *Listening to Each Other, From the Editor* (259-267). Editor periodika vysvetľuje okolnosti zaradenia štúdie Franka Bolesa do anotovaného čísla časopisu, ktorá vyvolala kontroverzné reakcie a vracia sa aj k jej výberu ako predmetu neformálnej diskusie na výročnom zhromaždení Spoločnosti amerických archívárov (SAA) v roku 2019. Uvádza jednotlivé príspevky (11 štúdií, 4 príspevky v časti diskusia a 9 recenzií), ktoré tvoria obsah aktuálneho čísla.

Diana E. Marsh – Ricardo L. Punzalan – Jesse Johnston, *Preserving Anthropology's Digital Record: CoPAR in the Age of Electronic Fieldnotes, Data Curation, and Community Sovereignty* (268-302). Autori v štúdiu rozoberajú otázky potencionálnej úlohy Rady pre uchovanie antropologických záznamov (CoPAR) v kontexte súčasného vývoja a archívnej praxe. Táto organizácia bola založená v 90. rokoch 20. storočia s cieľom sprostredkovať dôležitosť antropologických terénnych záznamov, povzbudiť odborníkov a inštitúcie v odbore antropológie k ich uchovávaniu a podporovať ich využitie v rámci tejto vedeckej disciplíny. Aj keď CoPAR po založení vyvíjala aktivity v oblasti uchovávania záznamov tohto typu, od začiatku 21. storočia prerušila aktivity. Napriek viacerým snahám v súčasnosti neexistujú žiadne spoločné postupy pre tvorbu alebo uchovávanie antropologických záznamov v rámci tejto vedeckej disciplíny, ani centrálné diskusné fórum zamerané na tieto otázky. Prechod na vytváranie digitálnych terénnych záznamov a zvýšenie digitálneho prístupu k archívnym záznamom v poslednom období navyše spôsobili nové problémy týkajúce sa týchto dokumentov. Autori v štúdiu sumarizujú a uvádzajú najdôležitejšie poznatky, ku ktorým sa dospelo v odbornej literatúre. Jadrom štúdie je analýza výsledkov workshopu, ktorý sa uskutočnil v júni 2015. Jeho účastníci diskutovali o spravovaní digitálnych záznamov a antropologických archívnych úložísk, potrebách pôvodcov záznamov a ich používateľov, ale aj o úlohách, ktoré by mala plniť revitalizovaná CoPAR, a stratégiách jej ďalšieho postupu. Do centra jej pozornosti by sa mala dostať podpora úvah o holistickom spracovaní dát zameranom na ich životný cyklus a prístupy k správe archívov. Tie by mali vo väčšej miere riadiť komunity, ktoré sú predmetom výskumu, a s ktorými je potrebné prehĺbiť spoluprácu.

Jennifer G. Eidson – Christina J. Zamon, *EAD Twenty Years Later: A Retrospective of Adoption in the Early Twenty-first Century and the Future of EAD* (303-330). Od prijatia kódovaného archívneho opisu (EAD) v roku 1998, ktorý sa stal prvým štandardom pre kódovanie archívnych pomôcok používajúcich archívny opis, prebehli mnohé zmeny v technológii i archívnych štandardoch, ktoré ovplyvnili

prístup k nemu i jeho používanie a prijímanie. Autorky štúdie prezentujú výsledky, ku ktorým dospeli rozšírením vlastného predošlého výskumu a využitím poznatkov prezentovaných v doterajšej odbornej literatúre, no najmä ďalším bádáním. Ich aktuálny výskum zahrňoval 334 archívnych inštitúcií všetkých typov v USA, ktorým rozoslali hárky s 25 otázkami. Výsledky nepotvrdili predpoklad autoriek, podľa ktorého sa EAD začal v masovejšom meradle používať až niekoľko rokov po jeho spustení, pretože prvé inštitúcie začali umiestňovať pomôcky na web už od roku 1998 a bodom obratu sa stal rok 2000, pričom druhá rozsiahlejšia vlna prebehla v rokoch 2008 až 2010. Až 90 % oslovených archívov umiestňuje archívne pomôcky na webe, pričom viac než 46 % ich má takto umiestnené všetky alebo takmer všetky a vyše 22 % ďalších viac než polovicu. Archívy neumiestňujú pomôcky na web najmä z dôvodu nedostatočnej technickej podpory svojej inštitúcie, nedostatku času či odborníkov a do istej miery aj financií. Význam finančných prostriedkov nie je možné úplne spochybnit', ale medzi významné faktory patrí aj vnímanie zmyslu tejto činnosti, dostatok zamestnancov, ktorí spracúvajú archívne dokumenty a tvoria archívne pomôcky vrátane osôb zamestnaných na plný pracovný úväzok. Pri umiestňovaní archívnych pomôcok na web archívy využívajú najčastejšie formáty PDF či HTML. EAD si aj v súčasnosti zachováva vysokú mieru využívania. Vyše 90 % archívov pociťuje len malé bariéry v oblasti implementovania, a preto nemenia spôsob umiestňovania archívnych pomôcok na web. EAD im umožňuje včleniť sa do širšieho konzorcia, ľahšie skúmať archívne pomôcky a zabezpečuje šandardizáciu archívneho opisu. Niektoré archívy prestali využívať EAD v dôsledku rozhodnutia zamestnancov a nedostatku dostupných odborných znalostí. Archivári považujú využívanie EAD za dôležité najmä pre bádateľov, ale aj archivárov. Vyše 92 % respondentov považuje archívne pomôcky na webe za mimoriadne, resp. veľmi dôležité a takmer polovica je presvedčená, že zlepšili využívanie ich archívnych fondov a prístup k nim. Väčšina však vníma negatívne, že súčasne narástli požiadavky verejnosti na zamestnancov a zdroje archívov, ale aj to, že bádatelia nedokážu využívať pomôcky bez konzultácie s archívmi, pričom niektorým už pomôcky nepostačujú a požadujú digitalizáciu celých archívnych fondov. Výsledky výskumu ukazujú, že dôvera archivárov k EAD ako štandardu pretrváva. Na druhej strane iba 31 % z nich si myslí, že zostane štandardom aj v nasledujúcom období, a to v dôsledku rýchlych zmien technológií a štandardov, ako aj ťažkostí s reprezentáciou elektronických archívnych dokumentov v opise, takže už v súčasnosti hľadajú alternatívy k EAD.

Michelle Sweetser –Alexandra A. A. Orchard, *Are We Coming Together? The Archival Descriptive Landscape and the Roles of Archivist and Cataloger* (331-380). Autorky v prvej časti štúdie ukazujú na analýze histórie vývoja archívnych opisných štandardov v USA vzájomnú odlišnosť, no súčasne aj prepojenosť archívneho a bibliografického opisu. Všímajú si tiež početné zmeny, ktorými prechádzali nielen počas ich existencie, ale aj v oblasti ich využívania v praxi. Jedným z prvých bol opisný štandard MARC AMC, ktorý výrazným spôsobom celkovo ovplyvnil existujúcu prax. Autorky preto v druhej časti štúdie skúmajú, do akej miery ovplyvnilo používanie tohto štandardu, a v širšom meradle aj bibliografického opisu, nielen archívny opis, ale tiež spoluprácu medzi tradičnými katalogizátormi a archivármi.

Údaje získali na základe dotazníka, ktorým sa skúmal spôsob, akým členovia Spoločnosti vedeckých knižníc využívajú opisné postupy spojené so štandardom MARC. Výsledky výskumu ukazujú, že práce spojené s archívnym opisom zostávajú sústredené v archívnej odbornej sfére. Vo väčšine inštitúcií archivári vytvárajú opisy v rámci jednej z činností, ktoré tvoria ich pracovnú náplň. Túto činnosť vykonávajú samostatne a neprenášajú ju na katalogizátorov, napriek tomu, že títo majú väčšie profesijné skúsenosti so štandardom MARC, ani na tretie stránky. Dokazuje to, že inštitúcie považujú archivárov za dostatočne kvalifikovaných na tieto činnosti. Archivári pri vytváraní opisov súčasne využívajú kombináciu štandardov, ktoré vychádzajú tak z archívnych, ako aj bibliografických tradícií. Keďže opisné štandardy podliehajú častým zmenám a väčšina archivárov získala znalosti spojené s opisnou prácou prostredníctvom postgraduálnych a iných kurzov, je dôležité rozširovať vzdelávacie ponuky zamerané na túto oblasť.

Gregory Wiedeman, *The Historical Hazards of Finding Aids* (381-420). Autor na základe dejín vytvárania archívnych pomôcok v USA, ktoré tam v papierovej forme vznikali od 30. a 40. rokov, ilustruje ich negatívny vplyv na chápanie prístupu k dokumentom. Z analýzy ich vývoja vyplýva, že archívne pomôcky boli pôvodne kreatívnym a inovatívnym kompromisom medzi obmedzenými personálnymi zdrojmi a ich neobmedzeným poslaním. Zabezpečenie prístupu k dokumentom nebolo nikdy ich jedinou, ani hlavnou prioritou, lebo primárne mali riešiť problém efektívneho usporiadania súborov podľa archívnych zásad a až sekundárne zabezpečovať minimálny efektívny prístup k dokumentom. Vznikol tak jeden celok, v ktorom archivári prepájali archívny opis s údajmi o manažmente správy archívnych fondov. Pomôcky sa tak vyznačovali dualitou, t. j. stali sa súčasne internými aj externými dokumentmi, čo viedlo k využívaniu terminológie nezrozumiteľnej pre používateľov. Navyše, boli často fyzicky blízko naviazané na sprístupnené archívne fondy a neobsahovali žiaden mechanizmus na prenos celého obsahu okrem položiek, ktoré v nich boli uvedené a ktoré archivár mohol vyhľadať. Mali rôznu formu, od katalógových kartičiek či voľných listov, cez sumáre a súpisy, a od začiatku 40. rokov až po sprievodcov po archívoch, ktoré umožnili publikovať ich v tlačenej forme. Práve kreatívna variabilita pomôcok sa však stala hlavným problémom v období, keď sa začínala využívať výpočtová technika s cieľom umožniť lepší prístup k dokumentom a znížiť náročnosť práce archivárov. Pomôcky im bránili chápať opis ako dáta. Snahy o štandardizáciu súčasne kládli väčší dôraz na formu pomôcky, než na definovanie a presadenie efektívnejšieho obsahu. Všeobecný konsenzus o pomôcke na úrovni jednotliviny sa stal často najhorším z možných prepojení oboch prístupov. Takéto archívne pomôcky zabraňovali využívať flexibilitu formy, ktorá by zabezpečila, aby sa opis stal zrozumiteľnejším a využiteľnejším a súčasne ho nedokázali ani dostatočne štruktúrovať, aby sa mohol využívať pomocou komputera. V 90. rokoch, po nástupe internetu, začala tradícia archívnych pomôcok už aktívne škodiť, pretože z ich rámca sa vychádzalo pri tvorbe EAD. Práve mnohé jeho tagy sú príkladom nekritického zachovávaní viacerých tradičných prístupov v úplne odlišnom prostredí na webe, a preto je vhodnejšie EAD definovať ako kódovanú archívnu pomôcku než kódovaný archívny opis. V súčasnosti pretrváva marginalizácia sprostredkovania obsahu, čím sa

vytvára bariéra pre potenciálny súhrnný opis, ktorý by prekračoval bariéry študovne. Pokračovanie sprostredkovania prístupu optikou archívnych pomôcok limituje komunikáciu archivárov a výber poskytovania efektívnejšieho prístupu k archívnym dokumentom.

Emily Vinson, *Reassessing A/V in the Archives: A Case Study in Two Parts* (421-439). Autorka je prvou špecializovanou audiovizuálnou archivárkou Univerzitetného archívu Knížnice Houstonskej univerzity. Vo svojej štúdiu sa venuje problematike sprístupňovania audiovizuálnych archívnych dokumentov. Ako ukazuje vyhodnotenie odbornej literatúry a poznatky z praxe, tento typ dokumentov nebýva v archívnych pomôckach dostatočne zinventarizovaný, je zaradený do tzv. multimedialných skupín, alebo sa uvádza len na konci pomôcok, iba s minimálnou informáciou o ich formáte, stave či obsahu. Autorka vo svojej štúdiu skúma predošlé prístupy k spracúvaniu audiovizuálnych dokumentov a ich odraz v základnej nepočetnej literatúre, v aktuálnych spracovateľských manuáloch a súčasne vyhodnocuje existujúce nástroje otvoreného softvéru na spracovanie a ochranu audiovizuálnych dokumentov. Na svojom domovskom pracovisku vykonala výskum v rámci projektu, ktorého výsledkom sú dve prípadové štúdie. V prvej fáze zostavila prehľad audiovizuálnych archívnych dokumentov na úrovni celej inštitúcie, ktoré sa nachádzajú v 321 sprístupnených archívnych fondoch. Prehľad vypracovala na základe skúmania existujúcich archívnych pomôcok a v prípade potreby aj priamym fyzickým prieskumom fondov. Audiovizuálne dokumenty sa nachádzali približne v tretine súborov a autorka identifikovala 35 formátov, pričom najviac zastúpené boli VHS pásky a audiokazety, ktoré tvorili až 40 % z nich. Druhou fázou bol výskum audiovizuálnych dokumentov nespístupneného archívneho fondu Verejnej televíznej stanice v Houstone (KUHT) a vytvorenie inventára na úrovni jednotliviny, ktorý obsahuje viac než 14 000 inventárnych jednotiek. Projekt ukázal, že existujúce staršie pomôcky často neobsahujú dostatočne detailné dáta, na základe ktorých by bolo možné vykonať presné a celostné hodnotenie, nevyhnutné pre plánovanie ochrany a digitalizácie. Autorka preto v prípade audiovizuálnych dokumentov odporúča prepracovať, resp. prehodnotiť staršie archívne pomôcky a vyhotoviť súpis audiovizuálnych dokumentov na úrovni jednotliviny.

Samantha Abrams – Alexis Antracoli – Rachel Appel – Celia Caust-Allenbogen – Sarah Denison – Sumitra Duncan – Stefany Ramsay, *Sowing the Seeds for More Usable Web Archives: A Usability Study of Archive-It* (440-469). Štúdia je výsledkom výskumu siedmich autorov, členov Stredoatlantickej skupiny používateľov služby Archive-It, ktorý vykonali v roku 2017 na vzorke 14 používateľov s cieľom vyhodnotiť jej využiteľnosť. Archive-It je platená internetová služba slúžiaca na archivovanie webových stránok umožňujúca inštitúciám spravovať súbory, ktoré sú pre nich relevantné. Takéto webové stránky sa uchovávajú ako jedna z foriem archívnych dokumentov, sú považované za súčasť archívnych súborov uložených v danej organizácii a môžu sa využívať rovnako ako analógové alebo zdigitalizované archívne súbory. Účastníci výskumu mali vykonať 4 cvičenia a na záver vyhodnotiť svoju skúsenosť s webovou stránkou. V rámci jednotlivých úloh mali úspešne

vyhľadať určenú verziu strany, vyhľadať zachytenie webových stránok príslušnej inštitúcie z dátumov, ktoré sa nedali vyhľadať prostredníctvom služby Archive-It, ale boli k dispozícii vo všeobecnom internetovom archíve prostredníctvom Wayback Machine, vyhľadať skupinu webových stránok uvádzaných do vzťahu k pôvodcovi, téme alebo inej zhodnosti a vyhľadať video v rámci súborov v Archive-It. Úspešnosť plnenia jednotlivých úloh sa pohybovala na úrovni 50 – 100 % a výsledky ukázali, že úspešnejší boli participanti, ktorí sa sami označili za skúsených v oblasti vykonávania archívneho výskumu. Ich hodnotenie úrovne užívateľskej prístupnosti služby v škále 1 – 10 dosiahlo priemer 6,5. Autori štúdie identifikovali niektoré oblasti, v ktorých je možné službu Archive-It zlepšiť. Keďže najviac problémov spôsoboval vyhľadávací panel, je potrebné ho zjednodušiť integráciou vyhľadávacích filtrov a fulltextového vyhľadávania. Autori štúdie tiež odporúčajú normalizovať, resp. indexovať políčka dátumov a urobiť ich prehľadateľnými, pretože súčasný systém ich konfigurácie ako textových reťazcov je mätúci. Ďalšie odporúčania smerujú k pridaniu metadát v oblasti videa, resp. výkladového slovníka v prípade potenciálne neznámych termínov, ale tiež k tomu, aby sa archívárom umožnilo pracovať s funkcionalitou odstránenia zverejnenia niektorých políčok metadát, resp. meniť ich označenie.

Brady D. Lund – Shari Scribner, *Developing Virtual Reality for Archival Collections: Case Study of the May Massee Collection at Emporia State University* (470-483). Virtuálna realita sa v poslednom období transformovala zo zložitej a finančne nákladnej technológie, ktorá sa doposiaľ nevyužívala ako praktický nástroj vzdelávania v archívoch, na finančne dostupnú technológiu využiteľnú v rôznych situáciách spojených s archívmi a archívnymi fondmi. Autorky v prípadovej štúdií prezentujú využitie virtuálnej reality pri sprístupňovaní osobného archívneho fondu pochádzajúceho z činnosti editorky detskej literatúry May Maseeovej, ktorý je od roku 1972 uložený na Štátnej univerzite v Emporii v štáte Kansas. Upozorňujú na to, že v odbornej literatúre doposiaľ stále absentuje výskum praktického vytvárania virtuálnych výstav v prostredí archívov. Na pracovisku autoriek sa virtuálna realita chápe ako nástroj, ktorý plní tri hlavné úlohy: vzdeláva verejnosť, podporuje prístup k archívnym súborom a poskytuje ich širokému publiku v globálnom meradle. Projekt uvedený v prípadovej štúdií je pokračovaním naplňania uvedených cieľov. Autorky sa v texte podrobne venujú procesu tvorby virtuálnej reality pre uvedený osobný fond, ktorý sa tým stal nepretržite prístupný pre verejnosť. V štúdií súčasne analyzovali problémy, ktoré sa vyskytli počas uskutočňovania projektu, prezentujú jeho výsledky a upozorňujú na možnosti jeho využitia v iných archívoch.

Kathryn G. Matheny, *Instruction Consultation for Archives Visit: Why No One Talks About It, and Why They Should* (484-507). Konzultácie počas prípravy plánu vyučovania s archívnym konzultantom zohrávajú dôležitú úlohu pri konečnom úspechu alebo neúspechu návštev tried študentov v archíve. Napriek tomu sa odborná literatúra tomuto problému venuje len zriedkavo. Číre schvaľovanie požiadaviek bez zapojenia konzultanta do ich potvrdenia alebo vysvetlenia môže viesť k nepochopeniu tak potrieb konzultanta, ako aj študentov. Autorka identifikuje štyri základné okruhy problémov. V kontexte súčasného prechodu k aktívnemu učeniu by sa okrem iného

mala prekonať orientácia na najnadanejších študentov a je potrebné prejsť od prezentovania „najväčších hitov v archíve“ k použitiu obyčajného s cieľom učiť sa analyzovať a pochopiť históriu. Predpokladá to aj prekonanie pokračujúceho nepochopenia úlohy konzultanta z archívu, najmä jeho podielu pri zabezpečení úspešných výsledkov vyučovania. Nemal by sa považovať za pomocníka pedagóga, ale za rovnocenného partnera. Druhým problémom je uvedenie si ťažkostí, ktoré majú pokročilí bádatelia s chápaním potrieb začiatočníkov, v dôsledku čoho mnohí z nich nevnímajú bádateľské zručnosti, resp. informačnú gramotnosť ako niečo, čo by sa malo vyučovať systematicky, a to dokonca ani v kontexte príslušnej disciplíny. Na odstránenie tohto stavu je archív ideálnym miestom a archívny konzultant je prirodzeným partnerom. Doposiaľ však pretrvávajú spoliehanie sa na obyčajný kontakt, metódu pokusu a omylu, či na štruktúrovanú inštrukciu, pričom podobne postupujú často aj sami konzultanti z archívu. Tretím problémom je artikulácia cieľov vyučovania v prostredí bádateľní. Keďže systémy usporiadania archívnych súborov sú bádateľom cudzie, dobrá konzultačná práca v bádateľni musí vychádzať predovšetkým z identifikovania ich skutočných potrieb a otázok. Najdôležitejšie je uvedomiť si, že archívár musí adekvátne odpovedať na prevažne zle štruktúrované konzultačné otázky. V kontexte vyučovania v archíve to znamená, že s výnimkou historikov a iných, ktorí sú zbehlí v primárnom výskume, väčšina učiteľov nepatrí medzi pokročilých bádateľov. Preto môžu mať sami problémy pri artikulácii cieľov kurzu zameraných na archívny výskum, najmä ak plánujú návštevy celých skupín študentov, ktorí sú navyše úplní začiatočníci. Ako štvrtý problém autorka vníma zložité a nerovnovážne vzťahy medzi archívami a pedagógmi. Ukazuje sa, že pedagógovia u archívárov hľadajú skôr pomoc či servis. V literatúre sa uvádza viac možných prístupov archívárov k požiadavkám vyučujúcich. Odporúča sa aktívny prístup archívára, ktorý prekračuje hranice očakávaní a je nevyhnutný pre vybudovanie skutočného partnerstva. Ako jediná alternatíva k partnerstvu zostáva princíp služby klientovi, ktorý naďalej posilňuje nerovnovážne vzťahy. Lepšie porozumenie všetkým uvedeným problémom pomáha konzultantom z archívu kritickejšie rozmyšľať o ich postupoch a formulovať stratégie, ktorými docielia plodnejšiu komunikáciu.

Marcella Huggard – Laura Uglean Jackson, *Practices in Progress: The State of Reappraisal and Deaccessioning in Archives* (508-547). Autorky štúdie vykonali na jar 2017 výskum, zameraný na súčasnú prax opakovaného hodnotenia, trvalého vyradovania, resp. delimitácie archívnych dokumentov a súborov v 323 archívnych inštitúciách z USA a Kanady. Na makroúrovni sa im podarilo zhromaždiť kvantitatívne dáta o tom, ako, prečo a ktoré z nich vykonávajú tieto činnosti. Autorky v štúdiu opisujú metodiku výskumu, kladené otázky, zozbierané dáta a poskytujú analýzu výsledkov. Získané dáta ukazujú, že uvedené činnosti vykonávajú skôr väčšie a dlhšie existujúce archívy. Vplyv na ich realizáciu majú aj finančné, a do istej miery aj personálne zdroje, pričom dôležitý je počet zamestnancov pracujúcich na plný úväzok, ale tiež faktor času. Hoci metodiku a pravidlá opätovného hodnotenia a trvalého vyradovania, resp. delimitácie súborov si vypracovala len nepatrná väčšina inštitúcií, 41 % ich vykonáva bez akýchkoľvek pravidiel a nesystematicky, najmä v prípade potreby. Prejavuje sa to v prijímaní nekonzistentných, neefektívnych a nezdokumen-

tovaných rozhodnutí a v niektorých prípadoch to úplne znemožňuje realizáciu týchto činností. Výsledky výskumu ukazujú aj to, že archivári nerozlišujú medzi vnútorným a trvalým vyradovaním, resp. odstupovaním, pričom tieto pojmy nie sú ani terminologicky ujasnené. Osoby zodpovedné za tieto činnosti často prijímajú rozhodnutia samostatne bez konzultácií, napriek tomu, že optimálnym prístupom je zriaďovanie stálych komisií, ktoré sú zárukou transparentnosti rozhodnutí. Dokumenty a súbory, ktoré archívy trvalo vyradujú, sa najčastejšie delimitujú do iných archívnych i nearchívnych inštitúcií, archívy ich tiež vracajú pôvodným vlastníkom, likvidujú, prípadne predávajú. Eticky citlivými otázkami sú najmä predaj a vzťah s pôvodnými vlastníkmi. V prípade predaja sa odporúča využiť výnos na zakúpenie nových archívnych dokumentov alebo ho využiť na ciele ochrany a konzervovania. Ako sporný sa javí predaj s cieľom získať finančné prostriedky, či už na doplnenie rozpočtu, alebo na riešenie krízových situácií. Prevažná väčšina inštitúcií nepublikuje rozhodnutia prijímané v tejto oblasti, napriek tomu, že podobný postup by prispel k väčšej transparentnosti a pomohol by archívom v procese tak bežného, ako aj opakovaného hodnotenia. Výsledky výskumu ukazujú, že archívy opakovane hodnotia, resp. trvale vyradujú archívne dokumenty a súbory, ak sú vyhodnotené ako nepotrebné, ale tiež s cieľom vytvoriť viac úložných priestorov či implementovať zmeny v akvizičnej politike. Za hlavné benefity v tejto oblasti archivári považujú dosiahnutie cielenjšieho rozsahu akvizícií, uvoľnenie úložného priestoru a zlepšenie celkového prístupu k archívnym fondom. Autorky výskumom zistili, že obe činnosti sa v archívnych inštitúciách vykonávajú bežne a prinášajú prevažne pozitívne výsledky. Na druhej strane pretrvávajú problémy s nepochopením praktických činností viazucich sa k opakovanému hodnoteniu, resp. trvalému vyradovaniu archívnych dokumentov, a to najmä v prípadoch, keď ich niektoré inštitúcie nevykonávajú etickým a zodpovedným spôsobom.

Paul Conway – Robert B. Markum, *Performers First: Gift Exchange and Digital Access to Live Folk Music Archives* (566-597). Archívy často uchovávajú záznamy úplných, needitovaných a nepublikovaných živých hudobných vystúpení, zaznamenaných na magnetofónových páskach podliehajúcich degradácii, pričom na ich duševné vlastníctvo sa vzťahujú zákonné obmedzenia, ktoré ohrozujú ich možnú digitalizáciu. Príkladom sú záznamy folkových koncertných vystúpení, letáky a fotografie z obdobia 1969 až 1980 z hudobnej kaviarne Archa (*The Ark*) v meste Ann Arbor v štáte Michigan, ktoré majiteľ podniku v roku 2008 venoval Bentleyho historickej knižnici na Michiganskej univerzite a autori ich využili vo svojej štúdií. V období masovej digitálnej transformácie súčasná úprava autorských práv v USA vo väčšine prípadov obmedzuje voľný prístup k záznamu lehotou, ktorá preyšuje životnosť jeho nosiča. Rozpor medzi postupnou degradáciou nahrávok a prelomením obmedzení pri využívaní digitálnych kópií by mohol vyriešiť model, ktorý autori vyvinuli pod názvom *Performer na prvom mieste*. Autori štúdie ho predkladajú na diskusiu a charakterizujú ho ako prostriedok prístupu k hudobným záznamom, ktoré sú chránené autorskými právami na základe predpokladu, že performerí sú primárnymi a často aj jedinými zainteresovanými stranami pri prenosoch vlastných živých vystúpení zachytených na magnetofónových páskach. V štúdií najskôr charakterizujú

výzvy, ktoré správa duševného vlastníctva kladie na sprístupňovanie digitalizovaných kópií degradáciou ohrozených hudobných záznamov hudobných živých vystúpení, medzi ktoré patrili aj koncerty v Arche. V ďalšej časti prezentujú poznatky z hĺbkových inovatívnych rozhovorov s hudobníkmi, ktorí v kaviarni vystupovali. Na ich základe získali nielen poznatky o tom, akým spôsobom umelci charakterizujú svoje vlastné hudobné umenie, ale predovšetkým o ich postoji k autorským právam a voľnému šíreniu nahrávok ich živých vystúpení uložených v archíve prostredníctvom digitálnych kópií, pričom všetci súhlasili s ich uvoľnením. Autori v štúdiu dokazujú, že archívy môžu prijať asynchrónne digitálne streamovanie a aspoň takto sa vyhnúť bariéram, ktoré vytvára súčasný legislatívny rámec duševného vlastníctva.

Frank Boles, *To Everything There Is a Season* (598-617). Autor vo svojej teoreticko-polemickej štúdiu kriticky skúma tri otázky, ktoré majú zásadný dosah na to, čo by malo byť uložené v archívoch. Podľa prvej idey by základným poslaním archívára malo byť zabezpečovanie univerzálneho záznamu o ľudských aktivitách, resp. úplnej sociálnej dokumentácie. Podľa druhej by sociálna spravodlivosť mala byť kľúčovým faktorom pri rozhodovaní v procese hodnotenia archívnych dokumentov. Tieto dve úlohy môžu archívári uskutočňovať preto, lebo v procese hodnotenia uplatňujú unikátnu formu moci, ktorá umožňuje uskutočnenie prvých dvoch ideí. Spomínané tri myšlienky vedú k postulátu, že profesionálny záväzok nevedie iba k práci za spravodlivejšiu, ale tiež za morálnejšiu budúcnosť. Autor v štúdiu dokazuje, že tieto idey archívárom v skutočnosti nepomáhajú. Na zostavenie univerzálneho záznamu o ľudských aktivitách a holisticky zdokumentovanej spoločnosti nielenže chýbajú finančné zdroje, ale predovšetkým definícia samotného pojmu takéhoto záznamu. V prípade snahy o dosiahnutie sociálnej spravodlivosti autor upozorňuje na to, že záznamy nie sú vo svojej podstate morálne ani nemorálne. Tento význam im vo väčšej miere priradujú používatelia, než správa registratúry, reprezentovaná archívarmi. Koncept sociálnej spravodlivosti, ktorý by tvoril jadro profesie archívára, treba odmietnuť, pretože sa viaže na neudržateľný názor o podstate morálky, ako aj na schopnosť archívára určovať, čo je spravodlivosť založená na morálke. Autor túto tézu ilustruje na troch príkladoch. Prvým je dosiahnutie dlhodobého spoločenského konsenzu v otázke nemorálnosti otrokárstva, ktorý podčiarkuje dôležitosť benefitu času, avšak na príklade zavedenia prohibície v USA ukazuje, že hnutie za sociálnu spravodlivosť najskôr podporu získalo a potom ju stratilo, čo zasa dokazuje rýchlu zmenu spoločenského konsenzu. Otázka umelých prerušení tehotenstva, ktorá sa rieši v USA, zasa ukazuje na problémy, ktoré nastoľuje chápanie sociálnej spravodlivosti v súčasnosti, keď jej konečné riešenie vo svetle spravodlivosti je dnes neisté a zahmlené. Vo vzťahu k myšlienke moci archívárov autor upozorňuje na to, že ide o druh rétoriky, ktorá zveličuje archívnu moc a práva, ktoré z nej vyplývajú. Ako príklad uvádza koncept tzv. archívneho privilegia, podľa ktorého isté sociálne záujmy sú dôležitejšie, než právny proces a archívári by mali disponovať právom za istých okolností nevydať úradom dôkazy obsiahnuté v záznamoch. Prihovára sa za to, aby si archívári uvedomili limity tohto konceptu. Autor ponúka záver, podľa ktorého by sa archívári mali sústrediť na implementáciu unikátneho archívárskeho inštitucionálneho posolania, prostredníctvom ktorého môžu lepšie vykonávať svoje základné funkcie, na

rozdiel od myšlienok založených na univerzálnej dokumentácii alebo sociálnej spravodlivosti, ktoré korenia v pojme moci archivára.

Forum (618-631). V diskusii sú publikované tri reakcie na štúdiu Franka Bolesa a stanovisko redakčnej rady periodika. Christine Anne George, *To the Editor* (618-622). Autorka kritizuje uverejnenie štúdie F. Bolesa v predloženej podobe. Upozorňuje, že v časti venovanej tzv. archívnemu privilégiumu na základe príkladu tzv. Belfastského projektu autor nepresne interpretuje a neuvádza do kontextu jej publikované vyjadrenia a texty. Nedostatok citácií a zdrojov v tejto časti spochybňuje nielen atribúty textu ako vedeckej štúdie, ale v konečnom dôsledku aj odbornú reputáciu autorky, ktorá na nedostatky upozorňovala už pred jeho publikovaním. – Dani Stuchel, *To the Editor* (623). Autor upozorňuje na to, že F. Boles nevhodne spája príklady otrokárstva, prohibície a umelých prerušení tehotenstva, vyhýba sa ich historickým špecifikám a politickým nuansám, chybné používa a interpretuje pojem sociálnej spravodlivosti, úzkoprso a tradicionalisticky hodnotí kritické analýzy „belošťva“ v archívoch, a tým vracia diskusiu do minulosti. Na základe obsahu štúdie F. Bolesa si kladie otázky, či archívy existujú iba ako artefakt nespravodlivosti a aké sú skutočné limity moci archívov pri ustanovovaní spravodlivosti. Vyzdvihuje potrebu objasniť kategórie, ku ktorým sa hlási archívna teória. – Harrison W. Inefuku, *To the Editor* (624-627). Autor hodnotí štúdiu F. Bolesa ako príklad systémového rasizmu v odbornej literatúre. Konštatuje, že vnáša falošnú dichotómiu medzi politikou archívnych inštitúcií a potrebu docieľiť reprezentatívnosť pri preberaní archívnych dokumentov. Komplexnú dokumentáciu marginalizovaných komunít nemožno chápať ako vedľajšiu, ale ako organickú úlohu archívov. Autor hodnotí text F. Bolesa ako zle vyargumentovaný, založený na logicky falošných záveroch a bez hlbšej znalosti odbornej literatúry. Autor kritizuje výber recenzentov štúdie a vyzýva redakčnú radu, aby zostavila a publikovala plán na zredukovanie predsudkov a zvýšila reprezentáciu autorov z marginalizovaných komunít. – *From American Archivist Editorial Board* (628-631). Členovia redakčnej rady periodika sa ospravedlňujú za ujmu, ktorú spôsobilo publikovanie článku a uznávajú, že poškodil dôveryhodnosť a reputáciu časopisu. Svoje vyjadrenie vnímajú iba ako prvý krok k náprave a obnoveniu dôvery čitateľov.

Reviews (632-665) – *The American Archivist Editorial Policy* (666-668) – *Annual Index* (669-683).

Milan Belej
Štátny archív v Nitre

Štúdiá autorov Stanleyho H. Griffina z jamajskej univerzity a Scotta Timckeho z Johannesburgskej univerzity v Južnej Afrike s názvom *Nové usporiadanie archívneho myslenia na Jamajke a v Južnej Afrike: ako čeliť rasistickým štruktúram a vytvárať nové naratívy* porovnáva a dáva do kontrastu relatívne úspechy, ale i zlyhania v jamajských a juhoafrických národných archívnych systémoch, aby poskytla medzinárodné náhľady na britské koloniálne archívne dedičstvo. Hoci na lokálnych rozdieloch veľmi záleží, Jamajka a Južná Afrika majú históriu rozšíreného britského kolonializmu osadníkov, ktorý zakódoval nadradenosť bielej rasy v sociálnych vzťahoch, byrokracii a sociálnej epistemológii, čo následne formovalo „inštitucionálny pohľad“ na hodnotenie zbierok, snahy o ich ochranu a uchovávanie. Archivári v týchto krajinách sú si veľmi dobre vedomí problémov s rasizmom, preto autori upriamili pozornosť na to, ako riešili otázky rasizmu a odčinili krivdu tým, že sa adekvátne pokúsili „odmĺčať minulosť“. Prostredníctvom porovnávaní identifikujú, ktoré postupy boli užitočné pri vytváraní nových naratívov o spolupatričnosti, hodnote a dôstojnosti. V závere posudzujú, ktoré archívne myšlienky medzi Jamajkou a Južnou Afrikou sa môžu prelínať, aby sa vytvorili spravodlivejšie demokratické priestory, ktoré môžu byť inštanciou toho, čo táto štúdiá nazýva prijatie archívneho rozdielu. Autori tvrdia, že myslenie a prax dodržiavania tohto princípu môžu viesť k „upevneniu“ postojev k otázkam pamäti, vzdelávania a výskumu.

Autori Makutla Mojapelo a Mpho Ngoepe z univerzity v Južnej Afrike sa vo svojej štúdií zaoberajú *Obhajobou ako stratégiou na zvýšenie archívneho profilu prostredníctvom občianskej spoločnosti v Južnej Afrike*. Verejné archívy v Južnej Afrike pracujú s obmedzenými zdrojmi a v namáhavých podmienkach v dôsledku nízkeho profilu vo verejnej sfére. Archivári a občianska spoločnosť dostatočne nepreskúmali obhajobu ako nástroj na zvýšenie profilov archívov za účelom podpory lobingu. Cieľom príspevku je preskúmať iniciatívy organizácií občianskej spoločnosti v Juhoafrickej republike v oblasti archívniectva tak, aby sa dalo určiť, kde a ako túto obhajobu zlepšiť. Údaje sa zbierali prostredníctvom analýzy dokumentov, rozhovorov a z prehľadu literatúry. Zistilo sa, že úloha organizácií občianskej spoločnosti pri zvyšovaní profilu archívov v Južnej Afrike nebola primeraná. Navyše, keď v diskusii o archívoch absentujú archivári, je to nápadné. Advokácia má schopnosť ovplyvniť reformu ústavy, legislatívy a politiky. Archívna komunita v Južnej Afrike potrebuje obhajobu v rôznych formách, aby vyzvala ľudí, ktorí majú vplyv, aby slúžili záujmom archivárov. Ak sa archivári nebudú zasadzovať za záujmy archívov, riskujú, že sa znížia na úroveň vyprahnutých funkcionárov.

Dokumentovanie arménskej genocídy v Nórsku: úloha národného archívu v spoločenskom živote zbierky – príspevok doktorandky na Metropolitnej univerzite v Oslo Natalie Bermúdez Qvortrup aplikuje metodologický predpoklad „spoločenského života vecí“, aby nahliadol do kontextu a chodu zbierky záznamov nájdených v Nórskom národnom archíve v roku 2005, ktoré prispievajú k dokumentácii arménskej genocídy. Štúdiá o živote zbierky interpretuje príbeh nórskeho misionára v Osmanskej ríši v roku 1915, podáva ich svedectvo o genocíde a následné formovanie

záznamov. Preskúmava využitie a vplyv týchto záznamov v Nórsku, ktoré viedli k medzinárodnej spolupráci pre historickú pamäť Arménska a k uznaniu genocídy, pričom bolo zaujaté iné politické stanovisko, ako mala nórska vláda. Jednako je mlčanie zakódované pri vytváraní archívov, naratívov a v momentoch retrospektívneho významu. Príspevok zdôrazňuje obmedzujúcu prevahu národných naratívov v dokumentoch a vyvoláva otázky o mlčanlivosti v iných misionárskych archívoch v Nórsku.

Spojitosť medzi spomienkou na násilie v minulosti a románovými zápismi je dimenziou kultúrnej dynamiky postdiktátorskej spoločnosti. Zatiaľ čo v literárnej sfére dominuje naratív svedectva, archív ako úložisko pamäti a dokumentácie so schopnosťou opakovať a prechádzať z jednej sociálnej oblasti do druhej spochybňuje režimy pravdy a lineárnu dočasnú oficiálnu pamäť. Príspevok Antonie Torres Agüero z čilskej Univerzity Austral a Marcely Ruiz Zúñiga z Univerzity Alberto Hurtado v Čile s názvom *Archívne činnosti v post-diktátorských románoch: pamäť a záznamy o ľudských právach v Čile* identifikuje, charakterizuje a porovnáva spôsob, akým sa záznamy používajú v súčasnej čilskej postdiktátorskej epike. Archív umožňuje problematizovať a kontextualizovať vzťah k nedávnej diktátorskej minulosti a poskytuje nové uhly pohľadu. V štyroch čilských postdiktátorských románoch (Eltit: *Puño y Letra*; Larra: *Sprinters, Los Niños de Colonia Dignidad*; Fernández: *La Dimensión Desconocida* a Lafferte: *Monte Maravilla*) sa záznamy začlenili prostredníctvom citátov alebo rozvinutím námetu. Takéto zdroje podľa autorov odhaľujú očarenie, ale i skepsu, ktorú archívy v literatúre generujú, ako aj ich účinnosť pri vyjadrovaní zložitých a často protichodných mechanizmov pamäti.

Roztrieštené autoritárstvo v akcii: Analýza interakcie medzi bádateľom a archivárom v Čínskej ľudovej republike je štúdia autorov Aurélien Boucher z Čínskej univerzity v Hong Kongu a Benjamin Taunay z Univerzity v Angers vo Francúzsku, ktorá analyzuje vzťah medzi bádateľmi a archivármi v Čínskej ľudovej republike, založený na vlastných skúsenostiach dvoch spoluautorov z tých istých archívnych centier. Ukazuje, ako môžu postupy preverovania, nepresné predpisy a svojvoľná moc archivárov na rôznych úrovniach buď umožniť prístup k dokumentom s obmedzeným prístupom alebo zamedziť prístup k dokumentom označeným ako verejne prístupné. V tomto rozsahu článok ukazuje, ako roztrieštená a autoritárska povaha čínskej byrokracie formuje vzťah medzi správcami archívov a verejnosťou.

Jana Kafúnová
Slovenský národný archív

Úvod:

Mariella Guercio. *Luci e ombre della rappresentanza professionale negli anni della grande disintermediazione. Una riflessione di fine mandato (Svetlé a tienisté stránky profesijného zastupovania v rokoch veľkého odstraňovania sprostredkovania. Úvaha na konci mandátu)* (5-13). V roku 2019 odchádzajúca predsedníčka Talianskej národnej archívnej asociácie (*Associazione Nazionale Archivistica Italiana*, skratka ANAI) zdôrazňuje potrebu profesijného združenia archivárov ako prostredníka práve v súčasnej dobe, keď sa v značnej miere sprostredkovateľstvo odbúrava.

Rubrika Štúdie (*Saggi*):

Marco Lanzini. *Fra «tribunali ed are»: il consolidamento dello stato civile dalla Repubblica Cisalpina al Regno d'Italia napoleonico (Medzi „súdmi a oltármi“: upevnenie evidencie osobného stavu od Cisalpinskej republiky po napoleonské Talianske kráľovstvo)* (15-48). Pracovník Štátneho archívu v Miláne rozoberá zavedenie evidencie osobného stavu obyvateľstva – t. j. štátnej matriky – a registra obyvateľov v Cisalpinskej republike (1797 – 1802) a následné zlepšenie týchto evidencií zo strany vládnych orgánov v napoleonskej Talianskej republike (1802 – 1805) a napoleonskom Talianskom kráľovstve (1805 – 1814). Autor svoj výskum realizoval porovnaním zákonov týkajúcich sa tvorby a uchovávanía matrik narodených, zosobášených, rozvedených a zomrelých a registra obyvateľov a uplatňovania týchto zákonov v praxi. V štúdiu predkladá svoj výklad o postupe sekularizácie evidencie osobného stavu počas posledných rokov napoleonského Talianskeho kráľovstva, prehodnocujúc úlohu duchovných a súdov pri zaznamenávaní a uchovávaní matričných údajov.

Stefano Gardini. *Modello di titolario AgID: qualche osservazione in merito (Vzor spisového plánu Agentúry pre digitálne Taliansko: niekoľko poznámok k samej podstate)* (49-68). Pracovník Štátneho archívu v Janove sa zamýšľa nad vzorovým spisovým plánom pre orgány verejnej správy v Taliansku, ktorý vypracovala a zverejnila Agentúra pre digitálne Taliansko (*Agenzia per l'Italia digitale*, skratka AgID) v spolupráci s talianskym ministerstvom kultúry a turizmu. Autorovým zámerom je upriamiť pozornosť archivárov na niektoré metodologické voľby, ktoré by podľa jeho mienky mohli prekruťiť pravý význam systematického triedenia pri správe registratúry. Predovšetkým ide o nie vhodnú možnosť zatriediť záznam, resp. spis do viacerých vecných skupín. Tieto by mali, samozrejme, vyjadrovať jednotlivé úseky činnosti (čiže agendy) pôvodcu, hoci v praxi sa neraz súbežne vyskytuje i zatriedovanie podľa typu materiálu. Autor navrhuje, aby sa taký záznam, resp. spis, ktorý má aj druhotné využitie, namiesto zatriedenia aj do ďalšej vecnej skupiny zaradil do ďalšieho obehu ako príloha interného záznamu. Ďalším nedostatkom vzorového spisového plánu, ktorý vypracovala AgID, je vytvorenie vecných skupín aj pre právne predpisy tretích strán, ktoré pôvodca využíva pri svojej činnosti. Pôvodca registratúry by totiž po správnosti ani nemal evidovať normy cudzej proveniencie ako svoje registratúrne záznamy. Účelom spisového plánu je určiť ukladanie registratúrnych záznamov, resp. spisov v rámci registratúry. Preto si ani pri správe registratúry prostredníctvom elektronického informačného systému na správu registratúry ne-

možno triedenie do vecných skupín zamieňať s indexovaním či vytváraním predmetových hesiel, ktorých účelom je získavanie informácií (*information retrieval*).

Federico Valacchi. «*Quiddam divinum*»: *riflessioni sul metodo storico* („Čosi božské“: úvahy o historickej metóde) (69-87). Podľa profesora archívniectva na Univerzite v Macerate premýšľať nad archívmi znamená mať schopnosť hodnotiť ich aj mimo výhradne historicko-kultúrneho rámca. Práve na obranu hodnoty historickej pamäti, ktorú archívy vo svojej zložitosti zastupujú, treba určiť stratégie, ktorými sa archívy stanú takpovediac menej zastaranými. Autor sa vo svojom príspevku pozastavuje nad problematikou uplatňovania historickej metódy pri tvorbe registratúrnych záznamov, pričom zdôrazňuje, že metódu je potrebné neustále konfrontovať so súčasnosťou.

Simone Conversi. *L'Istituto Nazionale delle Assicurazioni (INA) nelle colonie: attività assicurativa, finanziamenti, partecipazioni e interventi edilizi (Národný poisťovací ústav – INA – v kolóniách: poisťovacia činnosť, financovanie, kapitálová účasť a stavebné zásahy)* (89-113). Archivár poisťovacej skupiny Assicurazioni Generali S.p.A., spravujúci historický archív poisťovne INA Assitalia S.p.A. (zlučenej do skupiny Generali v roku 2000 a ako samostatný subjekt zaniknutej v roku 2013), predstavuje pôsobenie Národného poisťovacieho ústavu (*Istituto Nazionale delle Assicurazioni*, skratka INA) na talianskych koloniálnych územiach, kde od začiatku 20. rokov 20. storočia do začiatku druhej svetovej vojny vykonával rôzne i významné ekonomické činnosti. Ako štátna poisťovacia spoločnosť vytváral rozvetvené výrobné siete a ako „finančná sila (talianskeho) fašistického štátu“ kupoval dlhopisy, mal kapitálovú účasť a financoval podniky a verejné orgány pre priamy rozvoj území talianskej koloniálnej ríše. Do tohto kontextu sa zasadzujú aj stavebné zásahy vo dvoch najdôležitejších líbyjských mestách – Tripolise a Bengázi, kde tak ako v Taliansku INA prispel na obnovu mestských centier v duchu fašizmu. Po druhej svetovej vojne sa INA vrátil k poisťovníctvu v bývalých najstarších talianskych kolóniách – do roku pracoval 1966 v Eritrei a do roku 1972 v Somálsku, ktoré bolo v rokoch 1950 – 1960 na základe mandátu Organizácie spojených národov poručenským územím pod talianskou správou. Po historickej rekonštrukcii pôsobenia INA na talianskych koloniálnych územiach sa v príspevku hodnotia početné archívne fondy, ktoré opatruje historický archív INA Assitalia, rímska sekcia historických archívov skupiny Generali.

Armando Antonelli. *L'archivio della Società Agraria della provincia di Bologna nella prima metà dell'Ottocento (Archív Roľníckej spoločnosti provincie Bologna v prvej polovici 19. storočia)* (115-145). Archivár z Nadácie Hory [zbožnosti] v Bologni a Ravenne (*Fondazione del Monte di Bologna e Ravenna*) vo svojom príspevku predstavuje ukladanie dokumentov v archíve Roľníckej spoločnosti provincie Bologna (*Società Agraria della Provincia di Bologna*), zriadenej v roku 1807, a vzťah medzi dokumentačným fondom a projektom na publikovanie spomienok a časti archívnych dokumentov, ktorý bol spustený a upevnil sa v druhej polovici 20. storočia. V úvode autor zasadzuje pôvodcu fondu do právneho a inštitucionálneho rámca a predstavuje jeho dejiny v 19. storočí. Napokon zostavuje členenie predmetného archívu, resp. registratúry prostredníctvom rekonštrukcie spisových plánov vypracovaných v priebehu 19. storočia.

Rubrika Diskusie a prípadové štúdie (*Discussioni e case study*):

Giorgetta Bonfiglio-Dosio. *Riflessioni a margine del convegno internazionale «I registri malatestiani e la contabilità medievale (secoli XIII-XV)»* (Úvahy na okraj medzinárodného kolokvia „Malatestiánske registre a stredoveké účtovníctvo“ v 13. – 15. storočí) (147-149). Pri príležitosti kolokvia *I registri malatestiani e la contabilità medievale (secoli XIII-XV)* (Malatestiánske registre a stredoveké účtovníctvo v 13. – 15. storočí), ktoré usporiadalo Medzinárodné centrum malatestiánskych štúdií (*Centro internazionale di studi malatestiani*) 6. júna 2019 v sídle Nadácie Sporitel'ňa vo Fane (*Fondazione Cassa di risparmio di Fano*), sa profesorka archívnička na dôchodku a zodpovedná redaktorka anotovaného časopisu ako autorka archívneho inventára k malatestiánskym registrom zamýšľa nad týmito informačne bohatými, ale náročnými, a azda aj preto historiografiou nedoceňovanými účtovnými záznamami, ku ktorým sa má patrične pristupovať aj pri reštaurovaní ich nosičov.

Číslo uzatvára tradičná rubrika Recenzie a ohlasy (*Recensioni e segnalazioni*) (151-165).

Marek Púčik
Slovenské národné múzeum – Múzeum Bojnice

ARCHIVNÍ ČASOPIS, 2022, roč. 72, č. 1, 2.

Číslo 1. Prvá štúdia v rubrike Články s názvom *K otázce vymezení archivních fondů četnických stanic a okresních četnických velitelství* (5-13) od Miroslavy Breburdovej si kladie za cieľ predstaviť archívnej verejnosti problém so spracovaním archívnych fondov četnických staníc a ďalších četnických útvarov na nižšom stupni organizácie četníctva v českých štátnych archívoch. Konkrétne ide o otázky spojené s určením hornej časovej hranice týchto fondov, ktorá je spojená s formovaním nástupníckej bezpečnostnej zložky četníctva, ktorou bol Zbor národnej bezpečnosti (ZNB). Písomnosti četnických staníc, ako i ZNB sa do štátnych archívov dostali v 60. rokoch 20. storočia neroztriedené a v podobnom duchu sa postupovalo aj pri ich spracúvaní. Problém nastal v roku 2007 prijatím zákona o Ústave pre štúdium totalitných režimov a Archíve bezpečnostných zložiek (ABS), podľa ktorého majú štátne archívy odovzdať ABS archívne fondy a zbierky vzniknuté z činnosti bezpečnostných zložiek z obdobia od 4. apríla 1945 do 15. februára 1990.

Martina Dvořáková, Michal Hradiš, Petr Žabička, Jan Kohút, Martin Kišš a Karel Beneš sú autormi článku *Využití PERO OCR při přepisu rukopisů* (14-27). Základným predpokladom automatického spracovania rukou písaných dokumentov je kvalitný prepis ich obsahu. Článok predstavuje nástroje automatického prepisu dokumentov vyvinuté v projekte PERO spolu s webovou aplikáciou na efektívne manuálne opravy. Prípadová štúdia zaoberajúca sa využitím týchto nástrojov ukázala výraznú úsporu času pri vytváraní prepisov starších rukopisov bez negatívneho vplyvu

na ich kvalitu. Z analýzy dokumentov, ktoré boli spracované a opravené používateľmi webovej aplikácie PERO-OCR za posledné dva roky vyplýva, že chybovosť dobre čitateľných českých rukopisov sa pohybuje od 1 do 4 percent. Do budúca by bolo vhodné lepšie zmapovať chybovosť automatického spracovania menej kvalitných rukopisov.

V rubrike *Diskusia* je v tomto čísle len jeden príspevok od Karla Řeháčka s názvom „*My“ a „oni“ po dvaceti letech*, ktorý čitateľom pripomína 20. výročie reformy verejnej správy, vďaka ktorej sa české okresné archívy stali súčasťou štátnych oblastných (krajských) archívov.

Rubrika *Správy* je v tomto čísle naozaj bohato zastúpená a otvára ju Radka Heisslerová textom *Zpráva o fondu historika umění Oldřicha Jakuba Blažička v Archivu Národní galerie v Praze*. Petr Karlíček podal *Zprávu o spolupráci ústeckého městského archivu a muzea v přírode Zubrnice*. Ďalšími a zďaleka nie poslednými príspevkami od Karla Řeháčka v tomto čísle sú články *Archivní partnerství státních archivů v Plzni a Košicích* a *Porta fontium a její význam pro vzdělání učitelů dějepisu*. Tereza Lišková predstavuje *Workshop Prameny mlčí... naší vinou? Perspektivy výzkumu seriálních pramenů v kontextu ochrany osobních údajů*. Jakub Mareček informuje o *Iglavia historica – Arcana compactatorum*. Vcelku prekvapujúco sa v tejto rubrike objavila aj zmienka o publikácii *70 rokov štátneho archívu v Košiciach* od Dalibora Státníka. Na záver sa Michal Wanner podelil so svojimi dojmami z *Konference „Rozptýlené dědictví, přemístění a restituce archivů v Evropě po 1. světové válce“*.

V rubrike *Osobné správy* sa dozvedáme o okrúhlych životných jubileách Ladislavy Nohovcovej, vedúcej 3. oddelenia Štátneho oblastného archívu v Plzni, súkromnej bádatelky Jaroslavy Hoffmannovej, archivárky zo západných Čiech Evy Waskovej, ako i o jubileu dlhoročného vedúceho pracovníka zo Štátneho oblastného archívu v Plzni Jana Pelanta. Českí kolegovia si pripomenuli aj úmrtie Petrosa Cironisa, bývalého riaditeľa Štátneho okresného archívu v Rokycanoch a regionálneho historika Karla Herčíka.

Aj toto číslo je tradične uzavreté rubrikou *Literatúra*, ktorá obsahuje anotácie množstva publikácií. Prvou je kniha Wojciecha Bogumila Jastrzebowskeho, *Traktat o wiecznym przymierzu między narodami ucywilizowanymi: Konstytucja dla Europy*, nasleduje Jana Čemáková – Karel Maráz – Jindra Pavelková – Miroslav Svoboda, *Katalog pečeti Archivu města Brna 1/1 (1208-1348) a 1/2 (1350-1410)* a Markéta Marková, *Hranice a hraničení v českých zemích ve středověku*. Ďalším poľským autorom je Jacek Krochmal, *Skarby w archiwach zaklete / Enchanted treasures from the archives: Dzieje Polski w dokumencie archiwalnym / A history of Poland in archive documents. Cześć I: Dawna Polska (do 1795 roku) / Part I: Old Poland (to 1795)*. Posledným príspevkom v rubrike je *Středočeský sborník historický, 45/2019, č. 1-2* od Zdeňka Martínka.

Číslo 2. Číslo 2 a 3 sú v tomto roku takmer celé venované celoštátnemu workshopu *Formy a přeměny diplomatické produkce v novověku IV. Komunikace – úřady – písemnosti. Písemná úřední komunikace v (raném) novověku (1526 – 1945)*, ktorý sa uskutočnil v budove Filozofickej fakulty Univerzity v Hradci Králové dňa 11. novembra 2019. V tomto čísle je uverejnená prvá tematická skupina príspevkov.

Na začiatku podujatia vystúpila Jana Vojtíšková s prednáškou *K písomné úradní komunikaci v (raném) novověku (zvláště na příkladu královských měst v Čechách)* (103-110), ktorá je koncipovaná ako úvod k vyššie uvedenému workshopu. Na príklade niektorých kráľovských miest v Čechách predstavuje základné míľniky v oblasti písomného úradného styku v ranom novoveku a poukazuje na niektoré zmeny, ktoré sa prejavili vo forme komunikácie, úradnej praxe a v samotných dokumentoch.

Jak rozdělovat písomnosti u konkrétního vydavatele? (111-119) je názov článku od Zbyňka Svitáka, v ktorom sa snaží zadefinovať úroveň písomnej komunikácie medzi rôznymi inštitúciami, ktorej výsledkom je tvorba dokumentov. Od konca 15. storočia došlo k prudkému nárastu počtu písomností a zložitosti interakcií medzi ich autormi, čo bolo možné vďaka rozšíreniu lacnejšieho a prístupnejšieho papiera a vynájdeniu knihtlače. To spolu so vznikom a šírením nových typov spisov sťažuje orientáciu v skúmaných dokumentoch. Autor na záver navrhuje rozdelenie množstva dokumentov podľa vydavateľov a predkladá nový návrh typológie distribúcie dokumentov pre každého z nich.

Jindřich Kolida je autorom príspevku *Vstup do ženského řádu a jeho byrokratizace v raném novověku* (120-132). Výskum ženských mnišských rádov raného novoveku je na okraji záujmu českých historikov, aj keď na ich príklade možno opísať mnohé fenomény doby. Najskôr si ich podrobila cirkev konfesijnou schizmou v 16. storočí a potom v nasledujúcich storočiach svetská vrchnosť. Tento proces sa uskutočňoval prostredníctvom zväčšujúcej sa byrokratizácie a administrácie pri prijímaní novíciek do vybraných českých rádov. Vstup do rehole bol spočiatku založený na recipročnej dohode medzi kandidátkami, ich rodinami a predstavenými kláštorov. Po Tridentskom koncile (dekrét bol schválený v roku 1563) dochádzalo zo strany cirkevnej vrchnosti k vyšetrovaniu rodiny, ideológie a osobnosti kandidátky. Najneskôr v prvej polovici 18. storočia sa to spojilo s dôkladným „auditom“ nielen samotnej kandidátky, ale celého rehoľného domu, od jeho finančného hospodárenia až po zdravotný stav jeho personálu. Cirkev, ako i štátne orgány takto zhromaždili pomerne veľké a podrobné množstvo údajov o osobách a inštitúciách. Správa týchto informácií sa stala pomerne náročnou úlohou z hľadiska procesného a materiálneho. Postupne narastajúca byrokratizácia pôvodne jednoduchých činností je neoddeliteľne spojená so vznikom moderných štátov.

Prednášku na tému *Provenienční hledisko v typologii vývoje erbových miniatur vídeňských dvorských kancelářů* (133-158) si pripravil Jiří Brňovják. Súčasná historiografia a štúdium originálov vo fondoch a zbierkach stredoeurópskych archívov dáva bádateľom dostatočné množstvo informácií, ktoré sú potrebné pre zhodnotenie vývoja erbových miniatúr pochádzajúcich z produkcie kancelárií českého a uhorského kráľovstva, ale aj rakúskych dedičných krajín. Autor sa svojím príspevkom pokúsil o doplnenie výskumu existujúcich typológií niekoľko storočí sa tiahnuceho vývoja erbových miniatúr v prostredí panovníckych a dvorských kancelárií vo Viedni o hľadisko proveniencie. Na základe istých charakteristických a do značnej miery štandardizovaných prvkov v kompozícii erbových miniatúr sa už v období vrcholného a neskorého stredoveku v základných rysoch vytvorila tvorba jednotlivých kancelárií, resp. ich širšieho okruhu (západný – česko-rakúsko-ríšsky a východný – uhorsko-sedmohradský).

Článok *Židovské komise se zřetelem ke komisi ekonomické a policejní v písemnostech české komory v první čtvrtině 18. století* (159-169) pre čitateľov pripravila Ivana Ebelová. Obdobie od druhej polovice 17. storočia až do jozefinských reforiem nebolo pre židovské obyvateľstvo priaznivé. Rozvrátená povojnová ekonomika a obavy z pre kresťanov nežiaducej konkurencie boli dokonalou živnou pôdou pre protižidovské nálady. Požiadavkám na vysídlenie židovského obyvateľstva predovšetkým z miest vychádzala v ústrety Viedeň mnohými protižidovskými opatreniami. Prvá štvrtina 18. storočia bola tiež obdobím početných administratívnych reforiem a vytvárania rôznych komisií, najmä pri českom miestodržiteľstve a českej komore, ktoré sa venovali vzťahom medzi kresťanskou väčšinou a židovskou menšinou. Rozsah kompetencií, účel a doba existencie jednotlivých komisií boli veľmi rozmanité a odvíjali sa od závislosti na ich konkrétnom určení.

Kateřina Doleřalová je autorkou štúdie *Pastýřské listy královéhradeckých biskupů v letech 1733 – 1830* (170-197) a vychádza v nej z dvoch archívnych fondov Štátneho okresného archívu v Hradci Králové. Ide o Biskupský archív v Hradci Králové a archív Dekanátu a vikariátu v Hradci Králové. Časovo môžeme štúdiu vymedziť episkopátmi biskupov v Hradci Králové od roku 1733, keď sa začína episkopát Jána Jozefa grófa Vratislava z Mitrovíc, do roku 1830, keď sa končí episkopát biskupa Alojza Jozefa grófa Kolovrata Krakovského. Takmer storočná doba výskumu prechádza z vrcholného baroka až do obdobia osvietenstva, kedy sa významne zmenilo postavenie a úlohy cirkvi v habsburskej monarchii. Pastiersky list možno opísať ako oficiálny list vydaný biskupom, ktorý v sebe spája duchovnú a oficiálnu rovinu. Tieto dva aspekty sa prejavujú v menšej alebo väčšej miere v obsahu každého listu. Najčastejšie boli pastierske listy vydávané pri príležitosti významného kresťanského sviatku (napr. Veľká noc), pri príležitosti personálnych zmien (vymenovanie nového generálneho vikára), z politických dôvodov (vojna, epidémia) alebo ako varovanie pred problémami postihujúcimi cirkev (heréza). Obsah listov prirodzene závisel od adresáta, ktorým bol buď klérus, veriaci alebo klérus a veriaci súčasne. Hoci pastierske listy vydávajú biskupi dodnes, zatiaľ sa ich historickému výskumu nevenovala dostatočná pozornosť.

O posledný príspevok v prvom bloku workshopu sa postaral František Iša a nesie názov *Dělová koule jako iniciátor úředního jednání, aneb krajszí poslové a celostátní oběžníky po polovině 18. století* (198-219). Zaoberá sa oficiálnou písomnou komunikáciou súvisiacou s vydávaním krajských obežníkov v 18. a 19. storočí v Prahe a jej okolí. Išlo o prevažne nemecko-jazyčné písomnosti, ktoré sa v dobe ich vydania označovali výrazmi *Cirkular*, *Laufzettel*, *Currende*. Môžeme ich definovať ako úradnú vyhlášku alebo výnos, ktorý bol určený väčšiemu počtu adresátov, najčastejšie však podriadeným úradom vydavateľa. Medzi krajskými úradmi, hajtmanmi či richtármi významných miest ich prenášali krajskí peší poslovia. Krajské obežníky často obsahovali aj registre poslov, kde boli zaznamenané informácie o dni, niekedy aj čase príchodu posla, čo poskytuje presný obraz o priebehu jeho cesty a každodennej pracovnej činnosti.

Rubrika *Správy* obsahuje len informáciu od Jána Hanouska o *Exkurzii Katedry pomocných vied historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy*, ktorá sa v roku 2021 uskutočnila po archívoch na južnej Morave.

Michal Bartal
Slovenský národný archív

LEVÉLTÁRI SZEMLE. A Magyar Nemzeti Levéltár a Magyar Levéltárosok Egyesülete és a Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsa folyóirata, 72. évfolyam, 2022, 1, 2. szám.

Číslo 1. Bendegúz Gergő Cseh je autorom prvého príspevku *Beszámoló a Levéltári Szakfelügyelet 2021. évi munkájáról és ellenőrzési tapasztalatairól* (5-14), ktorý obsahuje súhrn skúseností získaných z činnosti Komisie pre dozor nad archívmi za rok 2021. Komisia si na kontrolu vybrala 50 verejných a 12 súkromných archívov. V roku 2021 sa pri kontrole verejných archívov zamerala na elektronické služby jednotlivých archívov. Posudzovala využitie elektronických služieb a umožnenie online prístupu k archívnym dokumentom vo verejných archívoch. V príspevku sa spomína prítomnosť a propagácia činnosti archívov na sociálnych sieťach (Facebook, Instagram, Youtube) – predovšetkým v súvislosti s pedagogickými programami. Odborná komisia zistila priaznivý stav zvyšovania pracovných miest v cirkevných archívoch. Skonštatovala, že preberanie dokumentov sa deje v pravidelných časových intervaloch. Pri súkromných archívoch sa odborná komisia taktiež zamerala na využitie elektronických služieb, závery miery využitia sú rôzne.

V rubrike *Műhelymunkák* (Práce z odborných dielní) sa autorka Ágnes Nagy v príspevku *A magánélet dokumentációs univerzuma – Elméleti megfontolások és gyakorlati tapasztalatok a magániratgyűjtés terepén II.* (15-26) zamerala na súkromné rodinné zbierky, ktoré podľa autorky nie sú v centre záujmu ani maďarskej a ani medzinárodnej archívnej praxe. Evidovanie a spracovanie spomínaných typov dokumentov si vyžaduje široký spoločenskovedný prístup. Pri dokumentoch je potrebné určiť si teoretické a orientačné body, ako aj systém ukladania a následného spracovania. Príspevok sa zameriava na jednotlivé fázy práce v Archíve hlavného mesta Budapešť. Pri usporiadaní, uložení a spracovaní musia byť rešpektované názory rodinných príslušníkov, v najlepšom prípade sa podľa autorky treba pokúsiť o zjednotenie názorov rodín a archivárov. Ďalej sa autorka venuje problematike fotografií bez bližšieho popisu a možnosti skúmania vplyvu danej rodiny v zmysle širšieho spoločenského kontextu.

V rubrike *Levéltár/Történet* (Archív/História) autor András Sipos v príspevku *Ember Győző terminológiai lexikona és a levéltári terminológia mai problémái* (27-46) zastáva názor, že lexikón Győzőa Embera vyniká svojou detailnosťou aj

v medzinárodnom meradle. Terminologický slovník bol finalizovaný v roku 1978, následne vyšiel v roku 1982. Autor opisuje okolnosti vzniku, teoretické základy a problémy pri zostavovaní slovníka. Pri zostavovaní predstavovala problém definícia pojmov a taktiež hľadanie správnych výrazov, ktoré sa pri koncipovaní obsahu nakoniec do slovníka dostali. Autor uzatvára svoj príspevok myšlienkou, že lexikón bol v dobe svojho vzniku veľkolepým experimentom a individuálnym úspechom Győzőa Embera.

Ďalší príspevok rubriky s názvom *Miskolc – Kaposvár – Miskolc* (47-62) obsahuje rozhovor s archivárom Petrom Tóthom.

V rubrike *Kilátó* (Rozhľadňa) autori Eszter Gaálné Barcs a Szilveszter Dékány v príspevku *Látogatás az Európai Unió Történeti Levéltárában* (63-67) opisujú svoju pracovnú cestu, v rámci ktorej navštívili Historické archívy inštitúcií Európskej únie (Historical Archives of the European Union) vo Florencii. Verejnosti sprístupňujú dokumenty európskych inštitúcií, ako aj proeurópsky zameraných hnutí a osobností. Celý súbor uchovávaných archívnych dokumentov možno rozdeliť do štyroch celkov: inštitúcie Európskej únie, osobnosti, organizácie a zbierky. Množstvo archívnych dokumentov ďalej dotvára zbierka fotografií, obrazové (eviduje vlastné dokumentárne filmy) a zvukové dokumenty (predovšetkým rozhovory). Cieľom ukladania dokumentov na jednom mieste je poskytnutie priestoru pre skúmanie dejín európskej integrácie a európskych inštitúcií.

V rubrike *Mérleg* (Váha) autorka Adrien P. Holl v príspevku *A Visegrádi Négyek állományvédelmi együttműködése* (68-73) vyhodnocuje spoluprácu maďarských, slovenských, českých a poľských kolegov. V roku 2020 Archív hlavného mesta Budapešť získal úspešne podporu na projekt, ktorého hlavným cieľom je výmena skúseností pri vytvorení odborného archívneho slovníka a vypracovanie núdzového protokolu. Spoločná práca bolo zahájená 12. – 14. októbra 2021 v rámci workshopu v Budapešti a následne 23. – 25. novembra 2021 v Prahe.

Ďalší príspevok rubriky od autorky Gabrielly Petry Czége *Állományvédelem az MNL Békés Megyei Levéltárban* (74-84) sa venuje Župnému archívu Békés. V úvode príspevku autorka predstavuje pracoviská archívu v Gyule a v meste Békés – umiestnenie a kapacitu skladov. Ďalej sa venuje ochrane archívnych dokumentov. Archív disponuje od roku 2009 kníhviazačskou dielňou, pomocou ktorej sa menej závažné porušenia zväzkov môžu odstrániť priamo v archíve.

V rubrike *Hírek* (Správy) v článku *A magyarországi levéltárak kiadványai 2021. évi bibliográfiája* (85-92) sa uvádza podrobný zoznam publikácií a periodík vydaných maďarskými archívami.

V ďalšom príspevku rubriky autorka Jonica Xénia v príspevku *Bemutakozik az alakulóban lévő Erdélyi Ferences Gyűjtőlevéltár* (93-98) predstavuje archív františkánov v dnešnom Rumunsku. Autorka sa venuje vzniku, zhromaždeniu a spracúvaniu archívnych dokumentov, opisuje dosiahnuté a stanovené ciele archívu, ako aj pohľad do budúcnosti.

Ďalší príspevok rubriky *Egy diktátúra hagyatéka – Állambiztonsági iratok és történetek Állandó kiállítás a Történeti Levéltárban* (99-100) je pozvánkou na výstavu do Historického archívu v Budapešti. Výstava je venovaná štátnobezpečnostným

zložkám a je rozdelená do šiestich tematických celkov, ktoré návštevníkom približujú obdobie rokov 1945 až 1990. Výstava je doplnená o interaktívne prvky.

Rubrika *In memoriam* (100-103) je venovaná spomienke na bývalého riaditeľa Župného archívu Bács-Kiskun, ktorým bol Dr. Iványosi Szabó Tibor, a na bývalého hlavného archívára Maďarského krajinského archívu, ktorým bol Dr. Érszegi Géza.

Číslo 2. Prvý príspevok čísla od autora Pála Andrása Oláha s názvom *A termőföldek kapcsán felmerülő adatszítási kérdések földhivatali és levéltári problémái* (5-15) prináša aj dnes aktuálnu otázku presnosti evidencie nehnuteľností a skúma pozemnoknižnú otázku z hľadiska pozemkového úradu a archívov. Podľa autora je nový zákon v Maďarsku, ktorý je platný od 1. januára 2021, výrazným krokom vpred pri odstraňovaní nepresných údajov o vlastníctve.

Rubrika *Forrás és érték* (Pramene a hodnoty) obsahuje príspevok autorky Anikó Schmidt s názvom *A Konkoly-Thege család iratanyaga* (16-19). Autorka sa venuje dokumentom rodiny Konkoly-Thege, ktoré Maďarský krajinský archív prevzal v roku 2021. Najstarší dokument zbierky pochádza zo 14. storočia. Pri prevzatí dokumentov do archívu sa vytvorili dve skupiny – jedna obsahuje stredoveké dokumenty a druhá kópie dokumentov z 20. storočia, podľa predpokladov archívu sa z dokumentov rodiny Konkoly-Thege časom vytvoria aj ďalšie skupiny.

V rubrike *Műhelymunkák* (Práce z odborných dielní) sa autor Bendegúz Gergő Cseh v príspevku *Levéltár Covid idején: járványkezelés, szolgálatások, ÁBTL* (20-25) venuje stratégii Historického archívu štátnobezpečnostných zložiek v období pandémie koronavírusu. Ako prvotný cieľ si archív stanovil vybudovanie informačného systému, ktorý by umožňoval prácu archívárov z domu. Archív sa zamerá aj na možnosť online bádania a prístupu k informáciám elektronickou formou. Vďaka rozvoju sa v lete v roku 2022 podarilo spustiť všetky plánované elektronické služby archívu. Pandémia koronavírusu a uzavretie archívu priniesli aj nevídaný priestor pre energetickú obnovu budovy archívu.

V príspevku *Ügyfelek, kutatók, média. Budapest Főváros Levéltára kommunikációs stratégiája a pandémia idején (2020 – 2021)* (26-35) autor Csaba Fehér poukazuje na organizovanie pracovných úloh v Archíve hlavného mesta Budapešť v čase epidémie. V spomínanom období muselo vedenie pristúpiť ku kompromisom, niektoré pracovné úlohy sa v dôsledku opatrení nemohli uskutočniť v plánovanom plnom rozsahu. Z pracovného hľadiska sa zrýchlila digitalizácia archívnych dokumentov a kontrola už naskenovaných záznamov. Bádateľom poskytol archív novú službu v podobe „Zavolaj archívára!“ – ktorá bola celkom novou skúsenosťou aj pre samotných archívárov. Organizovanie výstav a konferencií sa počas pandémie celkom zastavilo.

Príspevok *Egy megyei levéltár a Covid alatt. Az MNL Somogy Megyei Levéltára a járványhelyzet idején* (36-38) od autora Tamása Polgára obsahuje skúsenosti Župného archívu v Šomodi pri organizovaní práce v období svetovej epidémie. Autor v príspevku uvádza riešenia v online priestore, skúsenosti pri organizovaní podujatí sa aj po uvoľnení opatrení javili ako užitočné.

V poslednom príspevku rubriky *Vírus üzemmódban a BME Levéltár* (39-44) autorka Krisztina Bataalka uvádza fungovanie Archívu technickej univerzity

v Budapešti na pozadí epidémie. Autorka uvádza, že napriek snahe o presmerovanie pracovných úloh do elektronického priestoru sa niektoré z nich nepodarilo uskutočniť. Archív prišiel s nápadom zhromaždiť a opísať zmeny, ktoré so sebou vypuknutie epidémie prinieslo, univerzitná obec sa zapojila do zhromaždenia vlastných pocitov, dojmov, zmien, ktoré so sebou priniesli mesiace neistoty – takto vzniknuté poznámky sa uložili do archívu.

Rubrika *Levéltár/Történet* (Archív/História) obsahuje príspevok autora Ádáma Pálfiho *Egy viharos évtized. A nagykovársi levéltári iratanyag sorsa a II. világháborúban és azt követően (1940-1951)* (45-48). Autor sa v príspevku venuje zničeniu, resp. vývozu archívnych dokumentov do zahraničia počas druhej svetovej vojny. Podľa autora je zriedkavé, ak sa v inštitúciách spisový materiál zo spomínaného obdobia zachoval v celistvosti. Jednou zo svetlých výnimiek sú archívne dokumenty mesta Nagykováros (1940 – 1950). Aktuálne sú dokumenty uložené v Župnom archíve v Pešti.

V ďalšom príspevku rubriky „*mennyivel megbecsülendőbb az írásban fennmaradt források anyaga...*“ *Herpay Gábor tanulmányútja és a debreceni városi levéltár rendezési terve (1915)* (49-56) sa autor Tamás Szálkai venuje organizovaniu archívnych dokumentov mesta Debrecen. Ďalej sa autor venuje pracovnej ceste archívára Gábor Herpaya po Rakúsko–Uhorsku. K osobnosti Herpaya sa okrem iného viaže aj vypracovanie plánu na organizovanie mestského archívu.

Rubrika *Mérleg* (Váhy) obsahuje príspevok *European Digital Treasures – Új perspektívák a digitális világban* (57-72), v ktorom sa autorka Dorottya Szabó venuje projektu Maďarského národného archívu. Archív sa v roku 2018 pripojil k štvorročnému medzinárodnému projektu s názvom *European Digital Treasures* (Európske digitálne poklady). Projekt je čiastočne financovaný z programu Európskej únie Kreatívna Európa. Hlavným cieľom projektu je čo najširšia prezentácia archívnych dokumentov digitálnou formou a posilnenie európskej integrácie.

Ďalší príspevok rubriky *Az 1828. évi országos összeírás feldolgozása mesterséges intelligencia támogatásával és önkéntesek segítségével* (73-86), ktorého autorkou je Ildikó Szerényi, je venovaný projektu s dobrovoľníkmi, ktorý sa uskutočnil v rámci medzinárodnej spolupráce s názvom *Európske digitálne poklady*. Iniciátorom bol Maďarský národný archív v roku 2021, dobrovoľníci sa zapojili do vzniku databázy o celoštátnom sčítaní obyvateľstva z roku 1828. Príspevok je venovaný skúsenostiam z projektu.

V rubrike *Hírek* (Správy) autor Dávid Világi v príspevku *Krónika – válogatás a levéltári élet híreiből* (90-96) prináša prehľad zo života archívov.

Druhý príspevok rubriky *Az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása és az Osváth Lajos díj átadása* (97-101) obsahuje prehľad ocenených.

V rubrike *In Memoriam* je uverejnená spomienka na bývalú kolegyňu a vedúcu oddelenia Maďarského krajského archívu Nyulásziné Dr. Straub Évu.

Klaudia Bugyinszká
Štátny archív v Trnave
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali

SBORNÍK ARCHIVNÍCH PRACÍ. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, 2021, roč. 72, 2022, č. 1.

Úvod celého Sborníka archivních prací je venovaný 150. výročíu narodenia Gustava Friedricha, ktorého krátky medailón pripravil Ivan Hlaváček.

Rubrika *Studie* prináša tento raz len dve štúdie, ktoré však svojím rozsahom dokázali pomerne ľahko naplniť obsah čísla.

TROJAN, David. *Kouřimský děkanát. Jeho struktura a topografie farního kléru v době předhusitské* (9-204).

Predkladaná štúdia zobrazuje Kouřimský dekanát v prvom rade ako cirkevno-správny celok a hodnotí jeho špecifiká, vzťahy a zaradenie do kontextu pražskej diecézy. V druhom rade autor sleduje dekanát ako súbor jednotlivých benefícií a pri nich sa striedajúcich klerikov, ich patrónov a množstva ďalších osôb, ich vzájomné väzby a vzťahy. V úvode autor vymedzuje hranice a v stručnosti popisuje sídelno-historický vývoj Kouřimského dekanátu. Ten patril svojou rozlohou k nadpriemerným, rovnako tak aj počtom farských kostolov a iných, drobnejších benefícií. Popisuje farskú sieť a jej vznik, hmotné zaistenie fár, ich obsadzovanie a tiež topografiu kléru. V druhej časti štúdie prináša krátky exkurz na príklade fary v Rostoklatoch a tiež sa podrobnejšie zaoberá inventárom jednotlivých fár.

Viac ako polovicu celej štúdie tvoria prílohy. Ich prvú časť tvoria najmä tabuľky a grafy týkajúce sa jednotlivých kostolov a fár dekanátu, ale aj rozloženia patronátnych práv, výšky desiatku. V prekladaných tabuľkách autor prezentuje prehľad jednotlivých klerikov, ich pôvod či dĺžku pôsobenia. A venuje sa i benefíciám, prenájmom farských obročí či inventárom jednotlivých fár.

Nasleduje rozsiahla *Heslová príloha*, ktorá sa veľmi podrobne venuje 65 benefíciám celého Kouřimského dekanátu. Vždy obsahuje informáciu o farskom kostole, patronáte, klerikoch a hmotnom zabezpečení, teda o výške pápežského desiatku a iných donáciách. V úvodnej časti prílohy nájdeme ešte vysvetlivky aj s použitou literatúrou a osobitnú pozornosť na tomto mieste autor venuje prečinom duchovenstva.

NOVÁK, Peter P. *Státní archivní inspektorát v českých zemích (1919 – 1941)* (205-265).

V druhej štúdiu tohto čísla sa autor v úvode zamýšľa nad tým, že hoci sa téma Štátnej archívnej školy venovalo pomerne veľa pozornosti, súborné zhodnotenie významu archívneho inšpektorátu pre neštátne archívy bolo až dosiaľ akosi obchádzané. Jeho snahou je teda tento dlh splatiť a štúdiom úradných prameňov aj prameňov osobnej povahy priblížiť výsledky, ktoré inšpektori v oblasti starostlivosti o neštátne archívy dosiahli.

Text zoznamuje s okolnosťami vzniku archívneho inšpektorátu, predstavuje jeho rozsiahlu agendu a na konkrétnych príkladoch približuje originalitu a osobné nasadenie, s akým sa výkonu svojich povinností inšpektori Václav Vojtíšek a František Hrubý zhostili. Títo dvaja vykonávali službu archívnych inšpektorov po dobu 17 rokov (1924 – 1941). V súlade so svojím poverením zisťovali aktuálny stav archívov a vykonávali všetky činnosti súvisiace s ich zabezpečením. Vzhľadom na

absenciu odbornej literatúry vzťahujúcej sa k tejto téme, autor ako primárny zdroj využil archívy fond Ministerstvo školstva a národnej osvety, ktorý je uložený v Národnom archíve v Prahe. Práve pod gesciu tohto ministerstva archívny inšpektorát patril.

V úvode štúdie sa dozvedáme čo to o organizácii archívnictva v novom štáte. Bolo vypracovaných viacero koncepcií, okrem iného i známa tzv. archívna anketa. Popisuje stav archívov a prvotné myšlienky na zriadenie archívneho inšpektorátu, dozvedáme sa aj o situácii na Slovensku a okrajovo i na Podkarpatskej Rusi. Samotné jadro štúdie však tvorí podrobný popis agendy archívneho inšpektorátu.

Celá štúdia je doplnená textovou prílohou, ktorú tvorí prepis Návrhu inštrukcie mestských a obecných archivárov od V. Vojtíška. Nechýbajú ani fotografie relevantných archívnych dokumentov.

V závere Sborníka archívnych prací nájdeme v rámci rubriky *Recenze* už tradičný príspevok Ivana Hlaváčka s názvom *Z dalších novinek zahraniční medievalistické diplomatiky a příbuzných oborů*, ktorý ako obvykle predstavuje novinky z nemeckej jazykovej produkcie, ale upozorňuje aj na texty francúzske či anglické. Nájdeme tu celkovo pätnásť recenzií v tomto poradí:

Fälschung! Eine fachübergreifende „Spurensuche“ in der steirisch-innenösterreichischen Landesgeschichte, ed. Wernfried Hofmeister, Memoranda Styriaca Band 2. Graz : Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 2021, 307 s. ISBN 978-3-901251-59-7.

En quête de sources. Dictionnaire critique. Sous la direction de Frédéric Duval. Paris : École des chartes, 2021, 446 s. ISBN 978-2357231580.

The Roles of Medieval Chanceries: Negotiating rules of Political Communication, ed. Christina Antenhofer and Mark Mersiowsky, Utrecht Studies of Medieval Literature 51. Turnhout, 2021, X+199 s. ISBN 978-2-503-58964-0.

Le discret langage du pouvoir. Les mentions de chancellerie du Moyen Âge au XVIIIe siècle, par Olivier Canteaut (dir.), (tome 55 de la collection Études et rencontres de l'École des chartes). Paris, 2019, 709 s. ISBN 978-2-35723-150-4, Euro 56.

Epistole et dictamina Clementis pape quarti. Das Spezialregister Papst Clemens' IV. (1265 – 1268). IV. Monumenta Germaniae Historica. Briefe des späteren Mittelalters IV., herausgegeben von Matthias Thumser, 1-3. Wiesbaden : Harrassowitz, 2022, VII 1-374, 2, 375-736 a 3, s. 737-1065. ISBN 978-3-447-11748-7.

Documents Concerning Central Europe from the Hospital's Rhodian Archives, 1314 – 1428, ed. by Karl Borchardt. London; New York : Routledge, 2021 (The Military Religious Orders History, Sources and Memory), XXX1+456 s. ISBN 978-13983-4 alebo ISBN 978-0-429-90295-3.

Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. Dokumente zur Geschichte des deutschen Reiches und seiner Verfassung XIV-2. 1365, bearbeitet von Ulrike Hohensee, Matthias Lawo, Michael Lindner und Olof B. Rader. Wiesbaden, 2021, s. 481-950. ISBN 978-2-447-11747-0.

Liber vetustissimus Gorlicensis. Das älteste Görlitzer Stadtbuch. Najstarsza księga miejska zgorzelecka 1305 – 1416 (1423). Teil 3 (1390 – 1416), (edd.) Krzysztof Fokt – Christian Speer – Maciej Mikula in Zusammenarbeit mit Robert Koszellni. Kra-

ków : Societas Vistulana, 2020 (= Fontes Iuris Polonici. Prawo Miejskie, tom VII), 746 s. ISBN 978-83-65548-42-9/978-3-944560-79-3.

WIEGAND, Peter. *Der päpstliche Kollektor Marinus de Fregeno (+1482) und die Ablasspolitik der Wettiner, Quellen und Untersuchungen* (Quellen und Materialien zur Sächsischen Geschichte und Volkskunde 5). Leipzig, 2015, 428 s., od s. 411 fotografie archívnych dokumentov, ISBN 978-3-86583-747-9.

Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440 – 1493) nach Archiven und Bibliotheken geordnet Heft 36, Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Regierungsbezirke Arnsberg, Detmold und Münster, bearb. von Petra Heinicker nach Vorarbeiten von Eberhard Holtz. Wien; Köln, 2022, 175 s. ISBN 9783-205-21556-1.

Repertorium Germanicum X. Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Sixtus' IV. vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1471 – 1484, 1. Teil – Text in 3 Bänden, XCVII+2386 s., 2. Teil Indices in 3 Bänden, XX+2176 s. Bearbeitet von Ulrich Schwarz, Juliane Trede, Stefan Brüdermann, Thomas Bardelle, Kerstin Rahn, Hubert Höing, Michael Reimann und Sven Mahmens, 2. Band bearbeitet von Sven Mahmens, Hubert Höing, Alexander Maus, Ludwig Schmutge und Jörg Voigt 2018 – 2020. Berlin; Boston : De Gruyter Verlag, 2018 – 2020, ISBN 978-3-11-061964-5- resp. 978-3-11-061965-2.

KLUGE, Matthias. *Verschuldete Könige. Geld, Politik und die Kammer des Reiches im 15. Jahrhundert*, Schriften der MGH 77. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2021, LIII+562 s. ISBN 978-3-447-11569-8.

WERHAHN-PIORKOWSKI, Dorett Elodie. *Die Regule Cancellariae Innozenz VIII. und Alexanders VI. Überlieferungsgeschichte, Inkunabelkatalog und Edition der päpstlichen Kanzleiregeln im frühen Buchdruck* (Schriften der MGH 76), Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2021, XLVI + 666 s. ISBN 978-3-447-11568-1.

HÖFER, Rudolf. K. – FEINER, Martin. *Die Siegel der Erzbischöfe und Bischöfe in der Salzburger Metropole*. Wien; Köln : Böhlau Verlag, 2022, 821 s. ISBN 978-3-205-21324-6.

Na samotný koniec si autor dovoľil pridať upozornenie na tri životopisy rakúsko-nemeckých medievalistov. Tým prvým bol ordinár na univerzite v Innsbrucku Richard Heuberger (KOFER, Harald. *Richard Heuberger (1884—1968), Historiker zwischen Politik und Wissenschaft*), druhým jeden z mála spravodlivých medievalistov v nacistickom Nemecku Carl Erdmann (FOLKER, Reichert. *Fackel in der Finsternis*). A v prípade tretieho ide o autora *Clavis diplomatica D. E. Baringa* v práci Philipa Haasa: *Entschlüsselung der Urkunde – Entschliessung der Diplomatie. De Causa diplomatica 1737/1752 des Daniel Eberhard Baring*. In *Archiv für Diplomatik* 65, 2019, s. 135-163. V úplnom závere ešte nájdeme bibliografické upozornenie na to, že v Poľsku prebieha už roky sústavné štúdium itinerárov jednotlivých poľských kráľov, ktoré dnes už siaha hlboko do novoveku. Posledné odkazy sumarizuje Karol Lopatecki vo svojej recenzii knihy Marka Wreda o itinerári Žigmunda III. (1587 – 1632) v *Studia źródłoznawcze* 59, 2021, s. 237-239.

Daniela Tvrdoňová
Slovenský národný archív

GENÉZA TVORBY BIOGRAFICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

Idea, inšpirácie, začiatky

Biografický slovník slovenských archivárov si od svojich ideových počiatkov, cez proces tvorby, až do svojej finálnej podoby, prešiel dlhú cestu. Prvotná inšpirácia prišla od českých kolegov, ktorí v roku 1992 začali zbierať informácie o archivároch a archivárkach pôsobiach na území Česka, najprv o pracovníkoch Štátneho ústredného archívu a jeho predchodcov.¹ Od roku 1994 sa začali práce na *Biografickom slovníku archivárů českých zemí*, ktorý vyšiel v roku 2000.² Zoznamy archivárov boli už vtedy publikované aj v Spolkovej republike Nemecko,³ na čo nadviazala aj rozsiahla dvojzväzková publikácia Biografického slovníka nemeckých archivárov.⁴ Medzi rokmi 1988 – 2017 vyšli aj tri zväzky Biografického slovníka poľských archivárov.⁵ Nezávisle od tejto edície vyšiel v roku 2017 tiež Biografický slovník poľských cirkevných archivárov.⁶

---

¹ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. Pracovníci Státního ústředního archivu a jeho předchůdci. In BABIČKA, Václav – HOFFMANNOVÁ, Jaroslava et al. *40. výročí Státního ústředního archivu v Praze. 1954 – 1994*. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1994, s. 27-153. ISBN 80-85475-16-2.

² HOFFMANNOVÁ, Jaroslava – PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Biografický slovník archivárů českých zemí*. Praha : Libri, 2000, 830 s. ISBN 80-7277-023-3. K tomu pozri aj HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Biografický slovník archivárů českých zemí. In HRIVNÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 341-345. ISBN 978-80-971356-3-8.

³ *Archive und Archivare in der Bundesrepublik Deutschland, Österreich und der Schweiz 13*. Darmstadt – München : Verein deutscher Archive, 1982, 412 s. ISBN 978-3870232405.

⁴ Prvý zväzok je vlastne súpisom archivárov podľa miesta ich pôsobenia, druhý zväzok je faktický biografický slovník nemeckých archivárov. LEESCH, Wolfgang (ed.). *Die deutschen Archive 1500 – 1945, band I: Verzeichnis nach ihren Wirkungsstätten*. München : De Gruyter, 1985, 267 s. ISBN 9783598105302; LEESCH, Wolfgang (ed.). *Die deutschen Archive 1500 – 1945, band II: Biographisches Lexikon*. München : Saur, 1992, 737 s. ISBN 3-598-10606-8.

⁵ BIELIŃSKA, Maria – JANOSZ-BISKUPOWA, Irena (eds.). *Słownik biograficzny archiwistów polskich, t. I, 1918 – 1988*. Warszawa-Łódź : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1988, 213 s. ISBN 978-83-65681-06-5; WOSZCZYŃSKI, Bolesław (ed.). *Słownik biograficzny archiwistów polskich, t. 2, 1906 – 2001*. Varšava : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2002, 213 s. ISBN 83-89115-07-7; ROSOWSKA, Ewa. *Słownik biograficzny archiwistów polskich, t. III, 1835 – 2015* [online]. Warszawa : Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2017, 295 s. ISBN 978-83-65681-06-5 [cit. 2023-03-19]. Dostupné na internete: <<https://www.archiwa.gov.pl/produkt/sloownik-biograficzny-archiwistow-polskich-tom-iii-1835-2015/>>

⁶ MARECKI, Józef (ed.). *Słownik biograficzny polskich archiwistów kościelnych, tom. I*. [online]. Kraków : Wydawnictwo UNUM, 2017, 224 s. ISBN 978-83-7643-135-2 [cit. 2023-03-19].

V roku 1994 sa v Rimavskej Sobotě uskutočnilo sympóziu Identita archívára, po ktorom sa na stránkach archívnych periodík začali objavovať biografie a bibliografie archívárov,⁷ články, ktoré sa pokúšali definovať pozíciu archívárov v spoločnosti a volali po tvorbe biografických hesiel archívárov.⁸ Systematický výskum na biografických heslách slovenských archívárov sa však začal až v roku 2008. Z iniciatívy vtedajšej predsedníčky Spoločnosti slovenských archívárov PhDr. Zuzany Kollárovej, PhD., bol vypracovaný projekt, ktorý získal podporu výboru Spoločnosti slovenských archívárov a odboru archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR,⁹ ktorý túto aktivitu podporil, čo sa zohľadnilo aj pri plánovaní práce jednotlivých archívov. Do októbra roku 2009 bolo zozbieraných 266 hesiel archívárov, no nie všetky archívy a archívári sa k tejto úlohe postavili zodpovedne. Po viacerých predĺžených termínoch sa podarilo nakoniec zozbierať biografie viac ako 500 osôb.¹⁰ Po roku 2010 sa práce na slovníku zastavili a obnovené boli až v roku 2017 z iniciatívy PhDr. Henriety Žažovej, PhD., vtedajšej členky revíznej komisie Spoločnosti slovenských archívárov.

Nová koncepcia

Podobne aj pri oživení aktivít na slovníkovom opuse prebehli rokovania s riaditeľkou odboru archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR, Mgr. Máriou Mrižovou, PhD., a vedúcou oddelenia riadenia archívov a registratúr uvedeného odboru, Mgr. Monikou Pékovou. Dohodnutá bola súčinnosť archívárov zo štátnych archívov na projekte. Oslovení boli aj archívári verejných špecializovaných archívov, cirkevných obcí a ďalších vedeckých a pamäťových inštitúcií. Oproti pôvodnej iniciatíve z konca prvej dekády 21. storočia však nastali veľké zmeny. Z podnetu PhDr. Štefana Hrivňáka, neskôr tajomníka výboru Spoločnosti slovenských archívárov, sa pristúpilo k vytvoreniu elektronickej databázy biografických hesiel slovenských archívárov. Okrem pôvodnej printovej podoby, ktorá naďalej zostala jedným z cieľov prác na slovníku, sa aktivity rozšírili do virtuálneho priestoru. Moderné technológie sa využili na zefektívnenie prípravy. Po desaťročí tak bola namiesto aktualizácie hesiel v textovom editore nevyhnutná nová tvorba elektronických hesiel v databáze na webovom sídle Spoločnosti slovenských archívárov www.archivari.sk. Podľa usmernení, audiovizuálnych návodov a vzorov sa archívári mohli prihlásiť do databázy a tvoriť slovníkové heslá. Tvorcom databázy podľa

---

Dostupné na internete: <<https://repozytorium.ptt.net.pl/xmlui/handle/item/40>>

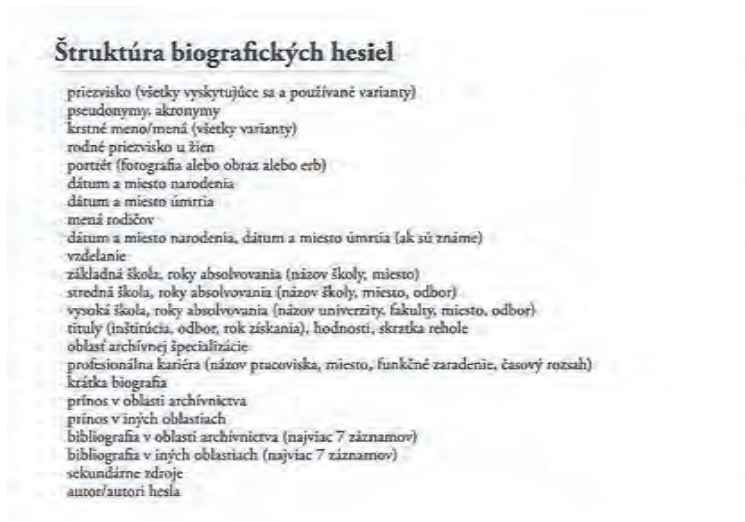
⁷ Napr. KOLLÁROVÁ, Zuzana. Pavol Križko (pseud. Tribránsky). In *Fórum archívárov*, 1994, roč. 5, č. 10, s. 2-5.

⁸ MELNÍKOVÁ, Marta. Formovanie profesie archívára na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, 1994, roč. 29, č. 2, s. 20-38.

⁹ KOLLÁROVÁ, Zuzana. Zložitá cesta k samoidentifikácii archívárov alebo Som skutočne hrdý na to, že som archívár? In HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archívárov 2017*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archívárov, 2017, s. 347-350. ISBN 978-80-971356-3-8.

¹⁰ ŽAŽOVÁ, Henrieta. Biografický slovník slovenských archívárov – výzva. In *Fórum archívárov*, 2017, roč. 26, č. 1, s. 16. ISSN 1335-6658.

metodických pokynov editorov je správca webového sídla Spoločnosti slovenských archivárov, Mgr. Matej Kotal.

OBRÁZOK 1 – Štruktúra hesla.

Zdroj: autori.

Cesta ku konečnej podobe elektronického formulára bola sprevádzaná množstvom konzultácií. Jeho kreovanie ovplyvnila predovšetkým celosvetová elektronická databáza Kto je kto v archívoch celosvetovo (*Who is who in Archives Globally*) Medzinárodnej rady archívov (*International Council on Archives*, ICA).¹¹ Jej sekcia archívov univerzít a vedeckých inštitúcií v roku 2013 zverejnila krátke biografie osobností, ktoré výrazne prispeli k rozvoju archívniectva v teoretickej alebo praktickej rovine kdekoľvek na svete a ponúkla možnosť publikovať životopisy archivárov na uvedenom webovom sídle. Snažili sme sa vytvoriť štruktúru tak, aby heslá vypovedali o archivároch čo najkomplexnejšie. Autori vyplňali formuláre viac či menej podľa pokynov. Niektorí nedodrжали formálnu úpravu, čo bolo menšie zlo. Oveľa ťažšie sa odstraňovali nedostatky zjavné v obsahovej náplni hesiel, keď bola nesprávne pochopená podstata jeho zmyslu, nezvládnuté stručné a výstižné charakterizovanie danej oblasti alebo dokonca vyplnenie nepresnými informáciami, napr. názvy absolvovaných odborov a pod.

Ďalšou zmenou v porovnaní s pôvodnou ideou slovníka bolo jeho rozšírenie o kapitoly z dejín archívov a archívniectva na Slovensku. Ide o súbor štúdií popredných slovenských archivárov a historikov, ktorí objasňujú genézu a význam archívov na Slovensku počas stáročného vývoja a v kontexte ochrany archívneho kultúrneho dedičstva.

¹¹ BEDNÁROVÁ – ŽAŽOVÁ, Kto je kto v archívoch celosvetovo. In *Fórum archivárov*, 2015, roč. 24, č. 2, s. 21-24. ISSN 1335-6658; *Who is who in Archives Globally* [online] [cit. 2023-03-19]. Dostupné na internete: <<https://www.ica.org/en/who-s-who-in-archives-globally>>

Editori: Henrieta Žažovi, Štefan Hrivňák, Mária Fejčková, Marek Rímsky

Odborná spolupráca: Robert Gregor Mareta, Pavel Vimmer

Autori odborných kapitol: Martin Baroš, Ivana Červenková, Marcela Domenová, Mária Fejčková, Mária Hajdušová, Štefan Hrivňák, Tina Hrivňáková, Peter Kartous, Peter Kereszt, Veronika Keresztes, Jozef Kláčka, Ján Kóka, Olga Kvasnicová, Robert Gregor Mareta, Miroslav Martincik, Milan Míhoš, Veronika Nováková, Martina Orsová, Monika Pěková, Norbert Pražanka, Janka Schillerová, Leon Sokolovský, Daniela Tvrdoňová

Recenzenti odborných kapitol: Kadoslav Ragač, Juraj Roháč

Jazyková korektúra odborných kapitol: Mária Munková

Preklady do anglického jazyka: Anna Tuhánska

Autori biografických hesiel: Alexander Adam, Mária Adamová, Milan Antonič, Katarína Altariyová, Marján Babrič, Karol Badlík, Dagmar Bageľová, Ingrid Balalová, Jarmila Balážová, Milena Balcová, Blanka Baňasová, Margita Bandolová, Katarína Bányaszová, Katarína Baranová, Michal Bartal, Igor Bartoš, Martin Baroš, Ružena Barasová, Kristína Becaniová, Marta Bednárová, Milan Belej, Vlasta Bellová, Júlia Benciová, Eva Bešínová, František Bielik, Monika Bizoňová, Jana Blahúšová, Klaudia Bokosová, Alena Boľfová, Mária Boriková, Martin Boianský, Jana Brocková, Martina Božšková, Peter Brindza, Daniela Budáčová, László Bukovszky, Katarína Burkolová, Margita Buzalová, Mária Cabalová, Darina Čáňaniová, Anna Čáňalová, Mikuláš Čelko, Ivana Červenková, Marián Čiž, Míriam Das Lehotská, Mária Dobroňová, Eleonóra Dobručká, Marcela Domenová, Anton Dapňák, Martina Duvčíková, Mária Duřbíková, Šarlota Duřbíková, Ján Milan Dubovský (†), Tína Duchajová, Michal Duchoň, Erik Dulovič, Mária Dužová, Margita Duřbíková, Adriana Ezerová (†), Terézia Federová, Mária Fejčková, Monika Fekáčková, Ján Fladeli (†), Štefánka Gabriková, Eva Gábríšová, Ivan Galamboš, Elena Galandová, Anna Garčárová, Alena Gardšiová, Tajana Gerbocová, Branislav Gerschwandtner, Jana Gubášová Baherníková, Božena Haňalová, Zuzana Haňalová, Mária Hagarová, Mária Hajdušová, Jozef Hanus, Ružena Hanusiková, Milada Hanzlíková, Magdaléna Hanzlová, Eva Hermanská, Mária Heľková, Juraj Hříbák, Lenka Hříbáková, Lenka Hříbáková, Ladislav Holeček, Helena Holá, Alžbeta Hololová, Helena Horvátová, Viera Horvátová, Janka Hrivňáková, Štefan Hrivňák, Tina Hrivňáková, Libuša Hrubá, Ján Hučko ml., Milan Hudaček, Ľuboš Hudec, Soňa Hurvová, Monika Chovanová, František Chudják, Ján Jakubík, Viera Janitorová, Darina Javorová, Erika Javorová, Ladislav Jurányi, Daniela Kacinová, Mária Kackoľcová, Anna Kalfánová, Marta Kamasová, Adriana Káňoniová, Jozef Katlík, Vojtech Kárpácy, Peter Kartous, Alena Kasíková, Olga Kasalová, Elena Kašiarová, Martina Kašiarová, Eva Kalubová, Eva Kerékšiová, Peter Kereszt, Terezia Kliniová, Eva Kočlová, Eva Koludová, Zuzana Kollárová, Tibor Kónivics, Antonín Konečný, Barbora Kopuncová, Vojtech Korim, Olga Kostiviarová, Zuzana Kotianová, Veronika Kotčinová, Júlia Kotrúsová, Jana Kováčiková, Zuzana Krajčovičová, Veronika Kráľiková, Roman Kredatus, Alena Kredatusová, Lucia Kocňáková, Lenka Krmíčková, Ján Kúšl, Diana Kunderová, Jana Kurucárová, Mária Kulníková, Marta Kuttuziová, Daniel Kuzmík, Míriam Kuzmíková, Olga Kvasnicová, Anna Kysáček, Veronika Lakatšová, Rajnička Lattová, Henrieta Ligasová, Veronika Lihanová, Ján Ljubič, Ondrej Lily, Rastislav Lux, Rudolf Lach, Pavla Mackančíková, Miroslava Macková, Ján Madarás, Peter Magura, Elena Machajdčíková, Kristína Majerová, Terézia Májková, Alena Malová, Božena Malovcová, Elena Mannová, Robert Gregor Mareta, Richard Marina (†), Zuzana Martišková, Terezia Mátiová, Augustín Maťovčík, Rút Mazáčová, Jozef Meliš, Marta Melníková, František Mihály, Monika Mikleová, Miroslava Miková, Jarmila Mináriková, Radka Mináriková, Margaréta Minčeliová, Terézia Míhošová (†), Andreea Molčanová, Valéria Molnárová, Lucia Monemanová, Magdaléna Moravčíková, Mária Mrštová, Ivan Mrva, Mária Munková, Monika Nagyová, Jana Nemčovičová, Alena Neuhauerová, Jozef Novák, Veronika Nováková, Emília Ožková, Ján Olexa, Markéta Pálffyová, Nina Palková, Lukáš Paluga, Eva Pástorová, Veronika Pausková, Peter Pekár, Monika Pěková, Zdena Pelachyová, Daniela Pellová, Kristína Perleczky, Jozef Petrosi, Jozef Phele, Míriam Počádková, Hildeganda Pokrejs, Helena Polakovičová, Norbert Pražanka, Jana Príbulová (†), Anna Princíková, Katarína Répásová, Marek Rímsky, Juraj Roháč, Katarína Šarlotoňová, Slávka Šameľová, Mária Samobelová, Eva Sedláčková, Michala Sedláčková, Viera Sedláčková, Jana Schillerová, Jana Schullerová, Martina Skachová, Božena Slezáková, Elna Sloboda, Mária Slobodová, Viliam Sokolík (†), Leon Sokolovský, Valéria Solbániová, Mária Stančíková, Jana Strádnarová, Eva Svobodová, Judita Szekeresová Kováčiová, Olga Szilágyiová, Alexandra Šamková, Mária Sandalová, Natália Šarmiová, Juraj Šedivý, Anna Šimková, Karin Šimšiová, Martina Škutová, Martina Šlampová, Jana Španíková, Janka Štefaničková, Daniela Štubňová, Katarína Švábilová, Marta Švilková, Ivan Tichý, Mária Trebicháľská, Jana Trnecová, Miroslava Trniová, Edina Turzová, Juraj Turčány, Katarína Turčanová, Daniela Tvrdoňová, Ivica Tvrdoňová, Mária Uváčeková, Terézia Uherková, Dušan Uhrin, Ferdinand Uhlýň ml., Ján Valo, Mária Valová, Alexander Varga, Jozefína Vargová, Adriana Vaškova, Drahomír Velička, Gabriela Vencelová, Peter Vígla, Pavel Vimmer, Peter Vítek, Silvia Vojtechová, Štefan Vožar, Eva Vráňalová, Ladislav Vreň, Zlatica Vydrová, Mária Weinbergerová, Ivana Weissová, Viktor Wiedermann, Tomáš Winder (†), Vladimír Wolfböhndel, Alžbeta Zahoreciová, Mária Zacharová, Martin Zborovjan, Roman Zelenský, Peter Zorkák, Mária Zsigmondová, Peter Zubko, Henrieta Žažová, František Žižák, Agnesa Žižáková, Ján Žilák, Ján Žučka, Jana Žumárová

Redaktori biografických hesiel: Marta Bednárová, Marcela Domenová, Mária Fejčková, Eva Gerschová, Tina Hrivňáková, Peter Kereszt, Zuzana Kotianová, Kristína Majerová, Robert Gregor Mareta, Ján Olexa, Marek Rímsky, Marta Švilková, Ján Valo, Pavel Vimmer

Grafické práce, návrh obálky: Margaréta Hernando

Vydavateľ: © Spoločnosť slovenských archívárov; © Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, odbor archívov a registratúr

ISBN 978-80-89051-87-8

OBRÁZOK 2 – Tiráž.

Zdroj: autori.

Je to prvá komplexná syntéza dejín slovenských archívov a archívnickva, ktorá obsahuje aj výberovú bibliografiu slovenského archívnickva s 2 824 bibliografickými záznamami. Podnet uverejniť Výberovú bibliografiu slovenského archívnickva do roku 2018 vzišiel od samotného zostavovateľa, Mgr. Roberta Gregora Maretta, PhD., za ktorý sme nesmierne vďační. Spolu s analýzou štruktúry archívov a organizácie archívnickva na našom území adekvátne dopĺňajú slovníkovú časť, ktorá dokumentuje vývoj ochrany archívneho dedičstva a jeho sprístupňovanie v personalizovanej

podobe. V rokoch 2017 – 2018 boli vypracované vedecké štúdie¹² a bibliografia, ktoré boli následne posúdené recenzentmi doc. PhDr. Jurajom Roháčom, CSc., a PhDr. Radoslavom Ragačom, PhD., a korigované jazykovou redaktorkou PhDr. Máriou Munkovou. Za štúdiami sú publikované aj stručné zhrnutia, ktoré do anglického jazyka preložila Mgr. Anna Tuhárska.

V kapitolách z dejín archívov a archívnictva na Slovensku sme sa za súčasného stavu poznania a odborného výskumu snažili sústrediť všetko podstatné. Domnievame sa, že takto koncipovaný prehľad dokáže vystihnúť zvolenú tému komplexnejšie, môže byť inšpiratívnym pre nasledujúci vedecký dialóg a zároveň podnietiť záujem o hlbšie spracovanie rôznych javov skúmanej problematiky na Slovensku. Prezentované výsledky aktuálneho výskumu obohacujú naše poznanie o postavení archivárov v dobovej spoločnosti a poukazujú na rôzne aspekty ich pôsobenia v našom domácom prostredí. Spolupráca s autormi bola veľmi inšpirujúca a všetkým osloveným autorom patrí obrovské poďakovanie. Mrzí nás len fakt, že štúdie vychádzajú s odstupom niekoľkých rokov a mnohí z autorov by iste svoje kapitoly nielen doplnili o aktuálne skutočnosti, ale vďaka novým skúsenostiam z ostatných rokov a väčšiemu rozhľadu pravdepodobne ich aj prepísali a precizovali. Napriek tomuto nestratila ani jedna z kapitol na svojej výpovednej hodnote. Autormi sú erudovaní a etablovaní archivári a historici: Mgr. Veronika Keresztes, PhD. (Archívy v Uhorsku), Mgr. Robert Gregor Mareta, PhD. (Archívy katolíckej cirkvi), PhDr. Miroslav Martinický (Dejiny stoličných archívov do roku 1849), PhDr. Peter Keresteš, PhD. (Župné archívy v rokoch 1849 – 1918), Mgr. Tina Hrivňáková – Mgr. Ján Kúkel (Archív mesta Bratislavy), Mária Hajduová – Mgr. Martin Bartoš (Archív mesta Košice), Mgr. Martina Orosová, PhD. (Slovenské archívnictvo v rokoch 1918 – 1945), Mgr. Mária Feješová, PhD. – PhDr. Štefan Hrivňák (Slovenské archívnictvo v rokoch 1945 – 1975), PhDr. Oľga Kvasnicová (Slovenské archívnictvo v rokoch 1975 – 1989), PhDr. Peter Kartous, CSc. – Mgr. Monika Péková (Odbor archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky), PhDr. Jozef Klačka (Vedecká archívna rada v rokoch 1954 – 1990), PhDr. Milan Mišovič (Vedecká archívna rada v rokoch 1991 – 2015), Mgr. Ivana Červenková, PhD. – Mgr. Daniela Tvrdoňová, PhD. (Slovenský národný archív), PhDr. Janka Schillerová (Slovenský bankový archív v Banskej Štiavnici), Mgr. Norbert Praženka (Verejné špecializované archívy), prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc. (História odboru a katedry archívnictva a pomocných vied historických na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave), doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD. (História odboru a katedry archívnictva a pomocných vied historických na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove), PhDr. Veronika Nováková, PhD. (Spoločnosť slovenských archivárov).

---

¹² Okrem poslednej štúdie o Spoločnosti slovenských archivárov, ktorá bola vypracovaná v roku 2022.

Obsah	
Úvod	9
Zoznam skratiek	15
KAPITOLY Z DEJÍN ARCHÍVOV A ARCHÍVNICTVA NA SLOVENSKU	
Archív v Uhorsku <i>Veronika Kereztes</i>	19
Archív katolíckej cirkvi <i>Robert Gregor Marvita</i>	25
Dejiny stoličných archívov do roku 1849 <i>Miroslav Martinický</i>	41
Župné archívy v rokoch 1849 – 1918 <i>Peter Kerestel</i>	49
Archív mesta Bratislavy <i>Tina Hriváňková – Ján Kábel</i>	61
Archív mesta Košice <i>Mária Hajduková – Martin Bartoš</i>	71
Slovenské archívnictvo v rokoch 1918 – 1945 <i>Martina Orosová</i>	77
Slovenské archívnictvo v rokoch 1945 – 1975 <i>Mária Fejlová – Štefan Hriváň</i>	93
Slovenské archívnictvo v rokoch 1975 – 1989 <i>Olga Kvašnicová</i>	113
Odbor archívov a registratúr Sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky <i>Peter Kavčous – Monika Péková</i>	127
Vedecká archívna rada Vedecká archívna rada v rokoch 1954 – 1990 <i>Jozef Klačka</i>	133
Vedecká archívna rada v rokoch 1991 – 2015 <i>Milan Mišovič</i>	143
Slovenský národný archív <i>Ivana Červenková – Daniela Turdohová</i>	155
Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici <i>Janka Schillerová</i>	163
Verejné špecializované archívy <i>Norbert Pražienka</i>	171
História odboru a katedry archívnictva a pomocných vied historických na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave <i>Leon Sokolovský</i>	177
História odboru a katedry archívnictva a pomocných vied historických na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove <i>Marcela Domenová</i>	185
Spoločnosť slovenských archivarov <i>Veronika Nováková</i>	195

OBRÁZOK 3 – Prvá strana obsahu.
Zdroj: autori.

Prvé výzvy na pokračovanie v začatých prácach na slovníku boli uverejnené už v rokoch 2015 a 2016.¹³ Predstava o novej – modernej verzii biografického slovníka archivarov so vzorovými heslami, metodikou a harmonogramom prác bola prezento-

¹³ BEDNÁROVÁ – ŽAŽOVÁ, ref. 11, s. 23-24; Téma rokovania XXI. archívnych dní v SR v roku 2017. In *Fórum archivarov*, 2016, roč. 25, č. 2, s. 6. ISSN 1335-6658; Téma

vaná hlavnými koordinátormi tohto projektu Henrietou Žažovou a Štefanom Hrivňákom na XXI. archívnych dňoch v SR v Martine 25. mája 2017 a v periodiku Fórum archivárov.¹⁴ Pripravovala sa elektronická platforma, ktorú koordinátori predstavili na odbornej konferencii Dejiny archívov – Archívy dejín v Mojmirovciach 20. septembra 2017 a rovnako aj na stránkach Fóra archivárov.¹⁵ Od septembra 2017 do apríla 2018 bola databáza elektronických hesiel slovenských archivárov naplnená približne 900 heslami, pričom v nasledujúcich rokoch bola ešte doplnená o niekoľko hesiel. Celkový súhrn k 1. marcu 2023 predstavuje 915 hesiel, ktoré sú publikované aj v slovníku. Pripravilo ich 294 autorov – archivárov, historikov a i. Počas XXII. archívnych dní v SR v Spišskej Novej Vsi 22. mája 2018 referovali koordinátori o stave prác na slovníku a uskutočnilo sa stretnutie redaktorov, za ktorých sa dobrovoľne prihlásili: Ing. Marta Bednárová, doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD., Mgr. Mária Feješová, PhD., Mgr. Eva Greschová, Mgr. Tina Hrivňáková, PhDr. Peter Keresteš, PhD., Mgr. Zuzana Kotianová, Mgr. Kristína Majerová, PhD., Mgr. Robert Gregor Mareta, PhD., Mgr. Ján Olexa, PhDr. Marek Rímsky, Mgr. Marta Švoliková, Mgr. Ján Valo, PhD., PhDr. Pavel Vimmer, CSc.¹⁶ V diskusii sa dohodla forma kontroly hesiel, ktorá sa uskutočnila od júna do septembra 2018.

Radosti a úskalia editovania

Väčšina redaktorov – dobrovoľníkov pristúpila k úprave hesiel poctivo a s vysokým nasadením. Vyplynulo to z množstva otázok, keď sa priebežne v procese kontroly riešili konkrétne problémové detaily a opätovne nastavovali nové pravidlá pri úprave obsahovej i formálnej stránky formulárov. Redaktori mali spočiatku po 60 hesiel.¹⁷

---

rokovania XXI. archívnych dní v SR v roku 2017. In *Fórum archivárov*, 2016, roč. 25, č. 3, s. 6. ISSN 1335-6658.

¹⁴ XXI. archívne dni v SR v Martine – pozvánka. In *Fórum archivárov*, 2017, roč. 26, č. 1, s. 14. ISSN 1335-6658; Biografický slovník slovenských archivárov – výzva. In *Fórum archivárov*, 2017, roč. 26, č. 1, s. 16-26. ISSN 1335-6658.

¹⁵ MIKOVÁ, Miroslava. Dejiny archívov – archívy dejín. In *Fórum archivárov*, 2017, roč. 26, č. 3, s. 66. ISSN 1335-6658; Biografický slovník slovenských archivárov – postup prihlásenia do elektronického formulára a návod na jeho vyplnenie. In *Fórum archivárov*, 2017, roč. 26, č. 3, s. 9-27. ISSN 1335-6658.

¹⁶ Marta Bednárová: kontrola hesiel Kniezová Michaela – Kubičková Rozália (vrátane); Marcela Domenová: kontrola hesiel Salagová Anna – Šochovský Tadeáš; Mária Feješová: kontrola hesiel Chynoranská Ivana – Fekiačová Monika; Eva Greschová: kontrola hesiel Mulík Ján – Pethöová Gizela; Tina Hrivňáková: kontrola hesiel Peťko Štefan – Sadloňová Katarína; Peter Keresteš: kontrola hesiel Vrtel Ladislav – Žumárová Jana; Zuzana Kotianová: kontrola hesiel Sokolík Viliam – Tomáš Andrej; Kristína Majerová: kontrola hesiel Besnák Ignác Ladislav – Churý Slávko; Robert Gregor Mareta: kontrola hesiel Törok Jozef Gašpar – Vrabcová Eva; Ján Olexa: kontrola hesiel Feňárková Magdaléna – Halaga Ondrej; Marek Rímsky: kontrola hesiel Kubýnyi Gedeon – Malovcová Božena; Marta Švoliková: kontrola hesiel Jackaničová Daniela – Klinovská Ľubica; Ján Valo: kontrola hesiel Alexander Adam – Bešinová Eva; Pavel Vimmer: kontrola hesiel Mannová Elena – Múčková Ružena.

¹⁷ Okrem Petra Keresteša, ktorý mal posledné heslá v abecednom zozname v počte 42. Počas kontroly odstúpila od redaktorských prác Zuzana Kollárová, ktorej 60 hesiel si rozdelili Mária Feješová (kontrolovala heslá Halgaš Pavel – Heglasová Martina) a Marek Rímsky (kontroloval heslá Heins Karol – Ivičič František).

Neskôr pri editovaní hesiel sme zistili, že niektorí redaktori nerešpektovali dohodnuté regule, nielenže nepristúpili k úpravám obsahových nedostatkov, ale ani ku korekcii formálnej stránky. Napr. jeden archivár mal dve heslá a daný redaktor ich ani len nespojil do jedného. Bolo to veľmi nepríjemné zistenie, čím vôbec nechceme poškodiť kolegov – redaktorov, ktorí si svoju prácu vykonali s najlepším vedomím a venovali opravám množstvo času a svojej erudície. Tým sa však nielen sťažilo, ale hlavne predĺžilo editovanie hesiel. Nešlo totiž len o vytvorenie jednotnej podoby slovníka, ako sme pôvodne predpokladali, ale o vykonanie množstva zásadných zásahov a úkonov v prospech unifikovaného formátu biografických hesiel.

V nasledujúcich rokoch sa heslá konvertovali do textového editora, kontrolovali editormi a zalamovali do súčasnej grafickej podoby, ktorá bola schválená počas workshopu o biografickom slovníku na III. seminári z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva: *Jozef Watzka – vzdelaním historik, srdcom archivár (1927 – 1990)* v Bratislave 7. decembra 2017.¹⁸ Práce postupovali pomaly aj z dôvodu dobrovoľníckej práce všetkých zainteresovaných editorov, odborných spolupracovníkov a redaktorov vo voľnom čase popri zamestnaní a bez nároku na honorár. V priebehu editovania sme sa snažili zapracovať aj niektoré aktuálne údaje, napr. dátumy úmrtí, zmeny pracoviska v profesionálnej kariére, kde to bolo možné zistiť a zjednotiť určité fakty, napr. spôsob uvádzania titulu po absolvovaní vysokej školy pred rokom 1989 či používanie skratiek. Nebolo však fyzicky možné aktualizovať všetky informácie k jednému časovému termínu, a tak slovník reflektuje stav medzi 1. septembrom 2017 a 28. februárom 2023.

Celý proces tvorby Biografického slovníka slovenských archivárov prebiehal pod kuratelou občianskeho združenia Spoločnosti slovenských archivárov – stavovskej organizácie archivárov a s podporou odboru archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR. Našou snahou bolo vytvorenie biografických hesiel všetkých archivárov pôsobiacich na území Slovenska od najstarších čias až do súčasnosti, resp. archivárov pôvodom zo Slovenska pôsobiacich v archívnictve za jeho hranicami. Napriek obrovskému úsiliu náš zámer nebol naplnený. Biografický slovník slovenských archivárov je výsledkom práce takmer celej súčasnej archívnej society na Slovensku, ktorej členovia k práci na slovníku pristupovali s rôznym nasadením. Tomu zodpovedá divergentná kvalita sústredených overených faktografických údajov v jednotlivých heslách na základe poznania odbornej literatúry, dostupných prameňov a dokladov. Z uvedeného dôvodu nie sú v slovníku zachytení všetci archivári a odborní archívni pracovníci. Veľké sú aj rozdiely v lokálnom a regionálnom zastúpení. Z hľadiska chronologického vývoja je najviac hesiel archivárov z posledných desaťročí a čím ďalej do minulosti, tým menej archivárov má vytvorené heslo. Najstarším menovite známym archivárom zahrnutým do slovníka je Ján Scheuczlich, ktorý žil na prelome 15. a 16. storočia v Košiciach.

Niektorí žijúci archivári nesúhlasili so zaradením do Biografického slovníka slovenských archivárov, keďže ide o slovníkové dielo integrujúce príručku kto je kto a zároveň retrospektívny biografický lexikón. Napriek týmto nedostatkom sú v

---

¹⁸ TVRDOŇOVÁ, Tina. Jozef Watzka – vzdelaním historik, srdcom archivár (1927 – 1990). Prezentácia Zborníka Spoločnosti slovenských archivárov 2017. In *Fórum archivárov*, 2017, roč. 26, č. 3, s. 93. ISSN 1335-6658.

Biografickom slovníku slovenských archivárov uspokojivo spracované mnohé biografie predstaviteľov niekoľkých generácií odborných archívnych pracovníkov posledného storočia, približne od vzniku Československej republiky v roku 1918.

Sekundárne zdroje

MATULAY, Ľubor et al. *Štátny archív v Banskej Bystrici. Správodca po archívnych fondoch 1*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1962, s. 82, 84.

MELNIKOVA, Marta. Formovanie profesie archivára na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, 1994, roč. 29, č. 2, s. 20-28.

Autor: Monika NAGYOVÁ, Terézia UHERKOVÁ

SENTIVÁNI, Michal (Szentiványi)

* 24. 09. 1761 Nitra

Rodičia

otec: Ján Sentiváni
matka: Mária Sentiváni, rod. Ordódy

Oblasť archívnej špecializácie

- spracovávanie archívnych fondov a zbierok

Profesionálna kariéra

Nitrianska župa – archivár, registrátor (1793 – 1808)

Stručná biografia

Pochádzal zo známeho lipcovského zemianskeho rodu. Bol prvým oficiálne ustanoveným registrátorom – archivárom Nitrianskej župy na základe prvej inštrukcie na usporiadanie archívu Nitrianskej župy z r. 1793. Jeho funkcia bola ešte charakterizovaná ako registrátor.

Prínos v oblasti archívnictva

Prvý archivár Nitrianskej župy.

Sekundárne zdroje

MV SR, Štátny archív v Nitre, fond Nitrianska župa I. Kongregačné – rôzne, Instructio registratoris archivi Inclerti comitatus Nitriensis, die 7a Septembris ex celebrata generali congregatione extradata. Anno 1793. Výpis z matriky

SZLÚHA, Márton. *Liptóvármegye nemes családjai*. Budapest: Heraldika Kladó, 2000, 799, s. 7.

Autor: Peter KERESTES

SCHEFAROVSKÝ, Daniel (Scheffarovszky)

Oblasť archívnej špecializácie

- spracovávanie archívnych fondov a zbierok

Profesionálna kariéra

Magistrát mesta Banská Bystrica – registrátor, archivár (1786 –)

Prínos v oblasti archívnictva

Usporiadanie a spracovávanie mestských písomností, pokračovanie v práci Mikuláša Čelku (Nicolaus Celko) a Jozefa Jačkovského.

Sekundárne zdroje

MV SR, Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom (1020) 1255 – 1922, Elenchus Judicum, Senatorum, Notariorum, Exactorum et Archivariorum Officialium L. R. ac M. Civitatis Neosoliensis, sign V44.

MV SR, Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom (1020) 1255 – 1922, fasc. 1077, Nro 64.

Autor: Monika NAGYOVÁ, Terézia UHERKOVÁ

SCHEUCZLICH, Ján (Johann Scheutzlich)

† okolo 1556

Oblasť archívnej špecializácie

- spracovávanie archívnych fondov a zbierok

Profesionálna kariéra

Magistrát mesta Košice – notár (1503 – 1512), konzul (1512 – 1518, 1525 – 1536), richtár (1518 – 1519), člen volenej obce (1521 – 1524)

Stručná biografia

Prvýkrát sa spomína v mestskej knihe v r. 1494, keď získal meštiansvo. Vlastnil dom na Hlavnej ulici, majer v Čermeli, platil dane z vína a z vatenia piva. Ako dôveryhodná osoba často svedčil v právnych záležitostiach pri spisovaní testamentov. Mal synov Kríštofa a Matúša, ktorý bol neskôr notárom. Od r. 1553 sa v písomnostiach jeho meno neobjavuje, ani v záznamoch o udalostiach pri požiari jeho domu v r. 1556. Bol autorom rukopisu archívnej pomôcky *Elenchus Jurium et Privilegiorum Civitatis Cassoviensis*, v ktorom zaznamenal každú listinu červenou signatúrou, regstrom a rokom vydania. Archívne dokumenty usporiadal tematicko-chronologicky do 43 skupín podľa príslušného princípu.

Prínos v oblasti archívnictva

Usporiadanie a roztriedenie nazhromaždených archívnych dokumentov v r. 1503 – 1512. Najstaršie archívne spracovanie najhodnotnejších dokumentov mesta na Slovensku.

Sekundárne zdroje

Archív mesta Košice, fond Magistrát mesta Košice.
HALAGA, Ondrej R. *Archív mesta Košice. Správa po fondoch a zbierkach*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 1957, s. 28, 35, 44, 59.

Autor: Mária HAJDUOVÁ

SCHILLEROVÁ, Janka (Machavová)

* 07. 01. 1963 Banská Štiavnica

Základná škola

Základná deväťročná škola v Beluji (1970 – 1974); Základná deväťročná škola v Antole (1974 – 1977)

Stredná škola

Gymnázium v Banskej Štiavnici (1977 – 1981)

Vysoká škola

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, odbor archívniectvo (1982 – 1987)

Titul

Mgr. – Univerzita Komenského v Bratislave, odbor archívniectvo (1990)

Oblasť archívnej špecializácie

- kultúrno-osvetová činnosť
- predarchívna starostlivosť
- riadiaca činnosť
- spracovávanie archívnych fondov a zbierok
- správna a bádateľská agenda
- tvorba analytických archívnych pomôcok

Profesionálna kariéra

Štátny okresný archív v Zlari nad Hronom, pobočka Banská Štiavnica – archívár (1981 – 1987), odborný archívár (1987 – 1991)

Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici – samostatný odborný archívár (1991 – 1992), odborný riadca, vedúci II. oddelenia (1992 – 2015), štatný radca, vedúci archívu (2015 – 2018)

Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Banská Štiavnica – vedúci archívu (2019 –)

Prínos v oblasti archívniectva

Kultúrno-osvetová činnosť, tvorba archívnych pomôcok.

Bibliografia v oblasti archívniectva

Obvodné úrady miestnych národných výborov v bývalom okrese Banská Štiavnica, (1929) 1945 – 1950 (1956), skupinový inventár. Banská Štiavnica: Štátny okresný archív Zlar nad Hronom so sídlom v Kremnici, pobočka Banská Štiavnica, 1982, 36 s.

Dýchadkový kontrolný úrad v Banskej Štiavnici 1919

– 1948 (1949), inventár. Banská Štiavnica: Štátny okresný archív Zlar nad Hronom so sídlom v Kremnici – pobočka Banská Štiavnica, 1983, 47 s.

Oblasťný národný výbor v Banskej Štiavnici 1945 – 1960, inventár. Banská Štiavnica: Štátny okresný archív Zlar nad Hronom so sídlom v Kremnici, pobočka v Banskej Štiavnici, 1984, 254 s.

Šitná odborná škola pre ženské povolania v Banskej Štiavnici 1931 – 1950, inventár. Banská Štiavnica: Štátny okresný archív Zlar nad Hronom, 1985, 12 s.

Stredná priemyselná škola banícka v Banskej Štiavnici (1909) 1922 – 1984, inventár. Banská Štiavnica: Štátny okresný archív Zlar nad Hronom, 1989, 77 s.

Daňová správa v Banskej Štiavnici (1920) 1924 – 1949 (1951), inventár. Banská Štiavnica: Štátny okresný archív Zlar nad Hronom, 1990, 103 s.

Geofond v Bratislave 1925 – 1990, katalóg záverečných správ. Banská Štiavnica: Štátny ústredný banýsky archív, 2003, 874 s.

Bibliografia v iných oblastiach

Vývoj obce Beluj od vzniku ČSR do roku 1975. In NOVÁK, Ján (ed.). *Beluj 1290 – 1990*. Beluj: Miestny národný výbor v Beluji, 1990, s. 48-86.

Vyhňianske kúpele v archívnych dokumentoch. In SOMBATHYOVÁ, Magdaléna (ed.). *Výbne. Minulost a súčasnosť*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2006, s. 35-48.

Zabezpečovanie výkonu dozoru kameňolomov, hlinísk, pieskovní a štrkovní vo svetle archívnych dokumentov. In SOMBATHYOVÁ, Magdaléna (ed.). *Nezvestné baharstvo v lomoch. Stredná Slovensko*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2007, s. 109-111.

Banská správa na Slovensku v období od roku 1919 do oslobodenia 1945. In *Zborník Slovenského banského múzeu*, 2009, roč. 22, s. 88-102.

Banská správa na Slovensku po roku 1945 vo svetle archívnych dokumentov obvodných banýskych úradov. In *Zborník Slovenského banského múzeu*, 2015, roč. 24, s. 85-98.

Autor: Janka SCHILLEROVÁ

SCHNEIDEROVÁ, Lýdia (Kuchtová)

* 16. 05. 1948 Banská Štiavnica

Oblasť archívnej špecializácie

- spracovávanie archívnych fondov a zbierok
- tvorba analytických archívnych pomôcok

Profesionálna kariéra

Závod SNP v Zlari nad Hronom (1968 – 1969)
Štátny ústredný banýsky archív v Banskej Štiavnici – archívár (1969 – 1974), brigádnik (1974 – 1978)

OBRÁZOK 4 a, 4 b – *Heslo Ján Scheuczlich*.
Zdroj: autori.

Ľudské zdroje

Biografický slovník slovenských archívárov je výsledkom mimoriadnej pracovnej aktivity všetkých v slovníku menovite uvedených autorov, redaktorov, editorov, ale aj množstva nemenovaných spolupracovníkov, ktorí s maximálnym vypätím síl a prekonávaním najrozličnejších problémov spracovali a zredigovali toto lexikografické dielo sústredujúce nielen biografickú dokumentáciu 915 archívárov, ale aj zhrnutie a analýzu vývoja archívniectva na Slovensku. Ambíciou Biografického slovníka

slovenských archivárov nie je len syntetizovať doterajšie poznatky, ale zároveň ich v ucelenej forme sprostredkovať výskumnikom v oblasti humanitných a spoločenských vied a podnietiť tak interdisciplinárny výskum archívnej society a archívneho kultúrneho dedičstva v rámci slovenskej spoločnosti. Z hľadiska historiografie sú archontologicko-biografické informácie neoceniteľné najmä pri poznávaní spoločenských a politických pomerov v každom období dejinného vývoja. Uvedomujeme si nedostatky a drobné chyby, ktorým sa dielo takéhoto rozsahu nemôže vyhnúť. Napriek tomu máme nádej, že bude inšpiráciou pre ďalšie skúmanie množstva nastolených tém a práca na slovníku tak mala zmysel a opodstatnenie. Je príspevkom k poznaniu a osvetleniu podielu archivárov na formovaní a rozvíjaní kultúrnej spoločnosti, na upevňovaní vedomia príslušnosti k európskemu civilizačnému prostrediu a na uchovávaní archívneho svedectva o našej minulosti.

Slovník nadobudol finálnu podobu po šiestich rokoch práce a počas týchto rokov našu prácu podporovalo množstvo kolegov a inštitúcií, ktorým by sme sa chceli poďakovať za ich pomoc, konzultácie a podporu. Ďakujeme všetkým, ktorí prispeli k vzniku tohto slovníkového opusu. V prvom rade prejavujeme hlbokú úctu a obrovskú vďaku úsiliu autorov slovníkových hesiel a autorov kapitol z dejín archívnictva. Ďakujeme recenzentom týchto kapitol J. Roháčovi a R. Ragačovi za kritické postrehy a pripomienky, ktoré skvalitnili finálne texty. Úprimná vďaka za pomoc a podporu patrí aj redaktorom hesiel M. Bednárovej, M. Domenovej, E. Greschovej, T. Hrivňákovovej, P. Kerestešovi, Z. Kotianovej, K. Majerovej, J. Olexovi, M. Švolikovej, J. Valovi, ktorí sa nadchli myšlienkou biografického slovníka. Odborným spolupracovníkom R. G. Maretovi a P. Vimmerovi vyslovujeme vďaku za poskytnutie cenných rád a konzultácií pri tvorbe odbornej metodiky vypracovania hesiel a samozrejme za redaktorské práce. Na vzniku tohto diela majú podstatný podiel editori Mária Feješová a Marek Rímsky, ktorým patrí obrovské poďakovanie za neskutočné množstvo času venované editorskej práci na zdokonaľovaní slovníka, za konštruktívnu kritiku, vedeckú diskusiu či priateľské rady. Veľkú vďaku vyjadrujeme Mgr. Margaréte Hernando, ktorá odviedla skvelú prácu na grafickej úprave slovníka a vytvorila jeho záverečnú podobu, rovnako ako Matejovi Kotálovi za tvorbu a výslednú formu elektronickej databázy. Márii Munkovej ďakujeme za dôkladne vykonanú jazykovú korektúru kapitol z dejín archívov a archívnictva a za odborné preklady resumé do anglického jazyka Anne Tuhárskej.

Osobitne ďakujeme Anne Vyhníčkovej, pracovníčke odboru osobných evidencií a registrov sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR v Banskej Bystrici, a Mgr. Miroslave Celderovej z Matričného úradu mesta Banská Štiavnica, ktoré poskytli množstvo doplňujúcich osobných údajov do hesiel. Ďakujeme Mgr. Jane Macounovej z Archívu Univerzity Komenského v Bratislave a Mgr. Martine Bobalíkovej, archivárke registratúrneho strediska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, za doplnenie a preverenie informácií o vysokoškolskom štúdiu v niektorých heslách. Taktiež ďakujeme mnohým kolegom zo štátnych archívov a ich pracovísk, ktorí ochotne vyhľadali či preverili informácie týkajúce sa školskej dochádzky v heslách. Ďakujeme riaditeľovi Archívu Slovenskej provincie Spoločnosti Ježišovej v Ivanke pri Dunaji ThLic. Milanovi Hudačkovi, SJ, za poskytnutie fotografií do hesiel zosnulých jezuitov. Za poskytnutie fotografií z rodinného archívu ďakujeme aj PhDr. Pavlovi Kršákovi.

K úspešnému zrealizovaniu je však potrebné vytvoriť primerané podmienky a finančne zabezpečiť vydanie printovej podoby slovníka. Biografický slovník slovenských archivárov je dielo, ktoré vzniklo pod záštitou Spoločnosti slovenských archivárov a odboru archivov a registratúr Ministerstva vnútra SR. Za dôveru, trpezlivosť a pochopenie patrí osobitné poďakovanie Mgr. Martine Orosovej, PhD., predsedníčke Spoločnosti slovenských archivárov, Mgr. Márii Grófovej, bývalej predsedníčke Spoločnosti slovenských archivárov, riaditeľke odboru archivov a registratúr Mgr. Márii Mrižovej, PhD., a vedúcej oddelenia riadenia archivov Mgr. Monike Pékovej. Napokon by dielo nevzniklo bez pochopenia a lásky našich blízkych, keďže práci na tomto slovníku sme sa venovali na úkor času stráveného s nimi, za čo im vyslovujeme úprimné poďakovanie.

Osobné postrehy a finančné zabezpečenie

V procese tvorby slovníka sme sa stretávali aj s neprajnosťou či dokonca až so závisťou. Nebolo nám to príjemné, avšak negatívne vlastnosti a reakcie sú prítomné všade, aj v našej societe. Na druhej strane, stretávali sme sa aj s podporou a pochvalami. Týmto ľuďom patrí vďaka, pretože skutočne nám nebolo čo závidieť. Kto si takýto „megalomanský“ projekt neodskúša na vlastnej koži, nemá predstavu o kladoch a negatívach takejto práce. A to nehovoriac o tom, že ide o prácu vo voľnom čase. Vďaka tomu sme však bohatší nielen o množstvo skúseností, vedomostí, ale aj nových priateľov a podporovateľov (no rovnako aj kritikov a neprajníkov). Vieme ako na to, lebo poznáme know-how slovníkového opusu, dokonca sme to zvládli s obmedzeným počtom ochotných a vysokokvalifikovaných spolupracovníkov. Bez nároku na honorár, ktorý nám na podnet tajomníka Š. Hrivňáka bol vyplatený Spoločnosťou slovenských archivárov začiatkom roka 2022 (na základe zmluvy po 400 € H. Žažovej, 300 € M. Rímskemu a 100 € M. Feješovej, pričom tieto sumy sú pred zdanením).

Pre transparentnosť uvedieme aj ďalšie finančné výdavky, rovnako ako aj príjmy – dary spojené s prípravou Biografického slovníka slovenských archivárov. Za grafické práce, návrh obálky a layoutu, export a úpravu fotografií, zapracovanie korektúr spoločnosť vyplatila 4 095 €, za preklady 364 € a za licenciu na elektronickú databázu ako autorské dielo M. Kotálovi 999 €. Z iniciatívy predsedníčky Martiny Orosovej bol podaný začiatkom roka 2023 projekt na získanie finančnej podpory z Nadácie SPP, ktorý bol úspešný (4 095 €). Prvý projekt, v ktorom sme žiadali o poskytnutie dotácie Fond na podporu umenia na vytvorenie webovej platformy v roku 2017 (14 200 €), nezískal podporu. Tlač printovej podoby Biografického slovníka slovenských archivárov plne financoval odbor archivov a registratúr Ministerstva vnútra SR v sume 11 000 €. Vydanie publikácie finančne podporili aj spoločnosti Microform s. r. o. (500 €), Ceiba s. r. o. (300 €), Bach systems s. r. o. (250 €), Green Wave Recycling s. r. o. (200 €) a Emba trade s. r. o. (100 €). Všetkým vymenovaným subjektom vyslovujeme vďaka a srdečné poďakovanie za podporu a finančnú pomoc.

Na základe skúseností dnes môžeme povedať, že tlačená podoba slovníka je malým zázrakom. V priebehu prác sa vytvoril expertný tím fundovaných editorov a podarilo sa zabezpečiť aj peňažné zdroje, čo je výsledkom úsilia riaditeľky odboru archivov a registratúr a predsedníčky Spoločnosti slovenských archivárov. Ak by sme ešte raz

mali vstúpiť do tejto rieky – práca na slovníku, bez vopred kreovaného niekoľkočlenného tímu odborných spolupracovníkov, vopred zabezpečených financií a najmä práca na plný úväzok (nie popri nich), by sme to už asi neskúšali. O energiu nás oberalo množstvo zdĺhavej e-mailovej komunikácie. Väčšina kolegov na naše požiadavky reagovala promptne, no stretli sme sa aj s neochotou a nezaujmom. Niektorí autori dodali heslá veľmi nízkej kvality a na naše žiadosti o ich dopracovanie nereagovali. Aj mnohé portrétné fotografie nespĺňali požadované kvalitatívne štandardy, stalo sa, že aj po opätovných urgenciách nám ich autori zasielali opäť v nedostatočnom rozlíšení.

Záver

Sme presvedčení, že biografiami množstva dosiaľ nepoznaných archivárov, ktorí svojou rozsiahlou činnosťou (ako miestni kronikári, genealógovia, heraldici či historici) pôsobili a pôsobia ako vlastivední pracovníci v regiónoch a šíria pravdivý obraz o našej minulosti, čím utvárajú lokálnu pamäť, poskytnú slovník odborným kruhom i laickej verejnosti overené informácie a exaktné údaje o ochrancoch archívnych dokumentov.

Vypracovaná elektronická databáza biografických hesiel slovenských archivárov na webovom sídle Spoločnosti slovenských archivárov bude v nasledujúcich rokoch doplnená, aby mohla slúžiť všetkým záujemcom ako seriózny a overený zdroj životopisných údajov. Túto databázu bude možné v budúcnosti dopĺňať o nové faktografické údaje do vytvorených hesiel a zároveň priebežne rozširovať o nové heslá archivárov. V blízkej budúcnosti sa budeme usilovať preložiť heslá o najvýznamnejších slovenských archivároch do anglického jazyka a doplniť ich do svetovej databázy archivárov na webovom sídle Medzinárodnej rady archívov. Aby archivári – strážcovia pamäti – nezostali zabudnutí v tieni minulosti. Lebo ako píše Thomas Carlyle: „História je založená na nespočetnom množstve biografii.“

Henrieta Žažová
Ústav dejín Trnavskej univerzity

Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

IX. MAJSTROVSKÝ KURZ CIRKEVNÝCH A ZAHRANIČNÝCH MAĎARSKÝCH ARCHIVÁROV V BUDAPEŠTI

Archív hlavného mesta Budapešť (*Budapest Főváros Levéltára*, ďalej len „BFL“) už po deviatykrát zorganizoval trojdňový „majstrovský kurz“, primárne určený cirkevným a zahraničným maďarským, resp. maďarsky hovoriacim archivárom (*Egyházi és határon túli magyar levéltárosok IX. mesterkursusa*). Tradične niesol názov a heslo „Máme jednu minulosť – zachovávajme si ju v takej istej podobe pre budúcnosť!“ (*Egy a múltunk – őrizzük egy azonképp a jövőnek!*). Archív spustil projekt v roku 2013 vďaka podpore Národného kultúrneho fondu a odvtedy sa ho každoročne snaží uskutočňovať. Jeho cieľom je podeliť sa o aktuálne poznatky z oblastí archívnictva, využiteľnej modernej technológie a manažmentu a v neposlednom rade nadväzovať kontakty. Táto iniciatíva prerástla v priebehu rokov v spoluprácu medzi viacerými pamäťovými inštitúciami Karpatskej kotliny. Neobmedzuje sa to však len na archívy a archivárov, keďže aj samotný kurz je akýmsi zjazdom archivárov, knihovníkov, reštaurátorov a múzejníkov. Nebolo to inak ani 4. – 6. októbra 2022, keď sa títo, v širšom aj užšom zmysle, kolegovia stretli z Maďarska, Srbska, Ukrajiny, Rumunska a zo Slovenska. I keď celý program prebieha v maďarskom jazyku, záujemcovia jeho neznali sú tiež vítaní. „Workshopy“ a väčšina sprievodných podujatí sa uskutočňuje v sídle archívu na ulici Teve. Táto účelová budova disponuje modernými priestormi a tiež vlastnými reštaurátorskými, kníhviazačskými a digitalizačnými pracoviskami, ktoré sú tiež stálymi „zastávkami“ kurzu. My ako účastníci bývame zadelení do skupiniek a v priebehu týchto 3 dní sa prestriedame u rôznych prednášajúcich. V rámci slávnostného otvorenia nás 4. októbra privítal Dr. István Kenyeres, hlavný riaditeľ BFL a Péter Szóllás, hlavný vedúci knižničného a archívneho hlavného oddelenia úradu štátneho tajomníka zodpovedného za kultúru v rámci Ministerstva kultúry a inovácie. Archív pri zostavovaní programov ďalšieho ročníka vždy zohľadňuje požiadavky a pripomienky zúčastnených. Tentokrát bol dôraz kladený na PR aktivitu a marketing, keďže súčasné pomery si vyžadujú, aby sa archívy, resp. pamäťové inštitúcie zviditeľnili a boli schopné oslovovať širšiu verejnosť. Marketingový špecialista (*marketingarc*) Szilárd Héjj demonštroval know-how a možnosti na zefektívnenie vystupovania inštitúcií jednak na vlastnej webstránke a tiež na platformách sociálnych sietí (prednášky I. Základy offline a online marketingu, marketingová stratégia; II. Použitelnosť webu a branding).

V rámci skupinového stretnutia „Archívny marketing v praxi“ s pracovníkmi archívu Erikou Garami a Bálintom Ternovázcom bola predvedená online činnosť a iné projekty BFL, zároveň bol poskytnutý priestor na obdobné predstavenie digitálneho vystupovania (profilu) a iných aktivít vlastnej inštitúcie.

Druhým externým prednášajúcim bol pracovný a organizačný psychológ Gergely Kisházy, s ktorým sme v rámci workshopu pomocou dotazníka (strategického modelu)

Thomas – Killman zisťovali psychologickú charakteristiku vlastnej osoby vo vzťahu riešenia konfliktov. Účelom tohto „sedenia“ bolo poukázať na to, ako môžu byť sebazpoznanie a sebareflexia aplikovateľné v riešení problémov a v styku s bádateľmi, klientmi (stránkami), nadriadenými a kolegami (prednáška Bádatelia, klienti, šéfovia a kolegovia).

Tretím okruhom prednáškového cyklu bola tradične ochrana archívnych dokumentov (*állományvédelem*) na príslušných pracoviskách BFL, mienená predovšetkým reštaurátorským kolegom. Tamojšie odborníčky (Katalin Orosz, Adrien P. Holl a i.) priblížili poznatky z biokodikológie a reštaurovania pergamenových písomností, znázornili konzervovanie poškodených, bádateľmi vyžiadaných archívnych dokumentov a tiež načrtli problematiku sterilizácie znečistených písomností.

Okrem spoločných prednášok sme sa, ako zvyčajne, všetci stretávali na sprievodných kultúrno-spoločenských podujatiach. Mali sme možnosť zúčastniť sa prezentácie maďarsko-talianskej dvojazyčnej edície denníka Jánoša Gunescha, ktorého originál uschováva BFL. Zápisky pochádzajú z talianskeho bojiska a z Guneschovho zajatia z rokov 1915 – 1917 (*Naplóm a harctérről és a hadifogságomból, 1915–16–17 / Il mio diario del campo di battaglia e della mia prigionia di guerra, 1915–16–17*). Ďalším veľkolepým programom bola návšteva novootvoreného Etnografického múzea (*Néprajzi Múzeum*), jednej z najmodernejších etnografických inštitúcií sveta.

Aj z tohto miesta vyslovujem poďakovanie BFL za možnosť zúčastniť sa tohto podnetného kurzu už po druhýkrát, za zabezpečenie príjemného pobytu a za obohacujúce stretnutia. Prajem kolegom veľa pracovných úspechov!

Anikó Bajuszová
Štátny archív v Košiciach

STOROČNICA DOCENTKY DARINY LEHOTSKEJ

V Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca v Bratislave sa 9. decembra 2022 uskutočnilo sympóziu venované významnej slovenskej archivárke, historičke, „prvej dáme“ slovenskej diplomatiky a v neposlednom rade pedagogičke – doc. Darine Lehotskej. Na organizácii podujatia, ktoré bolo zaradené do cyklu Osobnosti slovenského archívnictva VII, sa podieľala Spoločnosť slovenských archivárov spolu s Katedrou archívnictva a muzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej tiež FiF UK), Archív mesta Bratislavy (ďalej tiež AMB), Sekcia archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti (ďalej tiež SHS) a Historický ústav Slovenskej akadémie vied.

Podujatie otvorila príhovorom v mene organizátorov Martina Orosová, ktorá privítala účastníkov a vyjadrila poďakovanie spoluorganizátorom. Špeciálne privítanie bolo venované rodinným príslušníkom doc. Lehotskej. Slova na úvod sa v mene FiF UK následne ujal Juraj Šedivý.

Zlatú medailu FiF UK udelenú za zásluhy Darine Lehotskej symbolicky prevzal na začiatku podujatia jej vnuk Jakub Lehotský, ktorý poďakoval prítomným za priazeň venovanú starej mame. Vďaka multimedialným technológiám mohla „prehovoriť“ i samotná pani docentka – odznela jediná dostupná nahrávka, ktorá bola organizátorom poskytnutá z Archívu Rozhlasu a televízie Slovenska. Následne prostredníctvom nahraného videorozhovoru bol vytvorený priestor na príhovor a vyjadrenie vďaka i synovi – Milanovi Lehotskému.

Prvý blok príspevkov otvoril Štefan Hrivňák, ktorý predniesol informácie o profesijných začiatkoch pani docentky v AMB. V úvode sa taktiež venoval jej detstvu, štúdiu a vplyvu osobností, ktoré ju pri výbere povolania inšpirovali a formovali – najmä Márii Jeršovej-Opočenskej. Postupne zhrnul docentkino 10-ročné pôsobenie v archíve (1945 – 1955), kde v tom čase pôsobila ako jediná vysokoškolsky vzdelaná osoba v odbore. Vyzdvihol najmä jej najcennejšie práce, a to *Archív mesta Bratislavy: sprievodca po fondoch a zbierkach*, vydaný v roku 1955, a *Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností Archívu mesta Bratislavy*, ktorý vyšiel po jej odchode v roku 1956. Nezabudol upozorniť ani na nové smerovanie, ktoré AMB pomohla nastoliť.

Následujúci príspevok s názvom *Doc. PhDr. Darina Lehotská, CSc. – nezabudnutelná učiteľka slovenských archivárov* predniesol Juraj Roháč. Priestor bol venovaný najmä jej pedagogickej činnosti. Hlavným zdrojom informácií bol osobný spis doc. Lehotskej z FiF UK v Bratislave, ktorý obsahuje záznamy o pracovnej činnosti, dopĺňaní vzdelania, ale taktiež aj hodnotenie jej osoby nielen ako výskumníčky a pedagogičky. „Archivárka moderného formátu“, ako bola označená, sa podľa viacerých vyjadrení vyznačovala skromnosťou a najmä ochotou pomôcť a poradiť, čo sa prejavilo najmä v jej prístupe k študentom. Príspevok uzavreli jednotlivé spomienky študentov a kolegov i osobné spomienky prednášajúceho na Darinu Lehotskú.

Po odznení predchádzajúceho príspevku sa k slovu prihlásil Peter Magura, ktorý si ako bývalý študent pani docentky zaspomínal na jej výučbu a prívetivý prístup k študentom na Strednej knihovníckej škole v Bratislave.

Robert Gregor Mareta, ako ďalší prednášajúci, zosumarizoval prínos doc. Dariny Lehotskej k rozvoju archívnictva. Špecifickú pozornosť venoval analýze jej publikačnej a pedagogickej činnosti.

Po krátkej prestávke na občerstvenie nasledovala prednáška Michala Duchoňa zameraná na prínos Dariny Lehotskej k výskumu mestských dejín. Predstavil publikácie z jej autorskej činnosti venujúce sa mestským dejinám Pezinka, Modry, Hlohovca. Okrem toho vyzdvihol jej autorský počín vo vydaní prameňa – *Najstaršia Jelšavská mestská kniha 1566 – 1710*. Príspevok poukázal na dôležité aspekty, ktoré v zmienovaných publikáciách sledovala a vyzdvihovala.

Juraj Šedivý v uvedenej problematike pokračoval, pričom sa špecificky zamerl na výskum pani docentky k dejinám mesta Bratislavy. Postupne predstavil publikácie – *Stručné dejiny Bratislavy* (1963) a *Dejiny Bratislavy* (1966, 1979, 1982).

Prínos Dariny Lehotskej pre regionálne dejiny priblížila v príspevku Veronika Nováková, ktorá bola pani docentkou označovaná ako jedna z jej troch „študentských dcér“. Primárne sa zamerlala na jej aktivity v Západoslovenskej pobočke SHS, ktorej bola doc. Lehotská predsedníčkou, ako organizovanie krúžkov pre historikov, príprava publikácií, článkov do regionálnych časopisov a pod. Veronika Nováková sa v závere prednesu podelila aj o osobné rady, ktoré dostala od Dariny Lehotskej.

Záverečné dva príspevky boli špeciálne zamerané na osobné spomienky prednášajúcich na pani docentku. Ladislav Vrtel sa zamerl na spomienky z čias štúdia a vplyv Dariny Lehotskej ako pedagogičky na jeho osobu a najmä jej trpezlivosť a nápomocný prístup.

Elena Mannová ako ďalšia z docentkiných „študentských dcér“ si taktiež zaspomínala na študentské časy a cenné rady, ktoré od nej získala. Okrem uvedeného sa podelila aj o spomienky z oblasti súkromného života, keďže sa stretávali i po ukončení štúdia, ktoré vizuálne doplnila.

Prítomným boli prezentované nahrávky rozhovorov, ktoré obsahovali spomienky Leona Sokolovského a Milana Lehotského na Darinu Lehotskú.

V závere spomienkového podujatia sa slova ujal opäť Ladislav Vrtel, ktorý sa podelil s ďalšími príhodami v súvislosti s pani docentkou. Pridala sa aj Erika Javošová, ktorá opísala stretnutie s doc. Lehotskou na podujatí *Poznaj svoje mesto*, ktorého sa zúčastnila. Rozprávanie doplnila i docentkinými poznámkami ako porotkyne uvedenej súťaže, ktoré sú uložené v osobnom fonde Darina Lehotská, (1821) 1934 – 1990 (2007) v Slovenskom národnom archíve.

Podujatie ukončil Ferdinand Hudiak a záverečnou bodkou bolo poďakovanie Martiny Orosovej všetkým prítomným za účasť. Sympóziu bolo symbolicky uzavreté odovzdaním čestnej plakety Spoločnosti slovenských archivarov ďalšej slovenskej archivárke – Márii Munkovej, ktorá si ju osobne prevzala.

Silvia Marinová
Slovenský národný archív

JUBILANTKA MÁRIA ADAMOVÁ

Úprimné priateľstvá sú príliš vzácne a nebudujú sa ľahko, vznikajú postupne, v priebehu času silnejú, stávajú sa otvorenejšími, ale aj vzácnejšími. Takéto priateľstvo ma spája s Máriou Adamovou, bývalou riaditeľkou lučenského archívu. S archívom je spätý celý jej pracovný život a napriek tomu, že ubehla už dlhšia doba, odkedy odišla do dôchodku, naša archivárska societa na ňu nezabudla.

Mária Adamová, rod. Veselá, sa narodila 1. apríla 1948 v Lučenci rodičom Jánovi Veselému, dlhoročnému trénerovi, kolkárskemu rozhodcovi a predsedovi kolkárskeho oddielu a Márii, rod. Longaiovej. Po ukončení Strednej všeobecno-vzdelávacej školy B. S. Timravy v Lučenci v roku 1966 nastúpila do práce na okresný národný výbor ako administratívna pracovníčka. K archívnictvu sa dostala úplnou náhodou, keď v roku 1968 začala pracovať v Štátnom okresnom archíve v Lučenci. Už počas štúdia na strednej škole ju zaujala regionálna história, ale vtedy netušila, že tento záujem ju poznačí na celý život. Popri zamestnaní v rokoch 1970 – 1973 pokračovala vo vzdelávaní na nadstavbovom štúdiu Knihovníctvo – archívnictvo na Strednej knihovníckej škole v Bratislave, ktoré úspešne ukončila maturitou. Archívne dokumenty a knihy tvoria neoddeliteľnú súčasť, ale vtedy ešte Marika nevedela, že sama prispeje viac ako 30 publikáciami k poznaniu dejín Novohradu.

Začínala ako odborná archivárka, ktorá si napriek nevhodným pracovným podmienkam v budove bývalej mestskej radnice túto prácu zamilovala. Pri spracovávaní archívnych pomôcok vnímala, koľko informácií archívne dokumenty obsahujú a začala sa v nej prebúdzat' nielen archivárka, ale aj historička. Jej jazykové znalosti, hlavne aktívna znalosť maďarčiny, jej umožnili spoznávať život predkov v minulých storočiach. Venovala sa bádateľom, stránkam, ale zaujala ju i predarchívna starostlivosť, vďaka ktorej sa podarilo zachrániť mnoho cenných archívnych súborov odsúdených na zničenie.

Veľká zmena v jej živote nastala v roku 1991, keď bola menovaná za riaditeľku lučenského archívu. V tejto funkcii sa prejavila nielen jej odborná, ale aj organizačná stránka. Predovšetkým začala urýchlene riešiť nevyhovujúce priestory, v ktorých vzácne archívne fondy vlhli a plesnivali. Za pomoci Ministerstva vnútra SR a Okresného úradu v Lučenci sa zaslúžila o adaptáciu starého meštianskeho domu v pamiatkovej zóne mesta pre archívne účely. Krásna rekonštruovaná budova bola daná do užívania archívu koncom februára 1997. Vytvorilo sa tu vhodné pracovné prostredie s peknými pracovňami, priestrannou bádateľňou, odbornou knižnicou, a hlavne s depozitmi doplnenými o posuvné regály. Táto veľká zmena ešte viac posilnila renomé archívu nielen v regióne, ale na celom Slovensku.

Jej aktivity nekončili len pri odborných archívnych činnostiach. Verejnosť ju pozná aj ako autorku monografií, odborných článkov, štúdií, pretože v písaní pokračuje i v súčasnosti. Okrem toho prednáša o dejinách Lučenca a Novohradu, je kurátorkou mnohých samostatných výstav. Najvýznamnejšou bola výstava *Jiskrovci a bratřici v Novohrade*, zorganizovaná v roku 2001 pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci, na ktorej boli vystavené listiny zo slovenských archívov. Spolupracuje s Novohradským múzeom a galériou. Naďalej trvá jej spolupráca s Novohradským župným archívom v Šalgótarjáne, kde prednáša na cezhraničných konferenciách.

Vráťme sa k jej vydaným publikáciám. Najúspešnejšími knihami, ktoré vyšli v spoluautorstve, je *Lučenec v premenách času* (2015) a *Lučenec - Synagóga v premenách času* (2016), o ktoré mala verejnosť mimoriadny záujem. Prvú monografiu napísala pre obec Dobroč, ale medzi najnáročnejšie patrí monografia obce Mučín pre ťažko dostupné archívne dokumenty. Jej srdcovkou sú však knihy, ktoré sa týkajú jej rodiska Opatovej (miestna časť Lučenca). História zaniknutej obce zachytila v monografii *Opatová v zrkadle storočí* (2005), na ktorú voľne nadväzuje kniha *Ostali len spomienky* (2012), zostavená na základe spomienok ešte žijúcich Opatovčanov. V nasledujúcom roku vydala publikáciu *Recepty opatovských ženičiek*. Najstaršie recepty pochádzajú zo začiatku 20. storočia a končia rokom 1956. Autorka o knihe hovorí: „*Naše prastaré mamy vedeli zužitkovať všetko, čo im poskytli komory, sypárne, polia i záhrady. Táto knižka nie je len o dobrých receptoch, ale aj o tom, že variť treba s láskou*“. Kniha sa stala obľúbenou súčasťou lučenských domácností.

Všestrannosť Márie Adamovej vidíme aj v publikácii *Lučenec v plameňoch strachu a hrôzy*, týkajúcej sa vypálenia mesta Lučenec v roku 1849, v histórii továrne na výrobu šamotových tehál v Kalinove, v štúdiách, pravidelne uverejňovaných v Zborníku priateľov regionálnej histórie, kde sa zaoberá rôznymi témami, napr. rómskymi hudobníkmi 19. storočia, prvou nemocnicou aj lekárnou v Lučenci, prvou svetovou vojnou a i. Zozbierala množstvo pečatí, ktoré vydala v knihe *Pečate miest a obcí historického Novohradu*. Súčasne je aj autorkou mnohých obecných symbolov. Od roku 2012 je kronikárkou mesta Lučenec.

Mária Adamová ukončila svoju profesionálnu kariéru v lučenskom archíve v roku 2008 po 40 odpracovaných rokoch. Za jej príkladnú prácu jej bola udelená rezortná Križkova medaila (1998) za zásluhy o rozvoj slovenského archívniectva a osobný podiel na vytvorení optimálnych podmienok pre rozvoj lučenského archívu, pri príležitosti odchodu do dôchodku Medaila Františka Víťazoslava Sasinka za zásluhy o rozvoj archívniectva a propagáciu archívneho dedičstva Slovenskej republiky, za dlhodobu dosahované výsledky v odbornej, vedeckej a riadiacej činnosti.

V súťaži Slovenská kronika 2014 získala cenu za zvyšovanie povedomia o kultúrnom dedičstve regiónu. Primátorka mesta Lučenec jej v roku 2015 udelila Cenu mesta za celoživotný prínos v archívniectve a šírenie dobrého mena mesta Lučenec a novohradského regiónu a v roku 2020 bola ocenená Občianskym združením Priatelia histórie Novohradu a Mestským múzeom v Lučenci Cenou Emy Goldpergerovej za celkový prínos pre históriu Novohradu a Malohontu.

Marika je pokojný a priateľský človek, na ktorého sa môžeme vždy obrátiť o radu a pomoc pri vyhľadávaní informácií v maďarských archívoch, pri preklade náročných maďarských textov, alebo len tak sa porozprávať. U nej stále platí veta, že vek je len číslo. Rada číta knihy s dokumentárnou hodnotou a obľubuje poznávacie zájazdy.

Milá Marika, Tvojím životným krédom je: „*Včerajšok je len spomienkou na dnešok a zajtrajšok je snom dneška*“. Preto Ti k Tvojmu krásnemu životnému jubileu v mene archívárov zo srdca želim aj naďalej veľa energie k plneniu Tvojich snov a veľa radosti v kruhu Tvojej milujúcej rodiny.

Božena Malovcová

JUBILANTKA ROZÁLIA ALAKSZOVÁ

V oblasti archívniectva, tak ako aj v iných oblastiach života, nájdeme veľa kolegov, či už bývalých, alebo súčasných, ktorých si radi pripomíname. Medzi prvými, ktorí stáli pri zrode nášho šalianskeho archívu, bola i naša milá, dnes už bývalá kolegyňa – pani Rozália Alakszová, ktorá si od roku 1992 užíva zaslúžený dôchodok. Pri príležitosti jej životného jubilea, ktoré oslávi tento rok, by sme si radi pripomenuli jej pôsobenie v našom archíve.

Rozália Alakszová, rod. Žitňáková, sa narodila v Šali 17. júna 1938. Po ukončení Strednej školy v Šali nastúpila v roku 1956 pracovať do Okresného národného výboru v Šali, na odbor pre vnútorné veci, neskôr na odbor pracovných síl, zdravotníctva a sociálneho zabezpečenia, na úsek doplnkovej starostlivosti, kde pracovala do roku 1960. Po územnej reorganizácii v roku 1961 prešla pracovať do Okresného národného výboru v Galante na plánovací odbor ako administratívna pracovníčka a po skončení materskej dovolenky nastúpila v roku 1962 ako archívárka do Štátneho okresného archívu v Šali. Zúčastnila sa preberania archívnych fondov po zrušení Okresného archívu v Dunajskej Strede a taktiež bola účastníčkou sťahovania archívu z pivničných priestorov dnešného Okresného úradu v Šali do sídla dnešného archívu, do kaštieľa v Šali. Svoje praktické vedomosti si doplnila na školeniach organizovaných Ministerstvom vnútra SSR – Archívnu správu v Bratislave. V Štátnom okresnom archíve v Galante so sídlom v Šali (dnes Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali) Ruženka Alakszová svedomito a obetavo pracovala až do svojho odchodu do dôchodku v roku 1992. V archíve pracovala aj v rokoch najväčšieho náporu na vybavovanie reštitučných nárokov v rokoch 1990 – 1991. Bola to veľmi náročná agenda, keď sme v archíve, aj s pomocou pani Alakszovej, vybavili i viac ako 100 žiadostí o vydanie overených či neoverených kópií archívnych dokumentov denne. Spolupracovala na vypracovaní archívnych pomôcok k fondom uloženým v archíve, ktoré boli vyhotovené na príkaz archívnych orgánov, najmä na sprístupňovaní dokumentov viažucich sa k robotníckemu hnutiu, ale aj pomôcok k ďalším fondom, najmä okresných národných výborov. Spolupracovala na sprístupnení archívneho fondu Okresného národného výboru v Seredi. Táto archívna pomôcka je dodnes často využívaná. Zúčastňovala sa aj prípravy prvých výstav archívnych dokumentov organizovaných naším archívom. Medzi najúspešnejšie výstavy, na ktorých spolupracovala, patrila výstava k 980. výročiu prvej písomnej zmienky o meste Šaľa.

Po jej odchode do dôchodku bola s naším archívom aj naďalej v kontakte a vždy bola ochotná pomôcť cennou radou svojim mladším kolegom.

Pani Rozália Alakszová bola v roku 2018 pri príležitosti konania medzinárodnej konferencie a výstavy Vplyv udalostí roku 1918 na vývoj regiónu v archíve v Šali ocenená pamätnou plakietou Pro Archivu za dlhoročnú svedomitú, záslužnú a obetavú prácu. Do ďalších rokov prajeme našej kolegyni najmä veľa zdravia a spokojnosti v kruhu rodiny.

Júlia Benciová
Štátny archív v Trnave
pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali

JUBILEUM ZORKY BAKOŠOVEJ

Každý z nás považuje v archívnictve za prvoradé čosi iné – niekto výskum, iný publikovanie a prezentáciu poznatkov, ďalší interdisciplinárnu spoluprácu. Osobne mám najradšej tých, pre ktorých je stredom archívneho sveta archívny dokument. Jeho Veličenstvo Archívny Dokument. Medzi jeho najvernejších a najpokornejších služobníkov patrí aj naša milá kolegyňa Zorka Bakošová.

Zora Bakošová, rod. Karlíková, sa narodila 9. mája 1948 v Piešťanoch. V rokoch 1966 – 1971 študovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave odbor historické vedy – archívnictvo. Po absolvovaní vysokoškolského štúdia nastúpila ako odborná archivárka do Štátneho slovenského ústredného archívu (dnešný Slovenský národný archív), kde odpracovala úctyhodných 36 rokov. V čase, keď si už mohla užívať odpočinok na dôchodku, ujala sa správy Ústredného archívu Evanjelickej cirkvi a. v. a v rokoch 2007 – 2018 z neho vybudovala plnohodnotný centrálny cirkevný archív s knižnicou a registratúrou.

V Slovenskom národnom archíve sa počas celej doby svojho pôsobenia venovala sprístupňovaniu fondov oddelenia feudalizmu (neskôr oddelenie dejín feudalizmu, oddelenie starších fondov, dnes oddelenie spracúvania archívnych dokumentov I). V 70. rokoch spracovala štyri fondy verejných základín – Okresné finančné riaditeľstvo Ružomberok, Okresné finančné riaditeľstvo Bratislava, Finančná prokuratúra Bratislava, Finančná prokuratúra Bratislava, expozitúra Ružomberok, ktoré boli v tom čase jednou zo spracovateľských priorít oddelenia. Takéto komplexy fondov (veľké archívne celky nad úrovňou fondov so vzájomným pevným prepojením a štruktúrou) sa stali Zorkiným celoživotným profesijným údelom – po verejných základinách sa zapojila do sprístupňovania pálfiovských fondov a tie ju sprevádzali až do konca jej pôsobenia v Slovenskom národnom archíve. V 80. rokoch dokončila inventár k pálfiovským fondom Panstvo Červený Kameň II. a Panstvá Smolenice a Dobrá Voda, po nich nasledoval rodový archív Červenokamenskej línie Pálfiovcov. V rukopise ostal prakticky dokončený inventár Panstva Pezinok a Sv. Jur, ktorý sa nám po rokoch podarilo formálne sfinalizovať a odovzdať do používania. Posledný archívny súbor, na ktorom pracovala – Ústredná správa majetkov malackej línie rodu Pálfi – patrí medzi najväčšie a najnáročnejšie fondy svojho druhu na Slovensku. Zo štyroch fondových oddelení stihla zinventarizovať tri a čiastkový inventárny súpis slúži ako dočasná interná pomôcka.

Počas práce na pálfiovských fondoch musela riešiť množstvo metodických problémov. Aj nás, mladších kolegov, vždy upozorňovala na to, že správa šľachtických majetkov a písomnosti, ktoré vyprodukovala, vznikli na základe súkromného práva, a tak pri vzniku, obehu a ukladaní písomností nebol pôvodca ničím viazaný. Preto sa tieto fondy nedajú porovnávať s registratúrami štátnych inštitúcií a nedá sa na ne aplikovať ani metodika sprístupňovania registratúrnych fondov. Z. Bakošová dobre chápala, že štruktúru usporiadania takýchto fondov musí vytvoriť súčasný archivár a podklady k tomu môže čerpať často len zo spracovávaného fondu. Týmto prístupom krôčik po krôčiku, bez okázalosti, ale o to usilovnejšie pomáhala rozvíjať archívnu

metodiku a svojou každodennou spracovateľskou prácou prispela nemalou mierou k rozvoju archívnej vedy v tejto oblasti.

Metodiku, ale aj psychológiu a veľkú dávku empatie potrebovala tiež pri získavaní nových akvizícií. V rokoch 1993 – 2006 bola tajomníčkou a „dušou“ Ohodnocovacej komisie v Slovenskom národnom archíve, prostredníctvom ktorej sa realizoval nákup archívnych dokumentov od občanov. Komunikácia s predávajúcimi bola niekedy naozaj náročná a množstvo úradovania prinášalo vrásky na čele, ale prostredníctvom komisie sa podarilo získať viacero hodnotných akvizícií. A Zorkina precízna evidencia slúži ako základná pomôcka dodnes.

Svoje poznatky a skúsenosti publikovala vo viacerých štúdiách a odborných článkoch. V Slovenskej archivistike vyšla jej štúdia *Pramenná hodnota urbárov Hlohovského panstva* (1991), zásadný podiel mala aj na vzniku štúdie *Fondová príslušnosť archívnych dokumentov tvoriacich komplex archívnych fondov rodu Pálfi* (spoluautorka M. Kuzmíková, 2001). Články k dejinám svojho rodného mesta a okolia publikovala v regionálnom periodiku *Balneologický spravodajca – Hospodársky a sociálny vývoj Piešťan v 16. - 18. storočí* (1990), *Sídliskový vývoj Piešťan 13. - 17. storočia* (1993 – 1994), *Červenokamenská línia Pálfičovcov a Piešťany* (1995), *Využitie novovekých písomných prameňov k starším dejinám obce Banka* (1995). V zborníku z konferencie *K dejinám vied a techniky v okrese Trnava* vyšiel jej príspevok pod názvom *Uplatnenie technického pokroku v lesnom hospodárstve veľkostatkov Smolenice a Dobrá Voda* (1990). Napokon na monografii „Evanjelici v Petržalke“ sa podieľala takmer 50-stranovou kapitolou *Z histórie Petržalky a Rusoviec* (2014).

Zorku Bakošovú som spoznala počas povinnej archívnej praxe. Neskôr, po mojom nástupe do Slovenského národného archívu, sa stala mojou kolegyňou. V našom oddelení bola vždy akousi neoficiálnou patrónkou všetkých mladých začínajúcich archivárov. S obdivuhodnou trpezlivosťou nám pomáhala preniknúť do tajov spracúvania mimoriadne náročných fondov šľachtických rodov, a tým aspoň trochu zmenšiť našu nevedomosť. Bolo príjemné vedieť, že je tu niekto, kto nás so žiadnou otázkou – nech by bola akokoľvek hlúpa – nepošle „do regálu“. A zvykli sme si aj na to, že mnohé svoje múdre rady a poctivou prácou nadobudnuté poznatky nám vždy nezištne odovzdávala so slovami „ale veď ja o tom skoro nič neviem“. My z toho „skoro ničoho“ čerpáme dodnes.

Zorka, prajeme Ti ešte veľa krásnych dní, pevné zdravie a pohodu v kruhu Tvojich najbližších.

Erika Javošová
Slovenský národný archív

K ŽIVOTNÉMU JUBILEU MÁRIE ČAJKOVEJ

Dňa 12. februára sme si pripomenuli 70. výročie narodenia našej bývalej spolupracovníčky Márie Čajkovej, rod. Giertlovej.

Narodila sa v obci Podbrezová v okrese Brezno. Základnú školu navštevovala v Čiernom Balogu do roku 1968. V štúdiu pokračovala na Strednej ekonomickej škole v Banskej Bystrici, ktorú úspešne ukončila v roku 1972. Banskej Bystrici ostala verná počas celej profesijnej činnosti. Začínala ako administratívna pracovníčka. Jej prvým pracoviskom bola Stavindustria PSV (Pomocná (pridružená) stavebná výroba), od roku 1978 Okresný národný výbor, odbor školstva a od roku 1980 až do roku 1993 Krajský inšpektorát autoškôl, keď začala svoju archívnu činnosť ešte na pôvodnom pracovisku Okresného archívu v Banskej Bystrici, v budove starej radnice.

Výrazne napomáhala pri veľkom sťahovaní archívov v rokoch 1996 – 1997 na nové pracovisko na Komenského ulici v Banskej Bystrici. V rokoch 1995 – 1997 úspešne absolvovala štvorsemesestrálny kurz archívniectva na Inštitúte pre verejnú správu v Bratislave. V archíve sa venovala spracúvaniu a sprístupňovaniu archívnych fondov, vyhotoveniu archívnych pomôcok a predovšetkým predarchívnej starostlivosti. Po zlúčení banskobystrickej pobočky so Štátnym archívom v Banskej Bystrici v roku 2015 sa jej posledným pracoviskom stalo oddelenie služieb verejnosti, kde naďalej vykonávala štátny odborný dozor na úseku správy registratúry orgánov verejnej správy a právnických osôb. Vedomosti z odbornej praxe uplatnila pri odbornom vzdelávaní k predarchívnej starostlivosti. Pre jej pedantnosť, vysokú lojálnosť a srdečnosť bola oporou nielen pre vedenie archívu, ale aj pre svojich kolegov. Svojej práci sa vždy venovala naplno a ochotne. Chut' vzdelávať sa a systematicky pracovať ju zaradili do pozície vysokokvalifikovaného pracovníka, ktorý v oblasti predarchívnej starostlivosti zastával pozíciu nielen odbornou-konzultačnú, ale i metodickú.

Drahá Marienka, k Tvojmu životnému jubileu Ti v mene všetkých pracovníkov Štátneho archívu v Banskej Bystrici želáme predovšetkým zdravie, veľa pozitívnej energie a dostatok času na spoločné chvíle v rodinnom kruhu.

Alena Bolfová
Martin Ceber
Štátny archív v Banskej Bystrici

JUBILANTKA MÁRIA HAJDUOVÁ

Hoci archivári sú v rámci svojej profesie pomerne stabilní zamestnanci, nie každý odpracuje v archíve takmer päťdesiat rokov, pričom ich strávi len na dvoch pracoviskách v tom istom meste. Iba nedávno v máji sme si pripomenuli okrúhle jubileum jednej takto profesijne vernej Košičanky, bez ktorej si okrem iného iba ťažko predstaviť dobrú zábavu na ľubovoľnom archívnom podujatí – milej a priateľskej Márie alebo ako ju všetci poznáme – „Mariky“ Hajduovej.

Do niekdajšieho okresného archívu Košice-vidiek nastúpila na miesto archivárky už krátko po skončení strednej školy ako dvadsaťročná a pracovala tu dlhých osemnásť rokov. Počas nich si postupne prešla prakticky všetkými druhmi odborných archívnych činností a aj keď ju najviac zaujala oblasť predarchívnej starostlivosti, nevyhýbala sa ani neveľmi obľúbenej, avšak pre archív potrebnej, ekonomicko-administratívnej činnosti. V bádateľni tohto archívu po nej okrem iného zostali aj viaceré inventáre fondov či ich častí, predovšetkým z oblasti niekdajších národných výborov.

I táto jej všestrannosť a samotná pracovná zanietenosť stáli v pozadí ponuky a jej následného prestupu do Archívu mesta Košice. Toto pracovisko, v ktorom strávila nasledujúcich tridsať rokov, Marike poskytlo dostatok priestoru aj na využitie jej výnimočných operatívno-organizačných schopností. Zaiste aj svojim vždy príjemným vystupovaním sa Marika postupne presadila v spolupráci s množstvom mestských organizácií v pôsobnosti archívu, čím prispela k výraznému skvalitneniu jeho činnosti. Predarchívna starostlivosť potom dlhé roky patrila medzi hlavné oblasti jej rozsiahleho lektorského pôsobenia. Pod jej vedením prevzalo oddelenie novších dejín množstvo archívnych fondov po zaniknutých mestských podnikoch a organizáciách. Na ich sprístupňovaní sa následne podieľala nielen svojou odbornou prácou, ale aj prípravou a vydaním sprievodcu po archívnych fondoch Archívu mesta Košice či dokonca starostlivosťou o získanie a dobudovanie novej bádateľne archívu. V nových priestoroch potom zorganizovala množstvo podujatí a prednášok propagujúcich predovšetkým históriu mesta. Dlhší čas spolupracovala aj na delimitácii archívnych fondov medzi mestom Košice a Štátnym archívom v Košiciach.

Popri výkone archívnej práce sa Marika nikdy nevyhýbala ani iným aktivitám. Prakticky od jej založenia je aktívnou členkou Spoločnosti slovenských archivárov a aktívnou autorkou viacerých príspevkov do Fóra archivárov. Ako presvedčený lokálpatriot nechýbala v Košickom dejepisnom spolku, pracovala aj v názvoslovnej komisii mesta i v mestskej komisii pre pamätihodnosti. Je prirodzené, že už vzhľadom na všetky vyššie uvedené aktivity nemohla chýbať ani pri obnovení barokového súsošia Immaculaty (súsošie Nepoškvrnenej Panny Márie) na Hlavnej ulici v Košiciach.

Okrem jej schopností a celoživotných praktických skúseností práve propagácia mesta a Marikine všestranné aktivity v tomto smere zrejme prispeli k jej menovaniu za riaditeľku Archívu mesta Košice po odchode jeho dlhoročného riaditeľa Jozefa Kírsta. Hoci aj počas jeho riadenia vytvorili spolu veľmi dobre fungujúci priateľský tandem, čo sa už v tom období odrazilo na úspešnom pôsobení archívu, po nástupe do funkcie akoby vliali do Mariky aj do archívu novú krv. Aktivita striedala aktivitu,

podujatie zasa podujatie. Vtedajší spolupracovníci zaiste ocenili zlepšenie pracovného prostredia, získanie ďalších priestorov na uloženie archívnych dokumentov i dokončenie rekonštrukcie a modernizácie archívnej budovy, do ktorej patrilo i vybavenie archívu novou technikou, napríklad i pohyblivými otočnými regálmi. Vo vnútri archívu dokončila reorganizáciu a usporiadanie archívnych dokumentov medzi jednotlivými pracoviskami. V oblasti modernizácie archívnych činností presadila dva projekty a realizáciu rozsiahlej digitalizácie najcennejších archívnych fondov mesta. Pod jej vedením boli naskenované všetky dokumenty archívu do r. 1526 aj s pôvodnými pomôckami a rukopisné či strojopisné archívne pomôcky boli prepísané do elektronickej podoby. Nemalú pozornosť venovala ochrane najvzácnejších dokumentov archívu a pričínala sa o postupné reštaurovanie poškodených mestských kníh a protokolov. Spoluprácou s reštaurátorskými dielňami sa jej podarilo získať viaceré faksimile, opäť s cieľom ochrániť najvýznamnejšie dokumenty mesta.

Za podiel na všestrannom rozvoji archívu boli Marike rezortom vnútra udelené viaceré významné archívne ocenenia – Križkova medaila aj medaila Ministerstva vnútra SR „Za zásluhy o rozvoj verejnej správy“.

Činnosť archívu propagovala vydávaním kalendárov mesta Košice, na webovej stránke mesta, vo Fóre archivárov či rôznymi prezentáciami počas Dní mesta Košice a Dní otvorených dverí mestského archívu. Na medzinárodnej úrovni počas jej pôsobenia Archív mesta Košice významne spolupracoval s archívami a archivármi z Maďarskej republiky i Českej republiky, kultúrnymi inštitúciami mesta a vysokými školami. Zorganizovala aj niekoľko medzinárodných konferencií vrátane rozsiahlej spolupráce na zabezpečení rôznych podujatí v roku 2013, v období, keď sa mesto Košice stalo držiteľom titulu Európske hlavné mesto kultúry. Vedenie mesta všetky tieto Marikine aktivity ocenilo udelením Ceny mesta za rok 2020.

Krátko pred svojím odchodom do dôchodku ešte pripravila a presadila podpis dohody o spolupráci s Univerzitou Komenského v Bratislave na spoločnom projekte digitalizácie PAMMAP, Pamäť mesta Bratislava – Pamäť mesta Košice, ktorý sa v archíve už začal realizovať.

Aj vzhľadom na to, že Mária Hajduová odišla na zaslúžený odpočinok iba nedávno, poprajme jej, nech si ho užije v zdraví a naplno. Nech má viac času na stretnutia so svojimi najbližšími, synom Petrom, dcérou Zuzanou a obľúbenými vnúčatami Agátkou a Martinkom, ktorí spolu s mamou žijú vo vzdialenej Prahe. Nesebecky jej tiež zaželajme, nech si častejšie zájde do svojej dedičnej tokajskej vinice, rodiacej vynikajúce víno, ktoré mimochodom spolu s Marikou nechýbalo na žiadnom priateľskom posedení. Nech má dostatok času na obľúbené knihy a iné záľuby, na ktoré jej počas trošku workoholického života zostávalo iba málo voľného času. Na záver Marike prajme, tento raz celkom sebecky, nech si nájde čas aj na nás, svojich priateľov, počas stretnutí na niektorom z archívnych podujatí.

Ivan Tichý
Slovenský národný archív

ŽIVOTNÉ JUBILEUM MILENY OSTROLUCKEJ

Personálne obsadenie Štátneho archívu v Košiciach medzi vznikom v roku 1951 a ostatnou reformou archívov v roku 2015 je späté so stabilitou jeho vedenia a zároveň kontinuitou, ktorou boli všetci traja riaditelia spojení. Eugen Bidovský (1951 – 1970) archív založil, vybudoval a rozbehol, Ladislav Ružička (1971 – 2000) stál vyše pätnásť rokov po jeho boku a rovnako Milena Ostrolucká (2001 – 2015) bola takmer desaťročie Ružičkovou zástupkyňou. Košickému archívu patrí v stabilite pomyselne druhé miesto, menej riaditeľov mal v tomto období len archív v Bytči.

PhDr. Milena Ostrolucká, rod. Čuboňová, sa narodila 22. apríla 1953 na Morave vo Vsetíne. Po stredoškolských štúdiách v rodisku nastúpila na štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1971 – 1976) v odbore dejepis – latinský jazyk. Po štúdiách sa s rodinou usadila v Košiciach a v októbri 1977 nastúpila ako odborná archivárka do Archívu mesta Košice. Jej doménou sa aj vzhľadom na jazykové znalosti stali staršie archívne dokumenty, predovšetkým cechové fondy a zbierka dokumentov rozličnej proveniencie. V roku 1983 vykonala rigoróznú skúšku v odbore história a získala titul PhDr. Po trinástich rokoch zmenila pôsobisko, zostala ale verná archívnictvu, z Archívu mesta Košice prestúpila do Štátneho oblastného archívu v Košiciach. Tu za 25 rokov v spolupráci s kolegami zinventarizovala množstvo fondov, napríklad verejnosprávne výbory, Košickú župu či vodohospodárske úrady. Podieľala sa na katalogizácii firemného registra Krajského súdu v Košiciach a Zbierky cirkevných matrik.

1. januára 2001 prevzala po Ladislavovi Ružičkovi vedenie archívu, pribudli jej manažérske a personálne povinnosti. Z tých prvých treba spomenúť úspešné zavŕšenie rekonštrukcie budovy Vodárenská, ktorá je dodnes, dvadsať rokov po otvorení, najmodernejšou archívnu budovou v Košickom kraji. Čo sa týka práce s ľuďmi, kolegom vstúpila dôležitosť vzájomnej kooperácie, zároveň vedela pracovné úlohy rozdeliť podľa záujmov a schopností zamestnancov, čím sa zvyšovala efektivita fungovania archívu a zároveň spokojnosť zamestnancov. Týmito zásadami sa Milena Ostrolucká stala vzorom pre ďalšie generácie v archíve.

Počas celej svojej pracovnej kariéry, a vlastne dodnes, využíva jubilantka aj svoj druhý vyštudovaný odbor – latinčinu – a to nielen pri spracúvaní archívnych dokumentov v archíve, ale aj pri výskume vo vatikánskych archívoch. V rokoch 1993 – 2008 bola členkou pracovnej skupiny slovenských archivárov, ktorí vykonávali systematický výskum prameňov k dejinám Slovenska a Slovákov vo Vatikáne. Latinčinu vyučovala aj kolegov archivárov z východného Slovenska, na Strednej zdravotníckej škole v Košiciach a na Univerzite veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach. V rokoch 2009 – 2017 vyučovala na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika voliteľný predmet Archívy a archívnictvo na Slovensku. Dbala aj o vlastný jazykový rozvoj, absolvovala Letnú školu maďarského jazyka v Debrecíne, kurzy nemeckého a talianskeho jazyka. Je členkou Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, Spoločnosti slovenských archivárov, Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, Spišského dejepisného spolku a v neposlednom rade Dejepisného spolku v Košiciach, ktorého je podpredsedníčkou.

V publikačnej činnosti sa venovala regionálnym dejinám, dejinám cechov, správe mestského hospodárenia, dominikánom v Košiciach. Bola autorkou a spoluautorskou viacerých obecných či mestských monografií (dve monografie Bašky, dve Nižného Klátova, ďalej Stropkov, Bukovec, Družstevná pri Hornáde), je spoluautorkou viacerých dielov Dejín Košíc v dátach a autorkou viac ako 20 štúdií. Na rôznych fórach prezentovala Štátny archív v Košiciach, jeho fondy, zbierky i knižnicu. V rokoch 2001 – 2013 bola členkou redakčnej rady odborného časopisu Slovenská archivistika.

Po tridsiatich ôsmich odpracovaných rokoch v archíve po odchode do dôchodku nestratila kontakt s komunitou ani vedou, vydala niekoľko monografií a zamestnala sa v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach, kde pracuje na projekte biografického slovníka Košičanov. Na svojom domovskom pracovisku je častou a vítanou návštevou. Tešíme sa nielen z jej perfektnej slovenčiny, na základe ktorej nikto neuhádne jej rodisko, ale aj z jej humoru a šibalského úsmevu. Koncom apríla má narodeniny okrem Mileny Ostroluckej aj ďalšia dlhoročná pracovníčka archívu Zuzana Kleščinská. Ich dátumy narodenia sú identické s dátumami narodení dvoch negatívnych osobností svetových dejín, čo bolo viackrát predmetom milých diskusií.

Milena, k vzácnemu životnému jubileu Ti v mene kolektívu Tvojho archívu želám pevné zdravie a veľa príjemných chvíľ v kruhu Tvojej rodiny – manžela Jána, dcér Alexandry a Mileny, syna Jána a šiestich vnúčat.

Richard Pavlovič
Štátny archív v Košiciach

K ŽIVOTNÉMU JUBILEU VIERY VERDONOVEJ

Dňa 18. marca 2023 sa krásneho životného jubilea 70 rokov dožíva naša bývalá kolegyňa Mgr. Viera Verdonová, rod. Gáliková. Viki, ako sme ju všetci volali, sa narodila 18. marca 1953 v Lučenci, v rodine Pavla Gálika a Zuzany, rod. Širkovej. Základnú deväťročnú školu absolvovala v Lučenci, potom navštevovala SVŠ Boženy Slančíkovej-Timravy v Lučenci. Po maturite jej kroky viedli do Bratislavy na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského, kde vyštudovala odbor knihoveda – vedeckotechnické informácie a nemčina. Po absolvovaní štúdia pracovala v rokoch 1976 – 1980 ako odborná asistentka – knihovníčka v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Ako to už býva zvykom, život ju zavial na druhý koniec republiky. Kvôli práci svojho manžela Petra – rodeného Prešovčana – sa presťahovala na východ Slovenska a stala sa z nej „východniarka.“ Po skončení materskej dovolenky s dcérou Kristínou (*1980) pracovala najprv v Štátnom okresnom archíve v Prešove (1982 – 1985) a potom v Štátnom archíve v Prešove. Okrem obdobia materskej dovolenky so synom Richardom (*1987) zostala tomuto archívu verná viac ako 30 rokov, do svojho odchodu do dôchodku v roku 2016.

Hlavnou pracovnou náplňou Viki Verdonovej bolo sprístupňovanie archívnych fondov, predarchívna starostlivosť a keďže bola vyštudovaná knihovníčkou, mala na starosti archívnu knižnicu, ktorú sprístupnila systémom BACH. Výpočet inventárov, ktorými sprístupnila archívne fondy za 30 rokov jej pôsobenia, by bol dlhý. Spomeniem aspoň najdôležitejšie pomôcky: inventáre Magistrát mesta Prešova – Úradné knihy 1424 – 1949, Pomocné knihy 1707 – 1945, Súdne spisy 1541 – 1881, Piaristi v Sabinove 1726 – 1922, Cirkevné fondy 16. st. – 1951, Súdne písomnosti Šarišskej župy 1254 – 1852, katalógy KNV v Prešove – Cirkevný odbor 1949 – 1960, Odbor pracovných síl a sociálneho zabezpečenia 1949 – 1960. Inventárom sprístupnila Krajský zväz spotrebných družstiev v Košiciach (1875) 1932 – 1962 a tiež množstvo menších fondov. V rámci predarchívnej starostlivosti sa venovala kontrolám a prieskumom u pôvodcov registratúr, schvaľovaniu registratúrnych poriadkov a plánov, vyradovaniu písomností a usmerňovaniu pracovníkov v týchto subjektoch. Prispievala článkami o starých knižničných fondoch archívu do časopisu Knižnice a informácie a tiež rôznymi recenziami do Slovenskej archivistiky. Po odchode riaditeľa Michala Pavla na jeho vlastnú žiadosť v jeseni 1992, bola Viki Verdonová dočasne poverená vedením Štátneho archívu v Prešove. Práve pod jej vedením prebehlo presťahovanie archívnych dokumentov do nových priestorov v adaptovanej budove kláštora františkánov v Nižnej Šebastovej na prelome rokov 1992/1993. Za prácu v archíve jej v roku 2003 pri príležitosti 50. narodenín udelili Križkovu medailu.

My, jej bývalé kolegyně, sme si u Viki cenili jej prívetivosť, priateľstvo, ochotu pomôcť a poradiť aj v našich súkromných starostiach. Radi sme počúvali jej cestovateľské zážitky, pretože Viki bola vášnivá cestovateľka a snáď len dvakrát vynechala povestné poznávacie zájazdy organizované odborom archívov a registratúr. Odmenou jej bolo množstvo zážitkov, mnoho priateľstiev a poznanie skoro celej Európy. Som presvedčená, že keby covid nezmaril organizovanie týchto poznávacích zájazdov, zúčastňovala by sa ich aj teraz. Je až neuveriteľné, že naša Viki je už siedmy rok na dôchodku. Aktívna však stále zostala, ani ináč sa to nedá, keďže s láskou vypomáha pri starostlivosti o tri vnučky, čo jej robí nesmiernu radosť. Napriek tomu si vždy nájde čas prísť k nám do archívu a zaspomínať si na „staré časy“ i povypytať sa na novinky. A my ju stále radi vidíme.

Milá Viki, v mene všetkých kolegov Ti prajem do ďalších rokov pevné zdravie, šťastie, radosť a pohodu v kruhu najbližších. Užívaj si dôchodok plnými dúškami a s Tvojím pozitívnym prístupom k životu. Všetko najlepšie k neuveriteľnej sedemdesiatke!

Daniela Pellová
Štátny archív v Prešove

JUBILANT LADISLAV VRTEL

Ladislav Vrtel pochádza z rodu, ktorý už v piatom pokolení nesie poslanstvo a energiu štúrovskej generácie predovšetkým v oblasti kultúry. Jeho praprastarým otcom bol August Horislav Krčméry, štúrovec, druh Sládkovičov, hudobný skladateľ, zberateľ a upravovateľ ľudových piesní. Práve on je autorom melódie, na ktorú Sládkovič zložil text, a spolu tak dali vzniknúť klenotu národnej hymnológie – piesni Hojže Bože. Meno Augusta Horislava Krčméryho však súvisí aj s ďalšou osobitne významnou melódiou, slovenskou štátnou hymnou. Upravil totiž pôvodne melancholický charakter ľudovej piesne Kopala studničku (U studničky stála) do pochodového dvojštvrtového rytmu. Nová energia melódie zaujala Janka Matúšku, ktorý na Krčmérym znotovaný záznam napísal text burcujúcej revolučnej piesne. Tá tvorí súčasť dnešnej štátnej symboliky Slovenskej republiky, na ktorej podobe má významný podiel jeho prapravnuk, heraldik Ladislav Vrtel.

Narodil sa v Bratislave 3. apríla 1953 do rodiny plnej hudby. Jeho matka Jela, dcéra Štefana Krčméryho, tajomníka Matice slovenskej a kľúčovej osobnosti slovenského kultúrneho života v 20. rokoch 20. storočia, bola opernou speváčkou. Otec Albín Vrtel, husľový virtuóz, neskôr profesor na bratislavskom konzervatóriu, chcel mať z troch detí tiež hudobníkov a synovi Ladislavovi pripadli husle.

Viac ho však očarili rytieri. Spočiatku tí z rozprávok, ktoré svojmu vnukovi rozprávala Hela Krčméry, vdova po Štefanovi, prvá rozhlasová rozprávarkarka, známa ako Teta Hela. A najmä rytierske erby. Spočiatku romantický záujem o ne sa neskôr premenil na serióznu túžbu spoznať ich podstatu a hľadanie dôvodu, prečo tento, svojím pôvodom stredoveký fenomén, tvorí už deväťsto rokov súčasť európskej identity aj v modernom svete. Záujem o heraldiku ho priviedol k štúdiu archívnictva a pomocných vied historických na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1971 – 1976). Už tu ho zaujal erb nielen ako historický prameň, ale aj jedinečná heraldická estetika či psychologické aspekty vzťahu nositeľa k svojmu erbu (vlajke). Keď sa ho vtedy spýtali, čo by chcel v heraldike dosiahnuť, odpovedal spontánne: „Aby heraldika na Slovensku znovu ožila!“. Nik, ani on sám, si v tých „normalizačných“ časoch nedokázal predstaviť, že sa jeho sen raz splní, navráti sa nielen historická slovenská národná symbolika, no ožijú aj mestské, obecné a krajské erby, prebudí sa cirkevná či dokonca občianska heraldika. A to všetko bude z veľkej časti jeho dielom.

Svoje archívárske ostrohy získaval v rokoch 1976 – 1979 v Štátnom archíve v Bratislave (vtedajší Štátny oblastný archív v Bratislave), pričom v rokoch 1976 – 1977 absolvoval ročnú základnú vojenskú službu v Michalovciach. V roku 1979 nastúpil na odbor archívov a registratúr (vtedajšiu Archívnu správu ministerstva vnútra), kde sa jeho agendou stala predarchívna starostlivosť. Pri archívnej správe však nedávno predtým (1975) vznikla Heraldická komisia, ktorá mala za cieľ obnoviť či upraviť erby vtedajších miest. Ladislav Vrtel sa tak dostal do blízkosti a zakrátko i priamo do centra vtedajšieho heraldického diania, keď sa v roku 1979 stal na takmer štyridsať rokov tajomníkom tejto komisie. Vybavoval heraldickú agendu, formuloval odborné stanoviská, publikoval, vystupoval na sympóziách a konferenciách.

Ako mladý heraldik sa angažoval o návrat historickej slovenskej symboliky do štátneho znaku. Len čo sa, ešte v časoch totality, ukázala prvá možnosť prezentovania

tejto témy v tlači, bez zaváhania tak začiatkom roka 1989 urobil. Jeho článok *Korene národného symbolu* (Literárny týždenník) sa stal základom celonárodnej diskusie o štátnych symboloch. Aby rozšíril diskusiu aj do českých krajín, na IV. celoštátnom stretnutí heraldikov v Ostrave v dňoch 14. – 15. októbra 1989 inicioval petíciu za návrat historických symbolov Slovenska a Čiech do štátnej symboliky. Petícia (*Stanovisko účastníkov celoštátneho stretnutia heraldikov*) bola zaslaná najvyšším stranickým a štátnym predstaviteľom (ÚV KSČ, ÚV KSS, ÚV NF ČSSR, ČNR, SNR).

V čase nežnej revolúcie v rokoch 1989 – 1990 zastupoval slovenskú stranu počas zasadnutí českých a slovenských heraldických expertov pod vedením podpredsedu Federálneho zhromaždenia Zdeňka Jičínského (5. februára 1990), neskôr Jozefa Stanka a napokon predsedu Federálneho zhromaždenia Alexandra Dubčeka (14. marec 1990). Dôsledne sa zasadzoval o federatívne (symetrické) riešenie štátneho znaku Českej a Slovenskej federatívnej republiky.

Jeho koncepcia vytvorenia súboru štátnych symbolov, hlásiaca sa k najlepším tradíciám domácej stredovekej heraldiky a zároveň k prameňom národnej symboliky z roku 1848, bola presvedčivá, prijatá vládou Slovenskej republiky a uzákonená Slovenskou národnou radou a Ladislav Vrtel sa tak stal autorom heraldického riešenia štátneho znaku Slovenskej republiky (1990, 1992), štátnej vlajky Slovenskej republiky (1992) a štátnej pečate Slovenskej republiky (1990, 1992), ako aj autorom heraldického riešenia štandardy prezidenta Slovenskej republiky (1993). Kresbu štátnych symbolov podľa ním navrhnutého riešenia realizoval grafik Ladislav Čisárik. Obaja sa verejne vzdali nárokov na honorár za vytvorenie štátnych symbolov Slovenskej republiky. Stručný pohľad na pôvod a vývoj slovenského znaku podal v knižke *Na troch výškoch biely kríž* (1990), predstavujúcej vôbec prvú monografiu venovanú tejto téme.

Aktivity Ladislava Vrtela v oblasti kodifikovania štátnej symboliky, práce na formulovaní ústavných článkov a zákonov neskôr logicky prešli do trvalého úsilia o kultivovanie používania štátnych symbolov, najmä štátnej vlajky. Dohľad nad správnym používaním štátnych symbolov Slovenskej republiky sa stal takmer jeho životným poslaním. Metodiku správneho a dôstojného používania štátnych symbolov zhrnul v publikácii *Štátne symboly Slovenskej republiky* (2010).

V oblasti regulovania erbovej tvorby na Slovensku malo rozhodujúci význam konštituovanie Heraldického registra Slovenskej republiky v roku 1990. Na heraldicky správne slovné formulácie registrovaných erbov bolo potrebné spracovať jednotnú slovenskú heraldickú terminológiu. Ako neúnavný tajomník Heraldickej komisie postupne publikoval v Slovenskej archivistike sériu štúdií na túto tému a v roku 2009 celú problematiku sústredil do dôležitej publikácie *Heraldická terminológia* (2009).

Na zaručenie vysokej heraldickej kvality registrovaných erbov sa angažoval za vytvorenie viacerých heraldických poradných orgánov. Bola to predovšetkým už spomenutá Heraldická komisia, ktorej predmet sa po roku 1990 rozšíril aj na obecné erby a komunálnu heraldiku ako takú, vrátane erbov samosprávnych krajov, ale tiež zbor heraldických konzultorov rímskokatolíckej a gréckokatolíckej cirkvi (2008), ďalej Heraldická komisia evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku (2010) či Heraldické kolégium pre výskum a tvorbu občianskych erbov (1997).

K zatraktívneniu tvorby kvalitných erbov a ich registrácie na Slovensku prispelo aj založenie troch knižných edícií registrovaných erbov, a to *Heraldického registra*

Slovenskej republiky (spolu s Petrom Kartousom), z ktorého dosiaľ v rokoch 2000 – 2011 vyšlo osem zväzkov, ďalej *Heraldického almanachu* (spolu s Petrom Kartousom a Lenkou Pavlíkovou), zameraného na publikovanie rodových občianskych erbov, z ktorého dosiaľ v rokoch 2008 – 2020 vyšlo šesť zväzkov a napokon edíciu *Thesaurus heraldicum ecclesiasticum* (spolu s Lenkou Pavlíkovou), špecializovaného na cirkevnú heraldiku všetkých konfesií, z ktorého dosiaľ vyšli dva zväzky (2019, 2022).

K zvýšeniu heraldickej kultúry na Slovensku prispelo aj inštalovanie Ladislava Vrtela ako herolda „Slovensko“ a jeho uvedenie na stretnutí heroldov 24 krajín v roku 2006 v škótskom St. Andrews na kongrese Medzinárodnej heraldickej akadémie, ktorej je oslávenec členom a od roku 2002 akademikom (v kresle č. 12). Ako herold sa zúčastňuje heraldických slávností pri odovzdávaní erbových listín (slávnostných osvedčení o zapísaní erbu do Heraldického registra SR) mestám, obciam, farnostiam či fyzickým osobám.

Ako sme už spomenuli, publikačná činnosť Ladislava Vrtela je veľmi široká. Medzi jeho najvýznamnejšie práce nepochybne patrí prehľad vývoja heraldiky na Slovensku, ktorý podal v knihe *Osem storočí slovenskej heraldiky / Eight centuries of the Slovak heraldry*, ktorá vyšla už v troch vydaniach (1999, 2003, 2017). Mimoriadny význam pre slovenskú heraldiku malo aj edovanie základného heraldicko-právneho spisu Bartola de Saxoferrato *Tractatus de insigniis et armis / Traktát o znameniach a erboch* podľa benátskej prvotlačky z roku 1472, uloženej v Archíve Košického arcibiskupstva (2009, preklad Mária Munková).

V ostatných rokoch sa však znova vrátil k štátnej symbolike. Už po roku 1993 si vzal za dlhodobý cieľ nielen sústrediť a spracovať dokumenty k štátnej symbolike, ktoré sú uložené v slovenských archívoch, ale dostať na Slovensko zo zahraničia aspoň v digitálnej podobe podľa možnosti všetky dokumenty k našej štátnej symbolike aj z nášho česko-slovenského a z uhorského obdobia. Vďaka jeho vytrvalosti, ale aj vďaka porozumeniu českých a maďarských archivárov sa tento zámer napokon podaril. Po spracovaní tejto rozsiahlej pramennej bázy mohol problematiku vývoja štátnej symboliky prezentovať v sérii štúdií, ale tiež v samostatných monografiách: *Štátne symboly v rokoch 1939 – 1945* (2020), *Slovenský znak, jeho pôvod a vývoj do roku 1918* (2021) a *Štátne symboly Československa a Slovenska v rokoch 1918 – 1993* (2022). Tému spracoval aj vo forme rozsiahlej výstavy *Slovensko v štátnej symbolike*, ktorej prvá vernisáž sa uskutočnila na Bratislavskom hrade v septembri 2022 a nasledovali ďalšie jej inštalácie v Košiciach, Banskej Bystrici a v ďalších mestách.

Možno povedať, že celý profesionálny život Ladislava Vrtela bol spätý s témou slovenského znaku. V roku 2023, v ktorom si pripomíname tridsiate výročie samostatnej Slovenskej republiky, pripomeňme si tiež, že podoba štátneho znaku, tohto koncentrovaného výrazu slovenskej národnej a štátnej identity, ktorý máme dennodenne na očiach je aj dielom heraldika Ladislava Vrtela. Jeho celoživotné dielo ocenila i prezidentka Slovenskej republiky, ktorá 1. januára 2023 udelila Ladislavovi Vrtelovi štátne vyznamenanie Pribinov kríž I. triedy za mimoriadne zásluhy o kultúrny rozvoj Slovenskej republiky, najmä v oblasti heraldiky.

Lenka Bartalossová
Štátny archív v Bratislave

SPOMIENKA NA LIBUŠKU HRUBÚ

Život je plný paradoxov. V minuloročnom jarnom čísle sme našej bývalej kolegyni a dlhoročnej pracovníčke Slovenského národného archívu, pani Mgr. Libuške Hrubej blahoželali k 70. narodeninám, túto jar so smútkom oznamujeme, že už nie je medzi nami. Po dlhej chorobe nás opustila v skorých ranných hodinách 24. decembra 2022.

Libuška Hrubá sa narodila 27. marca 1952 v Bratislave. Základnú deväťročnú školu absolvovala na Kvačalovej ulici v Bratislave. Po jej ukončení v roku 1967 rozvíjala svoje vzdelanie na Strednej všeobecnovzdelávacej škole Ivana Horvátha, kde v roku 1970 zmaturovala. Jej prvým pracoviskom sa stala špeciálna Komisia na vydávanie osvedčení podľa zákona č. 255/1946 Zb., pôsobiaca pri Ministerstve národnej obrany v Bratislave. V roku 1978 sa novým pôsobiskom stal Ústav historických vied SAV v Bratislave. Na jeho pôde zostala do roku 1983, keď prešla pracovať na Obvodný výbor KSS Bratislava II. Popri zamestnaní si splnila aj svoj dlhoročný sen a na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave vyštudovala archívnicstvo. Štúdium ukončila v roku 1984 diplomovou prácou *Problematika riešenia židovskej otázky ľudáckou vládou na Slovensku v rokoch 1938 – 1942 vo svetle písomností Úradu predsedníctva vlády*.

V novembri 1987 nastúpila do bývalého Oddelenia dejín socializmu Štátneho ústredného archívu v Bratislave, neskôr nazvaného ako Oddelenie nových fondov Slovenského národného archívu. Tu zotrvala až do odchodu do svojho dôchodku v roku 2017. Profesionálne sa orientovala na spracovanie novovekých registratúr. Špecializovala sa na spracúvanie fondov a vypracúvanie archívnych pomôcok k fondom veľkých štátnych úradov a organizácií 20. storočia. Za pracovné zásluhy v archívnicstve jej bola v roku 2002 udelená Križkova medaila.

Pani Libuška Hrubá sa celý život živo zaujímala nielen o dianie vo svete, ale aj okolo seba a nadovšetko milovala svoju rodinu. Jej celoživotnou vášňou boli dobré knihy a filmy. Celý život strávila v Bratislave, ale veľká časť srdca patrila Liptovu, odkiaľ pochádzali jej rodičia. Ďalší kus nechala na Hornej Nitre v horskej dedinke Kšinná. Na týchto dvoch prekrásnych miestach strávila mnohé nádherné chvíle. Tešila sa, ako tam bude tráviť zaslužný odpočinok, ale choroba jej to prekazila. Na jej priateľský úsmev a srdečnosť budeme dlho spomínať.

Alena Gazdíková
Slovenský národný archív

ZA DÁRIUSOM RUSNÁKOM (1932 – 2022)

Dňa 16. decembra 2022 zomrel vo veku 90 rokov JUDr. Dáriuš Rusnák. Rozlúčili sme sa s ním 22. decembra 2022 v Bratislave na Cintoríne Vrakuňa. Smútočného aktu sa zúčastnili rodinní príslušníci na čele s jeho manželkou, priatelia a archivári a prítomný bol aj emeritný prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič.

Smútočný prejav za archívnu obec predniesol Peter Kartous. Krátkymi glosami opísal jeho život tak, ako ho tri desaťročia prežíval spolu s ním a čo o ňom hovoril sám Dáriuš Rusnák.

JUDr. Dáriuš Rusnák sa narodil 20. septembra 1932 v Oravskej Polhore v okrese Námestovo ako piate dieťa v zložitých sociálnych pomeroch hornooravskej rodiny v čase vrcholiacej hospodárskej krízy. Po praslici pochádzal zo starého oravského rodu Klinovských z Klina (okr. Námestovo), ktorým cisár Leopold udelil v roku 1650 zemiansky titul. Z otcovej strany siahali korene na severný Spiš, kde sa jeho predkovia venovali v Javorine – Podspádoch, v blízkosti slovensko-poľských hraníc, tradičnému tatranskému ovčiarstvu. Po vykúpení pozemkov pre Tatranský národný park sa rodina presťahovala na Hornú Oravu.

Osobné vlastnosti, ale aj okolité prostredie formovalo jeho vzťah k povojnovému vývoju u nás. Jeho odvaha a otvorenosť spôsobili, že ho hneď po maturite v júni 1952 zatkli pre údajnú protištátnu činnosť. Stalo sa tak po razii Štátnej bezpečnosti na niektorých študentov gymnázia v Trstenej. Odsúdený nebol len preto, že nebol plnoletý. Napriek tomu sa mu následky vyšetrovacej väzby neskôr neraz pripomínali. Podmienečne ho prijali na právnické štúdium, ktoré ukončil na Univerzite Komenského v roku 1956.

Už počas štúdií prejavoval zvýšený záujem o právne dejiny. Ako pomocný vedecký pracovník u popredného slovenského právnicka a historika akademika Štefana Lubyho získal solídnu orientáciu najmä v oblasti dejín súkromného práva na Slovensku. Žiaľ, na ponúknuté asistentské miesto na katedru občianskeho práva nemohol nastúpiť pre už spomínané problémy. Obmedzenie sa vzťahovalo aj na prácu v justícii, prokuratúre a iných významnejších právnických postoch. Preto prijal možnosť pracovať v miestnej štátnej správe. Od roku 1956 pracoval na úseku všeobecnej vnútornej správy na ONV v Ružomberku, neskôr na KNV v Banskej Bystrici na tom istom úseku a po vzniku československej federácie roku 1968 aj na Ministerstve vnútra SR na civilno-správnom úseku. Jeho konkrétna odborná činnosť sa prevažne viazala k agendám, ako bola priestupková právomoc národných výborov, matriky, štátne občianstvo, územná organizácia, voľby, správa štátnych symbolov, štátna demarkácia a spisová služba. To mu umožnilo komplexnejšie chápať úlohy všeobecnej vnútornej správy a súčasne hľadať možnosti jej alternatívneho vývoja uplatňovaním moderných racionalizačných prvkov. Svoje poznatky Dáriuš Rusnák postupne publikoval v početných odborných i populárno-vedeckých časopisoch. Boli to príspevky smerujúce k právnym úpravám na úseku priestupkov, územnej organizácie, racionalizácie administratívnych činností, zavádzaní výpočtovej techniky do štátnej správy. Významnou mierou sa zaslúžil o skvalitnenie štátnej správy vydávaním pracovných príručiek pre oblasť činnosti národných výborov, napr. na úseku názvov

obcí, ulíc a verejných priestranstiev, číslovania budov. Výrazným spôsobom sa podieľal na riešení celoštátnej úlohy *Projekt racionalizácie činnosti národných výborov* z roku 1974. Výsledná práca sa stala základom zavádzania výpočtovej techniky do činnosti národných výborov, štandardizácie a normalizácie administratívnych prác, revízie právnych predpisov pre oblasť miestnej štátnej správy a pod.

Azda najväčším prínosom k kultúrneniu práce miestnych orgánov štátnej správy bolo vydanie publikácie *Vzory správnych aktov pre národné výbory* z roku 1976, ktorej bol spoluautorom. Publikoval množstvo aktuálnych príspevkov do rôznych časopisov týkajúcich sa územnej a správnej organizácie Slovenska.

Dlhoročná práca a bohaté skúsenosti v administratíve ho predurčili pôsobiť aj pri odbornej výchove pracovníkov miestnych orgánov štátnej správy. Od roku 1978 do roku 1988 pôsobil ako riaditeľ Inštitútu pre národné výbory, kde prednášal predmet *Náuka o štátnej správe*. V daných dobových podmienkach patrili jeho prednášky medzi zaujímavé práce pre presadzovanie moderných organizačných a technických prvkov do výkonu štátnej správy.

V roku 1988 bol z neobjasnených dôvodov odvolaný z tejto funkcie a ustanovený za riaditeľa vtedy Štátneho ústredného archívu SSR. Pre Dáriusa Rusnáka išlo vari o najťažšie rozhodnutie v živote. No rozhodol sa pracovať i v nových podmienkach, v odvetví predsa len trochu vzdialenom, s ľuďmi, ktorých takmer nepoznal a ktorí nepoznali jeho. Napokon sa v Slovenskom národnom archíve udomácnil a pracoval až do odchodu do dôchodku, do konca roku 1998.

Spomínané bohaté životné skúsenosti, organizačné schopnosti a schopnosť psychicky zvládnuť a riadiť pracovné kolektívy s rôznymi odbornými záujmami v podmienkach sťažených spoločenských pomerov sa pozitívne prejavili aj vo funkcii riaditeľa Slovenského národného archívu či arciarchivára, ako sa sám položartom nazýval.

Osobitne treba oceniť jeho prínos pri získavaní archívnych dokumentov slovenskej proveniencie, najmä tam, kde roky pretrvávali kompetenčné spory o tom, kto ich má spravovať a komu patria. Darilo sa mu i preto, že vhodne uplatňoval právny prístup k riešeniu kompetenčných otázok. Treba oceniť aj schopnosť nadväzovať dobré pracovné i neformálne styky so zástupcami iných domácich i zahraničných organizácií a inštitúcií. Bolo dobré, že popri náročnej riadiacej práci si našiel čas i na spoločensky zaujímavú publicistickú činnosť v oblasti právnej histórie, starších a novších slovenských dejín.

Nedá sa nespomenúť jeho často prejavovanú hrdosť na svoj oravský pôvod, slovenský národ, vtipnosť, krásny chlpský spev na početných spoločenských stretnutiach i ochotu druhým pomôcť a poradiť.

Jeho život bol veľmi plodný a plný elánu a životného optimizmu. Bol typickým urasteným chlapom so silným hlasom a v zimných mesiacoch s veľkým klobúkom na hlave. Rád relaxačne navštevoval s rodinou či s priateľmi svoju chatu v Tajove pri Banskej Bystrici. Dožil sa krásneho veku.

Posledné tri desaťročia prežil v rodinnom kruhu spolu s manželkou a častými návštevami svojich detí a príbuzných. Žiaľ, zaslúžený a pokojný dlhoveký život dôchodcu sa aj napriek enormnej snahe lekárov a pani manželky postupne menil na

boj a narastajúce obavy o jeho zdravie a kvalitu života, ktorý sa zavšíl krátko pred Vianocami 2022. Odišiel jeden z najfundovanejších odborníkov na verejnú správu u nás v rokoch 1960 až 2000.

Čeť jeho pamiatke!

Peter Kartous

SPOMIENKA NA ANNU UNTERMAJEROVÚ

Dňa 2. decembra 2022 zomrela po ťažkej chorobe naša bývalá kolegyňa Anna Untermajerová, rod. Urbančoková.

Narodila sa 7. apríla 1953 v Žihárči rodičom Pavlovi Urbančkovi a Anne, rod. Benčíkovej. Vyrastala v rodine presídlencov z Maďarska. Základnú deväťročnú školu navštevovala v Tešedíkove. Stredoškolské štúdium absolvovala na Strednej poľnohospodárskej technickej škole v Nitre v rokoch 1969 – 1973. Pred nástupom do Štátneho archívu v Nitre pracovala v Podniku racionalizácie riadenia poľnohospodárstva v Šali. Do Štátneho archívu v Nitre – detašované pracovisko v Šali – nastúpila v roku 1974, bola zaradená do funkcie administratívno-hospodárskej pracovníčky. Od roku 1976 však už vykonávala prácu archívára. Popri zamestnaní ukončila v roku 1978 diaľkové nadstavbové štúdium archívniectva na Strednej knihovníckej škole v Bratislave. Od roku 1986 pôsobila ako odborná archívárka. V roku 2004 bola vymenovaná do štátnej služby. V Štátnom archíve v Nitre pracovala až do roku 2012, v ktorom odišla do dôchodku.

Jej práca v archíve bola rôznorodá. Venovala sa spracovávaniu a sprístupňovaniu archívnych fondov orgánov štátnej správy a iných právnických osôb, organizovaniu využívania archívnych dokumentov pre verejnosť, príprave a vydávaniu správnych informácií, vyhotovovaniu genealogických rešerší pre domácich a zahraničných žiadateľov, vybavovaní bádateľských návštev a žiadostí a s tým súvisiacemu vedeniu administrácie v študovni archívu. Podieľala sa na usporiadaní, inventarizácii a začlenení časti prírastkov Zbierky cirkevných matrik a vypracovaní lístkového inventára cirkevných matrik. Vypracovala pomôcku k archívnemu fondu Krajský investor bytovej a občianskej výstavby v Nitre 1957 – 1960. Pripravovala cirkevné matriky na mikrofilmovanie do Štátneho ústredného archívu SSR v Bratislave v 1. a 2. etape ich mikrofilmovania v rokoch 1984 – 1986. Zúčastnila sa na roztrieďovaní agendy pracovných skupín pozemkovej reformy Povereníctva pôdohospodárstva. Nemalý podiel mala aj na sťahovaní archívnych dokumentov zo Šale do Bratislavy a z Lúča na Ostrove do Šale a Bratislavy. Vypracovala súpis archívnych dokumentov k dejinám vojenstva (1987). Podieľala sa aj na inventarizovaní pasových písomností podžupana Nitrianskej župy a administratívnych písomností podžupana Tekovskej župy. Pred odchodom do dôchodku pracovala v bádateľni Štátneho archívu v Nitre. Bádateľom sa venovala na odbornej úrovni, zúžitkujúc bohaté skúsenosti zo svojej práce. Napokon, prácu archívárky vykonávala celých 38 rokov. A ani po ukončení pracovnej činnosti sa so svojou prácou nerozlúčila, zaoberala sa genealogickým bádáním profesionálne, poskytujúc služby záujemcom o rodinnú históriu. Mnohokrát sa preto ešte vracala do Štátneho archívu v Nitre, kde sa opätovne stretávala so svojimi bývalými kolegami.

Čeť jej pamiatke!

Edina Turanová
Štátny archív v Nitre

ZOZNAM AUTOROV ŠTÚDIÍ A ČLÁNKOV

Mgr. Anikó Bajuszová, Štátny archív v Košiciach, Bačíkova 1, 041 56 Košice,
e-mail: aniko.bajuszova@minv.sk

Mgr. Anna Beňová, Slezské zemské muzeum, Oddělení historického výzkumu –
Slezský ústav, Nádražní okruh 29, 746 01 Opava,
e-mail: abenova198@gmail.com

Bc. Viktória Cehul'ová, Katedra archívnictva a muzeológie,
Univerzita Komenského v Bratislave, Gondova ulica 2, 811 02 Bratislava,
e-mail: cehulova5@uniba.sk

PhDr. Štefan Hrivňák, Archív mesta Bratislavy, Markova 1, 851 01 Bratislava,
e-mail: stefan.hrivnak@bratislava.sk

Mgr. Diana Kunderová, Štátny archív v Košiciach, Bačíkova 1, 041 56 Košice,
e-mail: diana.kunderova@minv.sk

Mgr. Miriam Kuzmíková, Slovenský národný archív, Drotárska cesta 42,
P. O. BOX 115, 840 05 Bratislava 45,
e-mail: miriam.kuzmikova@minv.sk

CONTENTS

STUDIES AND ARTICLES

Cehuľová, Viktória: Epigraphic Culture of The Rožňava District Until 1650.....	7
Beňová, Anna: Book of Decisions of the Municipality of Prešov (1762 – 1776).....	27
Kuzmíková, Míriam: Central Administration of The Assets of The Pezinok Branch of The Pálfi Family in The Period of Judicial Lockup in The First Half of The 19th Century. A contribution to the history of administration and to the methodology of processing archival fonds of families and estates	47
Kunderová, Diana - Bajuszová, Anikó: Analysis of The Archival Fond of The Royal Law Academy in Košice (1762) 1787 – 1925	74
Hrivňák, Štefan: Section of Archiving And Auxiliary Historical Sciences of The Slovak Historical Society at the Slovak Academy of Sciences. Past, Present, Future	109
LITERATURE	
Reviews and Reports.....	124
Bibliographical Survey of Foreign Archival Periodicals.....	177
REPORTS	201
CHRONICLE	214
LIST OF AUTHORS OF STUDIES AND ARTICLES	238
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS.....	240

POKYNY PRE AUTOROV

Slovenská archivistika (SA) vychádza dvakrát ročne. Jej obsahom sú pôvodné práce autorov, ktoré vznikli ako výsledok ich vlastnej bádateľskej činnosti. Príspevky sú uverejňované v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Výkonná redakcia predkladá príspevky redakčnej rade, ktorá navrhuje recenzentov jednotlivých príspevkov a následne im ich výkonná redakcia zašle. Posudzovanie príspevkov je prísne obojstranne anonymné. Na základe recenzentských posudkov a rozhodnutia redakčnej rady budú autori upovedomení o prijatí či neprijatí ich príspevku. Autori poskytujú svoje príspevky výhradne SA a pred rozhodnutím redakčnej rady ich neposkytnú na publikovanie inému periodiku. Rukopisy sa nevracajú. Autori odovzdaním príspevku do redakcie súhlasia s jeho uverejnením v elektronickej podobe na webovej stránke Ministerstva vnútra SR.

Príspevky sa posielajú v programe Microsoft Word vo formáte doc/docx e-mailom na adresu výkonnej redakcie: slovenska.archivistika@minv.sk. Poznámkový aparát sa umiestňuje na stranu pod čiarou (nie na konci textu). Typ písma – Times New Roman, veľkosť písma 12, veľkosť písma poznámok – 10, riadkovanie – 1,15. K štúdiu je potrebné pripojiť úvodný abstrakt (cca 700 znakov vrátane medzier), 3 – 6 kľúčových slov a záverečné resumé (cca 1 800 znakov vrátane medzier). Výkonná redakcia zabezpečí ich preklad do anglického, resp. iného cudzieho jazyka. Ku každému druhu príspevku autor uvedie aj kontaktné údaje: tituly, adresu pracoviska, e-mailový a telefonický kontakt.

Obrazové prílohy je potrebné zasielať samostatne vo formáte jpg, jpeg, bmp v minimálnom rozlíšení 300 dpi, pričom ich umiestnenie treba jasne vyznačiť v texte a je nutné uviesť ich zdroj (pri fotografiách meno autora, ak je známe).

Pri tvorbe poznámkového aparátu je potrebné riadiť sa normou STN ISO 690 – Dokumentácia a Bibliografické odkazy.

MONOGRAFIA (1 – 3 autori):

- ¹ HRIVŇÁK, Štefan. *Jozef Watzka. Srdcom archivár*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2019, s. 168. ISBN 978-80-971356-6-9.
- ² ČERVENKOVÁ, Ivana – RAGAČ, Radoslav. *Šaštínske panstvo v rukách Habsburgovcov*. Skalica : Regionálna rozvojová agentúra Skalica, 2014, s. 24-25, ISBN 978-80-970317-9-4.

Mená autorov sa oddeľujú pomlčkou s medzerou po oboch stranách. Rozpätie strán sa uvádza spojovníkom bez medzier.

MONOGRAFIA (viac ako 3 autori):

- ³ KODAJOVÁ, Daniela et al. *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Bratislava : Slovart, 2019, s. 245, ISBN 978-80-556-4149-2.

ZBORNÍK ako celok:

- ⁴ LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave; Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2019, 414 s. ISBN 978-83-81111-158-4.

Odkaz na štúdiu v zborníku alebo kolektívnej práci:

⁵ MANÁK, Marián. Cesta k Mnichovskej dohode v správach veľvyslanca USA vo Francúzsku. In KOHÚTOVÁ, Mária – MAREK, Miloš (eds.). *Studia historica Tyrnaviensia 20*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave; Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2019, s. 133-147. ISBN 978-83-8111-152-2.

Odkaz na štúdiu publikovanú v periodiku:

⁶ KERESTEŠ, Peter. Dejiny štátneho archívu v Nitre. I. časť (1949 – 1969). In *Fórum archivárov*, 2019, roč. 28, č. 3, s. 74-78. ISSN 1339-8423.

Odkaz na už uvedený prameň:

⁷ HRIVŇÁK, ref. 1, s. 65.

Ak sú v jednej poznámke uvedené viaceré pramene rovnakého autora, v ďalších poznámkach sa uvádzajú aj prvé slová názvu prameňa:

⁸ HRIVŇÁK, *Jozef Watzka*, ref. 1, s. 123.

Odkaz na elektronický zdroj:

⁹ BÁRTA, Stanislav et al. *Digitální archivnictví* [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2020-02-20], 138 s. ISBN 978-80-210-9450-5. Dostupné na internete: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1407>.

Údaj obsahujúci dátum citovania je povinný.

Odkaz na archívny prameň:

¹⁰ Slovenský národný archív (ďalej len SNA), fond (ďalej len f.) Rod Habsburg – cisárska manufaktúra na majoliku a porcelán v Holíči, 1765 – 1848, inventárne číslo (ďalej len inv. č.) 9, škatuľa (ďalej len šk.) 7.

Všeobecné podmienky:

- Skratkou pre označenie strany/strán je s., čísla č., ročníkov roč. Ročníky i čísla periodík a zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Ak sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať aj čísla dokumentov.
- Ak v prameni nie je uvedené miesto vydania, rok vydania alebo vydavateľstvo, uvádzame: b. m., b. r., b. v.
- V prípade viacerých miest vydania a vydavateľstiev sa názov vydavateľstva pridá k príslušnému miestu vydania: Praha : Argo; Bratislava : Concordia, 1999.
- Ak je viac miest vydania a len jeden vydavateľ, tak miesta vydania oddelíme bodkočiarkou a medzerou: Bratislava; Martin : Osveta, 1956.
- Údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu. Preklad názvu sa môže pripojiť v hranatých zátvorkách.
- Písanie historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín je ponechané na rozhodnutí autora príspevku s tým, že v poznámke uvedie zdôvodnenie, prečo a akým spôsobom sa rozhodol tieto osobné mená písať.

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

Ročník 53 – Číslo 1 / 2023

Vydavateľ/Publisher

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
odbor archívov a registratúr a Slovenský národný archív

Adresa redakcie a administrácia/Address

MV SR Slovenský národný archív,
Drotárska cesta 42, P. O. Box 115, 840 05 Bratislava 45
slovenska.archivistika@minv.sk

Periodicita/Periodicity

Dvakrát ročne/Biannual
(redakčná uzávierka 28. februára a 31. augusta)

Náklad/Print run

150 ks

EV 140/08

ISSN 0231-6722 (tlačené vydanie)

ISSN 2730-0323 (online)

Návrh obálky/Cover design

Nora Nosterská – Perecká kniha z rokov 1681 – 1781, Štátny archív v Trenčíne,
pracovisko Archív Bojnice

Tlač/Print

Centrum polygrafických služieb, p. o. Ministerstva vnútra SR

Za obsah textov zodpovedajú autori.

HIC

est comparatus, per Do
Montium, ut pote; Joanne
tinum Leporis, præcisè ve
cessitatem Collegij Promontorio
hoc, Privilegiati Oppidi Pri
tium. Die 1. Julij 1788
Illensis

ANNO 1788

Post horrendam carnal
lamentabilem evers
m, inopinate facta
Ann 1. Die viges

9 770231 672000